

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΓΕΝΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΟΠΟΙΗΣΗ

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

**ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ**

**Θέμα: *Η ΕΜΠΟΡΙΑ ΑΝΘΡΩΠΩΝ*  
*ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ***

*Επιβλέπων καθηγητής:*  
*Παпанεοφύτου Αγάπιος*

ΖΩΗ ΜΠΑΡΙΤΑ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ, Α.Μ. 0908Μ029

Αθήνα, 2010

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

## Η ΕΜΠΟΡΙΑ ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

### *ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ*

#### 1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

#### 2. ΒΑΣΙΚΑ ΝΟΜΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΣΕ ΔΙΕΘΝΕΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

#### 3. Η ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΕΝΝΟΜΗ ΤΑΞΗ

Α. Σύντομη επισκόπηση του ισχύοντος νομοθετικού πλαισίου για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων – Οι αλλαγές που έφερε ο ν. 3064/2002

Β. Το προστατευόμενο έννομο αγαθό

> Στο άρθρο 323Α ΠΚ (ΕΜΠΟΡΙΑ ΑΝΘΡΩΠΩΝ)

> Στο άρθρο 351 ΠΚ (ΣΩΜΑΤΕΜΠΟΡΙΑ)

Γ. Η Αντικειμενική υπόσταση των εγκλημάτων των άρθρων 323<sup>Α</sup> ΠΚ και 351 ΠΚ

Ι. Οι πράξεις προσβολής των εννόμων αγαθών

ΙΙ. Τα μέσα τέλεσης

Δ. Τα Υποκειμενικά στοιχεία του αδίκου

Ι. Ο Σκοπός της αφαίρεσης των ιστών ή οργάνων του σώματος

ΙΙ. Ο Σκοπός της εκμετάλλευσης της εργασίας

ΙΙΙ. Ο Σκοπός της εκμετάλλευσης της επαιτείας

ΙV Η στρατολόγηση ανηλίκου με σκοπό τη χρησιμοποίηση του σε ένοπλες συγκρούσεις

V Ο Σκοπός της γενετήσιας εκμετάλλευσης στα πλαίσια της σωματεμπορίας

Ε. Υπαιτιότητα

ΣΤ. Το έγκλημα της παρ. 3 των άρθρων 323Α ΠΚ και 351 ΠΚ

Ζ. Επιβαρυντικές περιστάσεις - Η εκ του αποτελέσματος διακρινόμενη εμπορία και σωματεμπορία

Ι. Οι διακεκριμένες μορφές των εγκλημάτων

ΙΙ. Τα εκ του αποτελέσματος διακρινόμενα εγκλήματα εμπορίας ανθρώπων και σωματεμπορίας

Η. Ζητήματα συρροών

Ι. Η σχέση των άρθρων 323Α ΠΚ και 351 ΠΚ.

ΙΙ. Σχέση εμπορίας ανθρώπων – σωματεμπορίας και εγκλημάτων που συνιστούν τρόπους ή μέσα τέλεσης αυτών

ΙΙΙ. Εμπορία ανθρώπων –σωματεμπορία και οργανωμένο έγκλημα

ΙV Εμπόριο ανθρώπων (323<sup>Α</sup> ΠΚ) και Εμπόριο δούλων (323 ΠΚ)

V Σχέση των άρθρων 323Α ΠΚ, 351 ΠΚ και 322 ΠΚ

VI. Σωματεμπορία (351 ΠΚ) και μαστροπεία (349 ΠΚ)

Θ. Ζητήματα συμμετοχής στην εμπορία ανθρώπων και τη σωματεμπορία

Ι. Ζητήματα ποινικής δικονομίας

1. Αρμόδιο δικαστήριο.

2. Εγκλήματα παγκόσμιας δικαιοσύνης

3. Εμπορία ανθρώπων – σωματεμπορία και οργανωμένο έγκλημα

Ειδικότερα ζητήματα ποινικής δικονομίας

ΙΑ. ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΑΡΩΓΗ ΤΩΝ ΘΥΜΑΤΩΝ

1) Ο ορισμός του θύματος της εμπορίας ανθρώπων και της σωματεμπορίας

2) Οι αλλαγές που επέφερε ο Ν 3875/2010

3) Τα άρθρα 12 και 13 Ν 3064/2002

4) Το ΠΔ 233/2003

5) Η εφαρμογή των μέτρων προστασίας και αρωγής

4. ΠΡΟΣΦΑΤΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΕ ΔΙΕΘΝΕΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

Α. Η πρόταση της Επιτροπής για Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την πρόληψη και την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων καθώς

και για την προστασία των θυμάτων με την οποία καταργείται η Απόφαση Πλαίσιο 2002/629/ΔΕΥ. [COM (2010)95 Τελικό] και η έγκρισή της από την Ολομέλεια ΕΚ της 14-12-2010 επ.<sup>1</sup>

Β. Η ΑΠΟΦΑΣΗ 7-1-2010 του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Υπόθεση Rantsev κατά Κύπρου και Ρωσίας)<sup>2</sup>

## 5. ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΕΜΠΟΡΙΑΣ ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΘΥΜΑΤΩΝ

### – ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ- ΓΕΝΙΚΟΤΕΡΟΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Α. Η θετική συμβολή του νομοθετικού πλαισίου στην αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων

Β. Οι δυσχέρειες και τα προβλήματα κατά την εφαρμογή του Νόμου

Γ. Η πολιτική της καταστολής της παράνομης μετανάστευσης ως όρος για την ενίσχυση του εμπορίου ανθρώπων

Δ. Η νομιμοποίηση του εγκλήματος στη συνείδηση και η εμπλοκή πλατιών στρωμάτων του πληθυσμού στην εγκληματική δραστηριότητα

## 6. ΕΠΙΛΟΓΟΣ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

## **1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ**

Οι διάφοροι τρόποι εκδήλωσης της παράνομης διακίνησης και εκμετάλλευσης ανθρώπων σήμερα συνιστούν τις μορφές της σύγχρονης σκλαβιάς. Η εμπορία ανθρώπων, ένα πολυπλόκαμο φαινόμενο με πολιτικές, κοινωνικές, φυλετικές, οικονομικές και νομικές πτυχές, που

διεθνώς αποδίδεται με τον όρο *trafficking in human beings*, αναπτύσσεται με γοργούς ρυθμούς, με ολοένα νέες μορφές εκδήλωσης σ' όλα τα μήκη και τα πλάτη της υφελίου, με όρους διασυνοριακής οργανωμένης από διεθνή κυκλώματα εγκληματικής δραστηριότητας.

Τα 28,4 εκατομμύρια σκλάβοι που διακινήθηκαν το 2006 στις χώρες της Δύσης ή σε διάφορες απασχολήσεις για λογαριασμό δυτικών επιχειρηματικών συμφερόντων<sup>3</sup>-προφανώς ο αριθμός αυτός σήμερα έχει ανέβει κατά πολύ- αποτελούν τη ζωντανή απόδειξη πως η δουλεία δεν ανήκει στο μαύρο παρελθόν της ιστορίας της ανθρωπότητας. Πολλοί από τους σύγχρονους σκλάβους είναι παιδιά, όπως στην Ινδία που εργάζονται μέχρι θανάτου στην παραγωγή καφέ, τσαγιού, κακάο, χαλιών. Στην Ασία, τη Λατινική Αμερική και την Αφρική εκατοντάδες χιλιάδες άνθρωποι με την εργασία τους εξοφλούν χρέη τα οποία έχει συσσωρεύσει η οικογένειά τους και θα κληρονομηθούν και στα δικά τους παιδιά, χωρίς ποτέ να μπορέσουν να αποπληρωθούν. Άλλοι εργάζονται σε καθεστώς εξαναγκαστικής εργασίας, χωρίς ή με ελάχιστη αμοιβή, με τη βία και τις απειλές. Οι σκλαβοι στις ΗΠΑ, στην Κένυα, στην Αιθιοπία εργάζονται στη συγκομιδή αγροτικών προϊόντων. Το 5% της παγκόσμιας συγκομιδής καρπών το συλλέγουν εργατικά χέρια σκλάβων στην Ακτή του Ελεφαντοστού ενώ στη Βραζιλία σκλάβοι καίνε ξύλα σε φούρνους που θυμίζουν φωτιές της Κόλασης και παράγουν κάρβουνο που χρησιμοποιείται για να δεθεί τ' ατσάλι για όλες τις χρήσεις. Σχεδόν 1,2 εκατομμύρια από αυτούς είναι νεαρές γυναίκες και παιδιά που με διάφορες μεθόδους των διεθνών κυκλωμάτων σωματεμπορίας (απαγωγές, πώληση από την οικογένεια, εξαπάτηση) αναγκάζονται να εκπορνευτούν. Οι σκλάβες του σεξ αποτελούν τη ραχοκοκαλιά ενός από τους πιο κερδοφόρους, παράνομους επιχειρηματικούς ομίλους στον κόσμο και θεωρούνται πιο επικερδές «εμπόρευμα» ακόμα και σε σχέση με τα

---

<sup>3</sup> Τα στοιχεία της παραγράφου αυτής προέρχονται από το βιβλίο του Σιντάρθ Καρά «Σεξ Τράφικιν – στο άδυτο της οικονομίας της σύγχρονης δουλείας», εκδόσεις Ασβός 2010. Ο συγγραφέας θεωρείται από τους ειδήμονες του θέματος και εργάζεται ως σύμβουλος του ΟΗΕ και διαφόρων κυβερνήσεων με σκοπό την καταπολέμηση του σύγχρονου δουλεμπορίου. Το βιβλίο αυτό περιέχει τα αποτελέσματα μιας προσωπικής έρευνας του συγγραφέα στις τέσσερις ηπείρους γραμμένης με ρεπορταζιακό ύφος και με αριθμούς που δημοσιεύονται για πρώτη φορά.

ναρκωτικά. Γιατί «σε αντίθεση με τις ναρκωτικές ουσίες, μια γυναίκα δε χρειάζεται να καλλιεργηθεί να ωριμάσει να διυλιστεί και να συσκευαστεί. Σε αντίθεση με τις ναρκωτικές ουσίες μια γυναίκα μπορεί να χρησιμοποιηθεί πολλές φορές από τον καταναλωτή.»<sup>4</sup>

Οι ρίζες της δουλείας στην ιστορία της ανθρωπότητας είναι παλιές και εντοπίζονται στην πρώτη ιστορικά διάσπαση της κοινωνίας σε τάξεις. Έκτοτε συναντάει κανείς τη δουλεία σε όλους τους κοινωνικοοικονομικούς σχηματισμούς της ανθρώπινης κοινωνίας που βασίζονται ακριβώς στην ύπαρξη των τάξεων και στην εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο (Ομηρική εποχή, κλασσική αρχαιότητα, Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, Μεσαίωνας) με διάφορες μορφές (αιχμαλωσία, δουλεία, αναγκαστική εργασία).<sup>5</sup>

Η ανακάλυψη των νέων εδαφών της αμερικανικής ηπείρου αποτέλεσε χρυσοφόρα πηγή πλουτισμού για Πορτογάλους, Γάλλους, Εγγλέζους και Ισπανούς αποικιοκράτες με τη μεταφορά εκατοντάδων χιλιάδων Αφρικανών στις φυτείες της Αμερικής. Η ανάπτυξη έτσι ενός διεθνούς εμπορίου πρώτων υλών και η μεταφορά τους από τις αποικίες στις καπιταλιστικές μητροπόλεις συνοδεύτηκε από τη μεταφορά φθηνού εργατικού δυναμικού, με όρους δουλείας, που βασίσθηκε στην εκμετάλλευση ανθρώπων, τη σεξουαλική εκμετάλλευση, την εξαναγκαστική εργασία για διάφορες υπηρεσίες και την εξαναγκαστική εργασία μέσω συμβολαίου. Την ίδια εποχή, εκτιμάται ότι γενικά η κατάσταση των δούλων αυτών δεν ήταν πολύ χειρότερη από εκείνη των εργατών με αναγκαστική σύμβαση που μεταφέρονταν από την Ευρώπη. Οι Πορτογάλοι εισήγαγαν δούλους από την Αφρική για καταναγκαστική εργασία σε φυτείες ζαχαροκάλαμου και καφέ (οι πρώτοι μαύροι δούλοι φορτώθηκαν το 1744) και επιδόθηκαν συστηματικά στο δουλεμπόριο και

---

<sup>4</sup> Ο.π. Σιντάρθ Καρά «Σεξ Τράφικιν – στο άδυτο της οικονομίας της σύγχρονης δουλείας», σελ. 18

<sup>5</sup> Ιωάννου Ταχμιτσή «Το έγκλημα της παράνομης διακίνησης και εκμετάλλευσης ανθρώπων», ΠοινΔικ 10/2008 σελ. 1236 επ.

Βλ. σχετικά το λήμμα «Η δουλεία στην αρχαιότητα», Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος- Λαρούς – Μπριτάνικα, τόμος 21<sup>ος</sup>, σελ. 279-281. Η δουλεία στην Αίγυπτο, Μεσοποταμία, Μικρά Ασία και ανάμεσα στους Εβραίους, στην Ιστορία της Ανθρωπότητας, Τόμος 2<sup>ος</sup>, εκδόσεις Ελευθεροτυπία, UNESCO, σελ. 580-585. Η Δουλεία στον Αρχαίο κόσμο στην Ιστορία της Ανθρωπότητας, τόμος 4<sup>ος</sup> σελ. 1309-1309.

εγκατέστησαν σταθμούς (εμπορεία δουλείας) για το σκοπό αυτό στις ακτές της Γουινέας. Οι Ισπανοί άποικοι χρησιμοποιούσαν τους δούλους στις φυτείες καπνου, βαμβακιού, ζαχαροκάλαμου έως τα πρώτα χρόνια του 19<sup>ου</sup> αιώνα. Η Σεβίλλη της Ισπανίας αποτέλεσε τη μεγαλύτερη αγορά δούλων των ισπανικών αποικιών. Την αποικιοκρατική περίοδο στη Βόρεια Αμερική, ταυτόχρονα με την ίδρυση των αποικιών, εμφανίσθηκε η υποχρεωτική εργασία, μια μορφή αναγκαστικής σύμβασης εργασίας<sup>6</sup> σε αποικίες που υποχρέωνε άνδρες και γυναίκες από τη Δυτική Ευρώπη και κυρίως από τη Μεγάλη Βρετανία σε εξαναγκαστική εργασία κάθε μορφής σε ορυχεία φυτείες και κάθε είδους βαριά εργασία. Τον 18<sup>ο</sup> και 19<sup>ο</sup> αιώνα και οι Νότιες Πολιτείες των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής εφάρμοσαν την πρακτική του δουλεμπορίου<sup>7</sup>.

Τον 19<sup>ο</sup> αιώνα το δουλεμπόριο αντικαθίσταται σταδιακά από τη βίαιη ή εξαναγκαστική μετανάστευση εργατικού δυναμικού, η οποία εξασφαλίζεται με συμβόλαιο που υποχρέωνε άνδρες και γυναίκες σε εξαναγκαστική εργασία κάτω από επαχθείς όρους. Με την τακτική αυτή οι αποικιοκρατικές χώρες στρατολόγησαν μεγάλες ομάδες εργατών από τις αποικίες (Κίνα, Ινδία, Αφρική) για να χρησιμοποιηθούν στις φυτείες, στα ορυχεία ή στις μεγάλες κατασκευαστικές μονάδες της Ευρώπης ή της Αμερικής (π.χ. στην κατασκευή του σιδηρόδρομου της Αμερικής). Η εργασία αυτή κόστιζε συνήθως λιγότερο από το δουλεμπόριο και εξαπλώθηκε ταχύτατα το δεύτερο μισό του 19<sup>ου</sup> αιώνα, υπερβαίνοντας κατά πολύ το μέσο αριθμό μεταφερόμενου ανθρώπινου δυναμικού κατά την περίοδο του δουλεμπορίου. Χαρακτηριστικό είναι ότι οι Βρετανικές αποικιοκρατικές διοικήσεις στρατολόγησαν πάνω από 30 εκατομμύρια ανθρώπους από την Ινδία τους οποίους έστειλαν στο Τρινιντάντ, στη Γουιάνα και άλλους στην Καραϊβική για να αντικαταστήσουν τους απελευθερωμένους σκλάβους στις φυτείες ζαχαροκάλαμου.

---

<sup>6</sup> Αναγκαστική σύμβαση εργασίας στις αποικίες, Πάπυρος Λαρούς – Μπριτάνικα, Τόμος 21<sup>ος</sup>, σελ 284

<sup>7</sup> Γιαννέτου Κατερίνα, Ένα διεθνές οργανωμένο έγκλημα, Αφιέρωμα Εφημερ. Ελευθεροτυπία, Εμπορία Ανθρώπων, τεύχος 111, 22-5-2001, σελ. 5

Το καθεστώς της δουλείας απαγορεύτηκε με διεθνείς συμβάσεις στο πλαίσιο της Κοινωνίας των Εθνών (το 1926 μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο με τη σύμβαση της Γενεύης) και αργότερα η εξάλειψή της αποτέλεσε θεμελιακό σκοπό του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών<sup>8</sup>, ενώ σταδιακά υιοθετήθηκε από όλες τις χώρες η καθολική απαγόρευση της δουλείας.

Η θεσμική απαγόρευση της δουλείας όμως δεν οδήγησε και στην πραγματική εξάλειψή της, η οποία σήμερα μπορεί να έχει αλλάξει μορφές και τρόπους εκδήλωσης αλλά εξακολουθεί να υπάρχει και μάλιστα να προσλαμβάνει δραματικές διαστάσεις παγκοσμίως διατηρώντας τον πυρήνα του φαινομένου του δουλεμπορίου, δηλαδή τη διακίνηση και εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο.

Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι η εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο είναι σύμφυτη με τις ταξικές κοινωνίες και την καταπίεση της μιας τάξης από την άλλη. Ειδικά στον σύγχρονο καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής τα μέσα παραγωγής ανήκουν στην αστική τάξη, η οποία καταληστεύει την εργατική δύναμη την εργατιάς και καρπώνεται την υπεραξία που παράγει εκείνη. Η αναπαραγωγή και η κερδοφορία του κεφαλαίου βασίζεται ακριβώς στο γεγονός της εκμετάλλευσης ανθρώπου από άνθρωπο, η οποία είναι νομοθετικά οριοθετημένη μέσω της αστικής, της εργατικής και της ποινικής νομοθεσίας.

Οι βασικές γενεσιουργές αιτίες του φαινομένου της εμπορίας ανθρώπων σήμερα εντοπίζονται ακριβώς στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής και τον οικονομικό ανταγωνισμό μεταξύ των ισχυρών κρατών, των μονοπωλίων και των πολυεθνικών εταιρειών που οδηγεί σε ιμπεριαλιστικούς πολέμους και επεμβάσεις, αλλά και στην οικονομική και πολιτική εξάρτηση των αναπτυσσόμενων και υπανάπτυκτων κρατών από τις οικονομικά δυνατότερες, οι οποίες κατά κανόνα καταληστεύουν τις πλουτοπαραγωγικές πηγές των πρώτων και εκμεταλλεύονται τους

---

<sup>8</sup> Το πρόβλημα της δουλείας Ιστορία της Ανθρωπότητας, Τόμος 16<sup>ος</sup>, σελ. 5760-57

λαούς τους, με αποτέλεσμα να οδηγούνται στην εξαθλίωση και τη φτώχεια εκατομμύρια ανθρώπων από χώρες της Ασίας, της Αφρικής, αλλά και της Ανατολικής Ευρώπης απ' το 1990 και έπειτα μετά τις ανατροπές των σοσιαλιστικών συστημάτων<sup>9</sup>.

Τα εκατοντάδες αυτά εκατομμύρια ανθρώπων που ζουν στα όρια της φτώχειας ή και κάτω από αυτά, χωρίς δικαιώματα και σε ιδιαίτερα ευάλωτη θέση, που αναζητούν απελπισμένα μια καλύτερη ζωή αναγκάζονται ή παρασύρονται πολλές φορές και στρατολογούνται από τα διεθνή κυκλώματα εμπορίας ανθρώπων με ιδιαίτερα μαζικούς όρους τα τελευταία χρόνια.

Ιδιαίτερα όσον αφορά στην εμπορία ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση, σε πολλές περιοχές του κόσμου η έξαρση του φαινομένου σχετίζεται και με θρησκευτικούς ή πολιτισμικούς παράγοντες και με φυλετικές διακρίσεις εις βάρος των γυναικών, που είναι βαθιά ριζωμένες στη συνείδηση του κόσμου εκεί. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Ταυλάνδη, όπου οι γονείς στέλνουν το νεότερο κορίτσι της οικογένειας να εργαστεί στη βιομηχανία του σεξ με σκοπό τα χρήματα να χρησιμοποιηθούν για τη φροντίδα των ίδιων των γονέων όταν γεράσουν<sup>10</sup>

Η εμπορία ανθρώπων, ήτοι η παράνομη διακίνηση και η εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο, συνιστά εγκληματικό φαινόμενο, στο μέτρο και στο βαθμό που από τη διεθνή και την εσωτερική έννομη τάξη αυτή αναγνωρίζεται ως τέτοιο.

Η μορφή αυτή της εγκληματικής συμπεριφοράς αποτελεί ένα πολύπλοκο φαινόμενο που συνδέεται με πολλούς επί μέρους τομείς, μεταξύ των οποίων με την μεταναστευτική πολιτική, το οργανωμένο έγκλημα, την πορνεία, την καταναγκαστική εργασία, τα ανθρώπινα δικαιώματα, τη βία κατά γυναικών και παιδιών, τα κυκλώματα παιδεραστών, την κοινωνική

---

<sup>9</sup> Αναλυτικά για τις αιτίες που οδηγούν στην έξαρση του φαινομένου της εμπορίας ανθρώπων τα τελευταία χρόνια βλ. ο.π. Σινταρθ Κάρα, Σεξ Τράφικιν σελ. 29-90

<sup>10</sup> Ο.π. Σινταρθ Κάρα, Σεξ Τράφικιν σελ. 51-52

παθολογία που αντανakλούν αυτά τα φαινόμενα, την διαφθορά των διπλωματικών και διωκτικών αρχών.

Οι μορφές διακίνησης και εκμετάλλευσης ανθρώπων που θεωρούνται κατά την κρίση του νομοθέτη, σε διεθνές και εθνικό επίπεδο, αποδοκιμαστές από το δίκαιο και άξιες ποινικής προστασίας, αναγνωρίζονται σήμερα ως μια «σύγχρονη μορφή δουλείας»<sup>11</sup> καθώς ένα πρόσωπο υπάγεται στην πραγματική εξουσία άλλων προσώπων (του θύτη, διακινητή και εμπόρου) με τη χρήση βίας, απειλών ή διαφόρων τεχνασμάτων ή με την εκμετάλλευση της ανάγκης ή της σχέσης εξάρτησης με σκοπό την αποκόμιση κέρδους από την πάσης φύσεως εκμετάλλευσής του.

Αυτού του είδους η μεταχείριση, προσβάλλει βάνανυσα την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και αυτή την ίδια την ανθρώπινη αξία, ευτελίζει τον άνθρωπο υποβαθμίζοντας τον σε εργαλείο, σε απλό εμπόρευμα με σκοπό την κερδοσκοπία και των πλουτισμό των σύγχρονων δουλεμπόρων. Το εμπόριο ανθρώπων παραβιάζει θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται στην ΕΣΔΑ και τους συνταγματικούς χάρτες όλων των αστικών δημοκρατικών του δυτικού κόσμου.

Το Γραφείο των Ηνωμένων Εθνών για τα Ναρκωτικά και το Έγκλημα (UNODC) παρουσίασε το Φεβρουάριο του 2009 την Παγκόσμια Έκθεση για την Εμπορία Ανθρώπων<sup>12</sup>. Με βάση στοιχεία που συγκεντρώθηκαν από 155 χώρες, η έκθεση κάνει την πρώτη παγκόσμια αποτίμηση του φαινομένου της εμπορίας ανθρώπων και των μεθόδων καταπολέμησής του. Αναφέρεται επίσης στους διαφορετικούς τύπους εμπορίας ανθρώπων, στα νομικά μέτρα που έχουν ληφθεί ενώ περιέχει πληροφορίες για συγκεκριμένες χώρες όσον αφορά τις καταγεγραμμένες περιπτώσεις εμπορίας προσώπων, τον αριθμό των θυμάτων αλλά και των ποινικών διώξεων.

---

<sup>11</sup> D. Marmol: 'The EU and SouthEast Europe confronting trafficking in human beings', Communications to members S15/04, EPC-KBF Migration Dialogues, 17 Φεβρουαρίου 2004.

<sup>12</sup> C:\Documents and Settings\user\Επιφάνεια εργασίας\Παγκόσμια Έκθεση του ΟΗΕ για την Εμπορία Ανθρώπων.mht

Σύμφωνα με την Έκθεση, η πιο συνηθισμένη μορφή εμπορίας ανθρώπων (79%) είναι η σεξουαλική εκμετάλλευση. Τα θύματα σεξουαλικής εκμετάλλευσης είναι κυρίως γυναίκες και μικρά κορίτσια<sup>13</sup>. Έκπληξη προκαλεί το γεγονός ότι στις χώρες που παρείχαν πληροφορίες για το φύλο των εμπόρων (30%) η πλειοψηφία τους είναι γυναίκες. Πράγματι οι γυναίκες παίζουν μεγαλύτερο ρόλο στην εμπορία ανθρώπων παρά σε οποιαδήποτε άλλο έγκλημα. Στη Ανατολική Ευρώπη και την Κεντρική Ασία, το 60% των καταδικασθέντων για εμπόριο ανθρώπων είναι γυναίκες.

«Στις περιοχές αυτές η εμπορία γυναικών από γυναίκες αποτελεί κανόνα. Σοκ προκαλεί το γεγονός ότι τα πρώην θύματα γίνονται θύτες», δηλώνει ο επικεφαλής του UNODC.

Η δεύτερη πιο συνηθισμένη μορφή εμπορίας ανθρώπων είναι η καταναγκαστική εργασία (18%). Η διαλεύκανση και καταγγελία των περιπτώσεων καταναγκαστικής εργασίας είναι πολύ πιο σπάνια από τις περιπτώσεις σεξουαλικής εκμετάλλευσης.

«Μόνο ένα μικρό μέρος του προβλήματος είναι ορατό», συνεχίζει ο κ. Κόστα. «Πόσα εκατοντάδες χιλιάδες θύματα εξαναγκάζονται να εργάζονται σκληρά στα σκλαβοπάζαρα, τα χωράφια, τα ορυχεία ή βρίσκονται παγιδευμένα στην οικιακή δουλειά; Ο αριθμός τους σίγουρα θα αυξηθεί καθώς η οικονομική κρίση μεγαλώνει τον κύκλο των εν δυνάμει θυμάτων ενώ η ζήτηση φτηνών αγαθών και υπηρεσιών αυξάνεται συνεχώς».

Το 20% των θυμάτων της εμπορίας ανθρώπων σε παγκόσμιο επίπεδο είναι παιδιά. Ωστόσο σε ορισμένες περιοχές της Αφρικής και την περιοχή του Μεκόγκ, τα παιδιά αποτελούν την πλειοψηφία. Τα ευκίνητα δάκτυλα τους χρησιμοποιούνται για να ξεμπερδεύουν τα δίκτυα των ψαράδων, να ράβουν είδη πολυτελείας ή να καθαρίζουν το κακάο. Μαζί ωθούνται στην επαιτεία, την παιδική πορνεία, η την παιδική πορνογραφία. Άλλα

---

<sup>13</sup> Σύμφωνα δε με Έκθεση της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας (2005), το 40% περίπου του συνόλου των θυμάτων είναι παιδιά, ενώ το 98% των θυμάτων σεξουαλικής εκμετάλλευσης είναι γυναίκες και κορίτσια.

πουλιούνται ως νύφες ή αναβάτες καμήλας. Παιδιά επίσης ζουν σε συνθήκες δουλείας σε εμπόλεμες ζώνες, όπως για παράδειγμα σε περιοχές της Αφρικής, της Ασίας και της Λατινικής Αμερικής. Αν και η εμπορία ανθρώπων φαίνεται να αφορά στη διηπειρωτική μετακίνηση ατόμων, οι περισσότερες περιπτώσεις εκμετάλλευσης πραγματοποιούνται κοντά στην κατοικία των θυμάτων. Σύμφωνα με τα στοιχεία της έρευνας, η διαπεριφερειακή και τοπική εμπορία είναι η πιο διαδεδομένη μορφή εμπορίας. Παρατηρούνται ωστόσο αξιοσημείωτες περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων σε μεγαλύτερες αποστάσεις. Η Ευρώπη για παράδειγμα, αποτελεί τον προορισμό θυμάτων διαφόρων εθνικοτήτων ενώ τα θύματα από την Ασία κινούνται σε ένα μεγαλύτερο εύρος προορισμών. Ωστόσο, ένα μεγάλο ποσοστό διακινητών που συνελήφθησαν προέρχονταν από τη χώρα στην οποία πραγματοποιούταν η παράνομη διακίνηση.

Σύμφωνα με την έκθεση του Διεθνούς Γραφείου Εργασίας (BIT), η οποία δημοσιεύθηκε τον Μάιο του 2006 τα θύματα της καταναγκαστικής εργασίας (όπου συμπεριλαμβάνεται και η εμπορία ανθρώπων και η πώληση παιδιών) παγκοσμίως ανέρχονται σε τουλάχιστον 13 εκατ. παγκοσμίως, αποφέροντας στους εκμεταλλευτές τους 32 δισεκατ. δολάρια τον χρόνο,. Το 56% των θυμάτων είναι γυναίκες και νεαρά κορίτσια και το 40% παιδιά κάτω των 18 ετών. Ο «ροζ τζίρος» στην Ευρώπη ξεπερνάει πια αυτόν των ναρκωτικών και των όπλων, ενώ τείνει να κυριαρχήσει ένας νέος τύπος μαστροπού- επιχειρηματία-δουλεμπόρου, ο οποίος διακινεί μεγάλο αριθμό γυναικών και παιδιών.

Σύμφωνα με πρόσφατες έρευνες<sup>14</sup> ειδικότερα για την Ελλάδα, η αναλογία Ελληνίδων/αλλοδαπών θυμάτων, από 70/30 που ήταν, διαμορφώθηκε σε 20/80, ενώ η πελατεία αυξήθηκε κατά 600%. Για πρώτη φορά κάνει την εμφάνισή της στην Ευρώπη η πορνεία αυτής της μορφής και σε αυτή την έκταση, και με χαρακτηριστικά που παλιότερα συναντούσαμε στην Ταϊλάνδη ή στις Φιλιππίνες, όπου υπήρχε από

---

<sup>14</sup> Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, «Θέσεις και προτάσεις για το ζήτημα της εμπορίας ανθρώπων-η κατάσταση στην Ελλάδα», 2007, βλ. την ιστοσελίδα της Επιτροπής στο δικτυακό τόπο [www.nchr.gr](http://www.nchr.gr)

παλιότερα η πορνεία με καθεστώς δουλείας. Πρόκειται λοιπόν για ένα ζήτημα που αποτελεί απειλή και πρόκληση σε παγκόσμιο επίπεδο, καθώς δυναμιτίζει τα θεμελιώδη δικαιώματα, το κράτος δικαίου και την διεθνή έννομη τάξη. Αφορά άλλωστε όλες τις χώρες, πλούσιες, φτωχές, ανεπτυγμένες και υπό ανάπτυξη, καθώς αποτελούν χώρες προέλευσης, διέλευσης και προορισμού των θυμάτων.

Η Ελλάδα ήταν παραδοσιακά χώρα προέλευσης μεταναστών. Στις αρχές της δεκαετίας του '90 όμως, λόγω κυρίως της ανατροπής των σοσιαλιστικών συστημάτων της ευρύτερης περιοχής της Ανατολικής Ευρώπης και των Βαλκανίων και των οικονομικοπολιτικών εξελίξεων που επέφερε το γεγονός αυτό, μετατράπηκε σε χώρα προορισμού μεταναστών (νόμιμων και μη). Εγινε όμως και χώρα διέλευσης και προορισμού θυμάτων εμπορίας ανθρώπων προερχομένων κυρίως από χώρες της ΝΑ και Α. Ευρώπης αλλά και από την Αφρική και, σε μικρότερο βαθμό, από την Ασία.

Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη,<sup>15</sup> που δημοσιεύονται κάθε χρόνο για την εμπορία ανθρώπων, τα θύματα για τα έτη 2008-2009 προέρχονται στην πλειονότητά τους από τη Ρουμανία, τη Βουλγαρία τη Ρωσία, την Αλβανία, ενώ ακολουθούν ως χώρες προέλευσης η Νιγηρία, η Μολδαβία, η Λευκορωσία, η Λιθουανία, η Ουκρανία. Τα στοιχεία αυτά είναι σαφώς πολύ πιο περιορισμένα σε σχέση με τα πραγματικά δεδομένα, εκφράζουν όμως μια τάση, όσον αφορά τη χώρα προέλευσης των θυμάτων.

Η εμπορία ανθρώπων στην Ελλάδα σήμερα πράγματι πλήττει κατά πολύ μεγάλο βαθμό τις γυναίκες και τα νέα κορίτσια, που διακινούνται με σκοπό την σεξουαλική εκμετάλλευση. Πρόκειται για γυναίκες που έρχονται από φτωχές περιοχές, που παραπλανούνται με ψευδείς υποσχέσεις για μια καλύτερη ζωή στην Ελλάδα ή αλλού, και στη συνέχεια δέχονται απειλές και βία για να εργαστούν στην βιομηχανία του

---

<sup>15</sup> Βλ. τα επίσημα στατιστικά στοιχεία που δημοσιεύει το Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη, [www.minocp.gov.gr](http://www.minocp.gov.gr) και [www.astynomia.gr](http://www.astynomia.gr),. Αξίζει πάντως να σημειωθεί ότι τα στοιχεία αυτά αναφέρονται σε ένα πολύ μικρό ποσοστό των θυμάτων της εμπορίας ανθρώπων καθώς αφορά μόνο τις υποθέσεις με τις οποίες έχει καταφέρει να ασχοληθεί η Ελληνική Αστυνομία.

σεξ παραδίδοντας όλα ή τα περισσότερα χρήματα και έγγραφά τους στους διακινητές. Συχνά «συναινούν» σε αυτό μέσα σ' ένα καθεστώς έντονης βίας και φόβου. Η έλλειψη νόμιμων εγγράφων, η άγνοια της ελληνικής γλώσσας, η έλλειψη εναλλακτικών λύσεων, οι διαρκείς απειλές για τις ίδιες και την τύχη της οικογένειάς τους στις χώρες προέλευσής τους, είναι κάποιοι από τους λόγους που τις κρατούν δέσμιες σε αυτή την κατάσταση. Οι παραπάνω παράγοντες σε συνδυασμό με την έλλειψη ενός αποτελεσματικού υποστηρικτικού δικτύου από πλευράς πολιτείας αλλά και κοινωνικών φορέων οδηγούν τις περισσότερες γυναίκες στο να υφίστανται τη μεταχείριση αυτή χωρίς να προσπαθούν να ξεφύγουν και να καταγγείλουν τους διακινητές τους.

Υπάρχουν όμως και χιλιάδες παιδιά που αναγκάζονται να επαιτούν αποδίδοντας τα έσοδα στους διακινητές τους, καθώς και χιλιάδες άνθρωποι, κυρίως μετανάστες, αλλά και Έλληνες εργαζόμενοι που αναγκάζονται να εργάζονται σε καθεστώς στυγνής εκμετάλλευσης, χωρίς δικαιώματα, σε συνθήκες εργασιακής γαλέρας, όπως θα αναδειχθεί αναλυτικά παρακάτω.

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας αποτελεί ακριβώς η μελέτη της ποινικής αντιμετώπισης εκ μέρους της ελληνικής έννομης τάξης του εγκλήματος της εμπορίας ανθρώπων, εγχείρημα που προωθείται μέσω της προσέγγισης του νομοθετικού πλαισίου το οποίο προβλέπει την ποινική προστασία των σχετικών εννόμων αγαθών απ' τις προσβολές που προκαλεί σήμερα η εγκληματική αυτή δραστηριότητα.

Αφού προηγηθεί μια σύντομη εξελικτική επισκόπηση βασικών διεθνών κειμένων που ρυθμίζουν το ζήτημα της εμπορίας ανθρώπων, η παρουσίαση της ποινικής προστασίας στον τομέα αυτό περιλαμβάνει την επιμέρους και αναλυτική μελέτη των ποινικών διατάξεων στο ελληνικό ποινικό δίκαιο, όπου τυποποιούνται οι εν λόγω αξιόποινες συμπεριφορές. Οι διατάξεις αυτές στην ουσία διαμορφώθηκαν με το Ν 3064/2002, (ΦΕΚ Α' 248/15-10-2002) περί «Καταπολέμησης της εμπορίας ανθρώπων, των εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας,

της πορνογραφίας ανηλίκων και γενικότερα της οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής και αρωγή στα θύματα των πράξεων αυτών», με τον οποίο εισήχθη στον Ποινικό Κώδικα το άρθρο 323<sup>A</sup> με τίτλο «εμπορία ανθρώπων», -όπως αυτό έχει τροποποιηθεί με τις διατάξεις του Ν. 3625/2007<sup>16</sup> και του Ν. 3875/2010<sup>17</sup>- και αναμορφώθηκε ολόκληρο το 19<sup>ο</sup> κεφάλαιο του ΠΚ, με τίτλο «Εγκλήματα κατά της γενετήσια ελευθερίας και της εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής». Μεταξύ των διατάξεων που τροποποιήθηκαν συγκαταλέγονται και εκείνες του άρθρου 351 περί «σωματεμπορίας». Το έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων στην Ελλάδα σήμερα προβλέπεται βασικά στις διατάξεις των δύο αυτών άρθρων (άρθρα 323<sup>A</sup> και 351 ΠΚ), τα οποία και κατά κύριο λόγο θα μελετηθούν στα πλαίσια της παρούσας εργασίας, σε συνδυασμό με μια σειρά άλλων διατάξεων του Ποινικού Κώδικα και κάποιων ειδικών ποινικών νόμων, που σχετίζονται με πτυχές του εγκληματικού αυτού φαινομένου και της ποινικής καταστολής του.

Μέσα από τη συγκριτική επισκόπηση, αλληλοσυσχέτιση και κριτική προσέγγισή των σχετικών διατάξεων θα γίνει προσπάθεια να αναδειχθούν τα βασικά χαρακτηριστικά, οι αρχές και οι δικαιολογικές κατευθύνσεις που διέπουν τις νομοθετικές επιλογές της κρατικής εξουσίας στο πεδίο της εμπορίας ανθρώπων. Η προσπάθεια αυτή θα προωθηθεί και με την προσέγγιση του τρόπου και του βαθμού στον οποίο **τα νομοθετήματα αυτά εφαρμόζονται από τα ελληνικά δικαστήρια**. Μέσα από τη διαλεκτική μελέτη του νομοθετικού πλέγματος και της νομολογίας θα ερευνηθεί **ο βαθμός της πραγματικής προστασίας** που τελικά παρέχεται στα έννομα αγαθά που πλήττονται από την εν λόγω εγκληματογόνο συμπεριφορά στην Ελλάδα και θα καταγραφούν **οι βασικές δυσχέρειες που λειτουργούν ως τροχοπέδη** στην αποτελεσματική εφαρμογή της νομοθεσίας. Μία τέτοια προσέγγιση θα

---

<sup>16</sup> Ν 3625/2007 Κύρωση εφαρμογή του Προαιρετικού Πρωτοκόλλου στη Σύμβαση για τα δικαιώματα του Παιδιού σχετικά με την εμπορία παιδιών, την πορνεία και παιδική πορνογραφία και άλλες διατάξεις. .

<sup>17</sup> Με το Ν 3875/2010 κυρώθηκε από την Ελλάδα η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε.) κατά του Διεθνούς Οργανωμένου Εγκλήματος (Transnational Organized Crime), μαζί με τα τρία Πρωτόκολλα που τη συμπληρώνουν (εκ των οποίων το Πρωτόκολλο που αφορά «στην Πρόληψη, την Καταστολή και την Τιμωρία της Διακίνησης Προσώπων, Ιδιαίτερα Γυναικών και Παιδιών»)

μας επιτρέπει να προχωρήσουμε σε κάποιους προβληματισμούς και σκέψεις όσον αφορά το ρόλο, την πορεία και τη δυναμική του ποινικού δικαίου αλλά και γενικότερα του νομικού οπλοστασίου της χώρας μας στον τομέα αυτό, αφού προηγουμένως αναφερθούμε συνοπτικά και σε κάποιες πρόσφατες εξελίξεις σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο, οι οποίες το επόμενο διάστημα δύνανται να επιδράσουν σοβαρά στο ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο. Προκειμένου να επιτευχθεί πιο αποτελεσματικά ο στόχος της παρούσας εργασίας για τη διερεύνηση της αποτελεσματικότητας της αντεγκληματικής πολιτικής στον τομέα της εμπορίας ανθρώπων, χρήζουν ιδιαίτερης μελέτης δύο ακόμα βασικά ζητήματα: α) η προσέγγιση των νομοθετημάτων που προβλέπουν τα μέτρα προστασίας και αρωγής στα θύματα της εμπορίας ανθρώπων – και συγκεκριμένα τις σχετικές διατάξεις του Ν. **3064/2002 (άρθρο 12)**, τις διατάξεις του **Π.Δ. 233/2003 (ΦΕΚ Α' 204/2003)** «Προστασία-Αρωγή θυμάτων εγκλημάτων άρ. 323, 323Α, 349, 351 και 351Α του Ποινικού Κώδικα κατά το άρθρο 12 του Ν. 3064/2002» , και τις σχετικές διατάξεις του Ν. **3386/2005 (ΦΕΚ 212/Α 23.8.2005)**, για την «Είσοδο, διαμονή και κοινωνική ένταξη υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελληνική Επικράτεια», που ισχύει, όπως έχει τροποποιηθεί με το Ν 3536/2007, το Ν 3613/2007 και το Ν 3875/2010 (άρθρα 1 και 44-52)- και του βαθμού στον οποίο τα μέτρα αυτά εφαρμόζονται. και β) η προσέγγιση των κατευθύνσεων και των βασικών ρυθμίσεων της ασκούμενης μεταναστευτικής πολιτικής, δεδομένου ότι το φαινόμενο της εμπορίας ανθρώπων είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με το φαινόμενο της μετανάστευσης, όπως άλλωστε μαρτυρεί και το γεγονός ότι η συντριπτική πλειοψηφία στην Ελλάδα σήμερα των θυμάτων της εμπορίας ανθρώπων είναι μετανάστες και πρόσφυγες από χώρες, κυρίως της Ανατολικής Ευρώπης, της Ασίας και της Αφρικής.

## **2. ΒΑΣΙΚΑ ΝΟΜΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΣΕ ΔΙΕΘΝΕΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ**

Θα όφειλε κανείς να ανατρέξει σε έναν μεγάλο αριθμό νομικών αλλά και

πολιτικών κειμένων (συμβάσεων, διακηρύξεων, σχεδίων δράσης) που ουσιαστικά αποτελούν πηγές του διεθνούς δικαίου εάν επιθυμούσε πραγματικά να εντοπίσει την απαρχή και την εξέλιξη της θεσμικής αντιμετώπισης του φαινομένου της εμπορίας ανθρώπων.

Ωστόσο δεν πρέπει να παραβλέπουμε ότι το φαινόμενο της παράνομης διακίνησης ανθρώπων με σκοπό της οικονομική τους εκμετάλλευση, παρόλο που δεν ήταν παντελώς άγνωστο στο παρελθόν, άρχισε να παίρνει ιδιαίτερα ανησυχητικές διαστάσεις και να διογκώνεται (τουλάχιστον στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης αλλά και γενικά στις χώρες του ανεπτυγμένου και πλούσιου Βορρά) μετά τις κοινωνικοπολιτικές εξελίξεις της τελευταίας εικοσαετίας. Κατά συνέπεια, οι όποιες κρίσεις και τα σχόλια για τις προσπάθειες καταπολέμησης αυτού του απάνθρωπου φαινομένου θα έπρεπε να εμπεριέχουν πρωτίστως το στοιχείο της ιστορικότητας, δηλαδή της ιστορικής συνέχειας και εξέλιξης. Ήδη από τα μέσα του 1990, σημαντικοί διεθνείς οργανισμοί (Ο.Η.Ε., Συμβούλιο της Ευρώπης, Ε.Ε.) θέλησαν να εξετάσουν το ζήτημα της παράνομης διακίνησης ανθρώπων (ή τουλάχιστον γυναικών και παιδιών) σε σημαντικές συναντήσεις.<sup>18</sup>

Ήδη το **1904** στο Παρίσι επιχειρήθηκε η πρώτη απόπειρα για την υπογραφή μιας **«Διεθνούς Συμφωνίας για την Καταστολή του Εμπορίου της Λευκής Σαρκός»** (*International Agreement for the Suppression of "White Slave Traffic"*),

---

<sup>18</sup> Χαρακτηριστικά μπορεί να αναφερθεί η '4η Παγκόσμια Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών Για τις Γυναίκες', που πραγματοποιήθηκε στο Πεκίνο τον Σεπτέμβριο του 1995, όπου υιοθετήθηκε η ομόνυμη *Πλατφόρμα Δράσης* (ή αλλιώς *Πρόγραμμα Δράσης του Πεκίνου*), η οποία στη συνέχεια αποτέλεσε την βάση για την θέσπιση των σημαντικότερων νομοθετικών κειμένων που υιοθετήθηκαν τόσο από τον Ο.Η.Ε. και την Ε.Ε. όσο και από διάφορα κράτη-μέλη που μετέχουν σε αυτούς τους διεθνείς οργανισμούς. Τέλος, εξαιρετικά σημαντικό γεγονός υπήρξε η διοργάνωση από τον Διεθνή Οργανισμό Μετανάστευσης (International Organisation for Migration – IOM) στις Βρυξέλλες μιας *Παγκόσμιας Συνδιάσκεψης με θέμα «Πρόληψη και Καταπολέμηση της Εμπορίας Ανθρώπων – Παγκόσμια Πρόκληση για τον 21ο Αιώνα»* τον Σεπτέμβριο του 2002, όπου συμμετείχαν πάνω 1.000 εκπρόσωποι διαφόρων οργανώσεων και φορέων, ανάμεσά τους και εκπρόσωποι ποικίλων Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων (γυναικείες και ανθρωπιστικές οργανώσεις, κ.ά.). Στο τέλος των εργασιών της Συνδιάσκεψης, υιοθετήθηκε ένα τελικό κείμενο που έκτοτε έμεινε γνωστό ως «Διακήρυξη των Βρυξελλών για την Πρόληψη και Καταπολέμηση της Εμπορίας Ανθρώπων» (*Brussels Declaration on Preventing and Combating Trafficking in Human Beings*), η οποία περιελάμβανε προτάσεις για λήψη μέτρων με τα εξής βασικά χαρακτηριστικά: α) μηχανισμούς συνεργασίας και πληροφόρησης μεταξύ των κρατών, σύσταση νέων οργάνων παρακολούθησης, β) μέτρα πρόληψης του φαινομένου, γ) προστασία των θυμάτων και μέτρα της κοινωνικής τους επανένταξης, δ) αποτελεσματική συνεργασία μεταξύ των δικαστικών και αστυνομικών αρχών.

δηλαδή του πρώτου σχετικού κειμένου με διεθνή νομική ισχύ. Επρόκειτο για την πρώτη –ουσιαστικά- θεσμική προσπάθεια να αντιμετωπιστεί η «διεθνική σωματεμπορία», η οποία προερχόταν από την ανησυχία των εμπνευστών της για την «ηθική ακεραιότητα» των λευκών γυναικών και την ανάγκη για την προστασία τους από τα κυκλώματα των σωματεμπόρων. Έτσι λοιπόν, η Διεθνής Σύμβαση του 1904 εστίαζε στην προστασία των θυμάτων του «εμπορίου της λευκής σαρκός» ενώ δεν αναφερόταν στην τιμωρία των δραστών - και φυσικά παρέμεινε ανεφάρμοστη στην πράξη.

Το **1910** και πάλι στο Παρίσι, 13 κράτη υπέγραψαν την **«Διεθνή Συνθήκη για την Καταστολή της Διακίνησης της Λευκής Σαρκός»** (*International Convention for the Suppression of 'White Slave Traffic'*), στην οποία προβλεπόταν η απαγόρευση της εμπορίας «λευκής σάρκας», δηλαδή ακριβώς των λευκών γυναικών, παρέχοντας με αυτόν τον τρόπο ένα ισχυρό επιχείρημα στους ρατσιστές δουλεμπόρους της εποχής, οι οποίοι θεώρησαν ότι –κατά συνέπεια και μετά την υπογραφή της εν λόγω συνθήκης- η εμπορία ανθρώπων από άλλες φυλές του ανθρωπίνου γένους ήταν καθ' όλα νόμιμη<sup>19</sup>.

**Κατά την διάρκεια των εργασιών του Συνεδρίου για την Συνθήκη της Κοινωνίας των Εθνών, η διεθνική σωματεμπορία αντιμετωπίστηκε ως ένα εξαιρετικά σημαντικό ζήτημα, έτσι ώστε στις 30 Σεπτεμβρίου 1921 στην Γενεύη, υπογράφηκε η «Διεθνής Συνθήκη για την Καταστολή της Παράνομης Διακίνησης Γυναικών και Παιδιών» (*Convention for the Suppression of the Traffic in Women and Children*), στο πλαίσιο της εντολής της σύστασης της Κοινωνίας των Εθνών. Αυτή η Διεθνής Συνθήκη προέβλεπε την δίωξη όσων διακινούσαν παιδιά, την χορήγηση αδειών από ειδικά Γραφεία Εξεύρεσης Εργασίας και την προστασία γυναικών και παιδιών που μετακινούνταν ως μετανάστες.**

---

<sup>19</sup> Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, «Θέσεις και προτάσεις για το ζήτημα της εμπορίας ανθρώπων-η κατάσταση στην Ελλάδα», 2007, βλ. την ιστοσελίδα της Επιτροπής στο δικτυακό τόπο [www.nchr.gr](http://www.nchr.gr)

Το **1933**, ξανά στη Γενεύη, υπογράφηκε η **«Διεθνής Σύμβαση για την Καταστολή της Παράνομης Διακίνησης των Ενηλίκων Γυναικών»** (*«International Convention for the Suppression of the Traffic in Women of Full Age»*), που προέβλεπε την τιμωρία όσων διακινούσαν παράνομα γυναίκες, ανεξάρτητα από εάν οι γυναίκες που είχαν πέσει θύματα μιας τέτοιας διακίνησης είχαν προηγουμένως εκφράσει συναίνεση ή οποιασδήποτε μορφής συγκατάθεση προς τούτο. Επίσης στο κείμενο της σύμβασης αυτής εγκαταλείπεται η χρήση του όρου «εμπόριο λευκής σαρκός» και αντικαθίσταται **για πρώτη φορά από τον όρο «παράνομη διακίνηση» (traffic & trafficking)**.

Στις 21 Μαρτίου **1950** υπεγράφη η **Συνθήκη του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών για την Καταστολή της Παράνομης Διακίνησης Προσώπων και την εκμετάλλευση της Πορνείας Άλλων** (Convention for the Suppression of the Traffic in Persons and of the Exploitation of the Prostitution of Others –With Final Protocol), με την οποία παγιώθηκαν και ενσωματώθηκαν οι βασικές προβλέψεις των προηγούμενων τεσσάρων συνθηκών. Η συγκεκριμένη Συνθήκη εστιάζει αποκλειστικά στην παράνομη διακίνηση προσώπων με σκοπό την εκμετάλλευσή τους στην πορνεία και έτσι ουσιαστικά εξομοιώνει την πρώτη έννοια της εμπορίας ανθρώπων που χρησιμοποιεί με την εκμετάλλευση της πορνείας άλλων. Η Συνθήκη του 1950 δεν απαγορεύει την πορνεία, όμως δεν απαγορεύει και την δίωξη των εκδιδομένων γυναικών. Μάλιστα επιτρέπει και συνιστά την απέλαση των γυναικών που έχουν πέσει θύματα παράνομης διακίνησης με σκοπό της εκμετάλλευσή τους στην πορνεία από διεθνικά κυκλώματα σωματεμπόρων, ενώ αφήνει την τελική ρύθμιση του συγκεκριμένου θέματος από τις εσωτερικές νομοθεσίες των κρατών που προσχωρούν σε αυτήν.

Υπό την πίεση των εκρηκτικών διαστάσεων που λαμβάνει το φαινόμενο της εμπορίας ανθρώπων μετά το 1990<sup>20</sup> και της παγκόσμιας

---

<sup>20</sup> Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε., Εμπορία Ανθρώπων, Οι διεθνείς κατευθύνσεις το ισχύον δίκαιο και το νομοσχέδιο του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης, ΠοινΔικ 4/2002, σελ. 424 επ. 424

κατακραυγής κατά των σύγχρονων δουλεμπόρων αλλά και της απροθυμίας των ηγεσιών των κρατών να ελέγξουν τη δράση τους, κατά τη δεκαετία αυτή αρχίζουν πιο συστηματικές προσπάθειες εκ μέρους της διεθνούς κοινότητας.

Η δραστηριότητα αυτή οδήγησε στο **Συμπληρωματικό Πρωτόκολλο για την Αποτροπή, Καταστολή και Τιμωρία της Παράνομης διακίνησης Προσώπων, Ιδιαίτερα των Γυναικών και των Παιδιών** (*United Nations Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, especially Women and Children, Supplementing the UN Convention against Transnational Organized Crime*), το οποίο υπεγράφη από 81 κράτη στο πλαίσιο των εργασιών του Συνδιάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών με θέμα την αντιμετώπιση του Υπερεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος **(Παλέρμο, Δεκέμβριος 2000)** συνοδεύοντας τη Διεθνή Σύμβαση για την Αντιμετώπιση του Υπερεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος (*UN Convention against Transnational Organized Crime*)

Έχει **χαρκτηρισθεί ως** «η σημαντικότερη εξέλιξη τον χώρο του Διεθνούς Δικαίου γύρω από το ζήτημα της θεσμικής αντιμετώπισης της εμπορίας ανθρώπων τα τελευταία χρόνια<sup>21</sup>». Η Συνδιάσκεψη που διοργάνωσε ο Ο.Η.Ε. στο Παλέρμο τον Δεκέμβριο του 2000 με θέμα την αντιμετώπιση του υπερεθνικού / διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος είχε ως αποτέλεσμα την υπογραφή τριών Πρωτοκόλλων<sup>22</sup>, ανάμεσά τους και το συγκεκριμένο Πρωτόκολλο.

**Η Ελλάδα το Δεκέμβριο του 2000 υπέγραψε τη Σύμβαση και τα 3**

---

<sup>21</sup> ο.π. Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, «Θέσεις και προτάσεις για το ζήτημα της εμπορίας ανθρώπων-η κατάσταση στην Ελλάδα», 2007, βλ. την ιστοσελίδα της Επιτροπής στο δικτυακό τόπο [www.nchr.gr](http://www.nchr.gr)

<sup>22</sup> Αξίζει να αναφερθεί και το δεύτερο Πρωτόκολλο, το οποίο επίσης προσαρτήθηκε στην ίδια σύμβαση και αφορά στο Λαθρεμπόριο μεταναστών από στεριά, θάλασσα και αέρα. Στο Πρωτόκολλο αυτό γίνεται αναφορά στην προαγωγή των μεταναστών με σκοπό το οικονομικό ή άλλο υλικό όφελος και έτσι σε συνδυασμό με το προηγούμενο Πρωτόκολλο και τη Σύμβαση στην οποία προσαρτώνται συγκροτείται ένα συστηματικότερο και πιο ολοκληρωμένο πλαίσιο αντιμετώπισης του φαινομένου της εμπορίας ανθρώπων. Εξάλλου και με τη θέσπιση των 2 αυτών πρωτοκόλλων που συνοδεύουν την προαναφερόμενη σύμβαση αναδεικνύεται ότι εμπορία ανθρώπων και λαθρομετανάστευση αποτελούν δύο από τις βασικότερες σήμερα εκφάνσεις προσβολής της ανθρώπινης αξιοπρέπειας που υποβιβάζεται σε εμπορεύσιμο είδος.

**πρωτόκολλα που τη συνόδευσαν αλλά την κύρωσε μόλις το Σεπτέμβριο του 2010 με το Ν 3875/2010.<sup>23</sup>**

**Η σημασία του Πρωτοκόλλου του Παλέρμο 2000 έγκειται στα εξής σημεία:**

για πρώτη φορά σε ένα κείμενο διεθνούς δικαίου περιλαμβάνεται ο ορισμός της παράνομης διακίνησης και εμπορίας ανθρώπων (trafficking in persons) και καλούνται τα κράτη που το υπογράφουν να την ποινικοποιήσουν ως αυτοτελές έγκλημα, να πατάξουν την διαφθορά των υπευθύνων για την καταπολέμηση του φαινομένου οργάνων, να συνεργαστούν μεταξύ τους για την καταστολή της παράνομης διακίνησης και εμπορίας ανθρώπων και να θεσπίσουν νόμους για την προστασία και αρωγή των θυμάτων.

Σύμφωνα λοιπόν με το άρθρο 3 του Πρωτοκόλλου αυτού, **εμπορία ανθρώπων** συνιστά η στρατολόγηση, μεταφορά, μετακίνηση, υπόθαλψη, (απόκρυψη) ή αποδοχή προσώπων, με τη χρήση απειλής ή βίας, ή άλλων μορφών εξαναγκασμού, απαγωγής, απάτης, απαιτηλού τεχνάσματος, κατάχρησης εξουσίας, εκμετάλλευσης της ευάλωτης θέσης του θύματος ή μέσω παροχής ή λήψης αμοιβής ή ωφελημάτων για να επιτευχθεί η συναίνεση προσώπου που έχει εξουσία επάνω σε άλλο πρόσωπο για το σκοπό της εκμετάλλευσης του ατόμου. Εξάλλου σύμφωνα με το το άρθρο αυτό, στην έννοια της «εκμετάλλευσης» συμπεριλαμβάνεται τουλάχιστον η εκμετάλλευση της πορνείας άλλων ή άλλες μορφές σεξουαλικής εκμετάλλευσης άλλου, ην αναγκαστική εργασία ή παροχή υπηρεσιών, τη

---

<sup>23</sup> Σύμφωνα με το άρθρο πρώτο του Ν 3875/2010 «Κυρώνεται και έχει την ισχύ, που ορίζει το άρθρο 28 παρ. 1 του Συντάγματος, η Σύμβαση κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος, που άνοιξε για υπογραφή στο Παλέρμο Ιταλίας στις 12-15 Δεκεμβρίου 2000 και τα τρία Πρωτόκολλα αυτής, ήτοι: Το Πρωτόκολλο για την Πρόληψη, Καταστολή και Τιμωρία της Διακίνησης Προσώπων, Ιδιαίτερα Γυναικών και Παιδιών και το Πρωτόκολλο κατά της Λαθραίας Διακίνησης Μεταναστών από τη Γη, τη Θάλασσα και τον Αέρα, που άνοιξαν για υπογραφή στο Παλέρμο Ιταλίας στις 12-15 Δεκεμβρίου 2000, καθώς και το Πρωτόκολλο κατά της παράνομης κατασκευής και διακίνησης πυροβόλων όπλων, τμημάτων και συστατικών τους και πυρομαχικών, που άνοιξε για υπογραφή στη Νέα Υόρκη στις 2 Ιουλίου 2001».

δουλεία ή πρακτικές παρόμοιες με τη δουλεία, την υποτέλεια ή την αφαίρεση οργάνων του σώματος<sup>24</sup>.

### **Η Απόφαση-Πλαίσιο Για την Καταπολέμηση της Εμπορίας Ανθρώπων (2002/629/ΔΕΥ)**

Αξιοποιώντας την εμπειρία και το έργο του Ο.Η.Ε., το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ύστερα από μια σειρά Σχεδίων Προτάσεων, το **2001** υιοθέτησε την **Απόφαση-Πλαίσιο Για την Καταπολέμηση της Εμπορίας Ανθρώπων (2002/629/ΔΕΥ)** με την οποία καλούσε τα Κράτη-Μέλη της Ε.Ε. να θεσπίσουν ειδικές ποινικές ρυθμίσεις για την πάταξη της εμπορίας ανθρώπων μέχρι το τέλος του 2002, ορίζοντας πλαίσιο ποινών, όταν τα σχετικά αδικήματα διαπράττονται: α) εν όλω ή εν μέρει στην επικράτειά τους, β) όταν διαπράττονται από πολίτες τους, γ) όταν διαπράττονται προς όφελος νομικών προσώπων που είναι εγκατεστημένα στην επικράτειά τους<sup>25</sup>.

### **Η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για ανάληψη δράσης κατά της εμπορίας ανθρώπων (2005) (16-5-2005 CETS 197)**

Η Σύμβαση αυτή συνιστά το πρώτο συμβατικό κείμενο για την εμπορία ανθρώπων που υιοθετήθηκε στο πλαίσιο του διεθνούς δικαίου ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η ρητή υιοθέτηση της ανθρωποκεντρικής θεώρησης στην αντιμετώπιση του φαινομένου με την ταυτόχρονη απεξάρτησή του από το οργανωμένο έγκλημα καθώς και η σύσταση μηχανισμού ελέγχου της συμμόρφωσης των συμβαλλόμενων κρατών με τις διατάξεις της Σύμβασης συνιστούν τα δύο στοιχεία που τη διακρίνουν από τα δυο κυρία προϋφιστάμενα κείμενα, δηλαδή το Πρωτόκολλο του

---

<sup>24</sup> Βλ. αναλυτικά για τις επί μέρους ρυθμίσεις του Πρωτοκόλλου Κυριαζή Τ., Εμπορία ανθρώπων, Διεθνές και Ευρωπαϊκό Δίκαιο προτασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2010, σελ. 30-38 και 48-69.

<sup>25</sup> Βλ. αναλυτικά για τις ρυθμίσεις της Απόφασης Πλαίσιο., ο.π. Κυριαζή Τ., Εμπορία ανθρώπων, σελ. 38-44.

Παλέρμο και την Απόφαση – Πλαίσιο της ΕΕ. Σκοπούς της Σύμβασης συνιστούν η πρόληψη και καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των θυμάτων και η προώθηση της διεθνούς συνεργασίας. Τελικά όμως οι σχετικές ρυθμίσεις αν και ξεπερνούν το υφιστάμενο νομοθετικό πλαίσιο προστασίας δε διαπνέονται από την αποφασιστικότητα που απαιτείται για να υλοποιηθούν οι παραπάνω στόχοι<sup>26</sup>.

Σύμφωνα με την Επεξηγηματική Έκθεση της Σύμβασης η εμπορία συνίσταται στο συνδυασμό τριών συστατικών στοιχείων τα οποία πρέπει να συνυπάρχουν για να μπορέσει να θεωρηθεί μια συμπεριφορά ως εμπορία:

- 1)** Μια **πράξη** (πρόσληψη, μεταφορά, φύλαξη ή υποδοχή προσώπων)
- 2)** με την χρήση ορισμένων **μέσων** που συνίστανται σε: απειλή, ή χρήση βίας, ή άλλων μορφών επιβολής, απαγωγή, απάτη ή εξαπάτηση, κατάχρηση εξουσίας, ευάλωτη θέση, προσφορά ή αποδοχή πληρωμής ή οφέλους για να εκμαιευτεί η συναίνεση ενός προσώπου που ασκεί έλεγχο επί άλλου
- 3)** προς το σκοπό της **εκμετάλλευσης** που περιλαμβάνει κατ' ελάχιστον την εκμετάλλευση της πορνείας άλλων προσώπων ή άλλων μορφών σεξουαλικής εκμετάλλευσης, καταναγκαστικής εργασίας ή υπηρεσιών, δουλείας ή πρακτικών παρομοίων με τη δουλεία, ή εξαγωγή οργάνων. Για να θεωρηθεί μια συμπεριφορά ως εμπορία χρειάζεται να συγκεντρώνει στοιχεία και από τις τρεις κατηγορίες (1, 2 και 3), π.χ. πρόσληψη προσώπων με εξαπάτησή τους προς το σκοπό σεξουαλικής τους εκμετάλλευσης (πορνείας). Εάν ωστόσο πρόκειται για πράξεις που αφορούν σε παιδιά, η πράξη θεωρείται ως εμπορία ακόμη και αν δεν έγινε χρήση των μέσων που αναφέρονται στο 2).

### **Διεθνείς Συνθήκες Γενικότερου Ενδιαφέροντος που βρίσκουν Εφαρμογή στα ζητήματα Εμπορίας Ανθρώπων**

---

<sup>26</sup> Βλ. αναλυτικά για τις επί μέρους ρυθμίσεις της Σύμβασης και την αξιολόγησή τους, ο.π. Κυριαζή Τ., Εμπορία ανθρώπων, σελ. 248-269.

Δεδομένου ότι **η εμπορία ανθρώπων συνιστά σε κάθε περίπτωση παραβίαση θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων**, βρίσκουν εφαρμογή και πολλές άλλες διεθνείς συμβάσεις γενικότερου ενδιαφέροντος όπως:

-η Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (όπως περιέχονται στον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών -Σαν Φρανσίσκο, 26/6/1945) που κυρώθηκε από την Ελλάδα με τον **ΑΝ. 585/1945 (ΦΕΚ Α/242/1945)**

-η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών (Ρώμη, 4/11/1950) που κύρωσε η Ελλάδα με το **Ν.Δ. 53/1974 (ΦΕΚ Α/256/1974) καθώς και τα σχετικά σ' αυτήν Πρωτόκολλα<sup>27</sup>.**

-Σύμβαση για την Εξάλειψη Όλων των Μορφών Διακρίσεως Κατά των Γυναικών (Νέα Υόρκη, 18/12/1979) που κύρωσε η Ελλάδα με το **Ν. 1342/1983 (ΦΕΚ Α/39/1983)**

-το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά δικαιώματα (Νέα Υόρκη, 16/12/1966) που κυρώθηκε με το **Ν. 1532/1985 (ΦΕΚ Α/25/1985).**

-το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά δικαιώματα (Νέα Υόρκη, 16/12/1966) που κυρώθηκε με το **Ν. 2462/1997 (ΦΕΚ Α/25/1997).**

-Σύμβαση κατά των βασανιστηρίων και άλλων τρόπων σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας (Νέα Υόρκη, 10/12/1984) **Ν. 1782/1988 (ΦΕΚ Α/116/1988).**

-η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (Νέα Υόρκη, 20/11/1989) που κυρώθηκε με το **Ν. 2101/1992 (ΦΕΚ Α/192/1992).**

---

<sup>27</sup> -1ο Πρωτόκολλο στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Παρίσι, 20/3/1952) **Ν.Δ. 53/1974 (ΦΕΚ Α/256/1974).**  
-2ο Πρωτόκολλο στην Ε.Σ.Δ.Α.(Στρασβούργο, 6/5/1963) **Ν.Δ. 215/1974 (ΦΕΚ Α/365/1974).**  
-3ο Πρωτόκολλο στην Ε.Σ.Δ.Α. (Στρασβούργο, 6/5/1963) **Ν.Δ. 215/1974 (ΦΕΚ Α/365/1974).**  
-5ο Πρωτόκολλο στην Ε.Σ.Δ.Α. (Στρασβούργο, 20/1/1966) **Ν.Δ. 215/1974 (ΦΕΚ Α/365/1974).**  
-6ο Πρωτόκολλο στην Ε.Σ.Δ.Α.(Στρασβούργο, 28/4/1983) **Ν. 2610/1998 (ΦΕΚ Α/110/1998).**  
-7ο Πρωτόκολλο στην Ε.Σ.Δ.Α. (Στρασβούργο, 22/11/1984) **Ν. 1705/1987 (ΦΕΚ Α/89/1987).**  
-8ο Πρωτόκολλο στην Ε.Σ.Δ.Α. (Βιέννη, 19/3/1985) **Ν. 1841/1989 (ΦΕΚ Α/94/1989).**  
-11ο Πρωτόκολλο στην Ε.Σ.Δ.Α. (Στρασβούργο, 11/5/1994) **Ν. 2400/1996 (ΦΕΚ Α/96/1996).**

-το Προαιρετικό Πρωτόκολλο στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού σχετικά με τη Συμμετοχή των Παιδιών στις Ένοπλες Συγκρούσεις (Νέα Υόρκη, 25/5/2000) που κυρώθηκε με το **N. 3080/2002 (ΦΕΚ Α/312/2002)**.

-η Σύμβαση Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας Αρ. 182. για τις Χειρότερες μορφές Παιδικής Εργασίας που κυρώθηκε με το **N. 2918/2001**

### **3. Η ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΕΝΝΟΜΗ ΤΑΞΗ**

Στην ελληνική έννομη τάξη το έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων εισήχθη με το Ν 3064/2002. Βέβαια οι εγκληματικές συμπεριφορές που σχετίζονται με το εμπόριο ανθρώπων δεν αντιμετωπίστηκαν για πρώτη φορά από την ελληνική έννομη τάξη με το νόμο αυτόν. Μια σειρά ποινικών διατάξεων μπορούσαν να αξιοποιηθούν και πριν την ψήφισή του για την τιμώρηση των δραστών της, με την απόδοση όμως σ' αυτούς ποινικών ευθυνών όχι για το έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων αλλά για το έγκλημα του εμπορίου δούλων (323 ΠΚ), της αρπαγής (322 ΠΚ) και της αρπαγής ανηλίκων (324 ΠΚ), της σωματεμπορίας, με την παλιά της μορφή, (351 ΠΚ), της μαστροπείας (349 ΠΚ), της εκβίασης (385 ΠΚ) κλπ. Πολλές από αυτές τις διατάξεις εξακολουθούν ακόμα και σήμερα να εφαρμόζονται σε εγκληματικές συμπεριφορές που σχετίζονται με την εμπορία ανθρώπων. Για μια σειρά λόγους που συνδέονται με την νομοτυπική μορφή των εγκλημάτων αυτών, το πλαίσιο των προβλεπόμενων ποινών, τις αποδεικτικές δυσχέρειες κατά την εφαρμογή των σχετικών διατάξεων, εξ' αιτίας των οποίων μένουν ανενεργές πολλές από αυτές, (π.χ. το άρθρο 323 ΠΚ), το προϋφιστάμενο του Ν 3064/2002 κρίθηκε, ορθώς ως ανεπαρκές, με πολλές ελλείψεις και νομοθετικά κενά, αλυσιτελές ως προς τις αυξημένες ανάγκες μιας σύγχρονης αντεγκληματικής πολιτικής στο πεδίο της εμπορίας ανθρώπων.<sup>28</sup>

---

<sup>28</sup> Αναλυτικά το προισχύσαν του Ν 3064/2002 νομοθετικό πλαίσιο, βλ. ο.π. Συμεωνίδου Καστανίδου, Εμπορία ανθρώπων, σελ. 424 επ., όπου γίνεται και μια εύστοχη κριτική στις ανεπάρκειες και τα κενά που παρουσίαζε.

Την παραπάνω ανάγκη ήρθε να καλύψει ο Ν 3064/2002 περί «Καταπολέμησης της εμπορίας ανθρώπων, των εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας, της πορνογραφίας ανηλίκων και γενικότερα της οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής και αρωγή στα θύματα των πράξεων αυτών» (ΦΕΚ Α' 248/2002), τον οποίον ακολούθησε το κατ' εξουσιοδότησή του (άρθρο 12) εκδοθέν **Π.Δ. 233/2003 (ΦΕΚ Α' 204/2003)** «Προστασία-Αρωγή θυμάτων εγκλημάτων αρ. 323, 323Α, 349, 351 και 351Α του Ποινικού Κώδικα κατά το άρθρο 12 του Ν. 3064/2002» και ο **Ν. 3386/2005 (ΦΕΚ 212/Α 23.8.2005), όπως αυτός έχει τροποποιηθεί** για την «Είσοδο, διαμονή και κοινωνική ένταξη υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελληνική Επικράτεια» (που ισχύει, όπως έχει τροποποιηθεί με το Ν 3536/2007, το Ν 3613/2007 και το Ν 3875/2010), ο οποίος στην παρούσα μας ενδιαφέρει κυρίως ως προς τις διατάξεις του για τα θύματα της εμπορίας ανθρώπων (άρθρα 1 και 44-52).

#### **Α. Σύντομη επισκόπηση του ισχύοντος νομοθετικού πλαισίου για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων – Οι αλλαγές που έφερε ο ν. 3064/2002**

Ο νομοθέτης προχώρησε στην ψήφιση του Ν 3064/2002 αναγνωρίζοντας, όπως προκύπτει από την Εισηγητική Έκθεση του Ν 3064/2002 τις διαστάσεις, που είχε λάβει διεθνώς η εμπορία ανθρώπων καθώς «το παραδοσιακό εμπόριο δούλων έχει πλέον μετεξελιχθεί σε μια σύγχρονη επιχείρηση οικονομικής εκμετάλλευσης ιδίως της εξαναγκαστικής εργασίας των προσώπων και της γενετήσιας ζωής τους», συμμορφούμενος με τις διεθνείς υποχρεώσεις της χώρας, που απέρρεαν από τα παραπάνω διεθνή νομικά κείμενα και τις Συστάσεις εκ μέρους της ΕΕ, και πριν ακόμα ψηφισθεί η Απόφαση Πλαίσιο του Συμβουλίου της ΕΕ.

Ο Ν 3064/2002 αποτελείται από δύο μέρη: Στο πρώτο μέρος με το άρθρο 1 του Ν 3064/2002 προστέθηκε στον Ποινικό Κώδικα και ειδικότερα στο κεφάλαιο των εγκλημάτων «κατά της προσωπικής

ελευθερίας» νέο άρθρο, το 323Α ΠΚ με τίτλο «εμπορία ανθρώπων». Πρόκειται για μια νέα διάταξη, η οποία τέθηκε μεταξύ των διατάξεων που προέβλεπαν το εμπόριο δούλων (άρθρο 323 ΠΚ) και την αρπαγή ανηλίκων (άρθρο 324ΠΚ). Η διάταξη του νεοείσακτου **άρθρου 323Α Π.Κ.** αντιμετωπίζει, κατά την Εισηγητική Έκθεση του Νόμου, «πέραν του γενικού αξιόποινου του δουλεμπορίου (323ΠΚ) τις κύριες και «απεχθέστερες» σύγχρονες μορφές της εμπορίας ανθρώπων: Την εμπορία ανθρώπων με σκοπό τη χρησιμοποίησή τους για την αφαίρεση των οργάνων και των ιστών του σώματός τους και την εκμετάλλευση της εργασίας ή της επαιτείας τους - μετά τις τροποποιήσεις που επέφερε στο άρθρο ο Ν . 3875/2010 και την επαιτεία – και τη στρατολόγηση ανηλίκων με σκοπό τη χρησιμοποίησή τους σε ένοπλες συγκρούσεις.<sup>29</sup>

Με τον ίδιο νόμο (άρθρα 2-11) αναμορφώνεται ριζικά το 19<sup>ο</sup> κεφάλαιο του Ποινικού Κώδικα που περιλαμβάνει τα εγκλήματα «κατά της γενετήσιας ελευθερίας και οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής». Έτσι εκτός από την αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων με σκοπό την οικονομική εκμετάλλευση της γενετήσιας ζωής τους με ειδικό άρθρο, το άρθρο 351 ΠΚ με τίτλο «σωματεμπορία» (όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 8 Ν 3064/2002), «δίνεται έμφαση στην προστασία ιδίως των ανηλίκων και άλλων ευάλωτων κοινωνικών ομάδων από άλλες μορφές εκμετάλλευσης αυτής».<sup>30</sup> Με την τροποποίηση του άρθρου 351 ΠΚ, αντιμετωπίζεται πλέον αυτοτελώς ως έγκλημα μια άλλη μορφή εμπορίας ανθρώπων, εκείνη που γίνεται με σκοπό την εκμετάλλευση της γενετήσιας ελευθερίας.

Με το Ν 3064/2002 (άρθρο 11 παρ. 5) προστίθενται οι πράξεις της εμπορίας ανθρώπων και της σωματεμπορίας στον κατάλογο των αξιόποινων πράξεων του άρθρου 1 παρ. 1 Ν 2331/1995 για την νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες.

---

<sup>29</sup> Εισηγητική έκθεση Ν 3064/2002 σε ΠοινΧρον ΝΒ/954 επ

<sup>30</sup> Ο.π. Εισηγητική έκθεση, σελ. 954. βλ. τις τροποποιήσεις που επήλθαν στα πλαίσια αυτά των άρθρων 344,348, 349 339 ΠΚ καθώς και την εισαγωγή νέου άρθρου 348 Α ΠΚ, με την οποία τυποποιείται το έγκλημα της παιδικής πορνογραφίας.

Επίσης προβλέπεται η υποχρεωτική προσωρινή ή οριστική αφαίρεση της άδειας λειτουργίας του καταστήματος ή της επιχείρησης, στους χώρους των οποίων τελέστηκαν το έγκλημα της σωματεμπορίας (άρθρο 11 παρ. 6).

Με το Ν 3064/2002, όπως έχει τροποποιηθεί, ουσιαστικά έχουν μεταφερθεί σ επίπεδο εθνικής νομοθεσίας, μέσα από μια σειρά επεμβάσεων στον Ποινικό Κώδικα, οι τάσεις που καταγράφονται και οι κατευθύνσεις που φαίνεται να επικρατούν στη δεδομένη συγκυρία σε σχέση με την αντιμετώπιση των ζητημάτων αυτών.

Οι δύο βασικότερες διατάξεις λοιπόν του Ποινικού Κώδικα που ποινικοποιούν τις πράξεις εμπορίας ανθρώπων είναι εκείνες των άρθρων **323Α Π.Κ. (εμπορία ανθρώπων) και 351 Π.Κ. (σωματεμπορία), οι οποίες προβλέπουν τα εξής:**

Άρθρο 323<sup>Α</sup> ΠΚ ΕΜΠΟΡΙΟ ΑΝΘΡΩΠΩΝ

«1. Οποιος με τη χρήση βίας, απειλής ή άλλου εξαναγκαστικού μέσου ή την επιβολή ή κατάχρηση εξουσίας προσλαμβάνει, μεταφέρει, προωθεί εντός ή εκτός της επικράτειας, κατακρατεί, υποθάλλει, παραδίδει με ή χωρίς αντάλλαγμα σε άλλον ή παραλαμβάνει από άλλον πρόσωπο με σκοπό την αφαίρεση ιστών ή οργάνων του σώματος του ή για να εκμεταλλευτεί ο ίδιος ή άλλος την εργασία ή την επαιτεία του, τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι δέκα ετών και με χρηματική ποινή δέκα χιλιάδων έως πενήντα χιλιάδων ευρώ.».

2. Με την ποινή της προηγούμενης παραγράφου τιμωρείται ο υπαίτιος αν, για να επιτύχει τον ίδιο σκοπό, αποσπά τη συναίνεση προσώπου με τη χρήση απατηλών μέσων ή το παρασύρει, εκμεταλλευόμενος την ευάλωτη θέση του, με υποσχέσεις, δώρα, πληρωμές ή παροχή άλλων ωφελημάτων.

"3. Όποιος εν γνώσει δέχεται την εργασία προσώπου, το οποίο τελεί υπό τις συνθήκες που περιγράφονται στις παραγράφους 1 και 2, ή τα έσοδα από την επαιτεία του προσώπου αυτού, τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον έξι μηνών".

4. Με κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών και χρηματική ποινή πενήντα χιλιάδων έως εκατό χιλιάδων ευρώ τιμωρείται ο υπαίτιος σύμφωνα με τις προηγούμενες παραγράφους, αν η πράξη:

«α) στρέφεται κατά ανηλίκου ή ατόμου σωματικώς ή διανοητικώς ανάπηρου,».

β) τελείται κατ' επάγγελμα,

γ) τελείται από υπάλληλο ο οποίος κατά την άσκηση της υπηρεσίας του ή επωφελούμενος από την ιδιότητά του αυτή διαπράττει ή συμμετέχει με οποιονδήποτε τρόπο στην πράξη ή

δ) είχε ως αποτέλεσμα τη βαριά σωματική βλάβη του παθόντος.

5. Όποιος χρησιμοποιεί τα μέσα των παραγράφων 1 και 2 για να στρατολογήσει ανήλικο με σκοπό τη χρησιμοποίησή του σε ένοπλες συγκρούσεις τιμωρείται με κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών και χρηματική ποινή πενήντα χιλιάδων έως εκατό χιλιάδων ευρώ."

«6. Με ισόβια κάθειρξη τιμωρείται ο υπαίτιος σύμφωνα με τις προηγούμενες παραγράφους, αν η πράξη είχε ως αποτέλεσμα το θάνατο.»

#### Άρθρο 351 ΠΚ ΣΩΜΑΤΕΜΠΟΡΙΑ

"1. Οποιος με τη χρήση βίας, απειλής ή άλλου εξαναγκαστικού μέσου ή την επιβολή ή κατάχρηση εξουσίας προσλαμβάνει, μεταφέρει ή προωθεί εντός ή εκτός της επικράτειας, κατακρατεί, υποθάλλει, παραδίδει με ή χωρίς αντάλλαγμα σε άλλον ή παραλαμβάνει από άλλον πρόσωπο με σκοπό να προβεί ο ίδιος ή άλλος στη γενετήσια εκμετάλλευσή του τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι δέκα ετών και χρηματική ποινή δέκα χιλιάδων έως πενήντα χιλιάδων ευρώ.

2. Με την ποινή της προηγούμενης παραγράφου τιμωρείται ο υπαίτιος αν, για να πετύχει τον ίδιο σκοπό, αποσπά τη συναίνεση προσώπου με τη χρήση απατηλών μέσων ή το παρασύρει, εκμεταλλευόμενος την ευάλωτη θέση του με υποσχέσεις, δώρα, πληρωμές ή παροχή άλλων ωφελημάτων.

3. Οποιος εν γνώσει ενεργεί ασελή πράξη με πρόσωπο το οποίο τελεί υπό τις συνθήκες που περιγράφονται στις παραγράφους 1 και 2 τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον έξι μηνών.

4. Με κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών και χρηματική ποινή πενήντα χιλιάδων έως εκατό χιλιάδων ευρώ τιμωρείται ο υπαίτιος σύμφωνα με τις προηγούμενες παραγράφους, αν η πράξη:

α) στρέφεται κατά ανηλίκου ή συνδέεται με την πνευματική αδυναμία ή την κουφότητα του παθόντος,

β) τελέσθηκε από ένα από τα πρόσωπα που αναφέρονται στο στοιχείο γ' της παραγράφου 2 του άρθρου 349,

γ) συνδέεται με την παράνομη είσοδο, παραμονή ή έξοδο του παθόντος από τη χώρα,

δ) τελείται κατ' επάγγελμα,

ε) τελείται από υπάλληλο ο οποίος κατά την άσκηση της υπηρεσίας του ή επωφελούμενος από την ιδιότητά του αυτή διαπράττει ή συμμετέχει με οποιονδήποτε τρόπο στην πράξη ή

στ) είχε ως αποτέλεσμα τη βαριά σωματική βλάβη του παθόντος.

5. Αν κάποια από τις πράξεις της πρώτης και δεύτερης παραγράφου είχε ως αποτέλεσμα το θάνατο του παθόντος επιβάλλεται ισόβια κάθειρξη.

6. Η κατά τις προηγούμενες παραγράφους γενετήσια εκμετάλλευση συνίσταται στην επιχείρηση από κερδοσκοπία οποιασδήποτε ασελγούς πράξης ή στη χρησιμοποίηση από κερδοσκοπία του σώματος, της φωνής ή της εικόνας προσώπου για την πραγματική ή προσποιητή επιχείρηση τέτοιας πράξης ή για την παροχή εργασίας ή υπηρεσιών που αποσκοπούν στη γενετήσια διέγερση".

Ήδη με την πρώτη προσέγγιση των δύο άρθρων διαπιστώνουμε ότι στη βασική τους μορφή οι αξιόποινες συμπεριφορές που τυποποιούνται σ' αυτά ταυτίζονται στα περισσότερα στοιχεία τους (ίδια αντικειμενική υπόσταση, ίδια μέσα τέλεσης της πράξης, ίδια μορφή υπαιτιότητας ίδιες προβλεπόμενες ποινές) με στοιχείο διάκρισης το υποκειμενικό στοιχείο του αδίκου, το σκοπό που απαιτείται να έχει ο δράστης: Ο δράστης του άρθρου 323<sup>A</sup> ΠΚ απαιτείται να αποβλέπει με τις πράξεις του στην αφαίρεση οργάνων ή ιστών του σώματος του θύματος ή στην εκμετάλλευση της εργασίας ή της επαιτείας αυτού από τον ίδιον ή άλλον, ενώ ο δράστης του 351 ΠΚ απαιτείται να έχει σκοπό να προβεί ο ίδιος ή άλλος στη γενετήσια εκμετάλλευση του θύματος.

Δεδομένου λοιπόν ότι στην ουσία στα δύο αυτά άρθρα τυποποιούνται διαφορετικές μορφές εκδήλωσης του εγκληματικού φαινομένου της εμπορίας ανθρώπων, κρίνεται σκόπιμο οι δύο διατάξεις να μελετηθούν από κοινού, με τις αναγκαίες διευκρινίσεις, διακρίσεις και εξειδικεύσεις που απαιτούνται κάθε φορά και λαμβάνοντας υπ' όψη τις διαφοροποιήσεις αναμεσά τους. Αυτή η μεθοδολογική προσέγγιση άλλωστε εναρμονίζεται και με τη βούληση του νομοθέτη, ο οποίος υπογραμμίζει αναφερόμενος στο άρθρο 323<sup>A</sup> ΠΚ, ότι «στη σύλληψή της η ρύθμιση αυτή στοιχείται απολύτως προς την ομολογή της περί σωματεμπορίας (άρθρο 351 ΠΚ), αφού με την τελευταία επιδιώκεται να παταχθεί η ειδικότερη εκείνη μορφή της εμπορίας ανθρώπων που αποβλέπει στην οικονομική εκμετάλλευση της γενετήσιας ζωής.»<sup>31</sup> Όταν αναφερόμαστε, στα πλαίσια της παρούσας, στο άρθρο 351 ΠΚ λοιπόν, θα γίνεται λόγος για σωματεμπορία, με επίγνωση πάντα ότι αποτελεί μορφή

---

<sup>31</sup> Ο.π. Εισηγητική έκθεση Ν 3064/2002, σελ. 954

της εμπορίας ανθρώπων, όπως η εμπορία με σκοπό την εκμετάλλευση της εργασίας ή της επαιτείας .

Πριν προχωρήσουμε στην επιμέρους μελέτη των δύο άρθρων κρίνεται σκόπιμο να σημειωθούν τα εξής σχετικά με το τροποποιημένο με το **ν. 3064/2002 άρθρο** 351 ΠΚ, με το οποίο ο νομοθέτης επιχειρεί να αντιμετωπίσει στο σύνολό του το πρόβλημα της εμπορίας ανθρώπων με το σκοπό της σεξουαλικής εκμετάλλευσης<sup>32</sup>:

Η σωματεμπορία κατ' άρθρο 351 ΠΚ εισήχθη στον Ποινικό Κώδικα με την ψήφιση και τη θέση σε ισχύ αυτού, το 1951, πολύ νωρίτερα δηλαδή σε σχέση με την εμπορία ανθρώπων κατ' άρθρο 323<sup>A</sup> ΠΚ.

Πριν την αντικατάστασή της με το άρθρο 8 του Ν 3064/2002, η διάταξη είχε ως εξής: «1. Όποιος για να εξυπηρετήσει την ακολασία άλλων: α) προσλαμβάνει ή παρασύρει έστω και με τη συναίνεσή της, ανήλικη γυναίκα με σκοπό την πορνεία, β) με τη βία, με απειλές, με απειλές, με επιβολή ή κατάχρηση εξουσίας ή με κάθε άλλο εξαναγκαστικό μέσο προσλαμβάνει ή παρασύρει ενήλικη γυναίκα με σκοπό την πορνεία, γ) με τα προαναφερθέντα μέσα κατακρατεί παρά τη θέλησή της σε οίκο ανοχής μια γυναίκα ή την εξαναγκάζει να παραδοθεί σε πορνεία τιμωρείται με φυλάκιση ενός έτους μέχρι τριών ετών και με χρηματική ποινή, αν δε συντρέχει περίπτωση βαρύτερης αξιόποινης πράξης. 2. Το πιο πάνω όριο φυλάκισης επιτείνεται έως πέντε έτη, αν το έγκλημα το διέπραξε ένα από τα πρόσωπα του άρθρου 349 παρ. 2 στοιχ 3. Οι ποινές αυτές επιβάλλονται και αν ακόμα οι κατ' ιδίαν πράξεις που απαρτίζουν τα συστατικά στοιχεία των παραπάνω εγκλημάτων εκτελέστηκαν σε διάφορες επικράτειες.»

Παρατηρούμε λοιπόν ότι αρχικά εισήχθη η σωματεμπορία ως πλημμέλημα στον Π.Κ. Αυτό προφανώς οφειλόταν στη μορφή και την ιδιαίτερα περιορισμένη σε σχέση με τα σύγχρονα δεδομένα έκταση και ένταση που είχε τότε το εγκληματικό φαινόμενο. Παρ' όλο που υπήρχαν σωματέμποροι και θύματά τους, δεν υπήρχαν τα σημερινά κυκλώματα, που εισάγουν αλλοδαπές γυναίκες από όλες τις χώρες του κόσμου μαζικά, ούτε τα στρατόπεδα εκπαίδευσης θυμάτων, στα οποία κουρελιάζονται κυριολεκτικά σωματικά και κυρίως ψυχικά τα θύματα.

Τα σημερινά θύματα σωματεμπορίας δεν έχουν δυνατότητα διαφυγής, γιατί το έγκλημα έχει γίνει κατ' εξοχήν οργανωμένο και είναι σαφώς πιο

---

<sup>32</sup> ΣυμβΕφΑθ 2933/2004 ΠοινΧρον ΝΕ (2005) σελ. 931 επ.

βία, ακόμη κι όταν η βία δεν είναι εμφανής με την πρώτη ματιά. Έτσι ορθή κρίνεται η επιλογή του νομοθέτη να μετατραπεί το έγκλημα σε κακούργημα. Άλλωστε από τη στιγμή που επέλεξε ο νομοθέτης να ποινικοποιήσει ως κακούργημα την εμπορία ανθρώπων, δε μπορούσε παρά να τροποποιήσει το άρθρο της σωματεμπορίας, ώστε ακριβώς να επιφυλάσσεται η αυτή ποινική μεταχείριση στο δράστη της πιο διαδεδομένης μορφής εκδήλωσης της εμπορίας ανθρώπων.

Σε σχέση πάντως με την αρχική της μορφή η νέα διάταξη του άρθρου 351 ΠΚ έχει ευρύτερο εκείνης περιεχόμενο, καθόσον προβλέπει και άλλες νομοτυπικές μορφές του εγκλήματος, οι οποίες δεν αποκλείεται να συντρέχουν ή να εναλλάσσονται, ενώ έχει διευρυνθεί ο σκοπός του δράστη, ο οποίος δεν περιορίζεται μόνο στην πορνεία αλλά επεκτείνεται γενικότερα στην εκμετάλλευση της γενετήσιας ζωής. Άλλωστε το παθητικό υποκείμενο του εγκλήματος δεν είναι μόνο γυναίκα, αλλά οποιοδήποτε πρόσωπο, ενήλικος ή ανήλικος.

## **B. ΤΟ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΟ ΕΝΝΟΜΟ ΑΓΑΘΟ**

### **> ΣΤΟ ΑΡΘΡΟ 323Α ΠΚ (ΕΜΠΟΡΙΑ ΑΝΘΡΩΠΩΝ)**

Το έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων – άρθρο 323Α ΠΚ- είναι ενταγμένο στο δέκατο όγδοο κεφάλαιο του Ποινικού Κώδικα (άρθρα 322 ΠΚ – 335 ΠΚ), το οποίο περιλαμβάνει τα εγκλήματα (μεταξύ των οποίων την αρπαγή, τη δουλεμπορία, την αρπαγή ανήλικων, την παράνομη κατακράτηση, την απαγωγή, την παράνομη βία, την απειλή, τη διατάραξη οικογενειακής ειρήνης) που προσβάλλουν το έννομο αγαθό της προσωπικής ελευθερίας.

Για την ελευθερία, ως έννοια της κοινωνικής και πολιτικής ζωής, που συνεχώς εξελίσσεται και μεταβάλλεται από εποχή σε εποχή και από κοινωνία σε κοινωνία έχουν ξοδευτεί τόνοι μελανιού στην ιστορία της ανθρώπινης σκέψης. Στην εξέλιξη της κοινωνίας έχει χυθεί άπλετο αίμα για την κατάκτησή της και οι πιο λαμπρές σελίδες στην ιστορία της ανθρωπότητας έχουν γραφεί μέσα από τους αγώνες με στόχο και αίτημα

την απελευθέρωση από τα δεσμά που κρατούν τους ανθρώπους σκλάβους.

Η δικαιοκή έννοια της ελευθερίας μεταβάλλεται επίσης σε κάθε κοινωνία και σε κάθε εποχή, αλλά, όπως συμβαίνει με όλες τις νομικές έννοιες, το περιεχόμενό της προσδίδεται σε τελική ανάλυση από την κυρίαρχη τάξη που διαμορφώνει άλλωστε τους δικαιοκούς κανόνες. Ενσωματώνονται όμως σ' αυτήν, ανάλογα με το συσχετισμό των δυνάμεων σε κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο και το βαθμό ανάπτυξης της πάλης των υπάλληλων τάξεων, δικαιώματα και κατακτήσεις των τελευταίων.

Η νομική έννοια της προσωπικής ελευθερίας δεν οριοθετείται στην Ελλάδα σε κάποιο νομοθετικό κείμενο, παρά την πρωταρχική θέση που κατέχει ως θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα τόσο στη χώρα μας όσο και σε όλες τις σύγχρονες αστικές δημοκρατίες, κατοχυρωμένο στα συντάγματά τους, συνυφασμένο με την ίδια την αξία και την αξιοπρέπεια του ανθρώπου. Στα σύγχρονα ποινικά συστήματα των αστικών δημοκρατιών, η ανθρώπινη ζωή (άνθρωπος) και η προσωπική ελευθερία συνιστούν τα κύρια προσωποπαγή έννομα αγαθά. Ανεξάρτητα από τον ακριβή εννοιολογικό προσδιορισμό της, στον πυρήνα της έννοιας της προσωπικής ελευθερίας εντοπίζονται:

το δικαίωμα του ανθρώπου να κινείται αυτοβούλως στον κοινωνικό χώρο από τόπο σε τόπο και να παραμένει όπου θέλει, το δικαίωμα να ενεργεί ή να παραλείπει να ενεργήσει, το δικαίωμα στον αυτοπροσδιορισμό και στην αυτοδιάθεση, όσον αφορά τις δυνάμεις του, το χρόνο του, τα αγαθά του, τη δυνατότητα του ανθρώπου να εξουσιάζει ο ίδιος ένα συγκεκριμένο χώρο, να αναγνωρίζεται ως ελεύθερος από το κράτος και τους υπόλοιπους ανθρώπους και να προστατεύεται ο ίδιος και τα αγαθά του από τη πολιτεία, χωρίς να μπορεί κανείς να τον περιορίσει ή να το φυλακίσει, εκτός όταν και όπως ο νόμος ορίζει.<sup>33</sup>

Βεβαίως, ανεξάρτητα από τη συζήτηση που έχει αναπτυχθεί σε φιλοσοφικό και κοινωνιολογικό επίπεδο για την έννοια της προσωπικής

---

<sup>33</sup> Μανωλεδάκης Ι., Το έννομο αγαθό ως βασική έννοια του Ποινικού Δικαίου, Εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1998, σελ 261-265

ελευθερίας, αυτή, στα πλαίσια του ποινικού δικαίου μιας σύγχρονης αστικής δημοκρατίας, αντιμετωπίζεται ως υλικό στοιχείο και όρος απαραίτητο (*sine qua non*) για την ύπαρξη και τη διαίωνιση της κοινωνίας στη βαθμίδα που αυτή βρίσκεται σήμερα, αναγόμενο ακριβώς λόγω της κοινωνικής της σημασίας σε μέγεθος και αγαθό άξιο ποινικής προστασίας, δηλαδή σε έννομο αγαθό.

Η προσωπική ελευθερία είναι το πρωταρχικό και θεμελιωδέστερο ατομικό δικαίωμα, που αναγνωρίζεται σε όλους αδιακρίτως τους ανθρώπους που βρίσκονται μέσα στη χώρα και σημαίνει την έλλειψη περιορισμών σε ό,τι αφορά τη φυσική, ψυχοσωματική ύπαρξη και δράση του ατόμου. Το ισχύον Σύνταγμα κατοχυρώνει, προστατεύει την προσωπική ελευθερία ελευθερία στο άρθρο 5, σύμφωνα με τις διατάξεις του οποίου «1. Καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη.

2. Όλοι όσοι βρίσκονται στην Ελληνική Επικράτεια απολαμβάνουν την απόλυτη προστασία της ζωής, της τιμής και της ελευθερίας τους, χωρίς διάκριση εθνικότητας, φυλής, γλώσσας και θρησκευτικών ή πολιτικών πεποιθήσεων. Εξαιρέσεις επιτρέπονται στις περιπτώσεις που προβλέπει το διεθνές δίκαιο. Απαγορεύεται η έκδοση αλλοδαπού που διώκεται για τη δράση του υπέρ της ελευθερίας.

3. Η προσωπική ελευθερία είναι απαραβίαστη. Κανένας δεν καταδιώκεται ούτε συλλαμβάνεται ούτε φυλακίζεται ούτε με οποιονδήποτε άλλο τρόπο περιορίζεται, παρά μόνο όταν και όπως ορίζει ο νόμος.»

«Ως προσωπικότητα, κατά την έννοια του άρθρου 5 παρ. 1 του Συντάγματος νοείται το σύνολο των ιδιοτήτων, ικανοτήτων και καταστάσεων που αφενός μεν προκύπτουν από την υπόσταση του ανθρώπου ως ελλόγου και συνειδητού όντος αφετέρου δε εξατομικεύουν

ένα συγκεκριμένο πρόσωπο»<sup>34</sup>. Η προσωπικότητα του ατόμου συντίθεται από τη σωματική, ψυχική, πνευματική, ηθική και κοινωνική υπόστασή του από την οποία απορρέουν επιμέρους δικαιώματα για την προστασία συγκεκριμένων εννόμων αγαθών, συνυφασμένων με την προσωπικότητά του όπως της σωματικής ελευθερίας και ακεραιότητας, της υγείας, της τιμής, της πνευματικής δημιουργίας αλλά και ορισμένες προεκτάσεις τους.

Με μια σειρά συνταγματικές διατάξεις προστατεύονται επίσης εκφάνσεις της προσωπικής ελευθερίας και συγκεκριμένα κατοχυρώνονται: το δικαίωμα στην ισότητα ως προς την απόλαυση των δικαιωμάτων (Σ4), το δικαίωμα ελεύθερης επιλογής εργασίας και η απαγόρευσης οποιασδήποτε μορφής αναγκαστικής εργασίας (Σ22), το δικαίωμα της γενετήσιας ελευθερίας και αξιοπρέπειας (Σ5 παρ. 5), το δικαίωμα της ελευθερίας της επικοινωνίας και των επιστολών (Σ19), το δικαίωμα της ελεύθερης έκφρασης (Σ14) κτλ.

Η εμπορίας ανθρώπων πλήττει λοιπόν το έννομο αυτό αγαθό και τις διάφορες εκφάνσεις της, και συνιστά κατάφωρη παραβίαση των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Το θύμα στερείται του δικαιώματός του να αυτοκαθορίζεται και να αυτοπροσδιορίζεται, καθώς εξαναγκάζεται, παραπλανάται ή παρασύρεται από το δράστη προκειμένου να υπαχθεί υπό την εξουσία του και έτσι να χρησιμοποιηθεί από αυτόν ως μέσο εκμετάλλευσης και πλουτισμού.

Πλήττεται έτσι το δικαίωμα στο σεβασμό και στην προστασία της ανθρώπινης αξίας, το δικαίωμα στην ισότητα ως προς την απόλαυση των δικαιωμάτων, το δικαίωμα στην ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, της συμμετοχής στην κοινωνική, οικονομική, πολιτική ζωή της χώρας, το δικαίωμα της ελεύθερης διακίνησης, κυκλοφορίας και επιλογής του τόπου διαμονής, το δικαίωμα ελεύθερης επιλογής εργασίας (απαγόρευσης οποιασδήποτε μορφής αναγκαστικής εργασίας), το δικαίωμα της γενετήσιας ελευθερίας και αξιοπρέπειας, την προστασία της παιδικής ηλικίας – και τις περισσότερες φορές συνοδεύεται από

---

<sup>34</sup> Μάνεσης, Συνταγματικά δικαιώματα, δ' εκδ., Σάκκουλας, 1982, σ. 116

πρόκληση βλάβης στην υγεία και τη σωματική ακεραιότητα των θυμάτων, ακόμα και από τον κίνδυνο απώλειας της ίδιας της ζωής τους.

### > ΣΤΟ ΑΡΘΡΟ 351 ΠΚ (ΣΩΜΑΤΕΜΠΟΡΙΑ)

Σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση του Ποινικού Κώδικα, το προστατευόμενο έννομο αγαθό της διάταξης του άρθρου 351ΠΚ, είναι η «ηθική, η οποία σπουδαίως κινδυνεύει εκ της δράσεως των απεχθών τούτων κοινωνικών παρασίτων, τα οποία προς σκοπό κέρδους εμπορεύονται τη σωματική αγνεία, την ελευθερία, την υγεία, τη ζωή αυτών των ανθρώπων εξωθούμεντες εις την καταστροφή και εις τον μαρτυρικών βίον τας περιπτώσεις εις τα δίκτυα των ατυχείς υπάρξεις». Συνεπώς ως πρωτεύον έννομο αγαθό εθεωρείτο, πριν την τροποποίηση του άρθρου με το Ν 1419/1984, η ηθική υπόσταση της κοινωνίας αλλά και των υποψήφιων θυμάτων<sup>35</sup>. Έχει υποστηρικθεί ειδικότερα ότι η διάταξη περί σωματεμπορίας αποσκοπεί στο να καταπολεμήσει τη δραστηριότητα εκείνη, η οποία ενισχύει την πορνεία των γυναικών, δηλαδή τη στρατολόγηση του εμψύχου υλικού της πορνείας, καθώς οι σωματέμποροι «υποθάλπουν την ακολασία κυρίως ουχί προμηθεύοντες ή παρέχοντες αμέσως γυναίκες προς ασέλγεια αλλά ως επί το πολύ δια πράξεων προπαρασκευαστικών, δια στρατολογήσεως δηλαδή γυναικών στην πορνεία και εισαγωγή εις χαμαιτυπεία». <sup>36</sup>

Ως περαιτέρω έννομο αγαθό έχει υποστηρικθεί η προστασία της κοινωνίας από την εγκληματικότητα. Και αυτό γιατί οι σωματέμποροι «εκ της προελεύσεως αυτών, του ποιού της προσωπικότητάς των και του τρόπου της διαβιώσεώς τους συνάγεται ότι είναι στοιχεία λίαν επικίνδυνα για την κοινωνία, έχοντα ροπή προς διάπραξη παντός είδους εγκλημάτων.» <sup>37</sup>

Οι παραπάνω διατυπώσεις μπορεί να απέδιδαν ορθώς το έννομο αγαθό σύμφωνα με την επικρατούσα προ του 1984 άποψη, αποπνέουν όμως

<sup>35</sup> ΣυμβΕφΑθ 854/2006 ΠοινΔικ 2007 σελ. 818

<sup>36</sup> Βλ. Γαρδίκας Κ., Τα εγκλήματα κατά των ηθών, ΠοινΧρον Β σελ. 224 επ.

<sup>37</sup> Γαρδίκας Κ., Τα εγκλήματα κατά των ηθών, ΠοινΧρον Β σελ. 224 επ.

πλέον παρωχυμένες αντιλήψεις σε σχέση με τα αγαθά που προστατεύονται κατά κύριο λόγο από τη διάταξη. Για να κατανοηθεί καλύτερα αυτό αξίζει να αναφερθεί ότι με το Ν 1419/1984 αντικαταστάθηκε ο τίτλος του δεκάτου ενάτου κεφαλαίου, όπου βρίσκεται το άρθρο 351 ΠΚ, από «εγκλήματα κατά των ηθών» σε «εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας και εγκλήματα οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής». Αυτή η εξέλιξη σηματοδοτεί μια γενικότερη μεταστροφή του νομοθέτη εκείνη την περίοδο, όσον αφορά την αναγνώριση της ελευθερίας της σεξουαλικής ζωής των ανθρώπων, ως προϋπόθεση της προσωπικής ελευθερίας, προς την ιδέα της ελεύθερης επιλογής ερωτικού συντρόφου και της στιγμής της ερωτικής πράξης ενώ αποσυνδέθηκε και η γενετήσια αξιοπρέπεια από την τιμή. Η μεταβολή του τίτλου του κεφαλαίου από " εγκλήματα κατά των ηθών " σε " εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας και εγκλήματα οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής ", αποτελεί ρητή υπόδειξη του νομοθέτη, ότι βασικό έννομο αγαθό και σημείο αναφοράς του γενετήσιου εγκλήματος είναι η γενετήσια ελευθερία και όχι τα ήθη, όπως άλλωστε προκύπτει και από την από 12.9.1983 Αιτιολογική Έκθεση του υπουργού Δικαιοσύνης, Γ.-Α. Μαγκάκη: " Έχει γίνει σήμερα κοινωνικά αποδεκτό σε μεγάλη έκταση ότι δεν είναι ήθη που προσβάλλονται από το σεξουαλικό έγκλημα, αλλά η προσωπική αξιοπρέπεια και ελευθερία στην ειδική έκφρασή της, που μπορεί να αποδοθεί με τον όρο " γενετήσια ελευθερία "<sup>38</sup>. Το κέντρο βάρους των διατάξεων του κεφαλαίου αυτού έτσι μετατοπίστηκε από την προστασία της «ηθικής» της κοινωνίας και των θυμάτων, στην προστασία της γενετήσιας ελευθερίας και στην προστασία από την οικονομική εκμετάλλευση της γενετήσιας ζωής του ανθρώπου, τα οποία αποτελούν και το έννομο αγαθό της διάταξης του άρθρου 351 ΠΚ.

---

<sup>38</sup> Η μεταστροφή αυτή του νομοθέτη σημειώνεται και από τη νομολογία, βλ. ενδεικτικά το βούλευμα ΣυμβΠλημΘεσ. 661/1991 [www.dsanet.gr](http://www.dsanet.gr) , αλλά δυστυχώς δεν έχει γίνει κατακτηθεί από όλους τους εφαρμοστές του δικαίου, όπως εκδηλώνεται από σύγχρονες αποφάσεις, στις οποίες αναγνωρίζεται η «ηθική» ως έννομο αγαθό της διάταξης (π.χ. όπως παραπάνω ΣυμβΕφΑθ 854/2006 σελ. 818)

Όσον αφορά μάλιστα τη συγκεκριμένη διάταξη, ο στόχος αυτός πανηγυρικά διακηρύσσεται και στην εισηγητική έκθεση του Ν 3064/2002, με τον οποίο αναμορφώθηκε ρητά η διάταξη και προσαρμόσθηκε με μεγαλύτερη επιτυχία στις σύγχρονες ανάγκες της αντεγκληματικής πολιτικής στον εν λόγω τομέα<sup>39</sup>.

Ως μια απ' τις κυρίαρχες μορφές της εμπορίας ανθρώπων σήμερα, η σωματεμπορία πλήττει στον πυρήνα της την προσωπική ελευθερία του θύματος και ευτελίζει τον άνθρωπο σε αντικείμενο εκμετάλλευσης από τους διακινητές του. Όπως ορθώς διαπιστώνεται σε κάποιες δικαστικές αποφάσεις, με το άρθρο 351 ΠΚ, «ο νομοθέτης επιδιώκει να πατάξει οποιασδήποτε μορφής επιρροή που έχει άμεση συνέπεια την εκμετάλλευση του ανθρώπινου σώματος, που αποτελεί προσβολή της προσωπικής ελευθερίας, αφού δεσμεύεται υπέρμετρα η ελεύθερη διαβίωση δια πειθαναγκασμού ή άλλου μη ορατού τρόπου εξαρχής, προς εξυπηρέτηση παράνομων συμφερόντων τρίτων»<sup>40</sup>. Η προσωπική ελευθερία του θύματος πλήττεται με τη χρήση των εξαναγκαστικών μέσων ή με την παραπλάνηση του θύματος ή την παράσυρσή του προκειμένου αυτό να υποταχθεί στην εξουσίαση του δράστη και να καμφθούν όλες οι αντιστάσεις του, ώστε να καταστεί μέσο εκμετάλλευσης και πλουτισμού των εμπόρων.

Ως έκφανση αλλά και προϋπόθεση της προσωπικής ελευθερίας, η γενετήσια ελευθερία, η ελευθερία δηλαδή του ανθρώπου να διαθέσει τον εαυτό του σεξουαλικά, επιλέγοντας ο ίδιος το χρόνο, τον τόπο, τη συχνότητα, τον ερωτικό σύντροφο, το δικαίωμά του να αυτοπροσδιορίζεται και να αυτοκαθορίζεται ως προς τη γενετήσια ζωή του, πλήττεται από το δράστη της σωματεμπορίας, ο σκοπός του οποίου συνίσταται στη δια της βίας ή της απειλής ή δια της με απατηλά μέσα απόσπασης της συναίνεσης ή με την παράσυρση του θύματος εκπόρνευσή, με καθορισμό σύμφωνα με τις δικές του κερδοσκοπικές διαθέσεις από τον ίδιο της σεξουαλικής ζωής του, δηλαδή των προσώπων,

---

<sup>39</sup> Ο.π. Εισηγητική Έκθεση Ν 3064/2002 σελ. 955

<sup>40</sup> ΑΠ 888/1993 ΠοιΧρον ΜΓ σελ. 678, ΣυμβΕφ Αθ 854/2006 ΠοινΔικ 2007 σελ. 818, ΣυμβΕφΑθ 1579/2005 ΠοινΧρον ΝΖ σελ. 165

της συχνότητας, του τόπου, του χρόνου και γενικά όλων των συνθηκών , υπό τις οποίες αυτή θα εξελίσσεται, και στην εκμετάλλευση αυτής, δηλαδή η οικονομική εκμετάλλευση της γενετήσιας ζωής του.

Βέβαια να σημειωθεί στο σημείο αυτό ότι η οικονομική εκμετάλλευση της γενετήσιας ζωής του θύματος αποτελεί ακριβώς το σκοπό του δράστη, ο οποίος δεν απαιτείται να πραγματοποιεί για να τελειωθεί τυπικά το έγκλημα. Επομένως κατά την τυπική τελείωση του εγκλήματος, το στάδιο προσβολής της γενετήσιας ελευθερίας και της οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής δεν απαιτείται να είναι η βλάβη του εννόμων αυτών αγαθών, αλλά η διακινδύνευσή τους, ο οποίος κίνδυνος θα γίνει βλάβη, αν περατωθεί ουσιαστικά το έγκλημα, αν δηλαδή ο σκοπός πραγματοποιεί και ο δράστης εκμεταλλευθεί τη γενετήσια ζωή του. Γιατί ναι μεν στην πράξη, σε όλες σχεδόν τις περιπτώσεις σωματεμπορίας που φτάνουν στο ακροατήριο, οι δράστες έχουν ήδη προβεί στη γενετήσια εκμετάλλευση των θυμάτων, οπότε αυτά έχουν υποστεί προσβολή όχι μόνο της προσωπικής τους ελευθερίας, μέσω της κατακράτησης, της προώθησης, της μεταφοράς τους με εξαναγκαστικά ή άλλα μέσα κάμψης της βούλησής τους και ουσιαστικά αιχμαλωσίας τους στους δράστες, αλλά και βλάβη της γενετήσιας ελευθερίας τους, αλλά είναι εξίσου πιθανό να καταδικασθεί κάποιος για σωματεμπορία, αν αποδειχθεί ότι πληροί τα στοιχεία της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος ακόμα κι αν διαγνωσθεί ο σκοπός της γενετήσιας εκμετάλλευσής τους, χωρίς αυτός να πάρει σάρκα και οστά.

## **Γ. Η ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΗ ΥΠΟΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΑΡΘΡΩΝ 323<sup>Α</sup> ΠΚ ΚΑΙ 351 ΠΚ**

### **Ι. Οι πράξεις προσβολής των εννόμων αγαθών**

Οι πράξεις προσβολής των προστατευόμενων εννομων αγαθών περιγράφονται στην παρ. 1 των άρθρων 323<sup>Α</sup> ΠΚ και 351 ΠΚ, ως εξής: *«Όποιος ..... προσλαμβάνει, μεταφέρει ή προωθεί εντός ή εκτός της επικράτειας, κατακρατεί, υποθάλπει, παραδίδει με ή χωρίς αντάλλαγμα σε άλλον ή παραλαμβάνει από άλλον πρόσωπο...»*

Με τις διατάξεις αυτές στοιχειοθετείται ως κακούργημα με επαπειλούμενες ποινές την κάθειρξη από πέντε ως δέκα (10) ετών και τη χρηματική ποινή 10.000-50.000 ευρώ, η με εξαναγκαστικά μέσα επιβαλλόμενη διακίνηση ή εμπορία ανθρώπων με σκοπό την αφαίρεση ιστών ή οργάνων του σώματός τους ή την εκμετάλλευση της εργασίας τους ή της επαιτείας τους ή τη γενετήσια εκμετάλλευσή τους.

Για την πλήρωση της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος της εμπορίας ανθρώπων και της σωματεμπορίας απαιτείται η πρόσληψη, μεταφορά ή προώθηση εντός ή εκτός της επικράτειας, υπόθαλψη, παράδοση, με ή χωρίς αντάλλαγμα σε άλλον ή παραλαβή από άλλον κάποιου προσώπου. Δεν αρκεί όμως ο δράστης να προβαίνει στις πράξεις αυτές, αλλά πρέπει να χρησιμοποιεί κατά την τέλεσή τους συγκεκριμένα νομοθετικά προσδιορισμένα εξαναγκαστικά μέσα πραγμάτωσής τους. Αυτά είναι η χρήση βίας, απειλής ή άλλου εξαναγκαστικού μέσου καθώς και η επιβολή ή κατάχρηση εξουσίας, τα οποία θα αναλυθούν παρακάτω.

> Με τη λέξη **πρόσληψη** νοείται η εκ μέρους του δράστη στρατολόγηση του θύματος, η θέση στην υπηρεσία του δράστη, προκειμένου αυτό να καταστεί αντικείμενο εκμετάλλευσης. Η πρόσληψη συνίσταται πολλές φορές στην κατόπιν πρότασης στο θύμα επίτευξη συμφωνίας (ενίοτε άτυπης σύμβασης με ανήθικο σκοπό, όταν πρόκειται για σωματεμπορία) βάσει της οποίας, είτε εν γνώσει είτε εν αγνοία του σκοπού της στρατολόγησής του, προορίζεται να χρησιμοποιηθεί προς εκμετάλλευση (βλ. ΣυμβΕφΑθηνών 2993/2004 ΠΧ ΝΕ 935, ΣυμβΠλημΧαν 48/2008 ΠοινΔικ 4/2010 σελ. 416, εισ. Προτ. Σ. Κύρκου σε ΣυμβΑερΑθ 137/2006 ΠοινΧρον ΝΗ σελ. 465).

> Η έννοια της **μεταφοράς** έγκειται στο ότι ο δράστης διαμετακομίζει το θύμα από τόπο σε τόπο με οποιοδήποτε μέσο είτε αυτοπροσώπως είτε δι' άλλων (ΠλημΑθ 2648/2008 ΠοινΔικ ΝΘ/2009), εφόσον έχει στην περίπτωση αυτή την οργάνωση και τη διεύθυνση της διακίνησης (ο.π. ΑΠ 854/2010), οπότε η δράση των λοιπών κρίνεται ως συνέργεια

(ΣυμβΕφΑθ 2993/2004 ο.π., ΑΠ 703/1982 ΠΧ ΛΓ 125). Η μεταφορά μπορεί να γίνει με κάθε συγκοινωνιακό μέσο λ.χ. με αυτοκίνητο (ΑΠ 606/1989 ΠΧ Μ 64), πλοίο (ΑΠ 1452/1998 ΠΧ ΜΘ 754, ΑΠ 1577/1995 ΠΧ ΜΣΤ 919), ακόμα κι όταν ο δράστης συνοδεύει το θύμα, ενώ κι οι δύο είναι πεζοί.

>Αν ενεργείται διαδοχική μεταφορά πρόκειται για **προώθηση**, ήτοι διευκόλυνση της κίνησης του θύματος εντός ή εκτός της επικράτειας. Τα όρια της Ελληνικής Επικράτειας, εντός ή εκτός της οποίας πρέπει να λαμβάνει χώρα η προώθηση, ορίζονται από το Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο. Ελληνικό έδαφος είναι το εντός των διεθνώς αναγνωρισμένων ορίων της χώρας. Είναι ο χώρος όπου το κράτος έχει αποκλειστική εδαφική κυριαρχία και καθίσταται υπεύθυνο έναντι της διεθνούς κοινότητας για όσα συμβαίνουν σε αυτό. Το έδαφος είναι έννοια νομική και περιλαμβάνει όχι μόνο τμήμα της γήινης επιφάνειας αλλά και την αιγιαλίτιδα ζώνη και τα εσωτερικά ύδατα (όρμοι, κόλποι, λιμένες, ποταμοί και εκβολές τους) καθώς και τον εναέριο χώρο που υπέρκειται του εδάφους, καθώς και το υποκείμενο μέχρι του κέντρου της γης. Επίσης περιλαμβάνει τις διώρυγες, λίμνες, ποταμούς, γέφυρες, φράγματα και υπόγειες σήραγγες που χωρίζονται με την αρχή της μέσης γραμμής των υδάτων<sup>41</sup>.

Ως προώθηση πρέπει λοιπόν να θεωρηθεί η διαδοχική μεταφορά εντός ή εκτός της χώρας (ο.π. ΑΠ 854/2010), ασχέτως αν προηγήθηκε εγκατάσταση σε συγκεκριμένο τόπο, ερμηνεία που συνάδει και με την Απόφαση Πλαίσιο 2002/629/ΔΕΥ του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τις προγενέστερες νομοθετικές προτάσεις της Επιτροπής της ΕΕ για την έκδοση αποφάσεων πλαίσιο για την ενοποίηση του ποινικού δικαίου στον τομέα της εμπορίας ανθρώπων, σύμφωνα με τις οποίες αξιόποινη πρέπει να θεωρείται και η «επανεμπορία» ανθρώπων εντός της

---

<sup>41</sup> Μαργαρίτη Μιχαήλ. Ποινικός Κώδικας Ερμηνεία – Εφαρμογή, Εκδόσεις Δίκαιο και Οικονομία, Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2009, 2<sup>η</sup> Έκδοση, σελ.22

χώρας, που συνήθως αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της αλυσίδας-επιχείρησης της εμπορίας<sup>42</sup>

>Την έννοια της **κατακράτησης** τη συναντάμε στο άρθρο 325 ΠΚ ως αυτοτελές έγκλημα που πλήττει τη δυνατότητα ελευθερίας κίνησης του προσώπου, ήτοι την «ελεύθερη κατ' οικίαν κρίση μετακίνηση του προσώπου» που συνάπτεται με το έννομο αγαθό της προσωπικής ελευθερίας<sup>43</sup>. Η παράνομη κατακράτηση έγκειται λοιπόν σύμφωνα με το άρθρο αυτό στην κατακράτηση άλλου χωρίς τη θέλησή του ή στη στέρηση με άλλο τρόπο της ελευθερίας κίνησής του. Ο όρος *στέρηση της ελευθερίας* κίνησης τέθηκε προς διαστολή της από την παράνομη βία (Αιτ'Εκθ 1933 σελ. 487) λαμβάνοντας την έννοια της δέσμευσης του προσώπου και αδυναμίας μετακίνησής του στο χώρο και με συνέπεια τη στέρηση της ελεύθερης επιλογής παραμονής όπου επιθυμεί. Οι συγκεκριμένες συνθήκες αξιολογούνται σε σχέση με το θύμα, του οποίου ο χαρακτήρας και οι δυνατότητές του προσδιορίζουν το εύρος και τη μορφή κατακράτησης ή στέρησης της ελευθερίας (ΑΠ 883/1997 Υπερ. 1998 σελ. 59). Η στέρηση που μπορεί να είναι και παροδική, ακόμα και εν αγνοία του παθόντος, μπορεί να γίνει με βία, νάρκωση, απειλή, απάτη, άρνηση στάσης του αυτοκινήτου όπου επιβαίνει ο παθών κτλ. Η κίνηση του παθόντος πρέπει επομένως να εμποδίζεται πλήρως, ώστε η μεταβολή του τόπου διαμονής να καθίσταται αδύνατη ή τουλάχιστον τόσο δυσχερής ώστε κατά τις περιστάσεις να μη μπορεί να θεωρηθεί ως εναλλακτική συμπεριφορά.<sup>44</sup> Στη νομολογία άλλωστε «κατακρατεί» εκείνος που στερεί από το θύμα την ελευθερία κίνησης για ένα *όχι ασήμαντο χρονικό διάστημα* (ΠλημΑθ 2648/2008 ΠοινΔικ ΝΘ/2009).

Ο *χώρος κατακράτησης* μπορεί να είναι ακίνητο, δωμάτιο ακινήτου, όχημα κτλ, μπορεί μάλιστα να υπάρχει οδός διαφυγής, άγνωστη στο θύμα ή επικίνδυνη, ακόμα και σε ανοικτό χώρο. Έχει κριθεί όμως ότι

---

<sup>42</sup> ΣυμΠλημΧανίων 48/2008 ΠοινΔικ 4/2008 σελ. 416

<sup>43</sup> ο.π.π. Μαργαρίτη Μιχαήλ. Ποινικός Κώδικας σελ.881

<sup>44</sup> ο.π.π. Μαργαρίτη Μιχαήλ. Ποινικός Κώδικας σελ.882

δεν υπάρχει παράνομη κατακράτηση όταν η στέρηση γίνεται στα πλαίσια μιας σωματικής αντιπαράθεσης, όπως ο δράστης έριξε το θύμα στο έδαφος και το χτύπησε (γερμ. BGH απόφ. Της 3-12-2002 ΠοινΧρον ΝΓ σελ. 666), ούτε η δια της βίας οδήγηση της παθούσας προς τις τουαλέτες προκειμένου να τη βιάσει, αφού αυτό έγινε στα πλαίσια της παράνομης βίας (γερμ. BGH απόφ. της 21-1-2003 ΠοινΧρον ΝΓ σελ. 666). Η πράξη μπορεί να τελεστεί με δέσιμο του θύματος, με αποκλεισμό της εξόδου με κλείδωμα, με τοποθέτηση φρουρού ή ζώων, με αφαίρεση ρούχων ή ταξιδιωτικών εγγράφων του θύματος (διαβατηρίου, άδειας παραμονής ή άλλων νομιμοποιητικών και απαραίτητων εγγράφων για την κυκλοφορία και τη μετακίνηση του θύματος).

Αρκετά προωθημένη άποψη που εκφράζεται στη νομολογία τα τελευταία χρόνια, η οποία αφουγκράζεται κατά τη γνώμη μου τις νέες εκφάνσεις εμπορίας και διακίνησης ανθρώπων και την ανάγκη για την αποτελεσματική εφαρμογή της διάταξης του άρθρου 323<sup>A</sup> ΠΚ αποτελεί η ερμηνεία που αποδίδει στην «κατακράτηση» την έννοια της «δέσμευσης του παθόντος κατά τρόπο που η διαφυγή του να θεωρείται από τον ίδιο αδύνατη ή ματαιη υπό τις συγκεκριμένες περιστάσεις αξιολογούμενες σε συνδυασμό με τον ευάλωτο ή μη χαρακτήρα του και τις δυνατότητές του αντίληψης και αντίστασης. Δύναται δε να επιτευχθεί και με απατηλά μέσα και δεν ταυτίζεται με τη στέρηση της φυσικής ελευθερίας κίνησης, αλλά έχει ευρύτερο περιεχόμενο καλύπτοντας κάθε πρόσφορο τρόπο παρεμπόδισης του θύματος να αποδεσμευτεί από την εξουσίαση του δράστη (λ.χ. με την παρακράτηση των νομιμοποιητικών εγγράφων αλλοδαπού)»<sup>45</sup>

> Με την έννοια της **παράδοσης** νοείται η διαδικασία περιαγωγής από τον ίδιο το δράστη της εξουσίας του επί του θύματος σε άλλο πρόσωπο (ο.π. ΣυμβΕφαΘ 2993/2004). Τελεί την αξιόποινη αυτή πράξη ο δράστης, όταν αφού παρασύρει το θύμα και μαζί του περάσει τα σύνορα

---

<sup>45</sup> ΣυμβΠλημΧανίων 48/2008, ΠοινΔικ 4/2010 σελ. 415. εισ. Πρωτ Γ. Πατεράκη σε ΣυμβΠλημΧαλ 139/2007 ΠοινΔικ 2007 σελ. 541

της Ελλάδας, το παραδίδει στον επίδοξο σωματέμπορα προκειμένου αυτός να το εκπορνεύσει.

> Με την «**υπόθαλψη**» νοείται η κατάσταση κατά την οποία ο δράστης παρέχει τροφή ή περιποιείται ακόμα την εξωτερική εμφάνιση του θύματος (ο.π. ΠλημΑθ 2648/2008) αλλά και γενικά η δημιουργία, με πράξη ή παράλειψη των κατάλληλων και πρόσφορων συνθηκών για την επίτευξη του σκοπού της εκμετάλλευσης της εργασίας ή της επαιτείας ή της γενετήσιας ζωής του ή της αφαίρεσης ιστών ή οργάνων του σώματος του θύματος, (ο.π. ΣυμβΠλημΧαν 48/2008). Πάντως ο όρος «υπόθαλψη» με αυτήν την έννοια που χρησιμοποιείται στις συγκεκριμένες διατάξεις και ερμηνεύεται νομολογιακά, είναι άγνωστη στο ελληνικό ποινικό δίκαιο, στο οποίο συναντάμε τη λέξη αυτή μόνο στο άρθρο 231 (υπόθαλψη εγκληματία). Στο άρθρο αυτό υποθάλπει εγκληματία, και τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι τριών ετών, όποιος «εν γνώσει ματαιώνει τη δίωξη άλλου για κακούργημα ή πλημμέλημα που διέπραξε ή την εκτέλεση της ποινής που του επιβλήθηκε». Από το συνδυασμό της ερμηνείας στην οποία ως τώρα έχουν προβεί τα δικαστήρια και της έννοιας με την οποία χρησιμοποιείται ο όρος στο άρθρο 231 ΠΚ, ελλείπει κάποιας οριοθέτησης εκ μέρους του νομοθέτη, μπορεί να γίνει δεκτό, πιστεύω ότι υποθάλπει το θύμα και όποιος εν γνώσει του τι συμβαίνει, εμποδίζει να γνωστοποιηθεί και να αποκαλυφθεί η κατάσταση αυτή, ώστε να μην αποτραπεί αλλά να ολοκληρωθεί ο σκοπός της εκμετάλλευσης. Με την έννοια αυτή θα μπορούσαμε να πούμε ότι υποθάλπει το θύμα, όποιος «φιλοξενεί» ένα παιδί στο σπίτι του, το οποίο οι γονείς του εξωθούν στην επαιτεία, για όσο διάστημα πιστευουν οι γονείς ότι το σπίτι παρακολουθείται από τις αρχές.

Αξίζει να σημειωθεί στο σημείο αυτό ότι ο νομοθέτης λαμβάνοντας προφανώς υπ' όψη ότι οι πράξεις της εμπορίας ανθρώπων δεν τελούνται κατά κανόνα από μεμονωμένα άτομα αλλά στα πλαίσια οργανωμένων κυκλωμάτων, θέλει να τιμωρήσει με τη διάταξη αυτή όλα τα πρόσωπα που συμμετέχουν σε αυτήν την «αλυσίδα εκμετάλλευσης», από το πρώτο άτομο που προσέγγισε ή απήγαγε και ήρθε έτσι σε επαφή με το θύμα

μέχρι το τελευταίο που είναι ο τελικός «αποδέκτης» του θύματος, συμπεριλαμβανομένων του πράκτορα στη χώρα προέλευσης που πληρώνει το στρατολόγο και διευθετεί όλες τις λεπτομέρειες του ταξιδιού, το συνοδό που περνάει συχνά από άλλες χώρες προκειμένου οι αρχές να χάσουν τα ίχνη τους, τους μεσίτες που συναντούν τις γυναίκες κατά την άφιξή τους, τους προαγωγούς που διευθύνουν τις εγκαταστάσεις αλλά και το δημόσιο υπάλληλο που αποδέχεται δώρα προκειμένου να αφήσει τους δράστες ανενόχλητους να ολοκληρώσουν την εγκληματική τους δραστηριότητα (υπάλληλος προξενείου, υπάλληλος της υπηρεσίας μετανάστευσης, αστυνομικός που αναλαμβάνει να «πουλήσει προστασία»)<sup>46</sup>.

## **II. ΤΑ ΜΕΣΑ ΤΕΛΕΣΗΣ**

Για να πληρωθεί η αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος της εμπορίας ανθρώπων ή της σωματεμπορίας, πρέπει ο δράστης που τελεί κάποια από τις παραπάνω πράξεις - πρόσληψη, μεταφορά, προώθηση εντός ή εκτός της επικράτειας κτλ.- να έχει χρησιμοποιήσει για την τέλεσή της, κάποιο (τουλάχιστον) εξαναγκαστικό μέσο, μεταξύ αυτών που αναφέρονται ενδεικτικώς στο νόμο (άρθρο 323<sup>A</sup> ΠΚ παρ. 1) –χρήση βίας, εκτόξευση απειλών, επιβολή ή κατάχρηση της εξουσίας με την οποία συνδέεται με το θύμα- ή οποιοδήποτε άλλο, από το οποίο να προκύπτει εξαναγκασμός του θύματος. Ας δούμε λοιπόν τα σημαντικότερα ερμηνευτικά ζητήματα που προκύπτουν σχετικά με τα εξαναγκαστικά αυτά μέσα τέλεσης του εγκλήματος.

> **Χρήση βίας:** Κατά την κρατούσα νεότερη άποψη στην ελληνική ποινική θεωρία απαραίτητα στοιχεία της βίας είναι αφενός μεν η επενέργεια στο σώμα του βιαζόμενου (και με τους όρους του άρθρου 13 εδ 3 ΠΚ) αφετέρου δε ο σκοπός να εξαναγκαστεί μέσω αυτής ο άνθρωπος σε πράξη, παράλειψη ή ανοχή, (σχέση μέσου προς σκοπό). Έτσι ο νομοθέτης όταν χρησιμοποιεί τον όρο βία στον Ποινικό Κώδικα χωρίς

---

<sup>46</sup> βλ. Κουράκη Νέστορα, Έμφυλη Εγκληματικότητα, Ποινική και Εγκληματολογική προσέγγιση του φύλου, Εκδ. Α.Ν. Σάκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2006, σελ. 264-265

επιθετικό προσδιορισμό εννοεί τη σωματική βία<sup>47</sup>, διότι αφού τα πράγματα δεν εξαναγκάζονται, επ' αυτών δε νοείται νομικώς βία αλλά θα συνιστά είτε απειλή ανθρώπου, είτε βιαιοπραγία (βλάβη ή καταστροφή) πράγματος<sup>48</sup>. Σωματική δε βία είναι η χρήση σωματικώς επενεργούσης δυνάμεως προς υπερνίκηση, είτε ήδη εκδηλωθείσης είτε απλώς αναμενόμενης αντιστάσεως<sup>49</sup>. Η σωματική βία μπορεί να ασκηθεί είτε άμεσα και μηχανικά επιφέροντας την εξουδετέρωση έτσι της βουλήσεως του θύματος να αντιδράσει εξαναγκάζοντάς το να δεχθεί την εξουσία του δράστη, λ.χ., με σύλληψη, νάρκωση (*vis absoluta*) είτε με εξαναγκασμό όχι με τον εξωτερικό αποκλεισμό εναλλακτικών δυνατικών συμπεριφορών με την επιβολή στο θύμα ορισμένης συμπεριφοράς μέσω απειλούμενου παρόντος<sup>50</sup>, επενεργώντας έμμεσα στο θύμα διαμέσου της βουλήσεως αυτού, το οποίο για να σταματήσει την περαιτέρω άσκηση σε βάρος του σωματικής επενέργειας εξαναγκάζεται να δεχτεί ή να υποστεί τη συμπεριφορά του δράστη (*vis compulsiva*)<sup>51</sup>

Όμως ο νομοθέτης εξακολουθεί στον Ποινικό Κώδικα να διακρίνει τον όρο «βία» (άρθρα 157,161,167,174,322,332,333,385,396) από τη «σωματική βία» (άρθρα 134, 138,330,336,380). Έτσι μπορεί να υποστηριχθεί ότι ως βία νοείται η χρησιμοποίηση μίας ενεργείας (μυικής, ηλεκτρικής, μαγνητικής ή άλλης), η οποία όταν μεταβιβάζεται με τρόπο φυσικό επάνω στο ανθρώπινο σώμα συγκροτεί την έννοια της σωματικής βίας του Ποινικού Κώδικα, ενώ όταν η ενέργεια μεταβιβάζεται μόνο σε πράγμα, χωρίς οποιαδήποτε επίδραση στο ανθρώπινο σώμα, πρόκειται για βία κατά πραγμάτων, η οποία μαζί με την (άμεση ή

---

<sup>47</sup> ΣυμβΠλημΚαλαμ 105/2009 ΠοινΔικ7/2010 σελ. 814

<sup>48</sup> (Μανωλεδάκης Ι., Ερμηνεία κατ' άρθρον των ότων του Ειδικού Μέρους του ΠΚ», 1996 σελ.

<sup>49</sup> Μαγκάκης Ι., ΠοινΧρον ΙΒ σελ. 521 επ

<sup>50</sup> Ο.π. Μαργαρίτης Μ., Ποινικός Κωδικας, σελ. 890

<sup>51</sup> ΣυμβΠλημΚαλαμ 105/2009 ΠοινΔικ7/2010 σελ. 814, βλ. και Ανδρουλάκη Ν. Ποινικό Δίκαιο Γενικό Μέρος, Π.Ν. Σάκουλας Αθήνα 2000 σελ. 154-155

έμμεση) σωματική βία συγκροτούν την έννοια της βίας του Ποινικού Κωδικα.<sup>52</sup>

Ως «χρήση βίας» λοιπόν νοείται κάθε μεταβίβαση υλικής δύναμης σε πρόσωπο ή πράγμα, εφόσον χρησιμοποιείται ως μέσο για την καμψη της αντίστασης του θύματος. (ο.π. ΠλημΑθ 2648/2008).

**>Χρήση απειλής:** Ένας νομοθετικός ορισμός της απειλής δίνεται στο άρθρο 333ΠΚ, όπου τυποποιείται ως έγκλημα η «πρόκληση σε άλλον τρόμο ή ανησυχία απειλώντας τον με βία ή άλλη παράνομη πράξη ή παράλειψη». Λαμβάνοντας υπ' όψη και την ερμηνεία για την έννοια της απειλής που αποτελεί στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης μιας σειράς εγκλημάτων του ΠΚ (π.χ. 336, 385 ΠΚ), μπορούμε να καταλήξουμε στα παρακάτω συμπεράσματα για την ερμηνεία του όρου αυτού, ως μέσου τέλεσης της εμπορίας ανθρώπων του άρθρου 323<sup>Α</sup> ΠΚ:

Ως απειλή νοείται κάθε συμπεριφορά που ενέχει άμεση και έμμεση προαγγελία κακού που εξαρτάται από τη βούληση του δράστη και αποσκοπεί στον επηρεασμό της βούλησης του τρίτου που ουσιαστικώς πειθαναγκάζεται να υποκύψει και να αποδεχθεί τις προτάσεις του δράστη (ΑΠ 1947/2006 ΠοινΧρον ΝΖ σελ. 817). Απειλή υπάρχει όταν ο απειλών παριστά την επέλευση του κακού ως εξαρτώμενη από τη θέλησή του ή από τη θέληση του τρίτου που μπορεί να επηρεάσει.

Η απειλή δεν είναι ανάγκη να είναι πραγματοποιήσιμη (ΑΠ 1720/2007 ΠοινΧρον ΝΗ σελ. 548, ΑΠ 1947/2006 ΠοινΧρον ΝΖ σελ. 817), πρέπει όμως να είναι «ικανή να αποκλείσει το αυτοπροαίρετο της απόφασης του εξαναγκαζομένου», δηλαδή ικανή να εμποιώσει φόβο σε έμφρονα άνθρωπο και να τον εξαναγκάσει παρά τη θέλησή του να συμμορφωθεί με τη θέληση και τις υποδείξεις του δράστη.

Το θύμα πρέπει να περιήλθε σε τρόμο ή ανησυχία (ΑιτΕκθ 1933 σελ. 497, ΑΠ 422/1998 ΠΧ ΜΗ σελ. 1066) ανεξάρτητα αν η απειλή είναι

---

<sup>52</sup> Βλ. ο.π ΣυμβΠλημΚαλαμ 105/2009 ΠοινΔικ7/2010 σελ. 814 και τις εκεί παραπομπές σε Συμμεωνίδου – Καστανίδου, «Προσβολές κατά του πολιτεύματος» 1998, σελ. 97 επ. και στην ίδια σε Αρμεν. 1982 σελ. 974

γενικώς ικανή προς τούτο (ΑΠ 1278/1995 ΠοινΧρον ΜΣΤ 391). Αν ο απειληθείς δεν περιήλθε σε τρόμο επειδή δεν την έλαβε υπ' όψη σοβαρά, δεν τελείται πράξη (ΕφΑθ 4359/ΠοινΧρον ΚΣΤ 169). Μπορεί να τελεστεί με οποιοδήποτε τρόπο, προφορικώς, εγγράφως, με νεύματα ή άλλες απειλητικές κινήσεις (ΑΠ 422/1998 ΠοινΧρον ΜΗ σελ. 1066, ΑΠ 1275/1995 ΠοινΧρον ΜΣΤ σελ. 391) και γενικά και με συμπερασματική συμπεριφορά, λ.χ. εκφοβιστικοί πυροβολισμοί, δεν αρκούν όμως απλές κατάρες ή καυχησιολογίες.

Η απειλούμενη βία μπορεί να είναι είτε σωματική κατά του απειλουμένου είτε τρίτου είτε κατά πραγμάτων (Τούσης/Γεωργίου άρθρο 333 αρ. 2 ΑΠ 1896/1993 ΕΛΛΔ 1994 σελ. 725 επ.). Μπορεί η απειλή να αφορά κακό που θα πραγματοποιηθεί διά τρίτου προσώπου ενώ πρέπει να απευθύνεται κατά του απειλουμένου ή προσώπου συνδεόμενου στενά με αυτόν, ενώ αν απευθύνεται στη γενικότητα τελείται διατάραξη της ειρήνης των πολιτών.

*Ως απειλή νοείται κάθε ανακοίνωση ενός μελλοντικού κακού , του οποίου η επέλευση φαίνεται να ελέγχεται από τον ίδιο το δράστη και με την ανακοίνωση του οποίου επιχειρείται η κάμψη της αντίστασης του θύματος (ο.π. ΠλημΑθ 2648/2008).*

#### **> τα μέσα τέλεσης της παρ. 2 του άρθρου 323<sup>Α</sup> ΠΚ**

Στην παρ. 2 το **άρθρο 323Α Π.Κ.**, όπως και του **άρθρου 351 ΠΚ** προβλέπεται ότι **«Με την ποινή της προηγούμενης παραγράφου τιμωρείται ο υπαίτιος αν, για να επιτύχει τον ίδιο σκοπό, αποσπά τη συναίνεση προσώπου με τη χρήση απατηλών μέσων ή το παρασύρει, εκμεταλλευόμενος την ευάλωτη θέση του, με υποσχέσεις, δώρα, πληρωμές ή παροχή άλλων ωφελημάτων»**. Με την ποινή της παρ. 1 των άρθρων 323Α ΠΚ και 351 ΠΚ, δηλαδή με κάθειρξη μέχρι δέκα ετών και χρηματική ποινή δέκα χιλιάδων (10.000) έως πενήντα (50.000) χιλιάδων ευρώ, τιμωρείται όποιος προβαίνει στις παραπάνω περιγραφόμενες πράξεις – πρόσληψη, προώθηση, μεταφορά, παράδοση κτλ., για να επιτύχει έναν από τους σκοπούς που αναφέρονται στις διατάξεις αυτές, δε χρησιμοποιεί ένα από τα παραπάνω

αναφερόμενα εξαναγκαστικά μέσα, αλλά κάποια άλλα μέσα τέλεσης, δηλαδή την **απόσπαση συναίνεση προσώπου με τη χρήση απατηλών μέσων ή την παράσυρση προσώπου με υποσχέσεις δώρα, πληρωμές ή παροχή άλλων ωφελημάτων, εκμεταλλευόμενος την ευάλωτη θέση του**. Επομένως στη διάταξη αυτή, σε σχέση με τη διάταξη της παρ. 1 των άρθρων 323<sup>A</sup> και 351 ΠΚ, διαφοροποιούνται τα μέσα τέλεσης του εγκλήματος και κατά τα λοιπά απαιτούνται τα ίδια στοιχεία της αντικειμενικής και υποκειμενικής υπόστασης για την τέλεση του εγκλήματος.

Η διαφοροποίηση της διάταξης αυτής σε σχέση με αυτήν της προηγούμενης παραγράφου βρίσκεται στη ύπαρξη «συναίνεσης» του θύματος ή στην «παράσυρσή» του. Ενώ δηλαδή στην προηγούμενη διάταξη ο δράστης εξαναγκάζει το θύμα – με χρήση βίας, απειλές, ή άλλου εξαναγκαστικού μέσου ή την επιβολή ή κατάχρηση εξουσίας- στην περίπτωση αυτή το θύμα «συναινεί» στην τέλεση όλων των προηγούμενων πράξεων της πρόσληψης, της μεταφοράς κτλ. Η συναίνεση αυτή ωστόσο δεν είναι αποτέλεσμα της ελεύθερης βούλησης και απόφασης του θύματος αλλά έχει αποσπαστεί είτε με την απόκρυψη του αληθινού σκοπού των πράξεων του δράστη και την ταυτόχρονη παρουσίαση ψευδών στοιχείων, την εξαπάτησή του δηλαδή (*χρήση απατηλών μέσων*) είτε με τη «δωροδοκία» του θύματος το οποίο βρίσκεται σε τρωτή θέση (*εκμετάλλευση της ευάλωτης θέσης του θύματος με υποσχέσεις, δώρα, πληρωμές ή παροχή άλλων ωφελημάτων*). Και στις δύο αυτές περιπτώσεις ο δράστης ουσιαστικά εξαπατά το θύμα επηρεάζοντας έτσι την αληθινή του βούληση. Έτσι, με τη διατύπωση αυτή του νόμου, οι διακινητές ακόμα και αν ισχυριστούν ότι το θύμα είχε συναινέσει στη μετανάστευσή του σε μια ξένη χώρα, τους στερείται η δυνατότητα να ισχυριστούν ότι συμφώνησε να εργαστεί σε συνθήκες δουλείας και κυρίως όταν αποδειχθεί ότι αυτό βρισκόταν σε ευάλωτη θέση. Αξίζει εδώ να σημειωθεί, ότι με την εισαγωγή της έννοιας της «ευάλωτης θέσης», ο νομοθέτης θέλησε να προστατεύσει κάποιες ευαίσθητες κοινωνικές ομάδες όπως τους αλλοδαπούς, τις γυναίκες και τους ανηλίκους,

θεωρώντας πως αυτές μπορούν πολύ εύκολα να βρεθούν σε μειονεκτική θέση (βλ. ο.π. την εισηγητική έκθεση του νόμου 3064/2002).

### **- Η απόσπαση της συναίνεσης του θύματος με απατηλά μέσα**

Για να είναι η συναίνεση του θύματος γνήσια και να μην πληρούται η αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος της εμπορίας ανθρώπων ή της σωματεμπορίας πρέπει να αποτελεί προϊόν ανόθευτης βούλησης, η οποία δεν υφίσταται όταν χρησιμοποιούνται απατηλά μέσα με τα οποία αποσπάται η συναίνεση. Αυτονόητο άλλωστε υπόβαθρο της έκφρασης γνήσιας και ελεύθερης βούλησης, δηλαδή βούλησης που είναι απαλλαγμένη από ελαττώματα (λ.χ. πλάνη) είναι η ικανότητα συναίνεσης, η οποία εξαρτάται από την ωριμότητα του θύματος να εκτιμήσει την αξία του διατιθέμενου αγαθού και όχι από τη δικαιιοπρακτική του ικανότητα ή την ποινική του ικανότητα προς καταλογισμό<sup>53</sup>. Τα μέσα απόσπασης της συναίνεσης θεωρούνται απατηλά, όταν αφορούν σε ψευδείς παραστάσεις με τη χρήση των οποίων ο δράστης αποσπα την προηγούμενη συναίνεση του θύματος του να προβεί σε ενέργειες που θα το καταστήσουν χωρίς να το γνωρίζει αντικείμενο εκμετάλλευσης παραπείθοντάς το ως προς τις αληθινές προθέσεις του, όταν δηλαδή το θύμα παραπλανάται<sup>54</sup>. Η εξαπάτηση πρέπει να αφορά το είδος της εκμετάλλευσης που πρόκειται να επακολουθήσει και όχι τα εξ αυτής αναμενόμενα κέρδη<sup>55</sup>. Όταν όμως ο δράστης εξαπατά το θύμα, όχι ως προς το είδος της εκμετάλλευσης, αλλά ως προς το κέρδος που εκείνο μπορεί να αποκομίσει από αυτή τη δραστηριότητα, τότε πρόκειται για τον έτερο τρόπο τέλεσης του εγκλήματος, δηλαδή την παράσυρση με ενέργειες όπως υποσχέσεις, πληρωμές ή παροχή άλλων ωφελημάτων εκμεταλλευόμενος ο δράστης την ευάλωτη θέση του (βλ π.χ. ΑΠ 561/2010, [www.areiospagos.gr/nomologia](http://www.areiospagos.gr/nomologia), όπου έγινε δεκτό ότι οι κατηγορούμενοι «παρέσυραν και απέσπασαν τη συναίνεση των θυμάτων με υποσχέσεις

<sup>53</sup> ο.π. Ανδρουλάκης Ι., Ποινικό Δίκαιο σελ. 347 επ., βλ και

<sup>54</sup> ΑΠ 1995/2008 ΠοινΧρονΝΘ/2009 σελ. 803 επ.

<sup>55</sup> ΣυμβΠληΧαν 48/2008 ΠοινΔικ 4/2010 για το άρθρο 323<sup>Α</sup> ΠΚ και ο.π. εισ. προτ. Γ. Πατεράκη σε ΣυμβΠλημΧαλ 139/2007 για το 351 ΠΚ,

για μεγάλα κέρδη εντός μικρού χρονικού διαστήματος καθώς και με πληρωμή ποσού 20 ευρώ για κάθε πελάτη με τον οποίο θα συνευρίσκονταν»). Με την παράσυρση ο δράστης επιτυγχάνει να δεσμεύσει τη βούληση του θύματος ως προς την πρόσληψη, τη μεταφορά, την προώθηση κτλ, προκειμένου κατόπιν αυτό να καταστεί αντικείμενο εκμετάλλευσης.

Η πρόβλεψη των δύο (2) αυτών τρόπων τέλεσης του εγκλήματος αποτελεί μια εύστοχη επιλογή του νομοθέτη, καθώς στις περισσότερες περιπτώσεις διακίνησης θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, αρχικά η στρατολόγηση των θυμάτων δεν γίνεται κυρίως με εξαναγκαστικά μέσα π.χ. με απαγωγή, με βία, με απειλές, αλλά με τη νόθευση της βούλησης του θύματος, ώστε να φαίνεται ότι οικειοθελώς αυτό ακολούθησε τους δράστες. Τις περισσότερες φορές το θύμα παραπλανάται ή παρασύρεται μέσω της εκμετάλλευσης της ευάλωτης θέσης του και στη συνέχεια όταν αρχίσει η εκμετάλλευση και το θύμα συνειδητοποιήσει την κατάσταση που βιώνει και θελήσει να την εγκαταλείψει, οι δράστες αρχίζουν πλέον απροκάλυπτα να χρησιμοποιούν βίαια, εξαναγκαστικά μέσα.

Βασικό στοιχείο της εξαπάτησης με απατηλά μέσα με τα οποία αποσπата η συναίνεση, αποτελεί η παράσταση ψευδών γεγονότων ώστε το θύμα πλανώμενο ως προς τις αληθινές προθέσεις του δράστη να τον ακολουθήσει χωρίς αντίσταση και αδιαμαρτύρητα. Με τα απατηλά μέσα το θύμα πρέπει να πιστέψει ότι υπόκειται στη συγκεκριμένη διαδικασία (μεταφορά, προώθηση κτλ) ,ώστε να καταλήξει σε προορισμό διάφορο από τον οποίο ο δράστης όντως τον οδηγεί. Τέτοια απατηλά μέσα μπορούν να αποτελούν η διαβεβαίωση, η δέσμευση εκ μέρους του δράστη ότι το θύμα θα εξασφαλίσει μια «αξιοπρεπή» και «έντιμη» εργασία στον τόπο όπου θα μεταφερθεί<sup>56</sup>, από την οποία θα κερδίζει χρήματα ικανοποιητικά για το ίδιο και την οικογένειά του, είτε αυτό εξειδικεύεται σε μια συγκεκριμένη απασχόληση, είτε όχι, ότι θα μπορεί όποτε θέλει να εγκαταλείψει τη συγκεκριμένη απασχόληση και να επιλέξει το ίδιο πώς θα κινηθεί στη συνέχεια, ότι μεταφέρεται σε έναν άλλον τόπο για να

---

<sup>56</sup> ΑΠ 581/2009, [www.dsnet.gr](http://www.dsnet.gr)

αποκατασταθεί οδηγούμενη σε γάμο με κάποιον, όταν αληθινή πρόθεση του δράστη είναι η εκπόρνευση του θύματος κτλ. Εξαπάτηση αποτελεί και η διαβεβαίωση ότι το θύμα θα εργαστεί κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες, η σύναψη δηλαδή μιας έστω και προφορικής συμφωνίας ή σύμβασης εργασίας και στη συνέχεια η παραβίαση των όρων αυτών.

Μια πρωτοποριακή, θα μπορούσαμε να πούμε, απόφαση των ελληνικών δικαστηρίων, η οποία εκφράζει την τάση να ανοικτούν νέοι δρόμοι για την απόδοση ποινικών ευθυνών στους σύγχρονους δουλεμπόρους στις συνήθεις περιπτώσεις κατά τις οποίες οι δράστες εξωθούν ανήλικα παιδιά κυρίως στην επαιτεία χρησιμοποιώντας τα ως μέσα πλουτισμού και βιοπορισμού για τους ίδιους, αποτελεί η ΑΠ 917/2008 (σε ΠοινΔικ 12/2008 σελ 1449 επ.) Ο Άρειος Πάγος με την απόφασή του αυτή επικύρωσε και συμπλήρωσε την απόφαση του ΜΟΕ επισημαίνοντας ότι *«Ο τρόπος που θα επιλέξει ο δράστης να χρησιμοποιήσει τα απαιτητά μέσα προκειμένου να αποσπάσει τη συναίνεση του προσώπου ή να το παρασύρει είναι αδιάφορος. Στην περίπτωση κατά την οποία σκοπός του δράστη είναι η εκμετάλλευση της εργασίας του ανηλίκου ο πλέον πρόσφορος τρόπος να πεισθεί ο ανήλικος προς τούτο είναι να επιτύχει ο δράστης τη συναίνεση του ασκούντως την επιμέλεια αυτού προσώπου με τη χρήση απαιτητών μέσων, έτσι ώστε ο τελευταίος να επιτρέψει στον ανήλικο την παροχή αυτής της εργασίας και ο ανήλικος να συναινέσει κατ' αυτόν τον τρόπο να προσφέρει την εργασία του στο δράστη. Η απόσπαση της συναινέσεως του γονέως του ανηλίκου αποτελεί εν τοις πράγμασι απόσπαση της συναίνεσης του ίδιου του θύματος (του ανηλίκου), εφόσον βεβαίως και ο ανήλικος ακολουθώντας με τη συμπεριφορά του και τη δική του συναίνεση (παρέχοντας λ.χ. αδιαμαρτύρητα την εργασία του στο δράστη). Αν ο ανήλικος δε συμφωνήσει στη συναίνεση του γονέα και παρέχει χωρίς τη θέλησή του την εργασία του στο δράστη, εξαναγκαζόμενος προς τούτο, διαπράττεται το εν λόγω αδίκημα και ο γονέας είναι δυνατόν, εφόσον συντρέχουν και οι λοιπές προϋποθέσεις της εν λόγω διάταξης να χαρακτηριστεί και αυτός δράστης του εγκλήματος αυτού.»*

- **Η παράσυρση του θύματος με εκμετάλλευση της ευάλωτης θέσης**

• **Η έννοια της ευάλωτης θέσης**

Ιδιαίτερα σημαντικό ζήτημα για την ορθή υπαγωγή των πραγματικών περιστατικών στον κανόνα δικαίου του άρθρου 323<sup>A</sup> ΠΚ παρ. 2 και 351 ΠΚ, αποτελεί η ερμηνεία των όρων «εκμετάλλευση της ευάλωτης θέσης» του θύματος. Η «ευάλωτη θέση» είναι μια αφηρημένη έννοια με αξιολογικό περιεχόμενο, για την οποία δε δίνεται μάλιστα κάποιος νομοθετικός ορισμός, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται μια σειρά δυσχερειών και προβλημάτων ερμηνείας<sup>57</sup>. Ο δικαστής καλείται να ερμηνεύσει και να εφαρμόσει την παραπάνω διάταξη με τρόπο ώστε να καταστεί το ποινικό δίκαιο αποτελεσματικό για την αντεγκληματική πολιτική στον τομέα της καταπολέμησης της εμπορίας ανθρώπων, χωρίς όμως να παραβιασθούν θεμελιώδεις αρχές που το διέπουν και συγκεκριμένα χωρίς να διευρυνθεί το αξιόποινο σε πράξεις που δεν προβλέπονται στο νόμο κατά παράβαση της αρχής *nullum crimen nulla poena sine lege*, (άρθρο 14 ΠΚ), η οποία κατοχυρώνεται και συνταγματικά (Σ7).<sup>58</sup>

Οπωσδήποτε θα πρέπει να διαγιγνώσκεται ότι το θύμα βρίσκεται σε ευάλωτη θέση, όταν βιώνει μιας τέτοιας μορφής εξαθλίωση, ώστε η άρνησή του να υποταχθεί στο δράστη να φαντάζει παράλογη. Έτσι αδιαμφισβήτητα βρίσκεται σε ευάλωτη θέση το θύμα αν είναι επί μακρό χρονικό διάστημα άστεγο, αντιμετωπίζει έντονα προβλήματα υγείας, αναγκάζεται να είναι επαιίτης, βιώνει σε εμπόλεμες συνθήκες ώστε να κινδυνεύει άμεσα η ίδια του η ζωή ή ζει σε τόπο όπου μαστιζείται από λιμούς, επιδημίες κτλ<sup>59</sup>. Εκτός όμως από τις τόσο καταφανείς

<sup>57</sup> Βλ. Δημήτρηνα Γ. «Άρθρο 323<sup>A</sup> ΠΚ Το ελληνικό κυρωτικό εγχείρημα στην «Καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων με σκοπό την εργασιακή τους εκμετάλλευση ή την αφαίρεση οργάνων του σώματός τους», στον Τιμητικό τόμο για το Ν. Ανδρουλάκη, εκδ. Α.Ν. Σάκουλα, Αθήνα 2003, σελ. 143-182

<sup>58</sup> Βλ. Χατζηνικολάου Ν., Η παράσυρση του ευάλωτου θύματος στο έγκλημα της σωματεμπορίας – Διάλογος με τη νομολογία, ΠοινΧρον ΝΘ΄/2009 σελ. 492 επ., όπου διατυπώνονται επιφυλάξεις για το πώς εφαρμόζεται η εν λόγω διάταξη κατά παράβαση, πολλές φορές κατά τη γνώμη του γράφοντος της αρχής *n.c.n.p.s.l.*

<sup>59</sup> Ο.π. Χατζηνικολάου Ν., Η παράσυρση του ευάλωτου θύματος..., σελ 496

περιπτώσεις όπου το θύμα βρίσκεται χωρίς καμιά αμφιβολία σε «ευάλωτη θέση», μπορούν να περιγραφούν αναρίθμητες ακόμα καταστάσεις οι οποίες καθιστούν τη θέση του θύματος «ευάλωτη». Μια εξαντλητική απαρίθμηση των περιπτώσεων αυτών προφανώς δεν είναι ούτε εφικτή ούτε αποτελεσματική δεδομένου κατά κύριο λόγο ότι πρόκειται για μία έννοια που φέρει ένα βαρύ φορτίο το οποίο καθορίζεται από πληθώρα ψυχοσωματικών, κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών παραγόντων. Άλλωστε η πραγματική ζωή με μια ποικιλία εκφάνσεων και μορφών εκδήλωσης των διαφόρων φαινομένων της ξεπερνά κάθε τέτοια απόπειρα και την καταδικάζει στη σχετικότητα και το πεπερασμένο. Μόνο κάποια κριτήρια θα μπορούσαν να διατυπωθούν στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας και κάθε ανάλογου εγχειρήματος, κριτήρια που θα μπορούσαν να συμβάλουν στην υπαγωγή πραγματικών περιστατικών στην έννοια αυτή, λαμβάνοντας όμως σοβαρά υπ' όψιν ότι κάθε υπό κρίση περίπτωση πρέπει να κρίνεται *in concreto*.

Ως τέτοια κριτήρια μπορούν να αναφερθούν η οικονομική κατάσταση του θύματος, η ψυχοσωματική του κατάσταση, η υγεία, η δυνατότητά του να αναζητήσει και να εξασφαλίσει μια θέση εργασίας, η ηλικία, το μορφωτικό του επίπεδο, η δυνατότητα να βοηθηθεί από το οικογενειακό, φιλικό και γενικότερα κοινωνικό του περιβάλλον, ακόμα και από την Πολιτεία, και γενικά οι εναλλακτικές που έχει προκειμένου να μπορέσει σθεναρά να αντισταθεί στις μεθοδεύσεις του δράστη να το παρασύρει και να το θέσει υπό την εξουσία του, έχοντας ως στόχο να το καταστήσει μέσο πλουτισμού του. Καθοριστικό ρόλο διαδραματίζουν και οι γενικές οικονομικές, κοινωνικές, πολιτικές συνθήκες που επικρατούν σ' έναν τόπο κάθε συγκεκριμένη στιγμή και επιδρούν στη διαμόρφωση της προσωπικότητας και στις επιλογές που ανοίγονται σε κάθε άνθρωπο που καλείται να ζήσει μέσα σε αυτές.

Με τον όρο εκμετάλλευση άλλωστε, μπορεί να υποστηριχθεί ότι ο νομοθέτης αποσκοπεί στη συμπεριφορά εκείνη, η οποία αποβλέπει στην αποστέρηση από τον εκμεταλλεζόμενο της δυνατότητας αυτοκαθορισμού

των συνθηκών εργασίας και διαβίωσης προκειμένου το πρόσωπο που προβαίνει στην εκμετάλλευση να αποκομίσει σε βάρος του οφέλη.

Για την ερμηνεία του όρου «ευάλωτη θέση» χρήσιμο είναι ληφθεί υπ' όψη η κατεύθυνση που είχε ακολουθήσει το τμήμα νομοτεχνικής επεξεργασίας σχεδίων και προτάσεων νόμων της διεύθυνσης επιστημονικών μελετών της Βουλής, κατά την επεξεργασία του σχεδίου του Ν 3064/2002. Στην εκεί σχετική έκθεσή του αναφέρεται ότι «περισσότερο επιτυχής ήταν η προγενέστερη διατύπωση του κειμένου της διάταξη, σύμφωνα με την οποία ο υπαίτιος τιμωρείται με την ποινή της προηγούμενης παραγράφου αν για να πετύχει τον ίδιο σκοπό αποσπά τη συναίνεση προσώπου που **βρίσκεται σε ανάγκη** με υποσχέσεις, δώρα κλπ».

Έτσι σε ευάλωτη θέση έχει κριθεί, ενδεικτικά, ότι βρίσκονται ιδίως «τα πρόσωπα εκείνα τα οποία αντιμετωπίζουν πρωτίστως οικονομικά, αλλά και οικογενειακά ή προσωπικά προβλήματα και εν γένει ευρισκόμενα σε ένδεια» (ΑΠ 591/2008 [www.dsanet.gr](http://www.dsanet.gr)), καθώς και «Τα πρόσωπα που έρχονται στη χώρα μας από ξένες χώρες, αλλοδαπές κυρίως γυναίκες, στερούμενες κυριολεκτικά ακόμα και τα αναγκαία προς το ζην, που θέλουν να εργασθούν ευπρεπώς και αξιοπρεπώς και όχι να διενεργούν ασελγείς πράξεις, πρόσωπα τα οποία έρχονται με την ελπίδα και την προσδοκία μιας καλύτερης ζωής, αλλά αγνοούν εντελώς την ελληνική γλώσσα και ως εκ τούτου είναι δύσκολη η ανεύρεση εργασίας, ακόμα δε αγνοούν τις συνθήκες ζωής και εν γένει την ελληνική πραγματικότητα (ΑΠ 2003/2008, ΠοινΧρον ΝΘ/2009 σελ. 803 επ. 806)».

Με βάση τα παραπάνω πιστεύω ορθώς τα ελληνικά δικαστήρια σε κάποιες περιπτώσεις έχουν διαγνώσει ως «ευάλωτη» τη θέση των θυμάτων – μεταναστών κατά κύριο λόγο- με την αιτιολογία της «δεινής οικονομικής κατάστασής τους»<sup>60</sup>, ή της «πενίας τους»<sup>61</sup> λαμβάνοντας υπ' όψη τις συνθήκες διαβίωσής τους στις χώρες προέλευσής τους αλλά και

---

<sup>60</sup> Βλ. ο.π. ΑΠ 917/2008, ΑΠ 185/2006 ΠΛογ 2006, σελ. 1937, ΑΠ 854/2010 , ΑΠ 772/2010 [www.areiospagos.gr/nomologia](http://www.areiospagos.gr/nomologia)

<sup>61</sup> ΑΠ 561/2010, [www.areiospagos.gr](http://www.areiospagos.gr)

τις συνθήκες που βρήκαν στη χώρα μας, όπου και ελάμβανε χώρα η εκμετάλλευσή τους. Αυτονόητη είναι βέβαια η αναγκαιότητα η «δεινή οικονομική κατάσταση», όπως και όλοι οι αξιολογικοί όροι που χρησιμοποιεί το δικαστήριο, να αιτιολογούνται ειδικά και εμπεριστατωμένα από αυτό, δηλαδή να αναφέρεται στην απόφαση από ποια στοιχεία προκύπτει αυτή και πώς εκφράζεται, κατά τις επιταγές του Συντάγματος (Σ93 παρ. 3) και του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας (139 ΚΠΔ). Σε αντίθεση, όμως, με διαφορετικές απόψεις που έχουν εκφρασθεί, και με τις οποίες υποστηρίζεται η έλλειψη ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας σε δικανικές κρίσεις περί «ευάλωτης θέσης» του θύματος<sup>62</sup>, πιστεύω ότι όταν το Δικαστήριο στηρίζει την κρίση του για την «ευάλωτη θέση» του μετανάστη θύματος στο ότι εκείνη «ήταν διαζευγμένη, με ανήλικο τέκνο, ο σύζυγός της ήταν στη φυλακή, ενώ η ίδια, έχοντας απασχοληθεί πρώτα περιστασιακά σε λογιστικό γραφείο, σε θερμοκήπιο και δε εργοστάσιο, δεν είχε σταθερή και μόνιμη εργασία»<sup>63</sup>, στο ότι «ήταν άνεργη και συντηρούσε και άλλα μέλη της οικογένειάς της (μητέρα, γιαγιά και κόρη)<sup>64</sup>, στο ότι «ήταν οικονομική μετανάστης, χωρίς εργασία και χρήματα, ευρισκόμενη σε νεαρή ηλικία μακριά από την πατρίδα της και την οικογένειά της»<sup>65</sup>, αιτιολογεί ειδικά και εμπεριστατωμένα την κρίση του αυτή.

Ειδικά όσον αφορά τους μετανάστες, και κυρίως αν έχουν εισέλθει στη χώρα παράνομα, σε συνδυασμό με μια σειρά άλλων παραγόντων, (έλλειψη ταξιδιωτικών εγγράφων, άγνοια της ελληνικής γλώσσας, φόβος απέλασης) δύσκολα μπορεί να αντικρουσθεί το ότι βρίσκονται σε «ευάλωτη θέση», την οποία εκμεταλλεύεται ο δράστης προκειμένου να τα παρασύρει.

### • Η έννοια της παράσυρσης

---

<sup>62</sup> Ο.π. Χατζηνικολάου Ν., Η παράσυρση του ευάλωτου θύματος..., σελ 496-497

<sup>63</sup> Ο.π. ΣυμβΠλημΑθ 2648/2008

<sup>60</sup> Ο.π. ΣυμβΠλημΑθ 2648/2008 και ΑΠ 854/2010 αντίστοιχα

<sup>65</sup> Ο.π. ΑΠ 581/2009

Βέβαια ο δράστης πρέπει, αξιοποιώντας την ευάλωτη αυτή θέση του θύματος να καταφέρει να το «παρασύρει». Έχει υποστηριχθεί η άποψη ότι η παράσυρση αυτή πρέπει να συνδέεται αντικειμενικά με την προσβολή της προσωπικής ελευθερίας του θύματος, το οποίο συμβαίνει όταν παραδίδεται πλήρως η ελευθερία του θύματος στη σφαίρα επιρροής του δράστη με πρωτοβουλία του τελευταίου, βιώνοντας έναν αποκλεισμό από τον εξωτερικό κόσμο, ισότιμο με αυτόν του θύματος που υπόκειται σε βία για να δεχτεί την εκμετάλλευσή του. Η όμοια ποινική μεταχείριση της παράσυρσης με την εξαναγκαστική διακίνηση βρίσκει έρεισμα κατά την άποψη αυτή ακριβώς στο γεγονός ότι έχει προκληθεί τέτοια «θραύση» της προσωπικής ελευθερίας του θύματος που καταλήγει σε ένα διαπιστωμένο εκούσιο αυτοαποκλεισμό του θύματος από τη δυνατότητα να βιώσει διαφορετικά τη ζωή του<sup>66</sup>. Οι παραπάνω παρατηρήσεις κρίνονται γενικά ορθές και χρήσιμες για την κατανόηση της «παράσυρσης», με την έννοια ότι δεν αρκεί ο παρασυρμένος να υφίσταται την εκμετάλλευση σαγηνευμένος π.χ. από τα ωφελήματα τα οποία λαμβάνει, αλλά απαιτείται κατά κάποιο τρόπο το θύμα που «ανευ όρων» παραδίδεται στη σφαίρα επιρροής του δράστη να αντιλαμβάνεται την κατάσταση αυτή ως στέρηση της προσωπικής ζωής του, ως περιορισμό, αν όχι ως εξάλειψη της δυνατότητας αυτοκαθορισμού και αυτοπροσδιορισμού του. Αυτό βέβαια δε μπορεί να προσδιορισθεί αποκλειστικά με κριτήρια χωροταξικά ή ποσοτικά -π.χ. αν το θύμα μπορεί να μείνει κάποιες ώρες μόνο του, αν ζει μαζί με το δράστη, αν είναι σε διαρκή επιτήρηση, αν αποδίδεται ένα μεγαλύτερο ή μικρότερο ποσό χρημάτων από την εκπόρνευσή του στον ίδιο σε σχέση με αυτό που κατακρατεί ο δράστης από τα κέρδη της εργασίας, της επαιτείας, της πορνείας. Τέτοιοι παράγοντες μπορούν βεβαίως να αξιοποιηθούν και να συνεκτιμηθούν αλλά συνήθως δεν αρκούν μεμονωμένα για την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων. Πάντως στην προσπάθεια αυτή καθοριστικό ρόλο έχει η ανάληψη και ο έλεγχος από τον ίδιο το δράστη του συνόλου των βιοτικών και κοινωνικών αναγκών του θύματος, και η θέση σε

---

<sup>66</sup> Ο.π. Χατζηνικολάου Ν., Η παράσυρση του ευάλωτου θύματος..., σελ 498 και Δημήτρη Γ., Η καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων μετά το Ν 3064/2002 σελ. 120

κίνηση εκ μέρους του όλων των απαραίτητων διαδικασιών για την μεταφορά, παράδοση, προώθηση του θύματος<sup>67</sup>. Άλλωστε ανάλογα με όλους εκείνους τους παράγοντες που καθορίζουν τη γενικότερη κατάσταση του θύματος (κοινωνικούς, οικονομικούς, ψυχοσωματικούς, προσωπικότητα, ηλικία κτλ), διαφοροποιούνται και οι τρόποι και τα τεχνάσματα που εφευρίσκουν οι δράστες προκειμένου να παρασύρουν το θύμα. Για παράδειγμα ένα παιδί μπορεί να παρασυρθεί εκτός π.χ. από υποσχέσεις για οικονομικά άνετη ζωή και με παροχή άλλων ωφελημάτων (όπως γλυκίσματα και σοκολάτες – ΑΠ 1568/2009 [www.dsanet.gr](http://www.dsanet.gr)) με τα οποία δύσκολα θα μπορούσε να παρασυρθεί ένας ενήλικας.

Άλλωστε, ειδικά στη σωματεμπορία, διάφοροι μέθοδοι μπορεί να εναλλάσσονται προκειμένου να φτάσει ο δράστης στο επιθυμητό αποτέλεσμα δηλαδή στο να αποκομίσει κέρδη από την εκμετάλλευση του θύματος. Όπως δήλωσε ένας Ρώσος σωματέμπορας σε συνέντευξή του σε τηλεοπτική εκπομπή<sup>68</sup> «όλα εξαρτώνται από την ψυχική κατάσταση της κοπέλας. Εάν είναι αδύναμη πείθεται, αλλιώς εξαναγκάζεται.»

Χρειάζεται επομένως σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση να διερευνάται όλο το πλέγμα των σχέσεων και εξαρτήσεων που διαμορφώνεται μεταξύ του δράστη και του θύματος, ώστε να εξακριβωθεί αν όντως μπορεί να γίνει λόγος για παράσυρση και εκούσια «υποταγή» του θύματος στο δράστη, ο οποίος μεταχειρίζεται το θύμα όχι ως αυταξία, αλλά ως μέσο πλουτισμού και τον εξουσιάζει να τον έχει δεμένο με μια αόρατη αλυσίδα. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι κατά την παραπάνω υπ' αριθμ. 917/2008 απόφαση του ΑΠ ο κατηγορούμενος εξασφαλίζοντας για τα δύο ανήλικα από την Αλβανία σχετικά καλή διατροφή, ένδυση, καθαριότητα, ψυχαγωγία, δηλαδή συνθήκες πολύ καλύτερες από εκείνες της πατρίδας τους και υποβάλλοντάς τους την πεποίθηση ότι με την εργασία τους *«διευκόλυναν τους οικείους τους τη δεινή αυτών οικονομική κατάσταση»* αποσκοπούσε και κατάφερε να τα παρασύρει *«για να επιτύχει το βασικό του σκοπό, δηλαδή να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις να*

---

<sup>67</sup> Ο.π. Χατζηνικολάου Ν., Η παράσυρση του ευάλωτου θύματος..., σελ 499

<sup>68</sup> Πρόκειται για την τηλεοπτική εκπομπή του Κούλογλου 'Θεματική βραδιά' της 9/3/2006 με θέμα την εμπορία ανθρώπων.

παραμείνουν μαζί του προκειμένου να εκμεταλλευθεί την εργασία τους». Το γεγονός ότι τα παιδιά είχαν παρασυρθεί και πρόσφεραν στον κατηγορούμενο την απασχόληση που τους ζητούσε, αντιμετωπίζοντας στην ουσία ως αναγκαίο κακό την υποταγή τους στη βούλησή του και την εκχώρηση σ' αυτόν μέρους της προσωπικής τους ελευθερίας, δεν εμπόδισε το Δικαστήριο να επικυρώσει την καταδίκη του στο έγκλημα της εμπορίας καθώς εκτός των άλλων, διαγνώσθηκε ότι ο κατηγορούμενος ουσιαστικά στέρησε τα ανήλικα από τα παιδικά τους χρόνια κατά τα οποία αυτά θα έπαιζαν , θα πήγαιναν στο σχολείο και τα υποχρέωνε να εκτίθενται σε κινδύνους επαιτώντας για τον πλουτισμό του ίδιου. Γι' αυτό άλλωστε και το Δικαστήριο δέχεται ότι «οι ανήλικοι ήθελαν, όταν οι συνθήκες το επέτρεπαν να φύγουν από το σπίτι του κατηγορουμένου και να εγκαταλείψουν την «όχι αξιοπρεπή» εργασία που αυτός τους υποχρέωνε να κάνουν και να επιστρέψουν στις οικογένειές τους στην Αλβανία», αναγνωρίζοντας έτσι ότι τα παιδιά δεν είχαν συμβιβαστεί κατά βάθος με την κατάσταση που τους επέβαλε ο δράστης.

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι συνιστά μια νομοθετική επιλογή που κινείται σε ορθή κατεύθυνση με άξονα τις σύγχρονες ανάγκες της αντεγκληματικής πολιτικής στο πεδίο της εμπορίας του ανθρώπων, η θέσπιση μιας διάταξης που προβλέπει ως ισοδύναμα προς τα εξαναγκαστικά μέσα τέλεσης του εγκλήματος την απόσπαση της συναίνεσης με παραπλάνηση και ιδίως την παράσυρση λόγω εκμετάλλευσης της ευάλωτης θέσης. Πράγματι, σήμερα ακόμα κι αν ασκείται βία ή εκτοξεύονται απειλές από τους σύγχρονους δουλεμπόρους στα θύματα, ο πιο διαδεδομένος τρόπος προσέλκυσης και παράπεισης των σκλάβων του σεξ είναι είτε η παραπλάνηση ότι θα εργαστούν ως εργάτριες, χορεύτριες, οικιακοί βοηθοί κτλ και θα εξασφαλίζουν κάποιο σταθερό εισόδημα, είτε η παράσυρση εξαθλιωμένων και βασανισμένων με το δέλεαρ των υψηλών οικονομικών απολαβών μέσω της απασχόλησής τους στη βιομηχανία του σεξ και το πιο καθοριστικό στοιχείο που κρατά τα θύματα, ειδικά τους παράνομους μετανάστες αιχμάλωτους στα χέρια τους είναι η απελπισία, λόγω των σοβαρών

βιοποριστικών προβλημάτων και ο φόβος της απέλασης και της επιβίωσης.

Προσεγγίζοντας τη νομολογιακή εφαρμογή της διάταξης της παρ. 2 των άρθρων 323<sup>A</sup> ΠΚ και 351 ΠΚ, διαπιστώνουμε ότι όλο και περισσότερο οι Έλληνες δικαστές αξιοποιούν τις διατάξεις αυτές, καθώς πράγματι τα πραγματικά περιστατικά των περισσότερων περιπτώσεων εμπορίας ανθρώπων<sup>69</sup> και σωματεμπορίας<sup>70</sup> εμπίπτουν ως προς τα μέσα τέλεσής τους στο πεδίο εφαρμογής της διάταξης, ή τουλάχιστον αρχικά στο επίπεδο της μεταφοράς και της πρόσληψης του θύματος και στη συνέχεια, και όσο διαρκεί η εκμετάλλευση συνδυάζονται και με άλλα εξαναγκαστικά μέσα π.χ. φυλάκιση, ξυλοδαρμούς, απειλές για τη ζωή των ίδιων και των οικογενειών τους, βιασμούς κτλ<sup>71</sup>.

#### **Δ. ΤΑ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ ΑΔΙΚΟΥ**

Τα εγκλήματα της εμπορίας ανθρώπων και της σωματεμπορίας έχουν διαπλαστεί ως εγκλήματα σκοπού ή υπερχειλούς υποκειμενικής υπόστασης<sup>72</sup>. Η χρήση του όρου «σκοπός» υποδηλώνει ότι για την τέλεση του εγκλήματος πρέπει ο δράστης να πράττει με τον υπαλλακτικά διατυπωμένο άμεσο δόλο α' βαθμού ή επιδίωξη, δηλαδή να έχει σκοπό να αφαιρέσει ιστούς και όργανα του σώματος του θύματος ή να εκμεταλλευτεί, ο ίδιος ή άλλος, την εργασία του ή την επαιτεία του (κατ' άρθρο (323<sup>A</sup> ΠΚ) ή να προβεί ο ίδιος ή άλλος στη γενετήσια εκμετάλλευσή του (άρθρο 351 ΠΚ). Για την τυπική τελείωση του εγκλήματος αρκεί επομένως οι πράξεις του δράστη, όπως περιγράφηκαν παραπάνω, να γίνονται με σκοπό ένα από τα παραπάνω, χωρίς να απαιτείται να επέλθει το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα, δηλαδή να αποπερατωθεί αυτό ουσιαστικά. Βέβαια δεν αρκεί μόνο η βούληση του

---

<sup>69</sup> Ο.π. ΣυμβΠλημΑθ 2648/2008

<sup>70</sup> ΑΠ 1027/2008 ΠοινΧρον 1027/2008, ΑΠ 581/2009 [www.dsnet.gr](http://www.dsnet.gr), ΑΠ 2003/2008

<sup>71</sup> ΑΠ 561/2010 [www.areiospagos.gr](http://www.areiospagos.gr), ΣυμβΕφΘεσ. 491/2007, ΠραξΛόγΠΔ2007 σελ. 532, ΑΠ 1703/2008, [www.dsnet.gr](http://www.dsnet.gr).

<sup>72</sup> Ανδρουλάκη Ν., Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, Εκδόσεις Α.Ν. Σάκκουλα 2000, ΣΕΛ. 244 επ. και Μανωλεδάκη, Ποινικό Δίκαιο, Επιτομή Γενικού Μέρους, ΣΤ' έκδοση 2001, σελ. 307 επ. παρ. 430 επ.

δράστη, καθώς πρέπει η πράξη, όπως επιχειρείται από το δράστη να μπορεί πραγματικά να οδηγήσει στην επίτευξη ενός εκ των παραπάνω σκοπών. Άλλωστε, η ουσία της επιδιώξεως ενός αποτελέσματος με ορισμένη συμπεριφορά συνίσταται στην εσωτερική-υποκειμενική αλλά και στην εξωτερική – αντικειμενική πηδαλιούχηση της δεύτερης προς την κατεύθυνση του πρώτου, έτσι ώστε το αποτέλεσμα να είναι ο στόχος της συμπεριφορά, χάριν του οποίου αυτή εκδηλώνεται<sup>73</sup>. Δηλαδή το αποτέλεσμα επιδιώκεται με μια συμπεριφορά, εφόσον εάν ήταν δεδομένο ότι εκείνο δε θα επερχόταν, αυτή δε θα υπήρχε γιατί ο δράστης θα την παρέλειπε<sup>74</sup>, τονιζομένου ότι για την κατάφαση του σκοπού που δεν αποτελεί εξωτερικά παρατηρήσιμο στοιχείο, απαιτείται αναγωγή σε εμπειρικά, εξωτερικά παρατηρήσιμα δεδομένα (ενδείξεις), με τη βοήθεια των οποίων συνάγεται η συνδρομή του<sup>75</sup>.

## **>ΤΑ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ ΑΔΙΚΟΥ ΣΤΟ ΑΡΘΡΟ 323<sup>Α</sup> ΠΚ**

### **Ι. Ο ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΑΦΑΙΡΕΣΗΣ ΙΣΤΩΝ Η ΟΡΓΑΝΩΝ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ**

Ο άδικος χαρακτήρας της πράξης της εμπορίας ανθρώπων κατ' άρθρο 323<sup>Α</sup> ΠΚ, προϋποθέτει την πραγμάτωση εκ μέρους του δράστη της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος με σκοπό μεταξύ άλλων την αφαίρεση ιστών ή οργάνων του σώματος του θύματος. Με την πρόβλεψη αυτή ο νομοθέτης θέτει στο στόχαστρο της ποινικής καταστολής μία βασική έκφανση της εμπορίας ανθρώπων, το εμπόριο των ανθρώπινων οργάνων και ιστών, το οποίο λόγω των μεγάλων ελλείψεων του συστήματος υγείας ενόψει των αυξημένων αναγκών μεταμόσχευσης από ασθενείς, λαμβάνει όλο και περισσότερο ανησυχητικές διαστάσεις και στη χώρα μας<sup>76</sup>.

---

<sup>73</sup> ο.π ΣυμβΠλημΚαλαμ 105/2009 ΠοινΔικ7/2010 σελ. 814

<sup>74</sup> Ανδρουλάκη Ν., Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, Εκδόσεις Α.Ν. Σάκκουλα 2000 σελ. 265

<sup>75</sup> Καϊάφα – Γκμπάντι, παρατηρ. στην ΑΠ 166/1997 Υπερασπιση 1997, σελ 1022

<sup>76</sup> Βλ. Δελτίο Τύπου Ενωσης Εισαγγελέων Ελλάδας, Αθήνα, 24-5-2006, [www.enosieisaggeleon.gr](http://www.enosieisaggeleon.gr)

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια διογκούμενη ζήτηση ανθρωπίνων οργάνων για την πραγματοποίηση μεταμοσχεύσεων, σημαντικά μεγαλύτερη από την υπάρχουσα προσφορά τους και η κατάσταση αυτή επιδεινώνεται διαρκώς, με ρυθμούς ανάλογους εκείνων που εμφανίζει η βελτίωση των τεχνικών δυνατοτήτων για την αντιμετώπιση σοβαρών ασθενειών<sup>77</sup>. Δεδομένου αυτού, είναι αναμενόμενο να αναπτύσσονται τάσεις εκμετάλλευσης, οι οποίες μάλιστα στρέφονται τόσο προς τους πιθανούς δότες των οργάνων, στους οποίους εντάσσονται εν δυνάμει όλοι οι υγιείς άνθρωποι, αλλά κυρίως βέβαια όσοι διαβιούν σε συνθήκες μεγάλης φτώχειας, όσο και προς τους λήπτες, οι οποίοι πιέζονται να πληρώσουν σημαντικά ποσά προκειμένου να εξασφαλίσουν τα αναγκαία για τη ζωή ή την υγεία τους όργανα<sup>78</sup>. Αξίζει να αναφερθεί στο σημείο αυτό ότι στην Ελλάδα, τα ζητήματα αφαίρεσης και μεταμόσχευσης ανθρωπίνων ιστών και οργάνων ρυθμίζονται συνολικά από το Ν 2737/1999<sup>79</sup>, το τρίτο κατά σειρά νομοθέτημα στον τομέα αυτόν μετά τους Ν 821/1978 και Ν 1383/1983. Ο Ν 2737/1999, όπως αναφέρεται στην εισηγητική έκθεση του νόμου αυτού<sup>80</sup>, θεσπίστηκε για να επιλύσει το πρόβλημα της μεγάλης έλλειψης μοσχευμάτων στην Ελλάδα, επιχειρώντας καλύτερο συντονισμό της διαδικασίας αφαίρεσης και μεταμόσχευσης και προσαρμόζοντας τη νομοθεσία των μεταμοσχεύσεων στις διατάξεις της Διεθνούς Σύμβασης του Οβιέδο του 1997 για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και τη Βιοιατρική, η οποία κυρώθηκε στη χώρα μας με το Ν 2619/1997.

Πεδίο εφαρμογής του Νόμου αποτελεί η αφαίρεση ιστών και οργάνων από άνθρωπο ζωντανό ή νεκρό με προορισμό τη μεταμόσχευση σε άλλο άνθρωπο (άρθρο 1 παρ. 1). Αντίθετα δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του νόμου οι αφαιρέσεις κυττάρων και λοιπές βιολογικές ουσίες, με

---

<sup>77</sup> Για τα θύματα της εμπορίας οργάνων σε διεθνές επίπεδο, βλ. Κοσμάτου Κ., Οι «ευπαθείς» ή κοινωνικά αποκλεισμένες ομάδες» του πληθυσμού ως θύματα της εμπορευματοποίησης των ανθρωπίνων οργάνων, ΠοινΔικ 3/2005, σελ. 348 επ.

<sup>78</sup> Συμεωνίδου-Καστανίδου Ε., Οι ποινικές διατάξεις για την εμπορευματοποίηση ανθρωπίνων οργάνων, ΠοινΔικ 3/2003, σελ. 304

<sup>79</sup> βλ. αναλυτικά για το πεδίο εφαρμογής και τις ποινικές διατάξεις του Ν2737/1999, ο.π. Συμεωνίδου – Καστανίδου, Οι ποινικές διατάξεις..., σελ. 304 επ.

<sup>80</sup> Βλ. το κείμενο του Ν 2737/1999 και την εισηγητική έκθεση στο [www.dsanet.gr](http://www.dsanet.gr)

αφαιρέσεις τεχνητών ή (γενικά μεταλλαγμένων) ζωικών ιστών και οργάνων, οι αυτομεταμοσχεύσεις, οι αφαιρέσεις και μεταμοσχεύσεις όρχεων και ωοθηκών, η λήψη και μετάγγιση αίματος, η λήψη και χρησιμοποίηση ωαρίων και σπέρματος και η ενδομήτρια εμφύτευση εμβρίων (άρθρ. 1 παρ. 2).

Βλέπουμε ότι εφόσον στο άρθρο 323Α ΠΚ δε γίνεται κάποια διάκριση, όλες αδιακρίτως οι περιπτώσεις αφαίρεσης ιστών και οργάνων του σώματος εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής των διατάξεων αυτών συμπεριλαμβανομένων των παραπάνω εξαιρέσεων από το Ν 2737/1999. Παρ' όλο που στο νόμο δεν προσδιορίζεται η έννοια του οργάνου και του ιστού, γίνεται δεκτή η έννοια της Βιολογίας, στην οποία ως όργανο ορίζεται μια ομάδα διαφόρων ιστών στο σώμα ενός οργανισμού οι οποίοι έχουν προσαρμοστεί στην εκτέλεση μιας συγκεκριμένης λειτουργίας και ως ιστός σύνολο κυττάρων με παρόμοια δομή και φυσιολογία. Με την προσθήκη της έννοιας του «ιστού» στο υποκειμενικό στοιχείο του αδικού του εγκλήματος με το Ν 3875/2010, ενισχύεται ο προβληματισμός που πλέον τείνει νομίζω σε καταφατική απάντηση σχετικά με το αν η αφαίρεση αίματος, σπέρματος και τα ωαρίων εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 323<sup>Α</sup> ΠΚ. Χαρακτηριστική είναι η υπόθεση διεθνούς κυκλώματος που εξάρθρωσαν πρόσφατα, το Σεπτέμβριο του 2010, οι ελληνικές αρχές. Οι δράστες, εκτός ότι ανάγκαζαν αλλοδαπές να εκδίδονται, τις παρέδιδαν σε Έλληνα ιατρό, ιδιοκτήτη μάλιστα μεγάλης κλινικής στην Αθήνα, ο οποίος με την άσκηση έντονης ψυχολογικής βίας και χορηγώντας σε αυτές ενέσεις, φέρεται να τους αφαιρούσε τα ωάρια τους, παρά τη θέληση των γυναικών και να τα πωλούσε σε ζευγάρια έναντι αμοιβής, χωρίς να λαμβάνονται τα απαραίτητα μέτρα προστασίας και θεραπείας του θύματος, δίδοντας ως αντάλλαγμα στους σωματέμπορους 2.000 για κάθε ωάριο<sup>81</sup>.

---

<sup>81</sup> Αναλυτικά για το θέμα βλ. «Διεθνές κύκλωμα εμπορίας ανθρώπων και η ιστορία της «βιομηχανίας ωαρίων», 18-9-2010, [www.e-istos.gr](http://www.e-istos.gr)

Ο Ν 2737/1999 προβλέπει δύο διαδικασίες αφαίρεσης ιστών και οργάνων ανάλογα με την προέλευσή τους από ζωντανό ή νεκρό. Για πρώτη φορά όμως ορίζεται ότι η θεραπεία του λήπτη αποτελεί το μοναδικό σκοπό της αφαίρεσης (άρθρο 1 παρ. 1), αποκλεισμένης έτσι της αφαίρεσης για ερευνητικούς σκοπούς, η οποία επιτρεπόταν στην περίπτωση του νεκρού δότη η προισχύουσα νομοθεσία (άρθρο 7 παρ 1 Ν 1383/1983). Ο θεραπευτικός σκοπός και η απαγόρευση λήψης ανταλλάγματος για την αφαίρεση ιστού ή οργάνου με προορισμό τη μεταμόσχευση (άρθρο 2 παρ. 1 εδ α) αποτελούν τις βασικές προϋποθέσεις αφαίρεσης είτε ο δότης είναι ζωντανός ή νεκρός. Προς την κατεύθυνση της κατοχύρωσης του δικαιώματος της προσωπικότητας και του αποκλεισμού οποιασδήποτε δυνατότητας συναλλαγής προς απόκτηση οργάνου για μεταμόσχευση στο άρθρο 10 παρ. 2, με εξαίρεση τη μεταμόσχευση του μυελού των οστών, επιτρέπεται η αφαίρεση ιστών και οργάνων από ζωντανό δότη, μόνο όταν πρόκειται να γίνει να γίνει μεταμόσχευση στο σύζυγο ή συγγενή εξ αίματος μέχρι δεύτερου βαθμού<sup>82</sup>. Αναλόγως τίθενται αυστηρότερες προϋποθέσεις για αφαίρεση από ανήλικο πρόσωπο<sup>83</sup>. Η αφαίρεση από ζωντανό δότη διενεργείται άλλωστε μόνο εφόσον μέχρι τη στιγμή της λήψης του οργάνου δεν διατίθενται ιστοί και όργανα από αποβιώσαντα πρόσωπα (προβάδισμα των «πρωματικών μεταμοσχεύσεων»), δεν υφίσταται άλλη θεραπευτική μέθοδος αποτελεσματικότητας και δεν συνεπάγεται προφανή σοβαρό κίνδυνο για τη ζωή ή την υγεία του δότη.

Ακόμα όμως κι όταν πληρούνται οι παραπάνω προϋποθέσεις, η αφαίρεση δε μπορεί να γίνει παρά μόνο όταν δηλώνει ο δότης τη συναίνεσή του προς τούτο, με τους τρόπους που περιγράφονται στο άρθρο 10 παρ. 5, αφού προηγουμένως έχει ενημερωθεί για το σκοπό, τη φύση και τους ενδεχόμενους κινδύνους της επέμβασης. Σύμφωνα και με

---

<sup>82</sup> Λυντέρη Σ. Χρήστου, Παρατηρήσεις στο Ν 2737, ΠοινΔικ 10/1999 σελ. 949 και Σάμιου Θωμά, Σημείωση στο Ν 2737/1999 ΠοινΧρον ΜΘ/1999 σελ. 626 επ.,

<sup>83</sup> Από ανήλικο επιτρέπεται αφαίρεση μόνο μυελού των οστών, για μεταμόσχευση σε αδερφό, εφόσον υπάρχει ιστοσυμβατότητα, η αφαίρεση είναι αναγκαία για τη ζωή του λήπτη και δεν υπάρχει άλλος διαθέσιμος ιστοσυμβατός δότης με δικαιοπρακτική ικανότητα (άρθρο 10 παρ. 3)

τη Σύμβαση του Οβιδέο (άρθρο 19 παρ. 2 σε συνδ. Με άρθρο 5), η συναίνεση απαιτείται να είναι ελεύθερη, ρητή και κατηγορηματική.

Στο άρθρο 20 προβλέπονται ποινικές κυρώσεις, πλημμεληματικού χαρακτήρα – φυλάκιση και χρηματική ποινή- στην περίπτωση της εκ προθέσεως παράβασης των διατάξεων των άρθρων 10 και 12 που προβλέπουν τις νόμιμες προϋποθέσεις και τη διαδικασία της αφαίρεσης (άρθρο 20 παρ. 1), της προσφοράς μοσχεύματος κατόπιν συνομολόγησης ή λήψης οποιουδήποτε ανταλλάγματος (άρθρο 20 παρ. 2), της δημόσιας προσφοράς για χορήγηση μοσχεύματος επ' ανταλλάγματι (άρθρο 20 παρ. 3), της μεσολάβησης σε αφαίρεση ιστών και οργάνων άλλου κατόπιν συνομολογήσεως ή λήψης ανταλλάγματος προς τούτο (άρθρο 20 παρ. 4), της λήψης ή προσφοράς για λήψη οστών ή οργάνων ανθρώπινης προέλευσης με αντάλλαγμα (άρθρο 20 παρ. 5), της χρησιμοποίησης ιστού ή οργάνου προς μεταμόσχευση σε λήπτη άλλον από τα πρόσωπα που προβλέπονται στο νόμο (άρθρο 20 παρ. 5).

Στο άρθρο 20 του Ν 2737/1999 τυποποιούνται πράξεις που αφορούν την εμπορία οργάνων που δε σχετίζονται κατ' αναγκη με την εμπορία ανθρώπων. Όμως οι εγκληματικές αυτές συμπεριφορές συνδέονται πολλές φορές με συμπεριφορές που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της εμπορίας ανθρώπων, κατά το άρθρο 323<sup>A</sup> ΠΚ. Όταν διαπιστώνεται ότι σκοπός του δράστη είναι η πραγμάτωση τέτοιων πράξεων εις βάρος ανθρώπου τον οποίο αυτός (ο δράστης) με τη χρήση των εξαναγκαστικών μέσων της παρ. 1 του 323<sup>A</sup> ΠΚ ή με την απόσπαση συναίνεσης με απατηλά μέσα ή με παρασύροντάς το εκμεταλλευόμενος την ευάλωτη θέση τους, προσέλαβε, μετέφερε, προώθησε εντός ή εκτός της επικρατείας, κατακράτησε, υπέθαλψε, παρέδωσε με ή χωρίς αντάλλαγμα σε άλλον ή παρέλαβε από άλλον, τότε τελείται το έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων του 323<sup>A</sup> ΠΚ. για την τέλεση του εγκλήματος αρκεί ο σκοπός της αφαίρεσης οργάνων και δε χρειάζεται κατ' ανάγκη και σκοπός εμπορίας τους. Το έγκλημα τελείται επομένως ακόμα κι όταν σκοπός του δράστη είναι η χρησιμοποίηση των οργάνων για να σωθεί ο ίδιος ή κάποιο συγγενικό του πρόσωπο. Αν οι πράξεις αυτές του άρθρου 20

πραγματώνονται από τον δράστη και δεν αποτελούν μόνο το σκοπό του, τότε βρισκόμαστε στο στάδιο της ουσιαστικής αποπεράτωσης του εγκλήματος και επομένως υφίσταται αληθής πραγματική συρροή μεταξύ των δύο εγκλημάτων, εφόσον το έννομο αγαθό της εμπορίας ανθρώπων είναι η προσωπική ελευθερία και η ίδια η ανθρωπινή αξία και αξιοπρέπεια και του άρθρου 20 του ν 2733/1999 η υγεία, η σωματική ακεραιότητα, η ίδια η ζωή του θύματος<sup>84</sup>.

## **II. Ο ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ**

Το έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων κατά την έννοια του άρθρου 323<sup>Α</sup> ΠΚ τελεί και όποιος πληρώντας την αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος, όπως αυτή αναλυθηκε παραπάνω, αποβλέπει στην εκμετάλλευση της εργασίας του θύματος από τον ίδιο ή άλλον.

---

Ενόψει της έλλειψης ενός νομοθετικού ορισμού, εναπόκειται στους δικαστές, προκειμένου να εφαρμόσουν το νόμο, να ερμηνεύουν, σύμφωνα με τις μεθόδους ερμηνείας των κανόνων δικαίου, την έννοια αυτή, η οποία όμως ενέχει ιδιαίτερη δυναμική και περιπλοκότητα και επηρεάζεται καθοριστικά από μια σειρά παραγόντων σε κοινωνικό επίπεδο, με αποτέλεσμα να καθίσταται αναγκαία μια επίπονη διεργασία κάθε φορά για την διαπίστωση του αν κάθε συγκεκριμένη περίπτωση υπάγεται στην έννοια αυτή.

Για να ερμηνευθεί ο όρος «εκμετάλλευση της εργασίας» χρειάζεται να προηγηθούν κάποιες γενικότερες σκέψεις και προβληματισμοί κοινωνιολογικού και νομικού χαρακτήρα, οι οποίες θα φωτίσουν την έννοια αυτή υπό το πρίσμα των σύγχρονων αναγκών της αντεγκληματικής πολιτικής στον τομέα της εμπορίας ανθρώπων.

---

Ας θυμηθούμε στο σημείο αυτό τα λόγια του Μαρξ για την εργασία στις κοινωνίες που βασίζονται στην εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο. «Η καταπιεζόμενη τάξη σ' όλες τις εποχές ήταν αναγκασμένη να προσφέρει απλήρωτη εργασία. Σ' όλη τη μακρόχρονη περίοδο που η δουλεία ήταν η

---

<sup>84</sup> ο.π. Συμεωνίδου – Καστανίδου, Οι ποινικές διατάξεις για την εμπορευματοποίηση...,σελ. 305

επικρατούσα μορφή της οργάνωσης της εργασίας, οι δούλοι ήταν υποχρεωμένοι να δουλεύουν πολύ περισσότερο απ' ό,τι τους ανταποδιδόταν με τη μορφή μέσων συντήρησης. Το ίδιο συνέβαινε κάτω από την κυριαρχία της δουλοπαροικίας κι ως την κατάργηση της αγροτικής αγγαρείας. Εδώ μάλιστα εκδηλώνεται χειροπιαστά η διαφορά ανάμεσα στο χρόνο που ο αγρότης δουλεύει για την ίδια του τη συντήρηση στη ζωή και στην υπερεργασία για τον τσιφλικά, ακριβώς γιατί η τελευταία εργασία εκτελείται χωριστά από την πρώτη. Σήμερα στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής άλλαξε η μορφή, μα η ουσία παρέμεινε, κι όσον καιρό ένα μέρος της κοινωνίας κατέχει το μονοπώλιο των μέσων παραγωγής, ο εργάτης, είτε είναι ελεύθερος είτε όχι, πρέπει να προσθέτει στον αναγκαίο για την αυτοσυντήρησή του εργάσιμο χρόνο, έναν παραπανίσιο χρόνο εργασίας για να παράγει τα μέσα συντήρησης των ιδιοκτητών των μέσων παραγωγής»<sup>85</sup>

Ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής χρειάζεται τον άνθρωπο χωρίς μέσα παραγωγής και ελεύθερο από άλλες εξαρτήσεις του παρελθόντος, προκειμένου αυτός να μπορεί να πουλήσει την εργατική του δύναμη, την ικανότητά για εργασία στον κάτοχο των μέσων παραγωγής. Έτσι η εργατική δύναμη στον καπιταλισμό γίνεται εμπόρευμα. Το δίκαιο στον καπιταλισμό στηρίζεται σε δύο βασικές αρχές που αποσκοπούν τελικά στην διαιώνιση, διεύρυνση και κατοχύρωση των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής: στην κατοχύρωση της προσωπικής ελευθερίας του εργάτη και στην τυπική νομική ισοτιμία εργάτη και κεφαλαιοκράτη.

Φαινομενικά ο «κάτοχος της εργατικής δύναμης και ο κάτοχος του χρήματος συναντιούνται στην αγορά και σχετίζονται μεταξύ τους σαν ισότιμοι κατοχοί εμπορευμάτων, που διακρίνεται ο ένας από τον άλλον μόνο κατά το ό,τι ο ένας είναι αγοραστής και ο άλλος πωλητής. Επομένως και οι δύο είναι νομικώς ισότιμα πρόσωπα.»<sup>86</sup> Στην εργασιακή σχέση εργοδότης και εργαζόμενος αντιμετωπίζονται ως δύο ισότιμοι

---

<sup>85</sup> *Γράφτηκε από τον Φρ. Ενγκελς την 1η και τη 13η του Μάρτη 1868. Δημοσιεύτηκε στην «Ντεμοκρατίες Βόχενμπλατ» της 21 και της 28 του Μάρτη 1868.*

Ριζοσπάστης 7-8-2005

<sup>86</sup> Κ. Μαρξ «Το Κεφάλαιο» τομ. 1 εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή σελ. 180

«αντισυμβαλλόμενοι» που ανταλλάσσουν ισοδύναμα προϊόντα, την εργατική δύναμη με το χρήμα. Αυτή η φαινομενική, τυπική σχέση «ισότητας», που διακηρύσσεται και στο σύνταγμα και στη νομοθεσία του αστικού και του εργατικού δικαίου, συγκαλύπτει όμως την πραγματική οικονομική σχέση, την πραγματική ανισότητα και τις σχέσεις εκμετάλλευσης.

Άλλωστε ο μισθός που δίνει ως αντάλλαγμα ο κεφαλαιοκράτης στον εργάτη δεν αντιστοιχεί στην αξία της εργασίας του, στην οποία συμπεριλαμβάνονται όχι μόνο η αξία του εμπορεύματος εργατική δύναμη αλλά και των αξιών που αυτό το εμπόρευμα δημιουργήσε με την κατανάλωσή του. Δεν πληρώνεται δηλαδή για όλη την αξία που δημιουργήσε αλλά για ένα μέρος της, ενώ ένα άλλο μέρος της, την υπεραξία, το ιδιοποιείται ο κεφαλαιοκράτης. Η απλήρωτη εργασία κάθε εργάσιμης μέρας την οποία καρπώνεται ο ιδιοκτήτης των μέσων παραγωγής, δε φαίνεται βέβαια στη συναλλαγή καπιταλιστή – εργάτη, όμως υφίσταται και αποτελεί τον τρόπο με τον οποίο στην παραγωγική διαδικασία στον καπιταλισμό προκύπτει η εκμετάλλευση ανεξαιρέτως σε όλες τις περιπτώσεις, σε κάθε εργασία, ανεξάρτητα από τη θέληση ακόμα και του ίδιου του εργοδότη.<sup>87</sup>

Ο καπιταλιστής είναι ο κάτοχος των μέσων παραγωγή, ο εργάτης είναι κάτοχος μόνο της εργατικής του δύναμης. Γι αυτό εξ αρχής δε μπορούν να διαπραγματευθούν με ίσους όρους σε μια σύμβαση εργασίας, καθώς ο εργάτης λόγω της θέσης του στο σύστημα ως μη ιδιοκτήτης στα μέσα παραγωγής, το μόνο που μπορεί να διαπραγματευθεί, στα πλαίσια του καπιταλιστικού συστήματος είναι, τους όρους εκμετάλλευσής του, δηλαδή το ύψος του μισθού, τον εργάσιμο χρόνο, τις άδειες, την ασφάλιση, τη συνταγή του, την ιατροφαρμακευτική του περίθαλψη. Όμως επειδή οι όροι εκμετάλλευσης είναι καθοριστικοί για την αύξηση της κερδοφορίας του κεφαλαίου, διεξάγεται σκληρή πάλη και ο εργάτης μπορεί να επιβάλει τους έστω πιο ευνοϊκούς όρους παρά μόνο μέσα από

---

<sup>87</sup> Αναλυτικά για το μηχανισμό άντλησης της υπεραξίας και εκμετάλλευσης του εργάτη από τον κεφαλαιοκράτη βλ. Ένγκελς Φ., Για το Κεφάλαιο του Μαρξ, Εφημερίδα Ριζοσπαστικής, 7-8-2005, στην Ένθετη Έκδοση «7 Μέρη μαζί»

τη δυναμική παρέμβαση του εργατικού κινήματος, την ανάπτυξη της ταξικής πάλης.

**Ελλείπει, λοιπόν, κάποιος διαφορετικής νομοθετικής οριοθέτησης, αξιοποιώντας επιστημονικά, οικονομικά και κοινωνιολογικά κριτήρια, με βάση τα παραπάνω, αναδείχθηκαν κάποιες ενδιαφέρουσες πτυχές για τον προσδιορισμό της έννοιας της εκμετάλλευσης της εργασίας. Η εκμετάλλευση της εργασίας** ή πιο σωστά της εργατικής δύναμης, με το περιεχόμενο που της προσδόθηκε παραπάνω, αποτελεί, όμως αναπόσπαστο στοιχείο της παραγωγικής διαδικασίας στον καπιταλισμό και είναι νομιμοποιημένη μέσα απ' όλο το δικαιικό σύστημα και νομοθετικά κατοχυρωμένη μέσα απ' τις διατάξεις του Συντάγματος που προστατεύουν την ατομική ιδιοκτησία (Σ17) αλλά και τις διατάξεις του Αστικού και του Εργατικού Δικαίου που ρυθμίζουν τη σχέση εργασίας, δεν παύει όμως να είναι εκμετάλλευση, η οποία άλλοτε λαμβάνει πολύ στυγνό χαρακτήρα κι άλλοτε είναι ηπιότερη ή πιο συγκαλυμμένη .

Μία πρώτη οριοθέτηση που πρέπει να γίνει επομένως κατ' αρχήν, είναι ότι η νομική έννοια της εκμετάλλευσης της εργασίας, όπως χρησιμοποιείται στα πλαίσια του άρθρου 323<sup>A</sup> ΠΚ δε μπορεί να περιλαμβάνει την παροχή εργασίας υπό συνθήκες «νομιμότητας», υπό συνθήκες δηλαδή που προβλέπονται ή επιβάλλονται από το νόμο και κατά κύριο λόγο από τις διατάξεις του Αστικού και του Εργατικού Δικαίου που ρυθμίζουν το εργασιακό καθεστώς στην Ελλάδα.

Ακριβώς όμως επειδή δεν υπάρχουν σαφή εννοιολογικά κριτήρια για τον προσδιορισμό της έννοιας αυτής, *in concreto* κάθε φορά θα κρίνεται αν υφίσταται σκοπός εκμετάλλευσης της εργασίας, λαμβανομένων υπ' όψη μια σειρά παραγόντων με κυριότερους, τις συνθήκες κάτω από τις οποίες παρέχεται η εργασία, το ύψος του μισθού, την επικινδυνότητα της εργασίας, τον εργάσιμο ημερήσιο χρόνο κτλ.

Με βάση τα παραπάνω εύκολα συνάγεται ότι υφίσταται η εκμετάλλευση της εργασίας όταν το νόμιμο, συνηθισμένο ή συμφωνημένο αντίτιμο, αντάλλαγμα γι αυτήν που δίνεται με τη μορφή μισθού ή ημερομισθίου

δεν παρέχεται στον ίδιο τον εργαζόμενο αλλά το καρπώνεται μέρος του ή ολοκληρωτικά ο ίδιος ο εργοδότης ή κάποιος άλλος. Γενικά όταν ο εργαζόμενος στερείται βασικών του δικαιωμάτων που προβλέπονται από το νόμο κατά την παροχή της εργασίας του, με αποτέλεσμα κάποιος άλλος (ο εργοδότης κατά κύριο λόγο) να πλουτίζει εις βάρος του, επειδή αφενός εξοικονομεί χρήματα που θα έπρεπε κανονικά να καλύψουν ανάγκες του εργαζόμενου (μισθός, ασφαλιστικά ταμεία, άδειες μετ' αποδοχών) και αφετέρου επειδή ο εργαζόμενος ακριβώς μέσω της εργασίας του παρέχει κάποιες υπηρεσίες ή μετασχηματίζει το περιβάλλον του με αποτέλεσμα το αντικείμενο που έφτιαξε να έχει πλέον ενσωματωμένη μέσα του μια νέα αξία, μεγαλύτερη απ' αυτήν που αντιστοιχούσε στην προηγούμενη μορφή του. Μπορούμε να συνοψίσουμε σημειώνοντας ότι στο μέτρο που η παροχή εργασίας συναρτάται από τον ίδιο το νόμο με συγκεκριμένες αντιπαροχές, στην έννοια της εκμετάλλευσης θα πρέπει να ενταχθούν όλες οι πράξεις που στοιχειοθετούν παραβάσεις της σχετικής νομοθεσίας για τις αμοιβές και την ασφάλιση των εργαζομένων.<sup>88</sup>

Η εκμετάλλευση της εργασίας εξάλλου συντελείται είτε με την παροχή εργασίας σε τρίτους εργοδότες και την είσπραξη της αμοιβής αυτών από τους δράστες, είτε με την παροχή εργασίας για λογαριασμό των ιδίων των δραστών (ΣυμβΕφΘεσ 491/2007 [www.dsanet.gr](http://www.dsanet.gr))

Οπωσδήποτε στην έννοια της εκμετάλλευσης της εργασίας υπάγονται οι παρακάτω περιπτώσεις: η μη αμειβόμενη εργασία, ή η εργασία που αμείβεται μεν αλλά με μισθό ή ημερομίσθιο πολύ κατώτερο του κατώτατου προβλεπόμενου σε συλλογική ή ατομική σύμβαση ή στο νόμο ή εκείνη που παρέχεται εν γένει κάτω υπό συνθήκες βάνανσης μεταχείρισης του εργαζόμενου δημιουργώντας ένα καθεστώς γαλέρας θα μπορούσαμε να πούμε για εκείνον, καθώς παραβιάζονται βασικές διατάξεις που έχουν θεσπιστεί για την προστασία του εργαζόμενου και

---

<sup>88</sup> Βλ και Συμεωνίδου – Καστανίδου, Η εμπορία ανθρώπων στο Διεθνές περιβάλλον και η ποινική της αντιμετώπιση στο ελληνικό δίκαιο, στο έργο «Ο νέος Νόμος 3064/2002 για την εμπορία των ανθρώπων», Εταιρεία Νομικών Βορείου Ελλάδος, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2003 σελ. 37-38

δικαιώματά του κεκτημένα μέσα από σκληρούς εργατικούς αγώνες, δημιουργώντας για τον εργαζόμενο όρους εξαθλίωσης, μεταξύ φθοράς και αφθαρσίας, κατά την οποία διακυβεύεται ακόμα και η επιβίωσή του αν διατηρηθούν και δε μεταβληθούν αυτές οι συνθήκες.

Έχει ενδιαφέρον να παρακολουθήσουμε τον τρόπο με τον οποίο τα ελληνικά δικαστήρια προσεγγίζουν την έννοια της εκμετάλλευση της εργασίας, στις ελάχιστες περιπτώσεις που αυτά έχουν απασχοληθεί με το συγκεκριμένο ζήτημα: είναι χαρακτηριστικό το υπ' αριθμ. 48/2008 ΣυμβΠλημΧαν βούλευμα (βλ. ΝΟΜΟΣ), σύμφωνα με το οποίο παραπέμπεται ο δράστης για να δικαστεί για το έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων κατά το άρθρο 323<sup>A</sup>. Ο δράστης είχε προσλάβει δυο Ρουμάνους για να εργαστούν στα θερμοκήπιά του, κατόπιν μεσολαβήσεως ενός ομοεθνούς τους στον οποίο είχε απευθυνθεί για το σκοπό αυτό. Οι Ρουμανοί εργάζονταν για δώδεκα ώρες ημερησίως με ημερομίσθιο 20 Ευρώ, εκ του οποίου ο εργοδότης δεν τους απέδιδε παρά 50-60 Ευρώ τη βδομάδα για να καλύπτουν τις διατροφικές τους ανάγκες και τα άλλα τα παρακρατούσε για τον ίδιο πραφασιζόμενος χρέη τους προς αυτόν, ενώ παρακρατούσε επίσης και τα διαβατήριά τους. Όπως αναφέρεται στην απόφαση *«καίτοι δε οι ανωτέρω δύο αλλοδαποί εργάτες του είχαν εκφράσει τη δυσαρέσκειά τους για τις συνθήκες διαβιώσεώς τους (στεγάζονταν σε υποτυπώδες κατάλυμα), το αυξημένο ωράριο εργασίας τους και τη χαμηλή αμοιβή τους και του είχαν δηλώσει της επιθυμία τους να σταματήσουν να εργάζονται γι αυτόν, ο τελευταίος αρνείτο να τους καταβάλει τα δεδουλευμένα και να τους παραδώσει τα βιβλιάριά τους και δεν τους επέτρεπε να αποχωρήσουν από την εργασία του αν δεν του εξεύρισκαν αντικαταστάτες προηγουμένως»* . Παρ' όλο που οι δύο εργάτες καταφεραν να αποδράσουν ο εργοδότης τους βρήκε και τους ανάγκασε με τη βία να επιστρέψουν στις συνθήκες γαλέρας στη δούλεψή του, όπου τους υπέβαλε πάλι σε καταναγκαστική εργασία μέχρι την ημέρα της σύλληψής του. Αντίστοιχα, με το υπ' αριθμ. 491/2007 βούλευμα του Συμβουλίου Εφετών Θεσσαλονίκης (βλ. ΝΟΜΟΣ)

παραπέμπονται οι κατηγορούμενοι για να δικαστούν μεταξύ άλλων για εμπορία ανθρώπων με σκοπό την εκμετάλλευση της εργασίας των θυμάτων, καθώς εξαναγκάζαν αυτά με βία και απειλές να εργάζονται σε διάφορους εργοδότες, «χωρίς όμως να λαμβάνουν ουδεμία αμοιβή, αφού τις αμοιβές αυτών εισέπρατταν οι κατηγορούμενοι, καταβάλλοντας σ' αυτούς μόνο ευτελή χρηματικά ποσά με το πρόσχημα πως οφείλει ο καθένας εξ αυτών σ' αυτούς το χρηματικό ποσό των 3.500 ευρώ ως αμοιβή για τη δαπάνη που υποβλήθηκαν για την έλευση αυτών στην Ελλάδα...»

Παρατηρούμε λοιπόν ότι και στις δύο παραπάνω περιπτώσεις κριτήριο για την διάγνωση της εκμετάλλευσης της εργασίας, η οποία δεν αποτέλεσε μόνο σκοπό του δράστη αλλά και τετελεσμένο γεγονός, αποτέλεσε η υποβολή σε «καταναγκαστική εργασία» σε συνδυασμό με τις εξευτελιστικές συνθήκες διαβίωσης και εργασίας που είχαν επιβάλει οι δράστες στους – αλλοδαπούς στις συγκεκριμένες περιπτώσεις- εργάτες.

Πράγματι, μία μορφή εμπορίας ανθρώπων με εκμετάλλευση της εργασίας, ίσως η πιο εμφανής μορφή, είναι εκείνη της καταναγκαστικής εργασίας, η οποία σε διεθνές επίπεδο, είναι πολύ διαδεδομένη ως παροχή εργασίας εκ μέρους του θύματος, ως εγγύηση για την αποπληρωμή δανείου, του ιδίου ή μέλους της οικογένειας, το οποίο μάλιστα κληρονομείται από γενιά σε γενιά.

Η καταναγκαστική εργασία απαγορεύεται κατά το ελληνικό Σύνταγμα (Σ22) αλλά και από την ΕΣΔΑ (άρθρο 4 παρ. 2). Το νόημα της έννοιας αυτής ορίζεται στο άρθρο 2 παρ. 1 της Σύμβασης υπ' αριθμ. 29 του 1930 της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας (ΔΟΕ) κατά τον οποίο καταναγκαστική εργασία μπορεί να θεωρηθεί «οποιαδήποτε εργασία ή υπηρεσία, η οποία ζητείται από ένα άτομο υπό την απειλή οποιασδήποτε κύρωσης και για την οποία εργασία ή υπηρεσία το συγκεκριμένο άτομο δε θα υποβαλλόταν οικειοθελώς».

Η αναφορά όμως στην «οικειοθελή» υποβολή του θύματος ως κριτήριο για την πλήρωση του σκοπού της εκμετάλλευσης ενέχει σοβαρούς κινδύνους. Προφανώς οι περιπτώσεις αυτές, όπου μη οικειοθελώς,

δηλαδή με εξαναγκαστικά μέσα υποβάλλονται τα θύματα σε εργασία, συγκαταλέγονται στην εμπορία ανθρώπων με το σκοπό της εκμετάλλευσης της εργασίας, θα ήταν όμως λάθος η εμπορία αυτού του είδους να περιορισθεί σε τέτοιες περιπτώσεις.

Το κριτήριο αυτό θα μπορούσε να βρει εφαρμογή για τον πυρηνικό φυσικό που αρνείται μια προσφερόμενη σ' αυτόν θέση εργασίας σε ένα πανεπιστήμιο επιλέγοντας ελεύθερα να δουλέψει σε καθεστώς μαύρης εργασίας στα φραουλάδικα της Μανωλάδας ή στον λογιστή που αρνείται την προσφορά θέσης εργασίας σε μια εταιρεία επειδή προτιμά να δουλέψει στη ναυπηγοεπισκαυαστική ζώνη στο Πέραμα, δε μπορεί όμως να εφαρμοσθεί για τους κολασμένους της γης του 21<sup>ου</sup> αιώνα, τους Έλληνες και μετανάστες που εναλλακτική τους αν αρνηθούν μια εργασία με επαχθείς ή εξευτελιστικούς όρους, είναι η ανεργία ή μια άλλη δουλειά με ανάλογες συνθήκες. Στις περιπτώσεις αυτές βέβαια δε μπορεί να γίνει λόγος για «ελεύθερη επιλογή», αλλά προφανώς για καθαρό «πειθαναγασμό».<sup>89</sup>

Για να επιστρέψουμε στις παραπάνω εξεταζόμενες περιπτώσεις της ελληνικής νομολογίας, θα μπορούσαμε να πούμε ότι η αναφορά των βουλευμάτων σ' αυτούς τους όρους διαβίωσης και εργασίας δε χρησιμεύει τόσο στην υπαγωγή των περιπτώσεων αυτών στην έννοια της εκμετάλλευσης της εργασίας, η οποία μπορεί να διαγνωσθεί έτσι κι αλλιώς από τη στιγμή που πρόκειται για μη αμειβόμενη ή για ιδιαιτέρως χαμηλά αμειβόμενη εργασία, όσο για την στοιχειοθέτηση των λοιπών στοιχείων της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος της εμπορίας ανθρώπων, είτε πρόκειται για τα μέσα τέλεσης- π.χ. η βία, οι απειλές, η παράσυρση με εκμετάλλευση της ευάλωτης θέσης- είτε πρόκειται για την αξιόποινη συμπεριφορά και την έννοια της παρακράτησης, της υπόθαλψης κτλ.

Γιατι δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η πρόσληψη και ο σκοπός εκμετάλλευσης της εργασίας δεν αρκούν φυσικά για την τελεση του

---

<sup>89</sup> Βλ. και Συκιάτου Α., Η έννοια του θύματος στην εμπορία ανθρώπων, ΠοινΧρον ΝΣΤ/2006 σελ. 690-691

εγκλήματος της εμπορίας ανθρώπων, καθώς απαιτείται ο δράστης να επέλθει κάποια από τα παραπάνω μέσα τέλεσης, δηλαδή χρήση βίας, απειλής ή άλλου εξαναγκαστικού μέσου ή απόσπαση συναίνεσης με τη χρήση απατηλών μέσων ή παράσυρση με δώρα, υποσχέσεις, πληρωμές ή παροχή άλλων ωφελημάτων, εκμεταλλευόμενος την ευάλωτη θέση του θύματος.

Έτσι όταν υπάρχει η συναίνεση του θύματος ως προς την πρόσληψη, τη μεταφορά του, την παραμονή του με σκοπό την απασχόλησή του με τέτοιους όρους δε μπορεί να γίνει λόγος για το έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων.

Όμως ποια πρέπει να είναι τα χαρακτηριστικά της συναίνεσης στις περιπτώσεις αυτές ώστε αυτή να είναι γνήσια? Η συναίνεση του θύματος είναι πραγματική όταν φυσικά, όπως προκύπτει και από την παρ. 2 του άρθρου 323<sup>A</sup> ΠΚ αποτελεί προϊόν ανόθευτης βούλησης και δεν αποσπάται με τη χρήση απατηλών μέσων ή με την εκμετάλλευση της ευάλωτης θέσης του, με υποσχέσεις δώρα, πληρωμές, ή παροχές άλλων ωφελημάτων, με τα οποία το θύμα παρασύρεται.

Οι σύγχρονες κοινωνικές και οικονομικές εξελίξεις ήδη θέτουν και αναμένεται να θέσουν ακόμη περισσότερο με θυελλώδη τρόπο στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος το μεγάλο ερώτημα της υπαγωγής στην εμπορία ανθρώπων πολλές περιπτώσεις εργαζομένων που αναγκάζονται να δουλεύουν σε καθεστώς γαλέρας σήμερα. Η καπιταλιστική κρίση, η οποία πλήττει την Ελλάδα με δυσβάσταχτες συνέπειες για το λαό λόγω και της εξαρτημένης θέσης της χώρας στο διεθνές ιμπεριαλιστικό σύστημα, οδηγεί μικροαστικά στρώματα στην προλεταριοποίηση και στην αναζήτηση μισθωτής εργασίας και γενικά πλατιά τμήματα του λαού σε εξαθλίωση. Οι σύγχρονοι κολασμένοι προκειμένου να επιβιώσουν αναζητούν μια θέση εργασίας κάτω από οποιουδήποτε όρους σε ένα εργασιακό περιβάλλον που διαμορφώνει προς όφελος αποκλειστικά της κερδοφορίας των εργοδοτών η κυβέρνηση κάτω από τις επιταγές του ΔΝΤ και της ΕΕ, όπου ξηλώνονται και οι τελευταίες κατακτήσεις των εργαζομένων – κατάργηση συλλογικών συμβάσεων εργασίας,

απελευθέρωση απολύσεων, καταργηση βαρεων και ανθυγιεινών επαγγελματιών, επικράτηση της μερικής απασχόλησης ως κυρίαρχης μορφής. Ποια θα είναι λοιπόν η έννοια της συναίνεσης και ποια η ποινική αντιμετώπιση των εργαζομένων αυτών που θα ωθούνται να υπαχθούν σε ένα εργασιακό καθεστώς με όρους εργασίας πολύ επαχθέστερους από αυτούς που προβλέπονται στο νόμο και -τις μέχρι τώρα υφιστάμενες τουλάχιστον- συλλογικές συμβάσεις, με χαμηλούς μισθούς, χωρίς κοινωνική ασφάλιση και εκτεθειμένοι σε πολλούς εργασιακούς κινδύνους για τη ζωή και την υγεία τους? Θα μπορούν να χαρακτηρισθούν ως θύματα εμπορίας ανθρώπων γεγονός που προϋποθέτει βέβαια την απόδοση ποινικών ευθυνών σε κάποιους δράστες – εργοδότες της εμπορίας ανθρώπων με σκοπό την εργασιακή εκμετάλλευση?

Ενόψει των παραπάνω είναι χαρακτηριστικές οι παρακάτω περιπτώσεις εργασιακής εκμετάλλευσης που θα άξιζε τον κόπο να σκεφτούμε αν θα μπορούσαν να υπαχθούν στο άρθρο 323<sup>A</sup> ΠΚ ως περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων, λαμβάνοντας υπ' όψη ότι όταν η επιβίωση και η αυτοσυντήρηση δεν είναι δεδομένη από μέρα σε μέρα, δε μπορεί να γίνει πειστικά λόγος για ελευθερία επιλογής και προαίρεση του εργαζόμενου. Γιατι ελευθερία επιλογής δεν σημαίνει μόνο να μην είναι κανείς δεμένος με μια αλυσίδα ή να δέχεται απειλές για την περίπτωση που φύγει αλλά και να έχει εναλλακτική, να είναι ελεύθερος να εξασφαλίσει κάπως αλλιώς τα προς το ζην.

Αξίζει να αναλογιστούμε αν υπάγεται στο πεδίο εφαρμογής της διάταξης του άρθρου 323<sup>A</sup> ΠΚ παρ. 1 και 2, η περίπτωση κατά την οποία σε εργαζόμενες σε συνεργείο καθαρισμού στο οποίο το Σισμανόγλειο ανέθεσε την καθαριότητα, συμφώνησαν προφορικά με τον εργοδότη να αμείβονται με μισθό 470 (!) ευρώ το μήνα, όταν άρχισε δε η πληρωμή, ο μισθός που τους έδινε ήταν 430 ευρώ για επτά ώρες δουλιά τη μέρα, χωρίς να ξέρουν αν - και πόσα - ένσημα τους κολλάει.<sup>90</sup>

---

<sup>90</sup> Βλ. Εφημερίδα Ριζοσπάστης, 16-3-2006

Και μήπως δε χρειάζεται διερεύνηση για το αν πληροί τα στοιχεία της αντικειμενικής και υποκειμενικής υπόστασης του εγκλήματος της εμπορίας ανθρώπων η συμπεριφορά εργοδότη που σε σύγχρονο κάτεργο του Βοτανικού, έχει προσλάβει 180 μετανάστες εργάτες οι οποίοι δουλεύουν ασταμάτητα, πάνω από 12 ώρες τη μέρα, ακόμα και τις Κυριακές σκυμμένοι στις ραπτομηχανές για ένα μεροκάματο και κατ'εντολήν του άνθρωποι που έχει προσλάβει (μπράβοι) εξαπολύουν δολοφονική επίθεση σε βάρος όσων μεταναστών αρνούνται να δουλέψουν Κυριακή, σακατεύοντας τα κορμιά τους από το ξύλο;<sup>91</sup>

Μια άλλη κατηγορία παρεμφερών περιπτώσεων αφορά η αρκετά διαδεδομένη πρακτική μεγάλων επιχειρηματικών ομίλων οι οποίοι σε συνεργασία με «γραφεία ευρέσεως εργασίας» και «επικοινωνίας εργαζομένων» αξιοποιούν το νομοθετικό πλαίσιο της ΕΕ για να διακινούν χιλιάδες εργαζόμενους μεταξύ των κρατών - μελών της ΕΕ, για να τους απασχολούν χωρίς να τηρούνται οι όροι δουλειάς και αμοιβής, που προβλέπουν οι συλλογικές συμβάσεις εργασίας με δισεκατομμύρια ευρώ κέρδη.

Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα των τριών Ελλήνων αμμοβολιστών, εργαζόμενων σε ναυπηγείο της «Saint-Nazaire» στη Γαλλία, που για να πάρουν τα δεδουλευμένα τους χρειάστηκε να πραγματοποιήσουν πολυήμερη απεργία πείνας ξεσηκώνοντας κύμα αλληλεγγύης των εργαζομένων της πόλης, εργατικών συνδικάτων και φορέων. Οι 3 εργάτες δούλευαν 10-11 ώρες ημερησίως, ανασφάλιστοι, με άθλιες συνθήκες δουλειάς και αμοιβής, για τη γερμανική εταιρεία ELBE, εταιρεία «εξεύρεσης εργατών» από διάφορες χώρες, που τους είχε υποσχεθεί για να τους προσελκύσει ικανοποιητικούς μισθούς και ασφάλιση. Στις ίδιες άθλιες συνθήκες εργάζονται χιλιάδες εργαζόμενοι σε βιομηχανικούς κλάδους και υπηρεσίες. Εταιρείες «εξεύρεσης εργατών» όπως η γερμανική **ELBE**, μεταφέρουν στο ναυπηγείο εργάτες διαφόρων ειδικοτήτων που εργάζονται για λογαριασμό κάποιας άλλης εταιρείας,

---

<sup>91</sup> Τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης αυτής αναφέρονται σε άρθρο της σύνταξης στην Εφημερίδα Ριζοσπάστης, στις 25-6-2008, σελ. 5

χωρίς να υπογράφεται καμία συγκεκριμένη σύμβαση εργασίας, δεν καταβάλλονται οι προσυμφωνημένοι μισθοί, δε δίνονται ένσημα, δεν παρέχεται ασφάλιση. Τα ελάχιστα χρήματα που καταβάλλονται δίνονται χωρίς αποδείξεις από έναν υπάλληλο της «Elbe» που εμφανίζεται μία φορά το μήνα.

Τον Απρίλιο του 2010 μεγάλες κινητοποιήσεις ξέσπασαν στην ναυπηγοεπισκευαστική Ζώνη του Περάματος και του Θριασίου, ενόψει της επέκτασης του έργου του διυλιστηρίου της ΠΕΤΡΟΛΑ για το οποίο προβλεπόταν να δουλέψουν 2.500 εργαζόμενοι, για 2 χρόνια «στις ειδικότητες των εργατοτεχνιτών της Ναυπηγοεπισκευαστικής Ζώνης (όπου εδώ και ενάμιση χρόνο μασιίζεται από ανεργία, σε ποσοστό που ξεπερνάει το 75%) και μεταλλουργικών βιοτεχνιών του Θριασίου, που κλείνουν το τελευταίο διάστημα, απολύοντας το έμπειρο εργατοτεχνικό δυναμικό τους.

Ωστόσο, η διοίκηση των ΕΛΠΕ έκλεισε συμφωνία με γραφείο «ευρέσεως εργασίας» από την Ιταλία, την SIM, στήνοντας ένα σκλαβοπάζαρο, με μεταφορά εκατοντάδων ανασφάλιστων και χαμηλόμισθων εργατών (από χώρες με ισοπεδωμένα εργασιακά δικαιώματα), αξιοποιώντας την Οδηγία Μπολκεστάιν που προβλέπει μια τέτοια δυνατότητα. Με τον τρόπο αυτό τέθηκε στους εργάτες, Έλληνες και μετανάστες, της Ζώνης το εκβιαστικό δίλημμα ή να παραμείνουν άνεργοι περιμένοντας κι εκείνοι στην ουρά ενός γραφείου «επινοικίασης εργαζομένων» ή να αποδεχτούν να εργάζονται χωρίς τις ισχύουσες ΣΣΕ και τα κατακτημένα συγκροτημένα εργασιακά τους δικαιώματα<sup>92</sup>.

Οι συνθήκες κάτω από τις οποίες επίσης, πολλά από τα παιδιά, ιδιαίτερα μετανάστες παρέχουν την εργασία τους στον εργοδότη, χρειάζεται να διερευνώνται περαιτέρω από τις δικτυικές αρχές, καθώς σε πολλές από τις εν λόγω περιπτώσεις είναι πολύ πιθανό να πληρούνται οι προϋποθέσεις τέλεσης του εγκλήματος της εμπορίας ανθρώπων, δεδομένου ότι πλέον, μετά την κύρωση του Πρωτοκόλλου του Παλέρμο

---

<sup>92</sup> Βλ. Εφημερίδα Ριζοσπάστης, 16-3-2006

με το Ν 3875/2010, αρκεί να αποδειχθεί ότι ο δράστης προσέλαβε το θύμα με σκοπό να εκμεταλλευθεί την εργασία του, όταν αυτό είναι ανήλικο. Άρα αν αποδειχθεί η πρόσληψη και η εκμετάλλευση της εργασίας, μπορεί να στοιχειοθετηθεί εύκολα η τέλεση του εγκλήματος της εμπορίας ανθρώπων. Άλλωστε τα περισσότερα από τα ασυνόδευτα παιδιά, εργάζονται χωρίς νομική προστασία σε συνθήκες που παραβιάζουν την ελληνική νομοθεσία.

Η εκμετάλλευση της εργασίας μπορεί να προκύψει λαμβάνοντας υπ' όψη όλες τις συνθήκες διαβίωσης και εργασίας και συγκεκριμένα το είδος της παρεχόμενης εργασίας (π.χ. πολύ βαριά εργασία στην οικοδομή και στα χωράφια με κινδύνους για τη σωματική ακεραιότητα), τα εξουθενωτικά ωράρια (12 ή και περισσότερες ώρες), το ύψος του ημερομίσθιου το οποίο είναι κατά κανόνα μικρότερο από το ελάχιστο νόμιμο ημερομίσθιο (10,20,25,30 ευρώ) ή καθορίζεται από την παραγωγικότητα των παιδιών. Κι αν η έλλειψη ή η δυσκολία απόδειξης του στοιχείου της βίας ή της απειλής ή της απόσπασης συναίνεσης με απατηλά μέσα, πολλές φορές χρησιμοποιούνται ως δικαιολογητική βάση για την απουσία διώξεων στο πεδίο της εμπορίας με τη μορφή της εργασιακής εκμετάλλευσης, όπου εργοδότης και εργάτης φαίνεται να έχουν έρθει σε κάποια συμφωνία κατόπιν «ελεύθερης επιλογής του εργάτη», τι γίνεται στις περιπτώσεις όπου δημόσια εκδηλώνονται πράξεις άγριας βίας κατά των εργατών προκειμένου αυτοί να επιστρέψουν στη δουλειά όπου επικρατούν συνθήκες γαλέρας? Η αναφορά βεβαίως δε γίνεται σε μια υποθετική περίπτωση που θα μπορούσε να συμβεί κάποτε κάπου, αλλά σε πραγματικό γεγονός. Όχι στη δουλοκτησία, ή στο μεσαίωνα, αλλά εν έτει 2009 σε ένα χωριό της ελληνικής επαρχίας, στη Νέα Μανωλάδα Ηλείας, όπου οι αλλοδαποί εργάτες είχαν κηρύξει γενική απεργία στα φραουλοχώρα της Νέας Μανωλάδας και αρνήθηκαν να πάνε για δουλειά αν δεν ικανοποιηθούν τα αιτήματά τους για μεγαλύτερα μεροκάματα (από 22 σε 30 ευρώ) και καλύτερες συνθήκες διαβίωσης στους καταυλισμούς της αθλιότητας. Κατά τη διάρκεια συγκέντρωσης ενημέρωσης και αλληλεγγύης στους ξεσηκωμένους εργάτες, οι πανίσχυροι οικονομικά παραγωγοί φράουλας της περιοχής, κινήθηκαν

οργανωμένα, επιτέθηκαν και ξυλοκόπησαν άγρια συνδικαλιστές και δεκάδες αλλοδαπούς που τόλμησαν να παρευρεθούν στη συγκέντρωση και στη συνέχεια εξαπέλυσαν ένα άνευ προηγουμένου ανθρωποκυνηγητό σε όλη τη Νέα Μανωλάδα, ξυλοκοπώντας αδιακρίτως όποιον αλλοδαπό έβρισκαν μπροστά τους, εισέβαλαν οπλισμένοι και πυροβολώντας στον αέρα στους καταυλισμούς, έδερναν τους αλλοδαπούς ζητώντας τους να επιστρέψουν στην εργασία τους και να σπάσουν την απεργία. Σ' αυτούς τους εργοδότες, όχι μόνο όμως κατηγορίες για εμπορία ανθρώπων δεν αποδόθηκαν, αλλά ούτε καν για σωματικές βλάβες στους μετανάστες που χτύπησαν άγρια, παρ' όλο που όλα εξελίχθηκαν μπροστά στα μάτια των αστυνομικών, οι οποίοι όχι μόνο ήταν απλοί παρατηρητές στα γεγονότα, αλλά σύμφωνα με τις μαρτυρίες «συμμετείχαν μαζί με τους επιχειρηματίες της περιοχής στον εκφοβισμό και στην προσπάθεια σπασίματος της απεργίας, ακόμη και με τη βίαιη προσαγωγή των αλλοδαπών εργατών μεταβαίνοντας στα θερμοκήπια, προτρέποντας τους εργάτες να δουλέψουν με τη βία».<sup>93</sup>

Όπως προκύπτει αβίαστα κι από όλες τις παραπάνω περιπτώσεις είναι δεδομένο ότι οι εργαζόμενοι δέχονται να υποβληθούν σε τέτοιους όρους εργασίας, η οποία όμως δεν έχει τη μορφή της καταναγκαστικής εργασίας με την έννοια που αυτή αναλύθηκε παραπάνω, καθώς δεν έχουν άλλη επιλογή λόγω της μεγάλης ανεργίας και της δεινής οικονομικής τους κατάστασης. Ο άλλος δρόμος που τους μένει να επιλέξουν είναι η ανεργία, η πλήρης εξαθλίωση, η απόλυτη φτώχεια και τελικά ο πνευματικός και φυσικός θάνατος. Επομένως είναι περιττό πιστεύω να αναλυθεί περισσότερο το ότι οι άνθρωποι αυτοί βρίσκονται σε ιδιαιτέρως «ευάλωτη θέση» την οποία οι εργοδότες εκμεταλλεύονται προκειμένου να αυξήσουν τα κέρδη τους. Επομένως στις περιπτώσεις αυτές ελέγχεται ιδιαίτερα το αν υπάρχει «συναίνεση» γνήσια και ανόθευτη του εργαζόμενου. Οι μισθοί πείνας που δίνει άλλωστε ο εργοδότης στους εξαθλιωμένους αυτούς εργάτες θα μπορούσαν ίσως να υπαχθούν στην έννοια των «ωφελημάτων» με την έννοια του άρθρου 323<sup>A</sup>

---

<sup>93</sup> Βλ. άρθρο του Μάκη Νόδαρου, με τίτλο «Φράουλες και αίμα», στην Εφημερίδα Ελευθεροτυπία, στις 6-4-2009, [www.enet.gr](http://www.enet.gr)

ΠΚ παρ. 2 για να υποκύψει και να δεχτεί να δουλέψει με τέτοιους επαχθείς και εξευτελιστικούς όρους.

Στην περίπτωση ιδιαιτέρως που έχουμε διαβεβαιώσεις, υποσχέσεις ή άλλης μορφής δέσμευση π.χ. προφορική συμφωνία μεταξύ εργαζομένου και εργοδότη ή «γραφείου ευρέσεως εργασίας» σχετικά με το ύψος του μισθού, ή σχετικά με άλλους όρους εργασίας ή σχετικά με την σύναψη σύμβασης εργασίας εντός κάποιας προθεσμίας μέχρι την επεύλεση της οποίας δε θα αμείβεται ο εργαζόμενος, και ο εργοδότης αρνείται να πληρώσει τον εργαζόμενο ή του αποδίδει ένα πολύ μικρό μέρος του μισθού που του αναλογεί και γενικά του επιβάλλει ένα καθεστώς «μαύρης εργασίας», τότε μπορούμε να πούμε ότι πληρούνται η αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος της εμπορίας ανθρώπων του άρθρου 323<sup>A</sup> ΠΚ.

### **III. Ο ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ ΤΗΣ ΕΠΑΙΤΕΙΑΣ**

Ο Ν 3875/2010 με τον οποίο η Ελλάδα κύρωσε τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε.) κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος (Transnational Organized Crime), και το Πρωτόκολλο που αφορά «στην Πρόληψη, την Καταστολή και την Τιμωρία της Διακίνησης Προσώπων, Ιδιαίτερα Γυναικών και Παιδιών», επέφερε μια σειρά τροποποιήσεων στον στο άρθρο 323Α ΠΚ, μεταξύ των οποίων και η προσθήκη στον απαιτούμενο σκοπό του δράστη της εκμετάλλευσης της επαιτείας του θύματος από τον ίδιο ή άλλον.

Έχει διαπιστωθεί ότι οργανωμένες ομάδες στην Αλβανία στρατολογούν ή σε ορισμένες περιπτώσεις «μισθώνουν» από τους γονείς τους, ανήλικους ομοεθνείς τους, τους μεταφέρουν λαθραία στην Ελλάδα, κυρίως στα αστικά κέντρα, όπου άλλα μέλη της ομάδας φροντίζουν για τη συντήρηση και τη μεταφορά τους σε διάφορα σημεία και τους υποχρεώνουν να επαιτούν, ενώ άλλα άτομα της ομάδας παραλαμβάνουν τις εισπράξεις τους. Στην περίπτωση της επαιτείας εκτιμάται ακόμη ότι

αρκετά άτομα έχουν ακρωτηριασθεί εσκεμμένα για να αυξήσουν το αίσθημα του οίκτου και κατά συνέπεια τα κέρδη τους.<sup>94</sup>

Η έννοια της επαιτείας είναι γνωστή στο ελληνικό ποινικό δίκαιο ως αξιόποινη πράξη η οποία τυποποιείται ως πλημμέλημα στο άρθρο 407 ΠΚ., σύμφωνα με το οποίο «Όποιος επαιτεί από φυγοπονία ή φιλοχρηματία ή κατά συνήθεια τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι τριών μηνών».

Επαιτεία κατά την έννοια του άρθρου αυτού του Ποινικού Κώδικα είναι η παράκληση, η οποία απευθύνεται προς οποιονδήποτε ξένο, για την απόκτηση ενός δώρου που να έχει χρηματική αξία, με τον ισχυρισμό της ανάγκης του ιδίου του αιτούντος, συγγενούς ή οικείου αυτού. Η απαίτηση από το δράστη μπορεί να γίνει με διάφορους τρόπους, γραπτώς, προφορικώς, ρητώς ή σιωπηρώς, δια συμπερασματικών πράξεων κτλ.<sup>95</sup> Άλλωστε, η επίδειξη ακρωτηριασμένων μελών του σώματος, η προσφορά παροχής ανευ αξίας, η χρήση μουσικού οργάνου, η επίδειξη κάποιας επιγραφής κτλ, όταν τελούνται από φυγοπονία ή φιλοχρηματία και κατά συνήθεια συνιστούν την αξιόποινη επαιτεία του παραπάνω άρθρου.

Δικαίως κατά τη γνώμη μου έχει διατυπωθεί η άποψη<sup>96</sup> ότι η αξιόποινη επαιτεία αποτελεί «ψευτοέγκλημα», καθώς ελλείπει το έννομο αγαθό που να προσβάλλεται από την εν λόγω πράξη. Πράγματι, η επαιτεία δεν προξενεί βλάβη ούτε θέτει σε διακινδύνευση κάποιο έννομο αγαθό, για την προστασία του οποίου θα έβρισκε συνταγματικό έρεισμα η ποινικοποίησή της. Επομένως η κατάργηση της εν λόγω διάταξης έχει ήδη καθυστερήσει πολύ λαμβάνοντας υπ' όψη ότι ορθώς με το Ν 2207/1994, καταργήθηκε το άρθρο 408 το οποίο ποινικοποιούσε την αλητεία. Άλλωστε προσεγγίζοντας τη νομολογία των ελληνικών

---

<sup>94</sup> Χλούπη Γ., Γυναίκες και παιδιά θύματα διασυννοριακής και διεθνικής εγκληματικής δράσης, ΠοινΔικ 7/2006, σελ. 925

<sup>95</sup> Γάφος Ηλίας, «Ποινικό Δίκαιο – Ειδικό Μέρος», τ.Ε' εκδ. 1965, σελ. 94-95

<sup>96</sup> Βλ. Μαργαρίτη Λ. Η νομοτυπική μορφή του εγκλήματος της επαιτείας (407 ΠΚ), Αρμενόπουλος 1978 σελ. 868-869 και Μανωλεδάκη, Η διαλεκτική έννοια των εννόμων αγαθών, 1973 σελ. 125

δικαστηρίων διαπιστώνει κανείς ότι η διάταξη αυτή είναι ουσιαστικά ανενεργή.

Στο άρθρο 409 ΠΚ ποινικοποιείται, με επαπειλούμενες ποινές τη φυλάκιση από 10 ημέρες έως 6 μήνες ή με χρηματική ποινή, η παραμέληση αποτροπής από επαιτεία ή αλητεία. Ο δράστης του εγκλήματος αυτού επομένως α) εξωθεί σε επαιτεία ή παραλείπει να εμποδίσει από την επαιτεία πρόσωπα που έχει στην επιμέλειά του ή που βρίσκονται σε σχέση εξάρτησης από αυτόν, β) παραδίδει ή προμηθεύει σε άλλους πρόσωπα ηλικίας κατω των δέκα οκτώ ετών ή που έχουν υπερβεί αυτή την ηλικία είναι όμως σωματικώς ή διανοητικώς ανάπηρα, για να προκαλούν με τη νεαρή τους ηλικία ή με την τυχόν σωματική ή διανοητική ασθένεια ή την αναπηρία τους τον οίκτο ή την περιέργεια του κοινού για χρηματικό όφελος δικό του ή άλλου. Ως εξώθηση νοείται η επίμονη προτροπή και καθοδήγηση με την οποία παρασύρεται το πρόσωπο σε επαιτεία. Το παθητικό δε υποκείμενο στην α' περίπτωση, είναι οιοδήποτε φύλου και ηλικίας που τελεί σε σχέση εξάρτησης με τον δράστη.<sup>97</sup>

Στην πράξη, η εξώθηση και η εκμετάλλευση της επαιτείας αποτελεί μια από τις συνηθέστερες μορφές εμπορίας ανθρώπων, η οποία δεν αναγνωριζόταν ρητά ως τέτοια στο ελληνικό ποινικό δίκαιο ως τη τροποποίηση του άρθρου 323<sup>A</sup> ΠΚ με το Ν 3875/2010. Όπως διαπιστώνεται και στην εισηγητική έκθεση του Ν 3875/2010 ([www.dsanet.gr](http://www.dsanet.gr)), όσον αφορά τις πιο συνηθισμένες περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων, εκτός ποινικής ρύθμισης βρισκόταν ως τότε μόνο η περίπτωση οικονομικής εκμετάλλευσης ενός ή περισσότερων προσώπων, ενηλίκων ή ανηλίκων, με τον εξαναγκασμό τους σε επαιτεία, πράξη που αποτελεί «οικονομική εκμετάλλευση υπηρεσίας, την οποία αυτά παρέχουν στο δράστη, υπό συνθήκες εξαναγκασμού».

Στην Εισηγητική Έκθεση του Νόμου 3875/2010, εκφράζεται η άποψη ότι με το καθεστώς που είχε διαμορφωθεί πριν το Ν 3875/2010 η εμπορία ανθρώπων με σκοπό την εκμετάλλευση της επαιτείας δεν

---

<sup>97</sup> ΑΠ 185/2003, [www.dsanet.gr](http://www.dsanet.gr)

μπορούσε εξ αντικειμένου να υπαχθεί στις διατάξεις του άρθρου 323Α Π.Κ., καθώς η επαιτεία δε συνιστά εργασία. Ο νομοθέτης οριοθετεί έτσι την έννοια της εργασίας ως « ενοχή με παροχή υπηρεσιών και πιο συγκεκριμένα αμφοτεροβαρή σύμβαση, που ρυθμίζεται σύμφωνα με τα οριζόμενα στα άρθρα 648 επ. Α.Κ. - και όταν είναι εξαρτημένη, από την ειδική εργατική νομοθεσία»<sup>98</sup> ενώ συνεχίζει η Εισηγητική Έκθεση «η επαιτεία δε συνιστά ενοχή, αλλά, όπως να αναφέρθηκε και παραπάνω, είναι παράκληση ή ικεσία προς οποιονδήποτε άγνωστο για παροχή οποιασδήποτε μορφής ελεημοσύνης, χρημάτων ή άλλης οικονομικής ωφέλειας με τη δικαιολογία της ανέχειας ή της μεγάλης ένδειας, αλλά χωρίς να ζητείται οποιοδήποτε αντάλλαγμα ή με αντάλλαγμα ασήμαντης ή άνευ αξίας –π.χ. συμβολική πώληση χαρτομάντιλων, λουλουδιών, παίξιμο μουσική με κάποιο μουσικό όργανο κτλ.<sup>99</sup>

Πάντως, ελλείπει της νομοθετικής αυτής οριοθέτησης κατά το προηγούμενο καθεστώς, αλλά κυρίως ελλείπει της πρόβλεψης στο νόμο της επαιτείας, ρητώς, ως μορφή εκδήλωσης της εμπορίας ανθρώπων, νομίζω δικαιολογημένα και αναπόφευκτα είχε διατυπωθεί, στη θεωρία αλλά και στη νομολογία, η άποψη ότι η εξώθηση με εξαναγκαστικά μέσα ή με απόσπαση της συναίνεσης ή με εκμετάλλευση της ευάλωτης θέσης του θύματος στην επαιτεία και η εκμετάλλευση αυτής αποτελεί μορφή της εκμετάλλευσης της εργασίας με την έννοια του άρθρου 323Α Π.Κ.<sup>100</sup>

Στη νομολογία, χαρακτηριστική είναι η ΑΠ 185/2003, κατά την οποία οι πράξεις των κατηγορουμένων – οι οποίοι αφού με απατηλά μέσα εξασφάλισαν τη συγκατάθεση των γονέων τους, καταβάλλοντος τους ένα χρηματικό ποσό μετέφεραν δύο παιδιά, αδέρφια από την Αλβανία στη Θεσσαλονίκη, όπου εγκαταστάθηκαν μαζί τους και τα εξώθησαν στην επαιτεία, υποβάλλοντας τα σε σκληρή έως και βασανιστική μεταχείριση, με σκοπό να τα καταστήσουν αποδοτικά στην παραπάνω παράνομη

---

<sup>98</sup> Βλ. και την παραπομπή που γίνεται στην ίδια την Εισηγητική Έκθεση του Ν 3875/2010 για την οριοθέτηση της εργασίας, Φίλιου Π., Ειδικό Ενοχικό, Β' τ., εκδ. Σάκκουλα 2007, σελ. 386 επ

<sup>99</sup> ό.π. Μαργαρίτης Μιχ., Ποινικός Κώδικας, σελ. 1260

<sup>100</sup> Βλ. Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Εμπορία Ανθρώπων, άρθρο σε ΠοινΔικ 2002,428, η οποία υποστηρίζει ότι μορφή εμπορίας ανθρώπων για εργασιακή εκμετάλλευση τυποποιεί και το άρθρο 409 Π.Κ, με βάση το οποίο τιμωρείται όποιος εξωθεί σε επαιτεία ή αλητεία ανήλικο πρόσωπο.

δραστηριότητα τους παρακρατώντας οι ίδιοι τα χρήματα που συγκέντρωναν τα παιδιά. –πληρούν την αντικειμενική και υποκειμενική υπόσταση του αδικήματος της εμπορίας ανθρώπων με σκοπό την εκμετάλλευση της εργασίας τους.

Ο νομοθέτης επομένως πολύ όψιμα αποφάσισε να προβεί σε μια τέτοια εννοιολογική διάκριση, 8 χρόνια μετά την θέση σε ισχύ του Ν3064/2002, διάστημα κατά το οποίο η επαιτεία στην Ελλάδα ως μορφή εμπορίας ανθρώπων άκμαζε και τα ελληνικά δικαστήρια καλούνταν να τιμωρήσουν τους δράστες των λίγων υποθέσεων που έφταναν στο ακροατήριο, οι οποίοι σύμφωνα με τη διάκριση αυτή στην οποία προβαίνει ο νομοθέτης, έπρεπε να έχουν μείνει ατιμώρητοι. Προφανώς η νομοθετική αυτή πρόβλεψη που επήλθε με το Ν 3875/2010 ήταν επιβεβλημένη προκειμένου ρητά οι περιπτώσεις της επαιτείας να εμπίπτουν στο πεδίο του άρθρου 323<sup>Α</sup> ΠΚ, χωρίς να δημιουργούνται οι οποιεσδήποτε ασάφεις και ερμηνευτικές δυσχέρειες. Αξίζει πάντως να σημειωθεί ότι τα δικαστήρια στις λιγοστές έστω περιπτώσεις που κλήθηκαν να δικάσουν περιπτώσεις εξώθησης και εκμετάλλευσης της πορνείας, με τους όρους του άρθρου 323<sup>Α</sup> ΠΚ, δε δίσταζαν να συμπεριλάβουν στην έννοια της εργασίας την επαιτεία, χωρίς μάλιστα να προηγηθεί κάποια ερμηνεία της έννοιας εργασίας, απ' όπου να προκύπτει η δυνατότητα υπαγωγής<sup>101</sup> . Η λήψη υπ' όψη ως δεδομένου της ένταξης της επαιτείας στην εργασία από τα ελληνικά δικαστήρια θεωρώ ότι αιτηρεί μία την αποδοχή μιας ερμηνείας για τον όρο της εργασίας, αρκετά πρωτοποριακή και προσαρμοσμένη στα σύγχρονα δεδομένα, κατά την οποία αυτή (η εργασία) συνίσταται στη συνειδητή δραστηριότητα του ανθρώπου με την οποία τίθενται σε κίνηση οι σωματικές, πνευματικές και ψυχικές του δυνάμεις, προκειμένου να επενεργήσει στον εξωτερικό κόσμο, με τη μεταβολή των στοιχείων του (π.χ. εργασία στον παραγωγικό τομέα) ή την παροχή υπηρεσιών.

---

<sup>101</sup> Βλ. ο.π. ΑΠ 185/2003 και ΑΠ 917/2008

Στις περιπτώσεις της εξώθησης στην επαιτεία και της εκμετάλλευσης αυτής μπορεί να εφαρμοσθεί το άρθρο 409 ΠΚ, η εφαρμογή του οποίου όμως, λόγω της επαπειλούμενης ποινής – φυλάκιση μέχρι έξι μηνών ή χρηματική ποινή- δεν καλύπτει την ηθική απαξία της πράξης, όταν αυτή, όπως συμβαίνει στις περισσότερες φορές στην πράξη, πραγματώνεται με τη χρήση εξαναγκαστικών ή παραπλανητικών μέσων ή έχει ως θύμα ανήλικους. Οι ανωτέρω πράξεις μέχρι την εισαγωγή του άρθρου 323<sup>A</sup> ΠΚ με το Ν 3064/2002 έμεναν στην ουσία ατιμώρητες σε σχέση με την απαξία της πράξης και « τελούμενες αδιακρίτως σε βάρος οικονομικά ενδεών ενηλίκων και ανηλίκων και ιδίως σε βάρος ανηλίκων ή ατόμων ευεπίφορων στην οικονομική εκμετάλλευση, τα οποία υποκύπτουν στη βούληση των υπαιτίων, εξ αιτίας της προβληματικής σωματικής ή ψυχικής τους υγείας ή λόγω της προσωπικής ή της κοινωνικής τους κατάστασης.» <sup>102</sup>

Οι πράξεις της εξώθησης σε επαιτεία με τους όρους που απαιτεί το άρθρο 323<sup>A</sup> ΠΚ τιμωρούνταν ήδη ρητά πριν την ψήφιση του Ν 3875/2010 σε άλλα ευρωπαϊκά δίκαια, όπως το γαλλικό ή το βελγικό (βλ. σχετικά άρθρα 225-4-1 του Γαλλικού Ποινικού Κώδικα και 6-10 του βελγικού νόμου της 10ης Αυγούστου 2005, «για τη τροποποίηση διαφόρων διατάξεων με σκοπό την ενδυνάμωση της καταπολέμησης της εμπορίας ανθρώπων και των πρακτικών που ακολουθούν οι έμποροι για την οικονομική εκμετάλλευση των παράνομων αλλοδαπών»).

Στην πράξη βέβαια θα κριθεί αν τελικά, όντως, λόγω αυτής της ρητής νομοθετικής πρόβλεψης θα ανοίξει ο δρόμος για τη δίωξη και την τιμώρηση κυκλωμάτων που εκμεταλλεύονται μ' αυτόν τον τρόπο χιλιάδες παιδιά αλλά και ενήλικες εξαθλιωμένους, με διάφορες αναπηρίες και προβλήματα ή αν η κατάσταση αυτή συνδέεται με άλλους βαθύτερους και συνθετικότερους παράγοντες, οι οποίοι θα παρατεθούν πιο αναλυτικά παρακάτω.

---

<sup>102</sup> Βλ. ο.π. Εισηγητική Έκθεση του Ν 3875/2010

#### **ΙV) Η ΣΤΡΑΤΟΛΟΓΗΣΗ ΑΝΗΛΙΚΟΥ ΜΕ ΣΚΟΠΟ ΤΗ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΣΕ ΕΝΟΠΛΕΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ**

Στην παρ. 5 του άρθρου 323Α Π.Κ. προβλέπεται μία ακόμα περίπτωση εμπορίας ανθρώπων, η **στρατολόγηση ανήλικου με σκοπό τη χρησιμοποίησή του σε ένοπλες συγκρούσεις**, για την οποία μάλιστα προβλέπεται και ποινή επαυξημένη σε σχέση με τις άλλες δύο μορφές εμπορίας ανθρώπων (ποινή κάθειρξης 10-20 χρόνια). Σύμφωνα με τη διάταξη αυτή: *«Όποιος χρησιμοποιεί τα μέσα των παραγράφων 1 και 2 για να στρατολογήσει ανήλικο με σκοπό τη χρησιμοποίησή του σε ένοπλες συγκρούσεις τιμωρείται με κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών και χρηματική ποινή πενήντα χιλιάδων έως εκατό χιλιάδων ευρώ»*. Η περίπτωση αυτή εμπορίας δεν φαίνεται καταρχήν να αφορά ιδιαίτερα τη χώρα μας. Αξίζει ωστόσο να επισημανθεί, ότι με το **νόμο 3064/2002** το έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων, όπως αυτό περιγράφεται στο άρθρο **323Α Π.Κ.** είναι δυνατό να τιμωρηθεί από τα ελληνικά ποινικά δικαστήρια ακόμα και αν τελείται στο εξωτερικό, είτε από Έλληνα είτε από αλλοδαπό και ανεξάρτητα από το εάν προβλέπεται ως έγκλημα η εμπορία από τους νόμους του τόπου όπου διαπράχθηκε (βλ. **άρθρο 8 Π.Κ.**). Είναι δυνατό δηλαδή, να συλληφθεί και να δικαστεί στη χώρα μας, δράστης εμπορίας που στρατολογούσε ανήλικους με τον παραπάνω σκοπό σε χώρα του εξωτερικού, ακόμα και αν σε αυτή τη χώρα η στρατολόγηση ανηλίκων δεν είναι αξιόποινη.

**Με το Ν 3080/2002** Κυρώθηκε και απέκτησε την ισχύ Νόμου Αυξημένης Τυπικής Ισχύος σύμφωνα με το άρθρο 28 παρ. 1 του Συντάγματος, το Προαιρετικό Πρωτόκολλο της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού σε σχέση με την ανάμιξη παιδιών σε ένοπλη σύρραξη, που υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών στις 25 Μαΐου 2000 και υπογράφηκε από την Ελλάδα στις 7 Σεπτεμβρίου 2000.

Βασικός στόχος του Πρωτοκόλλου αποτελεί η προστασία των παιδιών από την ανάμιξή τους σε ένοπλες συρράξεις. Στο πλαίσιο αυτό τα κράτη μέλη δεσμεύουν να λάβουν όλα τα απαραίτητα μέτρα για να

εξασφαλίζουν ότι πρόσωπα που δεν έχουν κλείσει ακόμη τα 18 δεν θα επιστρατεύονται υποχρεωτικά στις ένοπλες δυνάμεις τους (άρθρο 2) και ότι τα μέλη των ενόπλων δυνάμεων τους που δεν έχουν κλείσει ακόμη τα 18 δεν θα λαμβάνουν άμεσα μέρος σε εκθροπραξίες (άρθρο 1).

Άρα με την αναφορά της παρ. 5 του άρθρου 323<sup>A</sup> ΠΚ στις ένοπλες συγκρούσεις δεν νοούνται κατ' αρχήν οι συγκρούσεις μεταξύ τακτικών στρατών συντεταγμένων πολιτειών αλλά μεταξύ ενόπλων οργανώσεων, αντάρτικων, παραστρατιωτικών, κτλ, οι οποίες επανδρώνουν τις ομάδες τους με ανήλικους μαχητές ακόμα και σε ρόλους βοηθητικούς (αγγελιοφόρου, ανιχνευτή κα) έστω κι αν δεν κρατούν όπλα. Στην έννοια της στρατολόγησης, η αοριστία της οποίας δημιουργεί αρκετά ερμηνευτικά προβλήματα, φαίνεται να μπορεί να υπαχθεί κάθε πρόσφορος τρόπος πρόσκλησης και ένταξης του ανηλίκου στις τάξεις των μαχίμων ή των βοηθητικών ή των ομάδων αυτοκτονίας της οργάνωσης, με σκοπό να εξυπηρετεί αυτός με οποιοδήποτε τρόπο τη δράση μιας ένοπλης ομάδας κατά τη μάχιμη εμπλοκή της<sup>103</sup>.

Βέβαια όταν σε μία χώρα επικρατούν συνθήκες τέτοιες, όπου διεξάγονται συγκρούσεις μεταξύ ενόπλων δυνάμεων ειδικά όταν αυτές έχουν το χαρακτήρα λαϊκού κινήματος, είναι αναπόφευκτο ολόκληρος ο πληθυσμός, μεταξύ των οποίων και τα παιδιά, να εμπλέκεται στις συγκρούσεις αυτές. Στην πρόσφατη ιστορία της Ελλάδας και συγκεκριμένα κατά την αντίσταση του λαού κατά της γερμανικής κατοχής -μέσα από το Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο και τη νεολαιίστικη οργάνωσή του, τη θρυλική ΕΠΟΝ- και στην περίοδο του Εμφυλίου Πολέμου ως μαχητές και μαχήτριες του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας, χιλιάδες παιδιά μετείχαν, με καθοριστική μάλιστα συμβολή, στην οργανωμένη ένοπλη πάλη του ελληνικού λαού, ο αγώνας του οποίου απέπνεε δίκιο και ηθική.

Χωρίς να παραβλέπεται η ανάγκη να τιμωρείται η προσπάθεια διεθνών κυκλωμάτων να χρησιμοποιούν παιδιά ως εύκολη αναλώσιμη πολεμική – επιχειρησιακή ύλη, όταν ο ένοπλος αγώνας έχει γίνει υπόθεση όλου

---

<sup>103</sup> Ο.π. Δημήτρανα, Το ελληνικό κυρωτικό Εγχείρημα..., σελ. 172

του λαού, ειδικά όταν είναι εθνικοαπελευθερωτικός, π.χ. Παλαιστίνιοι, Κούρδοι τα παιδιά είναι αδύνατον να μη συμμετέχουν, άλλα με το όπλο στο χέρι, άλλα συμβάλλοντας ποικιλοτρόπως στην ένοπλη πάλη. Σε αυτές τις περιπτώσεις, η συμμετοχή και των παιδιών στον ένοπλο αγώνα είναι αναπόφευκτη και ακόμα και επιβεβλημένη και οποιαδήποτε προσπάθεια ποινικοποίησής της προβάλλει ως ανευ αντικειμένου ή ακόμα και αδικαιολόγητη. Γιατί ο,τιδήποτε κι αν ενέπνευσε τον ανήλικο να οργανωθεί στην ένοπλη ομάδα και να συμμετέχει στον ένοπλο αγώνα (η συμβολή των υπόλοιπων μελών της οικογένειας, η παρότρυνση από άλλους μαχητές, οι δημόσιες συγκεντρώσεις, μία μπροσούρα που θα αναδείκνυε την ανάγκη για τη συνέχιση του αγώνα) θα μπορούσε να θεωρηθεί ως παράσυρση με την εκμετάλλευση της «ευάλωτης θέσης» του παιδιού και να κατηγορηθούν μια σειρά προσώπων για «εμπόριο ανθρώπων», κάτι που δικαιοπολιτικά φαντάζει παράλογο.

## **Ν Ο ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΓΕΝΕΤΗΣΙΑΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΣΩΜΑΤΕΜΠΟΡΙΑΣ**

Κατά το άρθρο 351 ΠΚ, το υποκειμενικό στοιχείο του αδίκου που πρέπει να συντρέχει για την πλήρωση του εγκλήματος της σωματεμπορίας έγκειται στο σκοπό της γενετήσιας εκμετάλλευσης του θύματος από τον ίδιο το δράστη ή άλλον.

Χρειάζεται λοιπόν να διερευνηθεί το περιεχόμενο της έννοιας της «γενετήσια εκμετάλλευση» του θύματος, την οποία, σε αντίθεση με πολλές άλλες εν πολλοίς αόριστες έννοιες των διατάξεων των άρθρων 323<sup>A</sup> ΠΚ και 351ΠΚ, ο ίδιος ο νομοθέτης στην **παρ. 6 του άρθρου 351 Π.Κ. ορίζει**. Σύμφωνα με τη διάταξη αυτή *«η κατά τις προηγούμενες παραγράφους γενετήσια εκμετάλλευση συνίσταται στην επιχείρηση από κερδοσκοπία οποιασδήποτε ασελγούς πράξης ή στη χρησιμοποίηση από κερδοσκοπία του σώματος, της φωνής ή της εικόνας προσώπου για την πραγματική ή προσποιητή επιχείρηση τέτοιας πράξης ή για την παροχή εργασίας ή υπηρεσιών που αποσκοπούν στη γενετήσια διέγερση»*.

Με βάση τον παραπάνω ορισμό, για να έχει τελεστεί το έγκλημα της σωματεμπορίας, ο δράστης πρέπει να αποβλέπει, διαζευκτικά σε δύο επιμέρους αποτελέσματα: α) στην επιχείρηση από κερδοσκοπία οποιασδήποτε ασελγούς πράξης β) στη χρησιμοποίηση από κερδοσκοπία του σώματος, της φωνής ή της εικόνας προσώπου για την πραγματική ή προσποιητή επιχείρηση τέτοιας πράξης ή για την παροχή εργασίας ή υπηρεσιών που αποσκοπούν στη γενετήσια διέγερση. Ενόψει της εν γένει αοριστίας των όρων που χρησιμοποιούνται για την περιγραφή της γενετήσιας εκμετάλλευσης είναι χρήσιμο να εξεταστεί χωριστά ο καθένας από αυτούς και να προσδιοριστεί το περιεχόμενό τους. Όσον αφορά καταρχήν την επιχείρηση από κερδοσκοπία οποιασδήποτε ασελγούς πράξης, κρίσιμο είναι να προσδιοριστεί το περιεχόμενο της «*ασελγούς πράξης*». Η έννοια της «ασελγούς πράξης» εντοπίζεται στην αντικειμενική υπόσταση πολλών εγκλημάτων του δεκάτου ενάτου κεφαλαίου του ΠΚ π.χ. στο βιασμό (336 ΠΚ), την κατάχρηση σε ασέλγεια, (338 ΠΚ), την αποπλάνηση παιδιών (339 ΠΚ), στην κατάχρηση ανηλίκων σε ασέλγεια (342 ΠΚ), καθώς η διάπραξη τέτοιων πράξεων βρίσκεται στον πυρήνα της προσβολής της γενετήσιας ελευθερίας και στην και στην εν γένει παράνομη παρέμβαση στη γενετήσια ζωή. Επομένως για την ερμηνεία της έννοιας της ασελγούς πράξης μπορούμε να αξιοποιήσουμε την ερμηνεία που έχει δοθεί νομολογιακά αλλά και από τη θεωρία στα πλαίσια της προσέγγισης όλων των παραπάνω άρθρων. προκύπτει Η έννοια αυτή είναι αρκετά ευρύτερη του όρου «συνουσία» που χρησιμοποιείται σε κάποιες από αυτές τις διατάξεις του **Π.Κ.** και πάντως δεν ταυτίζονται αλλά όταν η συνουσία εμπεριέχεται στην ασελγή πράξη. Κατά τον ορισμό που παγια δέχεται η νομολογία των ελληνικών δικαστηρίων (βλ. χαρακτηριστικά το ΣυμβΠλημΚαλαμ 105/2009 ΠοινΔικ 7/2010 σελ. 813 επ. 815) συνουσία είναι η συνένωση, κι όχι απλώς η επαφή των γεννητικών μορίων δύο προσώπων, δηλαδή η είσοδος του ανδρικού μέλους στο γυναικείο κόλπο, χωρίς να απαιτείται και εκσπερμάτωση. Όσον αφορά δε την ασελγή πράξη έχει παγιωθεί κατά τη νομολογία ο ορισμός κατά τον οποίο ως ασέλγεια νοείται όχι μόνο η συνουσία, αλλά και κάθε άλλη

ενέργεια που ανάγεται στη γενετήσια σφαίρα και αντικειμενικά μεν προσβάλλει το κοινό αίσθημα της αιδούς και των ηθών, υποκειμενικά δε κατευθύνεται στην ικανοποίηση ή διέγερση της γενετήσιας επιθυμίας<sup>104</sup>. Μετά όμως από την μεταβολή με το Ν 1419/1984 του τίτλου του ΙΘ' κεφαλαίου του ΠΚ από «εγκλήματα κατά των ηθών» σε «εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας και εγκλήματα οικονομικής εκμεταλλεύσεως της γενετήσιας ζωής», που σημαίνει ότι βασικό προστατευόμενο έννομο αγαθό με τις διατάξεις του κεφαλαίου αυτού του ΠΚ, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω είναι πλέον η γενετήσια ελευθερία, ως ειδικότερη έκφραση της προσωπικής αξιοπρέπειας και ελευθερίας και όχι τα ήθη, και την εισαγωγή του νέου εγκλήματος της προσβολής της γενετήσιας αξιοπρέπειας με το άρθρο 337 παρ. 1 του ΠΚ, όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 10 του Ν 1419/1984, επιβάλλεται ο έλλογος περιορισμός αλλά και επαναπροσδιορισμός της έννοιας της «ασελγούς πράξεως», ώστε αυτή να περιλαμβάνει «τις βαρύτερες» και να αποκλείει τις «ελαφρότερες» γενετήσιες πράξεις (βλ. την από 12.9.1983 αιτιολογική έκθεση του Υπουργού Δικαιοσύνης Γ.-Α. Μαγκάκη). Τέτοιες «σοβαρές» γενετήσιες πράξεις, που αποτελούν «ασελγείς πράξεις», είναι η συνουσία αλλά και οι ερωτικές πράξεις που είναι αντικειμενικά υποκατάστατα της συνουσίας – απομιμήσεις της<sup>105</sup>- όπως η πεολειξία, η αιδιολειξία, η παρά φύση συνουσία, ο λεσβιακός έρωτας, ο ετεροαυνανισμός<sup>106</sup> και γενικότερα κάθε επαφή του γεννητικού οργάνου με το σώμα του άλλου, που επιχειρείται προς διέγερση ή ικανοποίηση της γενετήσιας επιθυμίας του δράστη<sup>107</sup>, ήτοι που ανάγεται στη γενετήσια σφαίρα και συνιστά, κατά τις κρατούσες κοινωνικές αντιλήψεις, προσβολή του αισθήματος της αιδούς και της ηθικής του προσώπου κατά του οποίου ενεργείται<sup>108</sup>. Αντίθετα, οι θωπείες του στήθους, των μηρών, των γλουτών, της περιοχής περί τα

<sup>104</sup> Ο.π. ΣυμβΠλημΚαλαμ 105/2009, ΑΠ σε Συμβ 1561/2007, [www.dsanet.gr](http://www.dsanet.gr), ΣυμβΠλημΡόδου 29/2003, [www.dsanet.gr](http://www.dsanet.gr), ΣυμβΠλημΘεσ 661/1991, [www.dsanet.gr](http://www.dsanet.gr), ΑΠ 653/74, ΠΧΚΕ 43, ΑΠ 189/74, ΠΧ ΚΕ 562, ΑΠ 739/75, ΠΧ ΚΣΤ 137, ΑΠ 702/81, ΠΧ ΛΒ 28

<sup>105</sup> Ο.π. ΣυμβΠλημΘεσ 661/1991,

<sup>106</sup> Βλ. ΣυμβΕφΑθ 854/2006 ΠοινΔικ 7/2007 σε. 818 επ.

<sup>107</sup> ΑΠ 1194/1973, ΠΧ ΚΔ 282, ΑΠ 481/1974, ΠΧ ΚΔ 744, ΑΠ 265/1975, ΠΧ ΚΕ 640, ΑΠ 1271/1977, ΠΧ ΚΗ343, ΑΠ 429/80, ΠΧ Λ 587

<sup>108</sup> Ο.π. ΑΠ σε Συμβ 1561/2007, [www.dsanet.gr](http://www.dsanet.gr)

γεννητικά όργανα και οι ασπασμοί στο στόμα, ως «ελαφρότερες» γενετήσιες πράξεις, δεν αποτελούν «ασελγείς πράξεις», αλλά «ασελγείς χειρονομίες» με την έννοια της διατάξεως του άρθρου 337 παρ. 1 του ΠΚ<sup>109</sup>

Η δε έννοια της *«επιχείρησης ασελγών πράξεων»* αφορά τόσο τις περιπτώσεις που το θύμα εξαναγκάζεται να παίξει ενεργητικό ρόλο στην τέλεση των πράξεων αυτών πάνω στο σώμα του δράστη ή και τρίτου, αλλά και τις περιπτώσεις εκείνες στις οποίες το θύμα αναγκάζεται να υποστεί, να δεχτεί παθητικά τέτοιες πράξεις.

Όσον αφορά στη χρησιμοποίηση από κερδοσκοπία του σώματος, της φωνής ή της εικόνας ανθρώπου για την πραγματική ή προσποιητή επιχείρηση ασελγούς πράξης ή για την παροχή εργασίας ή υπηρεσιών που αποσκοπούν στη γενετήσια διέγερση, αξίζει να επισημανθεί ότι ο νομοθέτης θέλησε να συμπεριλάβει στην έννοια της γενετήσιας εκμετάλλευσης την πρακτική παροχής «ερωτικών» υπηρεσιών μέσω των λεγόμενων «ροζ» τηλεφωνικών γραμμών, του διαδικτύου και ηλεκτρονικών μέσων, όπως της τηλεόρασης αλλά και τις περιπτώσεις που παρέχουν τέτοιες «προσποιητές» υπηρεσίες νυχτερινά κέντρα διασκέδασης. Είναι χαρακτηριστικό το βούλευμα ΣυμβΑΠ 1982/2005 (ΠΛογ2005, σελ. 1834 επ. 1835), το οποίο έκρινε ως ορθό και αιτιολογημένο το βούλευμα με το οποίο παραπέμφθηκαν στο ακροατήριο οι κατηγορούμενοι για κατ' επάγγελμα και κατ' εξακολούθηση σωματεμπορία καθώς *«προσέλαβαν πρόσωπα και τα παρέσυραν με δώρα και πληρωμές, εκμεταλλευόμενοι την ευάλωτη θέση τους, με σκοπό να προβούν στη γενετήσια εκμετάλλευση αυτών, με τη χρησιμοποίηση από κερδοσκοπία της φωνής τους για την πραγματική ή προσποιητή επιχείρηση ασελγούς πράξης»*. Ειδικότερα, αυτοί *«εγκατέστησαν σε χώρο όπου λειτουργούσε παράνομος ραδιοσταθμός, τηλεφωνήτριες, εργαζόμενες σε τέσσερις βάρδιες των τριών ατόμων ημερησίως και εκμεταλλευόμενοι την ευάλωτη προσωπική και*

---

<sup>109</sup> βλ. Ν. Παρασκευόπουλου, «Η έννοια της ασελγούς πράξεως», ΠοινΧρ ΛΔ', 339 επ., Η. Αναγνωστόπουλου, «Ασελγείς πράξεις», ΠοινΧρ ΛΗ', 568 επ. και εκεί σχετικές παραπομπές.

οικονομική τους κατάσταση τις παρέσυραν ούτως ώστε με την παροχή σε καθεμία από αυτές ως αμοιβής τους ποσού των 0,21 ευρώ περίπου ανά λεπτό και επιπλέον δωρων (bonus) ανάλογα με τη διάρκεια της κλήσης, να συνομιλούν με πελάτες οι οποίοι καλούσαν κυρίως μέσω τηλεφωνικής γραμμής Μ. και προσποιούμενες ότι έρχονταν σε οργανισμό με αυτούς, να προσπαθούν να τους διεγείρουν σεξουαλικά».

Η διάταξη της παρ. 6 του άρθρου 351 ΠΚ δικαίως κατά τη γνώμη μου έχει κατακριθεί για το λόγο ότι χρησιμοποιούνται για την περιγραφή της γενετήσιας εκμετάλλευσης ιδιαίτερα ασαφείς όροι σε σημείο που να καθιστούν αόριστη τη συγκεκριμένη ποινική διάταξη αφού το περιεχόμενό τους δεν προσδιορίζεται επαρκώς και δεν εξατομικεύεται αρκούντως.<sup>110</sup> Το πρόβλημα εντοπίζεται κυρίως σε σχέση με το αν πρέπει να υπαχθούν στον ορισμό αυτόν μορφές απασχόλησης, όπως οι αισθησιακοί χοροί στα νυχτερινά κέντρα διασκέδασης, αλλά και η συμμετοχή γυναικών σε διαφορα μουσικοχορευτικά show, με προκλητικό ντύσιμο για να διεγείρεται η γενετήσια επιθυμία των πελατών ή ακόμα και σερβιτόρων σε αυτή τη εμφάνιση. Η υπαγωγή τέτοιων περιπτώσεων στη συγκεκριμένη διάταξη, παρ' όλο που έχει γίνει μεμονωμένα δεκτή νομολογιακά<sup>111</sup> πραγματικά δημιουργεί προβληματισμό ως προς το εύρος των κοινωνικών συμπεριφορών που ποινικοποιούνται στα πλαίσια του σκοπού της γενετήσιας εκμετάλλευσης. Γι' αυτό σε σωστή κατεύθυνση νομίζω κινείται η διαφαινόμενη τάση στη νομολογία να δέχεται ότι συντρέχει «χρησιμοποίηση από κερδοσκοπία του σώματος προς γενετήσια διέγερση» σε περιπτώσεις χορού ημίγυμνων γυναικών, όταν διαγιγνώσκεται η συνδρομή άλλων συνοδευτικών ασελγών πράξεων και συνομιλιών, όταν π.χ. με χορευτικές κινήσεις η χορεύτρια φέρνει σε επαφή το σώμα της με τα γεννητικά όργανα των πελατών, ή όταν ο χορός

---

<sup>110</sup> Βλ. Σοφουλάκη Λ. «Εννοιολογική προσέγγιση και νομολογιακή αντιμετώπιση του νομικού ορισμού «γενετήσια εκμετάλλευση»... Στην γενετήσια διέγερση». ΑρχΝομ 2008 τ.3 σελ.289 επ. και συγκεκριμένα

<sup>111</sup> Εφ. Αθ. 1571/2003 ΠοινΧρον ΝΣΤ σελ. 1007

γίνεται με σκοπό τη σεξουαλική διέγερση του δράστη προκειμένου αυτός να θελήσει στη συνέχεια να συνευρεθεί ερωτικώς με το θύμα<sup>112</sup>. Σε περιπτώσεις οριακές, όπως οι παραπάνω, (λ.χ. συμμετοχή γυναικών σε χορό «στριптиζ») ακόμα κι όταν καθίσταται ιδιαίτερα δυσχερής η στοιχειοθέτηση της γενετήσιας εκμετάλλευσης του θύματος, μπορεί παρ' όλα' αυτά να συντρέχουν οι όροι της εκμετάλλευσης της εργασίας και να εφαρμοσθεί έτσι το άρθρο 323<sup>A</sup> ΠΚ, αν βέβαια πληρούνται κι όλες οι λοιπές προϋποθέσεις του άρθρου αυτού<sup>113</sup>.

Για να πληρούνται το στοιχείο της γενετήσιας εκμετάλλευσης, απαιτείται βέβαια, ο δράστης να αποβλέπει στην τέλεση των παραπάνω πράξεων από κερδοσκοπία, να αποβλέπει δηλαδή σε πορισμό εισοδήματος που αρκεί να προέρχεται και από ένα μόνο πρόσωπο, έστω και μία φορά<sup>114</sup>, να ενεργεί ο δράστης με κίνητρο και σκοπό τον προσπορισμό αθεμίτου περιουσιακού οφέλους ή ενός αθεμίτου κέρδους θετικού ή αποθετικού, αποτιμητού όμως σε χρήμα, ανεξαρτήτως της επιτεύξεως του.<sup>115</sup>

Η συνηθέστερη μορφή γενετήσιας εκμετάλλευσης στη νομολογία των ελληνικών δικαστηρίων αφορά την εκπόρνευση του θύματος. Έχει χαρακτηριστεί έτσι ως σκοπός γενετήσιας εκμετάλλευσης με επιχείρηση ασελών πράξεων, “η επιδίωξη της χρησιμοποίησης του σώματος της παθούσας για να ανευρίσκεται ερωτικώς έναντι αμοιβής 100 ευρώ κάθε φορά με αόριστο αριθμό ανδρών”<sup>116</sup>, η επιδίωξη «να εκδίδεται η παθούσα σε αόριστο αριθμό ανδρών ερχόμενη σε ερωτικές επαφές μαζί τους παρά τη θέλησή της, τα δε χρηματικά ποσά να καρπώνεται αυτός (ο δράστης), κατά το μεγαλύτερο μέρος τους».<sup>117</sup>

---

<sup>112</sup> Εφ, Κέρκυρας 31/2007 ΝΟΜΟΣ, ΕγΑθ 1152/2005 ΠοινΧρον ΝΣΤ σελ. 549, ΕφΑθ 1579/2005 ΠοινΧρον ΝΖ σελ. 165, ΑΠ 326/2007 ΠοινΧρον ΝΗ 2008, σελ. 46

<sup>113</sup> Ενδεικτική τέτοιας περίπτωσης το ΣυμβΠλημΑθ 2648/2008

<sup>114</sup> Για την ερμηνεία της έννοιας «κερδοσκοπία» αξιοποιείται η νομολογία που αναφέρεται στην έννοια αυτή στο πλαίσιο της προσέγγισης του εγκλήματος της μαστροπείας, κατ' άρθρο 349 παρ. 3 ΠΚ, Α.Π., 1751/2008, ΑΠ 1441/2007 [www.dsnet.gr](http://www.dsnet.gr), ΑΠ 1244/2006 ΠοινΧρον ΝΖ σελ. 439, ΑΠ 942/2005 ΠοινΧρον ΝΣΤ σελ. 52)

<sup>115</sup> ΑΠ 769/2009 [www.dsnet.gr](http://www.dsnet.gr)

<sup>116</sup> ΑΠ 581/2009, [www.dsnet.gr](http://www.dsnet.gr)

<sup>117</sup> ΑΠ 854/2010, [www.dsnet.gr](http://www.dsnet.gr)

## **Ε. ΥΠΑΙΤΙΟΤΗΤΑ**

Σύμφωνα με την αρχή της επικάλυψης, προκειμένου να τελεστεί το έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων του άρθρου 323<sup>Α</sup> και της σωματεμπορίας του άρθρου 351 ΠΚ, πρέπει τα στοιχεία της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος να επικαλύπτονται από την απαιτούμενη υπαιτιότητα, δηλαδή από πρόθεση, δόλο κάθε βαθμού (επιδίωξη, αναγκαίο, ακόμη και ενδεχόμενο) -ΠΚ 26,27.

## **ΣΤ. ΤΟ ΕΓΚΛΗΜΑ ΤΗΣ ΠΑΡ. 3 ΤΩΝ ΑΡΘΡΩΝ 323Α ΠΚ και 351 ΠΚ**

Στη διάταξη της **παρ. 3 του άρθρου 323Α Π.Κ.** προβλέπεται ότι «*όποιος εν γνώσει δέχεται την εργασία προσώπου το οποίο τελεί υπό τις συνθήκες που περιγράφονται στις παραγράφους 1 και 2, ή τα έσοδα από την επαιτεία του προσώπου αυτού τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον έξι μηνών*». Η αξιόποινη αυτή πράξη αφορά πρόσωπα που απασχολούν θύματα εμπορίας ή δέχονται τα έσοδα από την επαιτεία τους, χωρίς όμως να είναι οι ίδιοι που τα εξανάγκασαν να παρέχουν την εργασία τους. Γι' αυτό άλλωστε και προβλέπεται ποινή πλημμεληματικού χαρακτήρα (φυλάκιση 6 μηνών έως 5 χρόνια), σημαντικά μικρότερη από αυτές των διατάξεων των παραγράφων 1 και 2 (κάθειρξη 5 έως 10 χρόνια και χρηματική ποινή). Πάντως για να καταλογιστεί η πράξη σε ενοχή του δράστη πρέπει αυτός να πράττει με δόλο τουλάχιστον β βαθμού, δηλαδή με άμεσο και ή αναγκαίο δόλο, όπως προκύπτει από την αναφορά του νόμου σε «εν γνώσει» αποδοχή της εργασίας του θύματος οποιουδήποτε βαθμού (άρθρα 26,27 ΠΚ), επομένως να γνωρίζει ή να προβλέπει και να επιδιώκει ή να αποδέχεται ως αναγκαία τη βεβαιότητα ή τη δυνατότητα ότι το πρόσωπο που απασχολεί ή δέχεται τα έσοδα της επαιτείας του είναι θύμα εμπορίας ανθρώπων. Η εγκληματική συμπεριφορά κινείται στο πεδίο της ουσιαστικής αποπεράτωσης των εγκλημάτων που περιγράφονται στις παρ. 1 και 2 του άρθρου 323<sup>Α</sup> ΠΚ, όταν σκοπός του δράστη είναι η εκμετάλλευση της εργασίας ή της επαιτείας. Αντίθετα, δεν τυποποιείται εδώ ως συμπεριφορά η εν γνώσει λήψη των οργάνων του σώματος προσώπου το οποίο τελεί υπό τις συνθήκες που περιγράφονται

στις ίδιες παραγράφους. Η τελευταία αυτή μορφή συμπεριφοράς τυποποιείται εφόσον γίνεται με οποιοδήποτε αντάλλαγμα στο Ν 2737/1999, στο άρθρο 20 παρ. 5 κατά το οποίο «όποιος λαμβάνει ή προσφέρεται να λάβει με οποιοδήποτε αντάλλαγμα ιστούς και όργανα ανθρώπινης προέλευσης τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον τριών μηνών και χρηματική ποινή». Αξίζει πάντως να παρατηρηθεί ότι είναι ιδιαίτερα δύσκολο να αποδειχθεί στις περιπτώσεις αυτές, ο δόλος και ειδικά η γνώση του εργοδότη, ο οποίος προφανώς θα επικαλεστεί πραγματική πλάνη λόγω άγνοιας των συνθηκών υπό τις οποίες αναγκαζόταν το θύμα να παρέχει τις υπηρεσίες του.

Αντίστοιχα στην **παρ. 3 του άρθρου 351 ΠΚ** προβλέπεται ως αξιόποινη η συμπεριφορά του πελάτη που τελεί ασελγή πράξη με πρόσωπο που γνωρίζει ότι είναι θύμα σωματεμπορίας, όπως αυτή ορίζεται στις δυο πρώτες παραγράφους. Σύμφωνα με αυτή *«όποιος εν γνώσει ενεργεί ασελγή πράξη με πρόσωπο το οποίο τελεί υπό τις συνθήκες που περιγράφονται στις παραγράφους 1 και 2 τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον έξι μηνών»*. Η ρύθμιση αυτή εισήχθη στο νόμο με στόχο να *«καταπολεμηθεί το κακό στην ρίζα του»*, όπως χαρακτηριστικά αναφέρθηκε στη συζήτηση του νομοσχεδίου στη Βουλή. Ο πελάτης είναι ουσιαστικά ο τελευταίος κρίκος της «αλυσίδας εκμετάλλευσης» του θύματος της εμπορίας. Η πράξη αυτή αφορά πρόσωπα που ενεργούν μεν ασελγείς πράξεις, με πρόσωπα όμως τα οποία γνωρίζουν (απαιτείται τουλάχιστον αναγκαίος δόλος) ότι έχουν πέσει θύματα σωματεμπορίας. Δεν αρκεί ούτε η υποψία, ούτε η εικασία, ούτε ο ενδεχόμενος δόλος για την κατάσταση στην οποία βρίσκεται το θύμα. Αξίζει να σημειωθεί εδώ ότι με τη ρύθμιση αυτή δεν τιμωρείται ο πελάτης του εκδιδόμενου ατόμου, της πόρνης, <sup>118</sup> αλλά εκείνος ο πελάτης που γνωρίζοντας ότι το θύμα είναι μια σκλάβα του σεξ και εξαναγκάζεται να εκδίδεται ή να επιχειρεί άλλες ασελγείς πράξεις, παρ' όλ' αυτά δεν πτοείται, αλλά εξακολουθεί με πλήρη συνείδηση των πράξεών του να ασελγεί πάνω της.

---

<sup>118</sup> Για το ζήτημα της ποινικοποίησης του ως αγοραστή πορνικών υπηρεσιών, βλ. Μαγγανά Α., Γαβαλάκη Ν. Η ποινικοποίηση της συμπεριφοράς του πελάτη εκδιδόμενου ατόμου, ΠοινΔικ 4/2000 σελ. 427 επ.

Κατά μία έννοια για να γευτεί σεξουαλικές απολαύσεις ο πελάτης αυτός, δε διστάζει να «αγοράσει» από το σωματέμπορα για λίγη ώρα το θύμα γνωρίζοντας ότι τελεί υπό συνθήκες αιχμαλωσίας. Χωρίς να υιοθετείται, σε καμία περίπτωση η άποψη ότι υπάρχει σωματεμπορία γιατί υπάρχει τόση μεγάλη ζήτηση από τους πελάτες, αξίζει να αναλογισθούμε την ευθύνη του κάθε άνδρα, κατά κύριο λόγο, που ενώ υποπτεύεται τις συνθήκες κατω από τις οποίες εκπορνεύεται το θύμα χωρίς πολλή περίσκεψη και βάσανο συνευρίσκεται μαζί του.

## **Ζ. ΕΠΙΒΑΡΥΝΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΣΤΑΣΕΙΣ- Η ΕΚ ΤΟΥ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΟΣ ΔΙΑΚΡΙΝΟΜΕΝΗ ΕΜΠΟΡΙΑ ΚΑΙ ΣΩΜΑΤΕΜΠΟΡΙΑ**

### **Ι. ΟΙ ΔΙΑΚΕΚΡΙΜΕΝΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΩΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΩΝ**

**Στο άρθρο 323<sup>Α</sup> παρ. 4 και στην παρ. 4 επίσης του άρθρου 351 ΠΚ, διαπλάθονται οι διακεκριμένες μορφές του εγκλήματος της εμπορίας ανθρώπων και της σωματεμπορίας αντίστοιχα λόγω των επιβαρυντικών περιστάσεων** τέλεσης του εγκλήματος των παρ. 1 και 2 που επισείουν αυστηρότερες ποινές -*κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών και χρηματική ποινή πενήντα χιλιάδων έως εκατό χιλιάδων ευρώ*- στο δράστη. Σύμφωνα με αυτήν, κατά την παρ. 4 του άρθρου 323Α ΠΚ, *με τις παραπάνω ποινές «τιμωρείται ο υπαίτιος σύμφωνα με τις προηγούμενες παραγράφους, αν η πράξη: α) σφύρειται κατά ανηλίκου ή σωματικώς ή διανοητικώς ανάπηρου β) τελείται κατ' επάγγελμα, γ) τελείται από υπάλληλο ο οποίος κατά την άσκηση της υπηρεσίας του ή επωφελούμενος από την ιδιότητά του αυτή διαπράττει ή συμμετέχει με οποιονδήποτε τρόπο στην πράξη ή δ) είχε ως αποτέλεσμα τη βαριά σωματική βλάβη του παθόντος»*. Οι αυτές επιβαρυντικές περιστάσεις προβλέπονται και για το έγκλημα της σωματεμπορίας με την προσθήκη δύο ακόμα: 1) την τέλεση του εγκλήματος από ένα από τα πρόσωπα που αναφέρονται στο στ. γ της παρ. 2 του άρθρου 349, δηλαδή από τον ανιόντα συγγενή εξ αίματος ή εξ αγχιστείας ή από θετό γονέα, σύζυγο, επίτροπο ή από άλλον στον οποίο έχουν εμπιστευθεί τον ανήλικο για ανατροφή, διδασκαλία, επίβλεψη ή φύλαξη, έστω και προσωρινή (στ. β παρ. 4 άρθρο 351 ΠΚ) και 2) το

γεγονός της σύνδεσης με την παράνομη είσοδο, παραμονή ή έξοδο του παθόντος από τη χώρα (στ. γ παρ. 4 άρθρο 351 ΠΚ). Ευλόγως γεννάται το ερώτημα γιατί οι δυο αυτές επιβαρυντικές περιστάσεις προβλέφθηκαν μόνο για την περίπτωση της σωματεμπορίας και όχι για τις λοιπές μορφές της εμπορίας ανθρώπων που προβλέπονται στο άρθρο 323<sup>A</sup> ΠΚ. Ειδικά όσον αφορά τους παράνομους μετανάστες, που διακινούν οι λαθρέμποροι, είναι γνωστό ότι αυτοί δεν πέφτουν θύματα μόνο της σωματεμπορίας αλλά και της επαιτείας καθώς και της εκμετάλλευσης εργασίας. Επομένως η επιλογή αυτή του νομοθέτη κρίνεται ως άστοχη και θα έπρεπε, έστω και καθυστερημένα, με κάποια τροποποίηση του άρθρου 323 Α ΠΚ να ενσωματωθούν οι περιπτώσεις αυτές ως επιβαρυντικές περιστάσεις για όλες τις μορφές εμπορίας ανθρώπων.

Για διαφορετικούς λόγους για κάθε μία από τις παραπάνω περιπτώσεις ο νομοθέτης, λοιπόν, προέβλεψε βαρύτερες ποινές και ως προς τα όρια της κάθειρξης (10 έως 20 έτη) και ως προς τη χρηματική ποινή (50.000-100.000).

Α) Στην περίπτωση που **η εμπορία στρέφεται κατά ανηλίκου**, προσώπου δηλαδή ηλικίας κάτω των δέκα οκτώ (18) ετών<sup>119</sup> κινητηριος

---

<sup>119</sup> Προσεγγίζοντας τα σχετικά διεθνή και ευρωπαϊκά κείμενα διαπιστώνουμε ότι η έννοια του ανήλικου-παιδιού έχει προσδιοριστεί καθώς και το ακριβές περιεχόμενο αυτής.

Ειδικότερα, σε επίπεδο ΟΗΕ η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού (που υπεγράφη από τη Γενική Συνέλευση του Οργανισμού την 20<sup>η</sup> Νοεμβρίου 1989 και κυρώθηκε από την Ελλάδα την 2<sup>η</sup> Δεκεμβρίου 1992 με το ν.2101/1992) ορίζει στο άρθρο 1 ότι «παιδί» νοείται κάθε πρόσωπο ηλικίας μικρότερης των 18 ετών.

Περαιτέρω, η Διεθνής Σύμβαση Εργασίας 182 για την απαγόρευση των χειρότερων μορφών εργασίας των παιδιών και την άμεση δράση με σκοπό την εξάλειψή τους, που υιοθετήθηκε από τη Συνδιάσκεψη της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας στη Γενεύη τον Ιούνιο του 1999, είναι δεσμευτική για την Ελλάδα από την 15<sup>η</sup> Ιουνίου 2001 με τον ν.2918/2001 σε ό,τι αφορά την εκμετάλλευση ανηλίκων. Ως «παιδί» ορίζεται και σε αυτή τη Σύμβαση κάθε ανήλικος νεώτερος των 18 ετών. Στη Σύμβαση παρατίθενται οι θεωρούμενες ως οι χειρότερες μορφές εργασίας στις οποίες μεταξύ άλλων συγκαταλέγονται η χρησιμοποίηση, η δέσμευση και η προαγωγή του παιδιού στην πορνεία και στην παραγωγή πορνογραφικού υλικού.

Το Συμβούλιο ΕΕ διαμόρφωσε την Απόφαση-Πλαίσιο 2004/68/ΔΕΥ για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων με θύματα παιδική, την παιδική πορνεία και την παιδική πορνογραφία. Στο πρώτο άρθρο της Απόφασης-Πλαίσιο ορίζεται ως «παιδί» κάθε πρόσωπο ηλικίας μικρότερης των 18 ετών. Η Ελλάδα προέβη στην εναρμόνιση των διατάξεων της ελληνικής νομοθεσίας με την ως άνω απόφαση-πλαίσιο με το ν.3625/2007. Άλλωστε στο άρθρο 3 του Πρωτοκόλλου «για την Πρόληψη, την Καταστολή και την Τιμωρία της Διακίνησης Προσώπων, Ιδιαίτερα Γυναικών και Παιδιών» που συμπληρώνει τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε.) κατά του Διεθνικού Οργανωμένου

μοχλός για την πρόβλεψη αυστηρότερης ποινής αποτελεί η ανάγκη για αυξημένη προστασία της «ανηλικότητας», νοούμενη, ως τη φυσική ιδιότητα ανάπτυξης του ανθρώπου στην αρχική φάση της ζωής του με φορέα της το «παιδί»<sup>120</sup>. Πρόκειται για τη φυσική ιδιότητα του ανθρώπου στην πρώτη φάση της ζωής του να αναπτύσσεται για να φτάσει στη διανοητική και σωματική ολοκλήρωση, η οποία αποτελεί πράγματι ένα ξεχωριστό μέγεθος που εύλογα αξιώνει τη δραστική (ποινική) προστασία του, ανεξάρτητα από την προστασία των άλλων προσωποπαγών αγαθών του ανθρώπου (της ζωής, της σωματικής ακεραιότητας, της προσωπικής ελευθερίας, της επικοινωνίας, της τιμής). Η αξίωση για ιδιαίτερη κοινωνική και νομική προστασία αυτού του σταδίου ανάπτυξης του ανθρώπου κρίνεται εύλογη αφού το αναπτυσσόμενο ον (παιδί) είναι ευάλωτο, εύπλαστο, αδύναμο και δεν μπορεί να προστατέψει τον εαυτό του. Η προστασία και η υποστήριξη του ανθρώπινου όντος στην πιο ευαίσθητη φάση της ανάπτυξής του καθίσταται επιτακτική και αναγκαία καθώς από την σωστή ή όχι ανάπτυξή του εξαρτάται και το μέλλον του ως ολοκληρωμένου ανθρώπου στον κοινωνικό χώρο. Η διαπίστωση αυτή σε συνδυασμό με την ολοένα και διογκούμενη τάση των διεθνών κυκλωμάτων εμπορίας ανθρώπων να στρατολογούν και να εκμεταλλεύονται παιδιά ως θύματά τους σε όλες τις εκφάνσεις της εγκληματικής αυτής δραστηριότητας (εμπόριο οργάνων , παιδική εργασία, γενετήσια εκμετάλλευση, επαιτεία) καθιστά αδήριτη την ανάγκη για λήψη περισσότερο αποτελεσματικών μέτρων προστασίας του ανηλικού θύματος<sup>121</sup>.

Πάντως είναι αξιοσημείωτο ότι σύμφωνα με το συμπληρωματικό Πρωτόκολλο της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών (άρθρο 3) αλλά και την

---

Εγκλήματος (Transnational Organized Crime), Όμως με το Ν 3875/2010 - με τον οποίο κυρώθηκε από την Ελλάδα η μαζί το οποίο κύρωσε η Ελλάδα με το Ν 3875/2010, όριο πέρατος της ανηλικότητας τέθηκε το 18<sup>ο</sup> έτος.

<sup>120</sup> Μανωλεδάκη Ι., Το έννομο αγαθό ως βασική έννοια του ποινικού δικαίου, Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1998, σελ.281

<sup>121</sup> Αναλυτικά για τις μορφές της γενετήσιας εκμετάλλευσης των παιδιών και τα διεθνή νομικά εργαλεία προς αντιμετώπισή της βλ. Δημόπουλο Χαρ., Εγκλήματα της γενετήσιας εκμετάλλευσης ανηλικών Νομική βιβλιοθήκη 2006

Απόφαση Πλαίσιο 2002/629/ΔΕΥ όταν θύμα είναι παιδί υφίσταται η αξιόποινη πράξη εμπορίας ανθρώπων ακόμα και όταν δεν έχουν χρησιμοποιηθεί τα μέσα τέλεσης των παρ. 1 και 2. Έτσι όταν το θύμα είναι ανήλικος, δεν απαιτείται ο δράστης να τον εξαναγκάζει, να τον παρασύρει με απατηλά μέσα ή να τον παρασύρει λόγω της ευάλωτης θέσης στην οποία βρίσκεται, αλλά αρκεί να τελεί μια από τις αξιόποινες πράξεις της παρ. 1 (να προσλαμβάνει, μεταφέρει, προωθεί κατακρατεί υποθάλπει, παραδίδει, κτλ) με σκοπό την αφαίρεση οργάνων ή ιστών, την εκμετάλλευση της επαιτείας ή της εργασίας, έστω και με την «ελεύθερη συναίνεση» του (ανήλικου) θύματος. Μια τέτοια πρόβλεψη λαμβάνει ορθά, υπόψη όλα τα χαρακτηριστικά του ανήλικου παιδιού, όπως αναφέρθηκαν παραπάνω και ιδιαιτέρως τη διανοητική, ψυχολογική, σωματική και σεξουαλική ανωριμότητά του. Γι' αυτό και η «συναίνεση» που δίνει ένα παιδί στο να καταστεί αντικείμενο εκμετάλλευσης, ακόμα κι αν γνωρίζει από πριν όλες τις συνθήκες που θα συναντήσει στην πορεία και φέρεται να τις αποδέχεται, δε μπορεί να θεωρηθεί από το δίκαιο σε καμία περίπτωση ως γνήσια ή ελεύθερη.

Το ελληνικό ποινικό δίκαιο, σε αντίθεση με όλα τα παραπάνω δε φαίνεται να αναγνωρίζει μια τέτοια ανάγκη, καθώς απουσιάζει μια αντίστοιχη πρόβλεψη. Για την τέλεση του εγκλήματος της εμπορίας ανθρώπων με θύμα τους ανήλικους ισχύουν ακριβώς οι ίδιες προϋποθέσεις που ισχύουν και για τους ενήλικες. Μόνο όταν έχει ήδη τελεστεί το έγκλημα της εμπορίας, διαφοροποιείται η ποινική μεταχείριση του δράστη, ο οποίος θα καταδικασθεί για τη διακεκριμένη της παρ. 4 του άρθρου 323<sup>A</sup> ΠΚ., όταν το θύμα είναι παιδί.

Πάντως μια τέτοια επιλογή δε μπορεί παρά να αντιμετωπιστεί με ιδιαίτερα κριτική ματιά προς το νομοθέτη, ο οποίος σε μια σειρά άλλων ζητημάτων προτίμησε να μείνει προσκολλημένος - ακόμα και στη διατύπωση - στη Σύμβαση και στην Απόφαση Πλαίσιο, ενώ διαφοροποιήθηκε στο θέμα της διεθνώς αναγνωρισμένης ανάγκης για αυξημένη προστασία των ανήλικων θυμάτων. Αν λάβουμε μάλιστα υπ' όψη ότι το άρθρο αυτό από τη θέσπισή του (N 3064/2002) έχει ήδη

τροποποιηθεί δύο φορές (N 3625/2007 και N 3875/2010), συνάγεται ότι για κάποιους λόγους, οι οποίοι όμως, δικαιολογημένα, δε μπορούν να γίνουν κατανοητοί από κάποιον που εστιάζει στην ανάγκη για βελτίωση της αντεγκληματικής πολιτικής στον τομέα αυτόν και για παροχή αυξημένης προστασίας στα ανήλικα θύματα, ο νομοθέτης αρνήθηκε πεισματικά να ενσωματώσει στην εμπορία ανθρώπων μια τέτοια πρόβλεψη.

Όμως με το N 3875/2010 - με τον οποίο κυρώθηκε από την Ελλάδα η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε.) κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος (Transnational Organized Crime), μαζί με τα τρία Πρωτόκολλα που τη συμπληρώνουν, εκ των οποίων το Πρωτόκολλο που αφορά «στην Πρόληψη, την Καταστολή και την Τιμωρία της Διακίνησης Προσώπων, Ιδιαίτερα Γυναικών και Παιδιών», όπως αναφέρεται και στην Εισηγητική Έκθεση του Νόμου αυτού, ενσωματώνονται πλέον πλήρως οι ρυθμίσεις του στην ελληνική έννομη τάξη<sup>122</sup>, είτε με τις απαραίτητες ρητές τροποποιήσεις που επέρχονται στα ήδη υφιστάμενα νομοθετικά κείμενα (κυρίως στον Ποινικό Κώδικα και τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας) είτε με τη σιωπηρή τροποποίησή τους λόγω αυξημένη τυπικής ισχύος των ρυθμίσεων του N 3875/2010 (βλ. άρθρο 28 Σ) με τον οποίο κυρώθηκε μια διεθνής σύμβαση σε σχέση με τους λοιπούς νόμους. Επομένως παρ' όλο που με το N 3875/2010 δεν ενσωματώθηκε ρητά η εν λόγω πρόβλεψη στα άρθρα 323<sup>A</sup> και 351 ΠΚ, αυτά τροποποιούνται σιωπηρά και πλέον, όπως ρυθμίζεται στο άρθρο 3 του Πρωτοκόλλου, εάν το θύμα είναι «παιδί» (ως όριο πέρατος της ανηλικότητας ορίζεται και στο N 3875/2010 το 18<sup>ο</sup> έτος) η σε βάρος του εμπορία, που πραγματοποιείται με πρόσληψη, μεταφορά, προώθηση, κατακράτηση, υπόθαλψη, παράδοση ή παραλαβή και με σκοπό την εκμετάλλευση, στοιχειοθετείται ακόμη και αν δεν έχει γίνει χρήση σε βάρος του των εξαναγκαστικών μέσων που απαιτούνται επί ενηλίκου θύματος.

---

<sup>122</sup>

βλ. Εισηγητικές Εκθέσεις του N 3875/2010, [www.dsnet.gr](http://www.dsnet.gr)

Επομένως, χρειάζεται επειγόντως μια νομοθετική παρέμβαση στα άρθρα 323<sup>Α</sup> ΠΚ και στο 351 ΠΚ, και συγκεκριμένα στις παρ. 4 των άρθρων αυτών, που προβλέπονται οι διακεκριμένες μορφές των εγκλημάτων, οι οποίες πρέπει να τροποποιηθούν προβλέποντας πλέον ότι όταν παθητικό υποκείμενο των πράξεων της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος είναι παιδί, εκτός από την αυξημένες ποινικές κυρώσεις, θα εφαρμόζεται η παραπάνω διάταξη ανεξάρτητα από το αν ο δράστης χρησιμοποίησε ένα από τα μέσα των παρ. 1 και 2.

Στην νομολογία των ελληνικών δικαστηρίων συναντάμε κάποιες, ελάχιστες βέβαια σε σχέση με τα χιλιάδες παιδιά που πέφτουν θύματα εκμετάλλευσης, περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων με εκμετάλλευση της επαιτείας και σωματεμπορίας με θύματα παιδιά και οι οποίες αντιμετωπίζονται ως κακουργηματικές μορφές του βασικού εγκλήματος.<sup>123</sup>

Β) Στην **κατ' επάγγελμα τέλεση του εγκλήματος**, η έντονη αποδοκιμασία του νομοθέτη απέναντι στη συνέχιση της τέλεσης τέτοιων «απεχθών», όπως τις χαρακτηρίζει<sup>124</sup>, πράξεων είναι αυτή που τον οδηγεί στην επιλογή αυστηρότερης ποινικής μεταχείρισης. Η κατ' επάγγελμα τέλεση της σωματεμπορίας θεσπίστηκε άλλωστε, όπως αναφέρεται και στη νομολογία, «λόγω της αθρόας εισόδου αλλοδαπών γυναικών στη χώρα και της εκμετάλλευσης αυτών με την προώθησή τους στην πορνεία, εξαιτίας των κρατουσών στις χώρες τους δυσμενών οικονομικών συνθηκών<sup>125</sup>. Κατά τη διάταξη του άρθρου 13 περ. στ ΠΚ, κατ' επάγγελμα τέλεση του εγκλήματος συντρέχει όταν από την επανειλημμένη τέλεση της πράξης ή από την υποδομή που έχει διαμορφώσει ο δράστης με πρόθεση επανειλημμένης τέλεσης της πράξης, προκύπτει σκοπός του για πορισμό εισοδήματος. Από τη διάταξη αυτή προκύπτει ότι για την κατ' επάγγελμα τέλεση του εγκλήματος απαιτείται αντικειμενικά μεν επανειλημμένη τέλεση αυτού,

---

<sup>123</sup> Βλ. ο.π. ΑΠ 185/2003 και ΑΠ 917/2008

<sup>124</sup> Βλ. ο.π. Εισηγητική Έκθεση του Ν 3064/2002

<sup>125</sup> Ο.π. ΑΠ 854/2010

χωρίς απαραίτητα να έχει προηγηθεί και καταδίκη του δράστη, υποκειμενικά δε σκοπός αυτού να πορισθεί εισόδημα από την επανειλημμένη τέλεση του εγκλήματος, ενώ κατ' επάγγελμα τέλεση συντρέχει και όταν η αξιόποινη πράξη τελείται για πρώτη φορά, όχι όμως ευκαιριακά, αλλά βάσει σχεδίου, δηλαδή όταν από την υποδομή που έχει διαμορφώσει ο δράστης και την οργανωμένη ετοιμότητά του με πρόθεση επανειλημμένης τέλεσης προκύπτει σκοπός αυτού για πορισμό εισοδήματος (ΑΠ 1820/2003 ΠοινΧρον ΝΔ/709, ΑΠ 573/2003 ΠοινΧρ ΝΔ/123, ΑΠ 2200/2002 ΠοινΧρον ΝΓ/762). Δεδομένου ότι στην εμπορία ανθρώπων δραστηριοποιούνται κατά κύριο λόγο κυκλώματα που απλώνουν τα πλοκάμια τους συνήθως σε περισσότερες από μία χώρες και εκμεταλλεύονται ένα μεγάλο αριθμό ανθρώπων – θυμάτων, στις περισσότερες των περιπτώσεων που έχουν απασχολήσει τα ελληνικά δικαστήρια, διαγιγνώσκεται η κατ' επάγγελμα τέλεση του εγκλήματος. Αυτή διαπιστώνεται όταν προκύπτει σκοπός πορισμού εισοδήματος, -που μάλιστα στη συντριπτική πλειοψηφία των περιπτώσεων της νομολογίας πραγματώνεται, καθώς ο δράστης καρπώνεται το μεγαλύτερο μέρος ή καθ' ολοκληρίαν τα έσοδα της εργασίας, της επαιτείας, της πορνείας του θύματος - από το συνδυασμό της επανειλημμένης τέλεσης της πράξης με την υποδομή προς τούτο που έχει διαμορφώσει ο δράστης. Η «υποδομή» αυτή στο συγκεκριμένο τομέα της εγκληματογόνου συμπεριφοράς προκύπτει, κυρίως, από το μηχανισμό που αξιοποιεί ο δράστης προκειμένου να εντοπίσει και να στρατολογήσει τα θύματά του, από τις διαδικασίες και τις κινήσεις στις οποίες προβαίνει αυτός προκειμένου τα θύματα να εφοδιαστούν με νομιμοποιητικά έγγραφα, να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους, να στεγασθούν, κτλ. Χαρακτηριστικά στην υπ' αριθμ. 2648/2008 απόφαση του Πλημμελειοδικείου Αθηνών, η υποδομή αυτή βασίστηκε «στη συνεργασία του δράστη με τε πρόσωπα στη Ρωσία για την προώθηση της παθούσας στην Ελλάδα, κατόπιν εφοδιασμού αυτής με τα απαραίτητα ταξιδιωτικά έγγραφα, από την εκμίσθωση διαμερίσματος για τη φύλαξή της, από τη συντονισμένη και μεθοδευμένη μεταφορά της στο νυχτερινό κέντρο όπου εργαζόταν και κατόπιν την παραλαβή της από αυτό», ενώ στην υπ' αριθμ. 917/2008 Απόφαση του Αρείου Πάγου, η

υποδομή προέκυψε από την «εξεύρεση ανηλίκων στην Αλβανία, τη μεταφορά αυτών στην Ελλάδα, την εγκατάσταση και διατροφή αυτών, την προμήθεια μεγάλων ποσοτήτων χαρτομάντιλων προς πώληση».

Η κατ' επάγγελμα τέλεση του εγκλήματος της σωματεμπορίας αποτελεί επίσης διακεκριμένη περίπτωση αυτής (άρθρο 4 παρ. δ του άρθρου 351 Π.Κ.). Στη σωματεμπορία η «υποδομή» μπορεί να προκύπτει από την λειτουργία οίκων ανοχής (ΑΠ 1703/2008).

Ως προς τη διάγνωση του σκοπού του δράστη για πορισμό εισοδήματος στις περιπτώσεις της εμπορίας ανθρώπων και τις σωματεμπορίας δεν εμφανίζονται ιδιαίτερες δυσκολίες, συνήθως άλλωστε προκύπτει και από τον σκοπό του δράστη για την εκμετάλλευση της εργασίας<sup>126</sup>, της επαιτείας<sup>127</sup> ή της σεξουαλικής ζωής<sup>128</sup> του θύματος.

Γ) Στην περίπτωση του **υπαλλήλου** που τελεί ή έστω συμμετέχει στις πράξεις αυτές με την ιδιότητα του αυτή, ο νομοθέτης έλαβε προφανώς υπόψη του ότι τα κυκλώματα εμπορίας πολύ συχνά δρουν ανενόχλητα με την ανοχή ή ακόμα και τη συμμετοχή αρμοδίων υπαλλήλων. Αναφέρεται χαρακτηριστικά στην Εισηγητική Έκθεση του Ν 3064/2002 ότι *«η εμπορία ανθρώπων θάλπει ένα ολόκληρο πλέγμα από άλλες σοβαρές αξιόποινες πράξεις, όπως είναι η διαφθορά, η υφαρπαγή ψευδών βεβαιώσεων κτλ.»*

Υπάλληλος δε κατά την έννοια του ΠΚ είναι σύμφωνα με το άρθρο 13 περ. είναι εκείνος στον οποίο νόμιμα έχει ανατεθεί, έστω και προσωρινά, η άσκηση υπηρεσίας δημόσιας, δημοτικής ή κοινοτικής ή άλλου νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου. Άλλωστε σύμφωνα με το άρθρο 23 Ν 3663/2008, ως υπάλληλοι κατά την έννοια της παραπάνω διάταξης θεωρούνται και οι υπάλληλοι των αρμοδίων αρχών των κρατών – μελών, οι οποίοι συμμετέχουν σε κοινή ομάδα έρευνας που λειτουργεί στην

---

<sup>126</sup> Ο.π. ΣυμβΠληΑθ, όπου ο σκοπός αυτός προκύπτει από το ότι κάθε μέρα εξαναγκάζονταν το θύμα να παραδίδει στους δράστες τα κέρδη που αποκόμιζε

<sup>127</sup> Ο.π.. ΑΠ 917/2008, όπου ο σκοπός αυτός προκύπτει από το γεγονός ότι η οικογένεια του κατηγορούμενου και ο ίδιος συντηρούνταν από τα έσοδα της επαιτείας των παιδιών

<sup>128</sup> Ο.π. ΑΠ 854/2010, όπου ο σκοπός αυτός του δράστη προκύπτει από το γεγονός ότι καρπωνόταν ο ίδιος ο δράστης τα χρηματικά ανταλλάγματα από τις ερωτικές συνεντεύξεις του θύματος με τους πελάτες..

ελληνική επικράτεια, στην περίπτωση τέλεσης αξιόποινων πράξεων κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους είτε έχουν την ιδιότητα του αυτουργού ή συμμετόχου του εγκλήματος είτε του παθόντος.

Με τη διάταξη αυτή, ουσιαστικά εντάσσεται σε άρθρο του ειδικού μέρους του ΠΚ ολόκληρη η γενική διάταξη του άρθρου 262 ΠΚ<sup>129</sup>, με το οποίο ο νομοθέτης καθιστά κάθε πλημμέλημα ή κακούργημα που τελείται από υπάλληλο με τις προϋποθέσεις που προβλέπονται σε αυτό μη γνήσιο περί την υπηρεσία έγκλημα.<sup>130</sup>

Για να εφαρμοσθεί η διάταξη αυτή πρέπει ο υπάλληλος να μετείχε στην τέλεση της πράξης ως αυτουργός, συναυτουργός, ηθικός αυτουργός, απλός ή άμεσος αυτουργός.

Επομένως οι συνοριοφύλακες που επί πληρωμής «κάνουν τα στραβά μάτια» προκειμένου να εισέλθουν στο έδαφος της ελληνικής επικράτειας οι δουλέμποροι ακολουθούμενοι από τα θύματα, ως άμεσοι συνεργοί στο έγκλημα της σωματεμπορίας, μπορούν να υπαχθούν στη διάταξη αυτή, όπως επίσης και αστυνομικοί που δέχονται χρήματα και σε αντάλλαγμα δεν καταγγέλλουν το έγκλημα της σωματεμπορίας, καθώς καθίστανται δια παραλείψεως άμεσοι συνεργοί των φυσικών αυτουργών στο κακούργημα αυτό.

Δ) Μια από τις επιβαρυντικές περιστάσεις της σωματεμπορίας κατ' άρθρο 351 παρ. 4 περ. δ) συνιστά όπως είδαμε η **σύνδεση της πράξης της σωματεμπορίας με την παράνομη είσοδο, παραμονή ή έξοδο του παθόντος από την Ελλάδα**. Με τη διάταξη αυτή ο νομοθέτης αγγίζει το καυτό ζήτημα της σχέσης μεταξύ της σωματεμπορίας και της λαθρομετανάστευσης, αναγνωρίζοντας ότι το θύμα της σωματεμπορίας πολλές φορές καθίσταται και θύμα παράνομης διακίνησης<sup>131</sup>, καθώς και

---

<sup>129</sup> Σύμφωνα με το άρθρο 262 ΠΚ «Αν ο υπάλληλος ασκώντας την υπηρεσία του ή επωφελούμενος από την ιδιότητά του γίνει με πρόθεση υπαίτιος κακουργήματος ή πλημμελήματος που προβλέπεται σε άλλο κεφάλαιο του Ποινικού Κώδικα, το ανώτατο ανώτατο όριο της ποινής που αναγράφει ο νόμος για την πράξη αυξάνεται κατά το μισό· δε μπορεί όμως να ξεπεράσει το ανώτατο όριο που είναι γενικά ορισμένο για το κάθε είδος ποινής.»

<sup>130</sup> Ο.π. Δημήτρηαινα, Το ελληνικό κυρωτικό Εγχείρημα..., σελ. 169

<sup>131</sup> Βλ. αναλυτικά για το θέμα αυτό Χατζηνικολάου Ν., «Η ποινική καταστολή της παράνομης μετανάστευσης και της εμπορίας ανθρώπων στην ελληνική έννομη τάξη: αναζητώντας την αξιολογική

το γεγονός ότι σήμερα, τα περισσότερα θύματα της σωματεμπορίας είναι αλλοδαπές γυναίκες και παιδιά, πολλά απ' τα οποία τα παρασύρουν ήδη από τις χώρες τους, τα μεταφέρουν παράνομα, χωρίς χαρτιά ή με πλαστά ταξιδιωτικά έγγραφα, στο ελληνικό έδαφος και τα εκπορνεύουν, προωθώντας τα ενδεχομένως αργότερα μέσω των διεθνών κυκλωμάτων σωματεμπορίας και παράνομης διακίνησης σε άλλες χώρες. Οι προϋποθέσεις νόμιμης παραμονής, εισόδου και εξόδου από τη χώρα προβλέπονται στο Ν 3386/2005, όπως έχει τροποποιηθεί. Για να εφαρμοσθεί η διάταξη αυτή πρέπει να υπάρχει σύνδεση μεταξύ της ήδη τελεσθείσας σωματεμπορίας και της παράνομης εισόδου, παραμονής και εξόδου από τη χώρα. Επομένως η επιβαρυντική αυτή περίπτωση συντρέχει όταν ο δράστης, ο ίδιος ο σωματέμπορας ή άλλος, μεταφέρει παράνομα το θύμα στο ελληνικό έδαφος, ή το προωθήσει παράνομα επίσης σε άλλη χώρα, αν προβεί σε αξιόποινες πράξεις για να εξασφαλίσει την παραμονή του θύματος στην Ελλάδα, π.χ. καταρτίσει πλαστών διαβατηρίων, όταν αφαιρεί τα διαβατήρια του θύματος, ώστε να μην μπορεί αυτό να κυκλοφορεί νόμιμα στην Ελλάδα, καθώς και όταν το παρασύρει εκμεταλλευόμενος την ευάλωτη θέση του, όταν αυτή η θέση συνδέεται με το γεγονός της παράνομης εισόδου και παραμονής στην Ελλάδα και το φόβο του θύματος για τη σύλληψή του από τις αρχές και την απέλασή του πίσω στη χώρα απ' όπου ξεκίνησε.<sup>132</sup> Απ' τα παραπάνω προκύπτει σαφώς ότι με την πρόβλεψη αυτής της επιβαρυντικής περίπτωσης στην ουσία όλες οι υποθέσεις σωματεμπορίας με θύματα παράνομους μετανάστες στην Ελλάδα αναβαθμίζονται σε διακεκριμένες μορφές και τιμωρούνται βαρύτερα.

## **II) ΤΑ ΕΚ ΤΟΥ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΟΣ ΔΙΑΚΡΙΝΟΜΕΝΑ ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΕΜΠΟΡΙΑΣ ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΚΑΙ ΣΩΜΑΤΕΜΠΟΡΙΑΣ**

---

συνοχή της μεταξύ τιμωρητικής όξυνσης και θυματολογικής προσέγγισης», ΠοινΔικ 2/2008 σελ 213 επ.

<sup>132</sup> ΑΠ 326/2007, [www.dsnet.gr](http://www.dsnet.gr)

Στην παρ. 4 περ. δ) του άρθρου 323<sup>Α</sup> ΠΚ και στην παρ. 4 περ. στ) του άρθρου 351 ΠΚ, τυποποιούνται **τα εκ του αποτελέσματος διακρινόμενα εγκλήματα και συγκεκριμένα η εμπορία ανθρώπων και η σωματεμπορία** αντίστοιχα που είχε ως αποτέλεσμα την πρόκληση βαριάς σωματικής βλάβης του θύματος (άρθρο 310 παρ 1 ΠΚ). Βεβαίως σύμφωνα με το άρθρο 29 ΠΚ, η βαρύτερη αυτή ποινή που προβλέπεται στο άρθρο 323<sup>Α</sup> ΠΚ, παρ.4 περ.δ) και στο άρθρο 351 ΠΚ παρ. 4 περ. στ , επιβάλλεται μόνο αν το αποτέλεσμα αυτό μπορεί να αποδοθεί σε αμέλεια του δράστη. Κατά κανόνα και σύμφωνα με την επικρατέστερη άποψη στα εκ του αποτελέσματος διακρινόμενα εγκλήματα, αν το βαρύτερο αποτέλεσμα μπορεί να αποδοθεί σε δόλο του δράστη, τότε εφαρμόζονται οι διατάξεις για την αληθή πραγματική συρροή (άρθρο 94 παρ. 1) μεταξύ του βασικού εγκλήματος και εκείνου που συνιστά το βαρύτερο αποτέλεσμα, εκτός όμως από την περίπτωση κατά την οποία η εφαρμογή των κανόνων της πραγματικής συρροής των δύο εγκλημάτων τελουμένων εκ δόλου θα επιφέρει την ηπιότερη ποινική μεταχείριση του δράστη σχέση με τη διάταξη για το εκ του αποτελέσματος διακρινόμενο έγκλημα, όταν το βαρύτερο έγκλημα μπορεί να αποδοθεί σε αμέλειά του, όπως θα συνέβαινε και στη συγκεκριμένη περίπτωση. Βεβαίως αυτή η αντινομία δε μπορεί παρά να θεραπευτεί με την εφαρμογή της διάταξης που προβλέπει το εκ του αποτελέσματος διακρινόμενο έγκλημα,- στην υπό συζήτηση περίπτωση το άρθρο 323<sup>Α</sup> ΠΚ παρ.4 περ. δ ή άρθρο 351 ΠΚ παρ.4 περ. στ - ακόμα κι όταν η βαριά σωματική βλάβη επήλθε με δόλο του δράστη.

Με τη θέσπιση της συγκεκριμένης διάταξης ο νομοθέτης έλαβε προφανώς υπ' όψη του την συνήθη πρακτική των εμπόρων ανθρώπων να προξενούν βαρύτατες προσβολές της σωματικής ακεραιότητας του θύματος, στα πλαίσια της κατατρομοκράτησης, της κάμψης κάθε αντίστασης και ανυπακοής εκ μέρους των θυμάτων αλλά και του παραδειγματισμού των υπολοίπων στην περίπτωση που δεν φέρονται κατά τις διαταγές και τις διαθέσεις των διακινητών τους.

Ο Ν 3625/2007 μεταξύ άλλων επέφερε, με αξιοπρόσεκτα μεγάλη και αδικαιολόγητη καθυστέρηση όμως,<sup>133</sup> την προσθήκη της παρ. 6 στο άρθρο 323<sup>Α</sup> ΠΚ, σύμφωνα με την οποία **τυποποιείται ένα ακόμα εκ του αποτελέσματος διακρινόμενο έγκλημα και συγκεκριμένα η εμπορία ανθρώπων που είχε ως αποτέλεσμα το θάνατο του θύματος, η οποία ήδη προβλεπόταν (Ν 3064/2002) ως διακεκριμένη μορφή του εγκλήματος της σωματεμπορίας (άρθρο 351 ΠΚ παρ. 5).** Σ' αυτήν την περίπτωση ο δράστης τιμωρείται με ισόβια κάθειρξη, αν, σύμφωνα με τα παραπάνω ο θάνατος μπορεί να αποδοθεί σε αμέλεια του δράστη (άρθρα 323<sup>Α</sup> παρ. 6 ή 351 ΠΚ παρ. 5 και 29 ΠΚ) ενώ αν αποδίδεται σε δόλο του δράστη, υφίσταται αληθινή πραγματική συρροή μεταξύ του εγκλήματος του άρθρου 323<sup>Α</sup> ΠΚ παρ. 1 (και 2) η του άρθρου 351 ΠΚ και της ανθρωποκτονίας εκ προθέσεως.

## **Η. ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΣΥΡΡΟΩΝ**

### **Ι. Η ΣΧΕΣΗ ΤΩΝ ΑΡΘΡΩΝ 323Α ΠΚ και 351 ΠΚ.**

Με βάση τις παραπάνω αναφορές μπορεί πιστεύω να υποστηριχθεί ότι η σωματεμπορία αποτελεί μια μορφή εκδήλωσης του εγκληματικού φαινομένου της εμπορίας ανθρώπων διάφορη των τεσσάρων μορφών εκδήλωσής του που τυποποιούνται στο άρθρο 323<sup>Α</sup> ΠΚ και οι οποίες αφορούν την αφαίρεση ανθρωπίνων οργάνων ή ιστών, την εκμετάλλευση της εργασίας, της επαιτείας, τη χρησιμοποίηση ανηλίκων σε ένοπλες συγκρούσεις. Κατά την κρατούσα θέση στη θεωρία και τη νομολογία, η διάταξη του άρθρου 351 ΠΚ είναι ειδικότερη έναντι αυτής του άρθρου 323<sup>Α</sup> ΠΚ και υφίσταται επομένως μεταξύ τους φαινομένη κατ' ιδέαν συρροή, αφού εν προκειμένω δύο νόμοι καλύπτουν την απαξία της πράξης και τελούν μεταξύ τους σε σχέση γενικού προς ειδικό<sup>134</sup>. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στο βούλευμα στο 35/2005 ΣυμβΕφΔωδ «το

<sup>133</sup> Ο.π. Δημήτρηαινα, Το ελληνικό κυρωτικό Εγχείρημα..., σελ. 169-170

<sup>134</sup> Βλ. χαρακτηριστικά ΣυμβΕφΑιγ 35/2005, ΠοινΔικ 6/2005 σελ. 672 επ., 672, με εισαγγελική πρόταση Μπρακουμάτσου, ΣυμβΕφ. Θεσ 93/2008 ,

άρθρο 351 ΠΚ, που έχει την αυτή αντικειμενική υπόσταση με το άρθρο 323 Α, διαφοροποιείται από αυτό μόνο ως προς τον ειδικότερο σκοπό της εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής. Είναι δηλ. η διάταξη του άρθρου 351 ΑΚ ειδικότερη έναντι αυτής του άρθρου 323Α και υφίσταται μεταξύ τους φαινομένη κατ' ιδέαν συρροή, αφού εν προκειμένω δύο νόμοι καλύπτουν την απαξία της πράξης και τελούν μεταξύ τους σε σχέση γενικού προς ειδικό». Δεν αναφέρεται όμως σε όλες αυτές τις περιπτώσεις που έγκειται η ειδικότητα, ποιο είναι εκείνο το στοιχείο που στοιχειοθετεί το άδικο της σωματεμπορίας και την καθιστά ειδική διάταξη έναντι εκείνης του 323<sup>Α</sup> ΠΚ. Δεν εξηγείται δηλαδή αν η γενετήσια εκμετάλλευση αποτελεί κάποια ειδικότερη έκφανση, εκδήλωση ενός από τους αναφερόμενους στο άρθρο 323<sup>Α</sup> ΠΚ παραπάνω τρόπους εκμετάλλευσης του ανθρώπου ή αν είναι ένας διαφορετικός τρόπος απόσπασης κέρδους με τη χρησιμοποίηση του ανθρώπου ως μέσο πλουτισμού.

Θα μπορούσε ο νομοθέτης να εντάξει όλες τις μορφές εκδήλωσης της εμπορίας ανθρώπων σε μία διάταξη, όπως συμβαίνει στα διεθνή και ευρωπαϊκά κείμενα που ρυθμίζουν το εγκληματικό αυτό φαινόμενο ή θα μπορούσε να φτιάξει και 5 διαφορετικές διατάξεις ανάλογα με τις μορφές εκδήλωσης που αποφάσισε να ποινικοποιήσει. Κατ' ορθότερη διατύπωση ειδικός είναι ο τίτλος του άρθρου 351 Πκ σε σχέση μ εκείνον του άρθρου 323<sup>Α</sup> ΠΚ, (σωματεμπορία σε σχέση με εμπορία ανθρώπων), αλλά όχι και η αξιόποινη πράξη. Για να διαπιστώσουμε αν υπάρχει ειδικότητα πρέπει να απαντήσουμε στο εξής ερώτημα: αν έλειπε η διάταξη της σωματεμπορίας, θα μπορούσε για όλες τις περιπτώσεις που αυτή καλύπτει να εφαρμοσθεί η διάταξη για την εμπορία ανθρώπων; Η απάντηση στο ερώτημα αυτό μπορεί να είναι καταφατικό αν δεχθούμε ότι στην έννοια της εκμετάλλευσης της εργασίας μπορεί να υπαχθεί, ως ειδικότερη αυτής, η έννοια της σεξουαλικής εκμετάλλευσης, αν σε τελική ανάλυση δηλαδή δεχθούμε ότι στην έννοια της εργασίας υπάγεται η παροχή υπηρεσιών σεξουαλικής φύσεως. Το ερώτημα αυτό δεν έχει απαντηθεί ρητά ούτε από το νομοθέτη, ούτε όμως κι από τη νομολογία και τη θεωρία του ποινικού δικαίου. Πιστεύω όμως πως μπορεί να γίνει δεκτό ότι η παροχή τέτοιου είδους υπηρεσιών συνιστούν «εργασία» εκ

μέρους του θύματος, όταν αυτό έχει συνείδηση ότι δουλεύει, με την έννοια της ύπαρξης μιας συμφωνίας μεταξύ δράστη και θύματος για την παροχή υπηρεσιών σεξουαλικής φύσεως (π.χ. ερωτικές συνεντεύξεις με πελάτες, χορός ή μασάζ που συνοδεύεται από την επιχείρηση ασελγών πράξεων) έναντι κάποιου χρηματικού ανταλλάγματος με το οποίο αμείβεται το θύμα. Όταν όμως το θύμα εξαναγκάζεται πχ. με βία ή απειλές να προβαίνει ή υφίσταται τις ασελγείς πράξεις των πελατών, χωρίς να έχει συμφωνήσει σ' αυτό, τότε δε μπορεί κατά τη γνώμη μου να γίνει λόγος για εργασία, καθώς στην περίπτωση αυτή εμπόρευμα δεν καθίσταται η εργατική δύναμη του ανθρώπου, όπως συμβαίνει στην περίπτωση της εκμετάλλευσης της εργασίας, αλλά το ίδιο το ανθρώπινο σώμα.

Σύμφωνα λοιπόν με τα παραπάνω, λόγος για ειδικότητα μεταξύ των διατάξεων 323<sup>A</sup> και 351 ΠΚ, μπορεί να γίνει μόνο στην πρώτη κατηγορία περιπτώσεων, όπου η παροχή σεξουαλικών υπηρεσιών μπορεί να υπαχθεί στην έννοια της εργασίας.

Αρα κατ' ορθότερη διατύπωση, μπορούμε να καταλήξουμε ότι αποσπώντας ο νομοθέτης μια μορφή εκδήλωσης της εμπορίας ανθρώπων από τις λοιπές, προβλέποντάς την σε μία ξεχωριστή διάταξη, διαμορφώνει ένα μια ιδιότυπο νομοτεχνικό φαινόμενο που νομίζω ότι δεν προέκυψε από κάποια άλλη αναγκαιότητα, παρά για να παραμείνει το έγκλημα της σωματεμπορίας στο κεφάλαιο δέκατο ένατο του ΠΚ, όπου ήδη ήταν ενταγμένη, δηλ στο κεφάλαιο για την προστασία της γενετήσιας ελευθερίας, χωρίς βέβαια η επιλογή αυτή να δημιουργεί κάποια ιδιαίτερα πρακτικά προβλήματα εφαρμογής και ερμηνείας της διάταξης.

## **II. ΣΧΕΣΗ ΕΜΠΟΡΙΑΣ ΑΝΘΡΩΠΩΝ- ΣΩΜΑΤΕΜΠΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΩΝ ΠΟΥ ΣΥΝΙΣΤΟΥΝ ΤΡΟΠΟΥΣ Η ΜΕΣΑ ΤΕΛΕΣΗΣ ΑΥΤΩΝ**

Η εμπορία ανθρώπων και η σωματεμπορία τυποποιούνται ως εγκλήματα γνήσια πολύτροπα ή υπαλλακτικώς μικτά και η αντικειμενική τους υπόσταση μπορεί να πραγματωθεί με περισσότερους εναλλακτικούς

τρόπους, η ταυτόχρονη ή διαδοχική τέλεση των οποίων ένα μόνο έγκλημα στοιχειοθετεί, αν βέβαια πλήττεται η ίδια μονάδα εννόμου αγαθού και δεν μεσολάβησε ειρήνευση του εννόμου αγαθού. Εάν αντίθετα τα παθόντα πρόσωπα είναι περισσότερα, τότε υφίσταται πραγματική συρροή ισάριθμων εγκλημάτων<sup>135</sup>, καθώς η προσωπική ελευθερία και η γενετήσια ελευθερία ως ειδικότερη έκφρασή της είναι προσωποπαγή έννομα αγαθά. Αν το έγκλημα πραγματώνεται νε περισσότερους τρόπους, αυτό λαμβάνεται υπ' όψη κατά την επιμέτρηση της ποινής.<sup>136</sup>

Συχνά, τα μέσα και οι τρόποι με τα οποία δράστης τελεί τα εγκλήματα της σωματεμπορίας και της εμπορίας ανθρώπων συνιστούν επιμέρους εγκλήματα π.χ. το έγκλημα της παράνομης κατακράτησης (325 ΠΚ), της παράνομης βίας (330 ΠΚ), της απειλής (333 ΠΚ). Στην περίπτωση που οι παραπάνω πράξεις στρέφονται σε βάρος του αυτού ή των αυτών προσώπων που αποτελούν τα θύματα της εμπορίας ανθρώπων ή της σωματεμπορίας και δεν έχει επέλθει η ειρήνευση του εννόμου αγαθού, υφίσταται φαινομένη συρροή και τα εγκλήματα αυτά απορροφώνται από το βασικό και ειδικό έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων. Τα παραπάνω εγκλήματα αποτελούν ακριβώς τα μέσα (παράνομη βία, απειλή) και τους τρόπους τέλεσης (π.χ. παράνομη κατακράτηση) του βασικού εγκλήματος (εμπορία ανθρώπων ή σωματεμπορία) και ως εκ τούτου ισχύει γι αυτά η αρχή της απορρόφησης.<sup>137</sup> Όταν όμως έχει επέλθει η ειρήνευση του εννόμου αγαθού που πλήττεται με την εμπορία ανθρώπων και τη σωματεμπορία, όταν π.χ. έχει πάψει σκοπός του δραστη να αποτελεί η εκμετάλλευση του θύματος και η παράνομη βία, οι απειλή, η παράνομη κατακράτηση τελούνται για λόγους αντεκδίκησης ή τρομοκρατησης του θύματος για να μην προσφύγει στις αρχές καταγγέλοντας τους δράστες,

---

<sup>135</sup> Συγκεκριμένα για το άρθρο 351 ΠΚ βλ. Εισ. προτ. Γ. Πατεράκη σε ΣυμβΠλημΧαν 139/2007 ΠοινΔικ 2007 σελ. 539 επ., εισ/προτ. Σ. Κύρκου σε ΣυμβΑερΑθ 137/2006 ποινΧρον ΝΗ'(2008), σελ. 461 επ.

<sup>136</sup> ενδεικτικά ΑΠ 854/2010, [www.areiospagos.gr/nomologia](http://www.areiospagos.gr/nomologia)

<sup>137</sup> βλ.σχετ.Συμβ.Εφ.Θεσ. 491/2007 Αρμ. 2007 σελ. 1760, Συμβ.Εφ.Α.γ. 35/2005

Ποιν.Δικ. 2005 σελ. 672.Για την έννοια της αρχής της απορρόφησης βλ. Ανδρουλάκη Ν., Ποινικών Δίκαιον, Γενικών Μέρους ΙΙ, Εκδόσεις Α.Ν. Σάκουλα Αθήνα-Κομοτηνή 1986, σελ. 228-230

τότε υφίσταται μεταξύ των περισσότερων τετελεσμένων εγκλημάτων αληθινή πραγματική συρροή (άρθρο 94 παρ. 1 ΠΚ)<sup>138</sup>.

### **III) ΕΜΠΟΡΙΑ ΑΝΘΡΩΠΩΝ-ΣΩΜΑΤΕΜΠΟΡΙΑ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟ ΕΓΚΛΗΜΑ**

Ο έλληνας νομοθέτης αναγνωρίζει την εμπορία ανθρώπων ως ένα έγκλημα με διασυνοριακό χαρακτήρα που τελείται κατά κύριο λόγο από διεθνή κυκλώματα<sup>139</sup>. Ενδεικτικό είναι άλλωστε ότι την πιο συστηματική και ολοκληρωμένη προσπάθεια της διεθνούς κοινότητας να αντιμετωπίσει το φαινόμενο της παράνομης εμπορίας και διακίνησης ανθρώπων αποτελεί το Πρωτόκολλο, στη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών κατά του Διεθνώς Οργανωμένου Εγκλήματος, για την Πρόληψη, Καταστολή και Τιμωρία της Παράνομης Διακίνησης Προσώπων, ιδιαίτερα Γυναικών και Παιδιών, στο οποίο έγινε εκτενής αναφορά παραπάνω και το οποίο επικύρωσε η Ελλάδα με το Ν 3875/2010.<sup>140</sup> Όπως προκύπτει και από το προοίμιο του ανωτέρω Πρωτοκόλλου, στο οποίο αναφέρεται η εισηγητική Έκθεση του Ν 3875/2010, αυτό αποτελεί την πρώτη παγκόσμια νομική πράξη που καλύπτει όλες τις πτυχές της διακίνησης προσώπων (universal instrument, that addresses all aspects of trafficking in persons), στις περιπτώσεις κατά τις οποίες αυτή συντελείται στο πεδίο του «Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος».

Τα άρθρα 323<sup>Α</sup> ΠΚ και 351 ΠΚ, με τα οποία αντιμετωπίζεται η εμπορία ανθρώπων στο ελληνικό ποινικό δίκαιο, εφαρμόζονται ανεξάρτητα από το διεθνικό χαρακτήρα του εγκλήματος, ανεξάρτητα δηλαδή από το αν τελείται αυτό στα πλαίσια του οργανωμένου εγκλήματος. Κι αυτό πιστευόταν συνιστά μια ορθή επιλογή του νομοθέτη δεδομένου ότι ακριβώς επειδή οι δράστες δραστηριοποιούνται σε μια σειρά από χώρες είναι δύσκολη η εξιχνίαση και η δίωξη ολόκληρου του κυκλώματος, αλλά κατά κύριο

---

<sup>138</sup> Βλ. ενδεικτικά ΣυμβΕφΘεσ. 491/2007 Πραξ/ΛογΠΔ 2007σελ. 532 με εισαγγελική πρόταση Η. Σεφερίδη)

<sup>139</sup> Βλ. ο.π. Εισηγητική Έκθεση Ν 3064/2002

<sup>140</sup> Υπογράφηκε από την Ελλάδα στις 13 Δεκεμβρίου του 2000.

λόγο οι ελληνικές αρχές διώκουν εκείνους που αναπτύσσουν την εγκληματική τους δραστηριότητα στο ελληνικό έδαφος, θα ήταν πολύ δύσκολο αν όχι ακατόρθωτο να αποκαλυφθούν όλοι οι δράστες (ή τουλάχιστον τρεις και πάνω), ώστε να τιμωρηθούν ως κύκλωμα που διαπραττει το έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων.

Όμως με το Ν 3064/2002 (άρθρο 11 παρ. 3), τα εγκλήματα των άρθρων 323<sup>A</sup> ΠΚ και 351 ΠΚ προστέθηκαν μεταξύ άλλων στη λίστα των κακουργημάτων του άρθρου 187 ΠΚ<sup>141</sup>, που διακρίνονται κατά την αξιολόγηση του νομοθέτη για την αυξημένη απαξία και αντικοινωνικότητά τους, στη διάπραξη των οποίων όταν αποβλέπει η δομημένη και με διαρκή δράση ομάδα θεωρείται ότι πρόκειται για εγκληματική οργάνωση και ο δράστης τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι δέκα ετών για το έγκλημα της συγκρότησης (στιγμιαίο έγκλημα) ή/και ένταξη σε εγκληματική οργάνωση.

Με βάση τη νομολογία των ελληνικών δικαστηρίων, η οποία λαμβάνει υπ' όψη τις διαπιστώσεις και τους προβληματισμούς από πλευράς θεωρίας ως προς την ερμηνεία της παραπάνω διάταξης, (ΝΑ ΑΝΑΦΕΡΩ ΠΟΙΕΣ) μπορεί να συναχθεί ότι για να εφαρμοσθεί αυτή για τους δράστες της εμπορίας ανθρώπων πρέπει να ισχύουν τα ακόλουθα: να πληρούνται τα τρία αντικειμενικά στοιχεία (εννοιολογικά γνωρίσματα) που συνθέτουν την εικόνα της εγκληματικής οργάνωσης, ήτοι ένα ποιοτικό (δομημένη

---

<sup>141</sup> Σύμφωνα με το άρθρο 187 ΠΚ με τίτλο 'εγκληματική οργάνωση «Με κάθειρξη μέχρι δέκα ετών τιμωρείται όποιος συγκροτεί ή εντάσσεται ως μέλος σε δομημένη και με διαρκή δράση ομάδα από τρία ή περισσότερα πρόσωπα (οργάνωση) και επιδιώκει τη διάπραξη περισσότερων κακουργημάτων που προβλέπονται στα άρθρα 207 (παραχάραξη), 208 (κυκλοφορία παραχαραγμένων νομισμάτων), 216 (πλαστογραφία), 218 (πλαστογραφία και κατάχρηση ενσήμων), 242 (ψευδής βεβαίωση, νόθευση), 264 (εμπρησμός), 265 (εμπρησμός σε δάση), 268 (πλημμύρα), 270 (έκρηξη), 272 (παραβάσεις σχετικές με τις εκρηκτικές ύλες), 277 (πρόκληση ναυαγίου), 279 (δηλητηρίαση πηγών και τροφίμων), 291 (διατάραξη της ασφάλειας σιδηροδρόμων, πλοίων και αεροσκαφών), 299 (ανθρωποκτονία με πρόθεση), 310 (βαριά σωματική βλάβη), 322 (αρπαγή), 323 (εμπόριο δούλων), 323Α (εμπορία ανθρώπων), 324 (αρπαγή ανηλίκων), 327 (ακούσια απαγωγή), 336 (βιασμός), 338 (κατάχρηση σε ασέλγεια), 339 (αποπλάνηση παιδιών), 348Α (πορνογραφία ανηλίκων), 351 (σωματεμπορία), 351Α (ασέλγεια με ανήλικο έναντι αμοιβής), 374 (διακεκριμένες περιπτώσεις κλοπής), 375 (υπεξαίρεση), 380 (ληστεία), 385 (εκβίαση), 386 (απάτη), 386Α (απάτη με υπολογιστή), 404 (τοκογλυφία), «στο τελευταίο εδάφιο της παραγράφου 5 του άρθρου 87 και στο άρθρο 88 του ν. 3386/2005 (ΦΕΚ 212 Α')», όταν οι πράξεις αυτές (διευκόλυνση της παράνομης εισόδου ή εξόδου ή της παράνομης μεταφοράς υπηκόων τρίτων χωρών) τελούνται από κερδοσκοπία,» όπως επίσης περισσότερων κακουργημάτων που προβλέπονται στη νομοθεσία περί ναρκωτικών, όπλων, εκρηκτικών υλών και προστασίας από υλικά που εκπέμπουν επιβλαβείς για τον άνθρωπο ακτινοβολίες. (Όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 11 παρ. 3 του Ν 3064/2002)».

ομάδα) ένα αριθμητικό (τρία ή περισσότερα άτομα), ένα χρονικό (διάρκεια δράσης), ακόμη δε και ένα υποκειμενικό στοιχείο που είναι η επιδίωξη τέλεσης περισσότερων κακουργημάτων – στην εν λόγω περίπτωση της εμπορίας ανθρώπων και της σωματεμπορίας- απ' αυτά που αναφέρονται στην πιο πάνω διάταξη. Η επιδίωξη διάπραξης των εγκλημάτων που αναφέρονται στο άρθρο 187 παρ. 1 ΠΚ πρέπει να υπάρχει κατά την έστω και άτυπη βούληση των μετεχόντων, δεν είναι δε ανάγκη να έχουν εξειδικευτεί οι κατ' ιδίαν πράξεις της ομάδας, ή να έχει εκδηλωθεί προς τα έξω δραστηριότητα ή και να έχει σχεδιαστεί και μία ακόμη πράξη, αλλά αρκεί η ύπαρξη της οργάνωσης με τον παραπάνω σκοπό<sup>142</sup>. Ως δομημένη εγκληματική ομάδα νοείται αυτή η οποία συγκροτείται με εγκληματική σε βάθος χρόνου προοπτική, στην οποία η βούληση καθενός μέλους, υποτάσσεται στη βούληση της ολότητας και στην οποία τα μέλη αισθάνονται έναντι αλλήλων ως ενιαία ομάδα (ΕφΑθ 3244/2003 ΠοινΧρ ΝΔ', 993, ΕφΑθ 3028/2003 ΠοινΧρ ΝΕ', 164). Δηλαδή δομημένη ομάδα είναι εκείνη που δεν σχηματίζεται περιστασιακά για την άμεση διάπραξη ενός εγκλήματος, αλλά προέχει ο τρόπος λειτουργίας της, ο οποίος διέπει σε τέτοιο βαθμό την εγκληματική δράση ώστε τα πρόσωπα που την διεκπεραιώνουν να έχουν δευτερεύουσα σημασία με την έννοια ότι μπορούν να αντικατασταθούν ή να εναλλαχθούν (πραγματοπαγής χαρακτήρας). Το κέντρο βάρους μετατοπίζεται στη διάρθρωση ενός συστήματος λειτουργίας της οργάνωσης, συνήθως με τη θέσπιση ιεραρχικών δομών στην κατανομή αρμοδιοτήτων και καθηκόντων μεταξύ των μελών και στη συντονισμένη δράση των μελών της που κατευθύνεται από τη βούληση του συνόλου αυτών για την πραγμάτωση των στόχων της η οποία (βούληση) εν τοις πράγμασι είναι δεσμευτική για καθένα από τα μέλη, χωρίς να απαιτείται για τη διαμόρφωσή της η συμμετοχή όλων στο σχεδιασμό των εγκλημάτων, αρκεί κάθε μέλος να γνωρίζει ότι συνεισφέρει διά της ασκήσεως των ανατεθειμένων σ' αυτό καθηκόντων, στην πραγμάτωση των στόχων της. Σε επίπεδο υποκειμενικής υπόστασης απαιτείται συνολικός

---

<sup>142</sup> ΣυμβΕφΑθ 969/2007 [www.nbonline.gr](http://www.nbonline.gr), ΣυμβΑΠ 404/2004 [www.nbonline.gr](http://www.nbonline.gr)

(ενιαίος) δόλος που να καλύπτει εκ των προτέρων τις σχεδιαζόμενες πράξεις και την επανειλημμένη τέλεσή τους και δεν αρκεί η οργάνωση να επιδιώκει τη διάπραξη ενός συγκεκριμένου εγκλήματος και να αποφασίζει το πρώτον, μετά τη διάπραξή του, τη συνέχιση της εγκληματικής δραστηριότητας είτε για τον προσπορισμό πρόσθετων ωφελημάτων είτε για τη διατήρηση των ήδη κτηθέντων (ΕφΑθ 3028/2003 ΠοινΧρ ΝΕ', 164).

Η συγκρότηση της εγκληματικής οργάνωσης είναι έγκλημα αφηρημένης διακινδύνευσης για τα έννομα αγαθά κατά των οποίων στρέφονται τα κακουργήματα που σκοπεύεται να διαπραχθούν<sup>143</sup>. Για την στοιχειοθέτηση επομένως του εγκλήματος της συγκρότησης και ένταξης σε εγκληματική ομάδα με διαρκή δράση πρέπει να πληρούνται το υποκειμενικό στοιχείο του αδίκου που περιγράφεται στην παρ. 1 του άρθρου αυτού, πρέπει δηλαδή να αποδεικνύεται η βεβαιότητα του σκοπού συστηματικής τέλεσης απεριόριστου αριθμού των εν λόγω κακουργημάτων, δεν είναι όμως αναγκαία και η πραγμάτωσή τους. Έτσι τελικά με τη διάταξη αυτή τιμωρείται η βούληση των μελών της εγκληματικής ομάδας, η οποία προέβη στο σχηματισμό της διάπραξης ενός εγκλήματος ή εγκλημάτων που αναφέρονται στην διάταξη του άρθρου 187 ΠΚ χρησιμοποιώντας τα υπάρχοντα σε αυτήν οικονομουλικοτεχνικά μέσα<sup>144</sup>. Επομένως για την τυπική τελείωση του εγκλήματος του άρθρου 187 ΠΚ δεν απαιτείται ούτε αποτελεί στοιχείο του αδίκου χαρακτήρα της πράξης η διάπραξη των εγκλημάτων της εμπορίας ανθρώπων και της σωματεμπορίας. Σε περίπτωση δηλαδή που τελούνται τα εγκλήματα αυτά, υφίσταται αληθής και πραγματική συρροή μεταξύ αυτών και της συγκρότησης και ένταξης σε εγκληματική οργάνωση (187 ΠΚ), λόγω και της ετερότητας των εννόμων αγαθών των

---

<sup>143</sup> Α. Τζανετής, «Η έννοια της εγκληματικής οργάνωσης κατ' άρθρο 187 παρ. 1» ΠοινΧρ ΝΑ', 1016 επ.

<sup>144</sup> Βλ. ΑΠ 87/2000 ΠοινΔικ 3/2000 σελ. 468, ΑΠ 265/2002 Πράξη και Λόγος Ποινικού Δικαίου 2003 σελ. 223, ΑΠ 615/2003 Πράξη και Λόγος Ποινικού Δικαίου 2003 σελ. 223, ΣυμβΕφΘεσ. 491/2007 Αρμ 2007 σελ. 1760

διατάξεων- κατά την κρατούσα άποψη έννομο αγαθό των διατάξεων του άρθρου 187 ΠΚ είναι η «δημόσια τάξη».<sup>145</sup>

Είναι χαρακτηριστικό το υπ' αριθμ. 491/2007 βούλευμα του ΣυμβΕφΘεσ με το οποίο παραπέμφθηκαν οι τρεις κατηγορούμενοι στο αρμόδιο Τριμελές Εφετείο κακουργημάτων μεταξύ άλλων για τις πράξεις της συγκρότησης εγκληματικής οργάνωσης και ένταξης σ' αυτήν (άρθρο 187 παρ. 1 ΠΚ) σε αληθή πραγματική συρροή με την εμπορία ανθρώπων κατά συναυτουργία και κατά συρροή (άρθρα 45, 94 παρ. 1, 323<sup>A</sup> ΠΚ). Το Δικαστικό Συμβούλιο θεώρησε ότι προέκυψαν επαρκείς ενδείξεις ενοχής με βάση τις οποίες παραπέμπονται οι κατηγορούμενοι μεταξύ άλλων για το έγκλημα του άρθρου 187 ΠΚ, καθώς: *«Από όλα τα ανωτέρω συνάγεται πως οι τρεις κατηγορούμενοι, ενεργώντας από κοινού και με τον ομοεθνή τους με το όνομα Δ.Φ. αγνώστων λοιπών στοιχείων, συγκρότησαν ομάδα με δομημένη και με διαρκή δράση (ομάδα), για τη διάπραξη του εγκλήματος της εμπορίας ανθρώπων. Οι ανωτέρω δράστες στρατολογούσαν ευάλωτα οικονομικά άτομα, πείθοντας αυτά πως θα τους βοηθούσαν να ανεύρουν νόμιμη επικερδή εργασία στην Ελλάδα και παρασύροντας αυτά προωθούσαν αυτά (τα άτομα) στην Ελλάδα απευθείας από τη Βουλγαρία ή διαμέσου άλλων χωρών. Η προώθηση τους στην Ελλάδα επιτυγχανόταν με τη συνδρομή του ομοεθνούς τους ΔΕ.Ε., αγνώστων λοιπών στοιχείων, ο οποίος τους παραλάμβανε από την Βουλγαρία και τους οδηγούσε στην Ελλάδα και τους παρέδιδε στους συγκατηγορουμένους του (πρώτους τρεις κατηγορουμένους). Οι οποίοι, εκμεταλλευόμενοι την ευάλωτη θέση τους, ως αλλοδαπών, που δεν γνώριζαν την Ελληνική γλώσσα και δεν είχαν νόμιμα έγγραφα για την είσοδο τους στην Χώρα, προωθούσαν αυτούς να εργαστούν σε διάφορους εργοδότες. Αυτοί εισέπρατταν τις αμοιβές αυτών, τις οποίες κατακρατούσαν δήθεν με το πρόσχημα της εξοφλήσεως των οφειλών αυτών για τις γενόμενες για την έλευση τους στην Ελλάδα δαπάνες και τα έξοδα παραμονής και διατροφής τους στη Χώρα....*

---

<sup>145</sup> Βλ. ΣυμβΕφΘεσ. 27/2009 [www.dsnet.gr](http://www.dsnet.gr), ο.π. ΣυμβΕφΘεσ 289 /2005

*Τα παραπάνω αποδεικνύουν, ότι μεταξύ απάντων των κατηγορουμένων υπήρχε σύνδεσμος, δομή, κατανομή ρόλων με αρχικό σκοπό διάπραξης πλειόνων κακουργημάτων σωματεμπορίας, ενώ καθένας από αυτούς είχε καθορισμένο ρόλο. (Συμβ ΕφΑιγ 35/2005)*

Πάντως είναι ιδιαίτερα προβληματικό το γεγονός ότι ενώ αναγνωρίζεται από όλους ο διασυννοριακός χαρακτήρας του εγκλήματος της εμπορίας ανθρώπων το οποίο τελείται από «κυκλώματα», και κατά κανόνα όχι από μεμονωμένους δράστες, είναι πολύ λίγες οι αποφάσεις εκείνες των ελληνικών δικαστηρίων που διαπιστώνουν την ύπαρξη εγκληματική οργάνωσης. Και το προβληματικό έγκειται στο ότι προφανώς οι αρχές δε μπόρεσαν να φτάσουν και στους λοιπούς συμμετόχους του εγκλήματος, οι οποίοι εξακολουθούν να είναι ελεύθεροι και σε θέση να συνεχίσουν, ίσως σε άλλη χώρα ή χρησιμοποιώντας άλλες μεθόδους την εγκληματική τους δραστηριότητα.

Αν οι δράστες της εμπορίας ανθρώπων (περισσότεροι από δύο) έχουν ενωθεί για την διάπραξη κακουργήματος χωρίς να υφίσταται δομημένη και με διαρκή δράση ομάδα από τρία ή περισσότερα άτομα δεν στοιχειοθετείται η αξιόποινη πράξη της παρ. 1 του άρθρου 187 ΠΚ, μπορεί, όμως να εφαρμοσθεί η διάταξη της παρ. 5 εδ. α του 187 ΠΚ, που αφορά τη σύσταση συμμορίας που τιμωρείται σε βαθμό πλημμελήματος και έχει επικουρικό χαρακτήρα σε σχέση με την παρ. 1 του άρθρου αυτού<sup>146</sup>. Η ένωση μεταξύ των δραστών της εμπορίας ανθρώπων στην περίπτωση αυτή πρέπει να έχει προοπτική διάρκειας, καθώς, αν κάτι τέτοιο δε γίνει δεκτό θα υφίσταται ο κίνδυνος να μεταβάλλεται κάθε μορφή συναυτουργίας και στο έγκλημα της συμμορίας<sup>147</sup>.

Σκόπιμο κρίνεται κάποια δικονομικά ζητήματα που προκύπτουν όταν τίθεται ζήτημα εφαρμογής της διάταξης αυτής (ανακριτικές πράξεις, αρμόδιο δικαστήριο, παραγραφή) να αναλυθούν στο κεφάλαιο, όπου

---

<sup>146</sup> βλ. Εισηγ. Έκθεση Ν 2928/2001, ΕφΑθ 2993/2004 ΠοινΧρ ΝΕ', 931, ΕφΑθ 3028/2003 ΠοινΧρ ΝΕ', 164

<sup>147</sup> βλ. ΑΠ 656/2007, ΑΠ 131/2008, ΑΠ 1410/2008, ΑΠ 757/2006, ΑΠ 940/2006, ΑΠ 947/2006 Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών του ΔΣΑ

παρουσιάζονται τα ζητήματα της ποινικής δικονομίας που σχετίζονται με τα εγκλήματα της εμπορίας ανθρώπων.

#### **IV) ΕΜΠΟΡΙΟ ΑΝΘΡΩΠΩΝ (323<sup>A</sup> ΠΚ) ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΟ ΔΟΥΛΩΝ (323 ΠΚ)**

Όσο κι αν έχει γίνει διεθνώς πλέον συνείδηση ότι η εμπορία ανθρώπων αποτελεί «σύγχρονη μορφή δουλείας», καθόσον υποβαθμίζεται η ανθρώπινη αξία και ο άνθρωπος αντιμετωπίζεται ως αντικείμενο προς πώληση και εντατική εκμετάλλευση, νομικά, σε εθνικό και διεθνές επίπεδο(βλ. ιδίως Πρωτόκολλο του Παλέρμο και Ευρωπαϊκή Σύμβαση του 2005), οι έννοιες εμπόριο δούλων και εμπόριο ανθρώπων διαφοροποιούνται σημαντικά.<sup>148</sup> Σε διεθνές επίπεδο, μόνο το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο φαίνεται να διαφωνεί με την παραπάνω διαφοροποίηση, καθώς με πρόσφατη σχετικά νομολογία του<sup>149</sup> αναφέρθηκε στην Υπόθεση Oswald Pohl και άλλοι (3-11-1947) για την έννοια της δουλείας, υιοθετώντας την κρίση του Δικαστηρίου της Νυρεμβέργης, κατά την οποία: «Δουλεία μπορεί να υπάρξει και χωρίς χρήση βίας ή βασανιστηρίων. Οι δούλοι μπορεί να είναι καλοταϊσμένοι, καλοντυμένοι και να έχουν μια άνετη στέγη, ωστόσο παραμένουν δούλοι, εάν χωρίς νόμιμη διαδικασία έχουν στερηθεί την ελευθερία τους με βίαιη κατακράτηση. Μπορούμε να εξαλείψουμε κάθε ίχνος κατάχρησης, να παραβλέψουμε την πείνα, τους ξυλοδαρμούς και άλλες βάρβαρες πράξεις, αλλά το γεγονός της δουλείας, καταναγκαστικής εργασίας, θα παραμείνει. Δεν υπάρχει εθελοντική δουλεία. Ακόμα κι αν η δουλεία μετριάζεται από ενδεχόμενη ανθρώπινη μεταχείριση, πάντα θα παραμένει δουλεία»

Σε εθνικό επίπεδο, πριν τη θέσπιση των διατάξεων του άρθρου 323<sup>A</sup> ΠΚ με το Ν 3064/2002, η εγγύτερη νοηματικά διάταξη η εφαρμογή της

---

<sup>148</sup> Βλ. αναλυτικά για τη διαφοροποίηση των δύο αυτών εννοιών στα διεθνή κείμενα, ο.π. Συκιάτου Α., Η έννοια του θύματος στην εμπορία ανθρώπων σελ. 688-690

<sup>149</sup> Βλ. την Πρωτοβάθμια Απόφαση της 22-2-2001 και απόφαση του Εφετειακού Τμήματος της 12-6-2002 ο.π. Συκιάτου Α., Η έννοια του θύματος στην εμπορία ανθρώπων σελ. 689

οποίας μπορούσε να διερευνηθεί σε περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων ήταν αυτή του άρθρου 323ΠΚ για το «εμπόριο δούλων». Κατά την παρ. 1 του άρθρου αυτού «Όποιος ενήργησε εμπόριο δούλων τιμωρείται με κάθειρξη», ενώ στην παρ. 2, όπου υιοθετείται αυτούσιο το περιεχόμενο της έννοιας όπως αυτή αποτυπώνεται στη Σύμβαση της Γενεύης της 15-9-1926 (η οποία κυρώθηκε με το Ν 4473/1990) αναφέρεται το τι περιλαμβάνει το εμπόριο δούλων: *«κάθε πράξη σύλληψης, απόκτησης και διάθεσης ενός ατόμου, η οποία σκοπεύει να το κάνει δούλο, κάθε πράξη απόκτησης δούλου με σκοπό τη μεταπώληση ή την ανταλλαγή του, την πράξη της παραχώρησης με πώληση ή την ανταλλαγή αποκτημένου δούλου και γενικά κάθε πράξη εμπορίου ή μεταφοράς δούλων»*. Η λέξη «δούλος» λοιπόν έχει την έννοια του ανθρώπου που στερούμενος κάθε ελευθερίας και ατομικού ή πολιτικού δικαιώματος, βρίσκεται στην απόλυτη και διαρκή εξουσία κάποιου άλλου ως ιδιοκτησία αυτού, υποβιβασμένος σε πράγμα που μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο συναλλαγής, δηλαδή του ανδράποδου, κατάσταση δηλαδή στην οποία είναι εξαιρετικά δύσκολο να περιέλθει κάποιος στις σύγχρονες αστικές δημοκρατίες<sup>150</sup>. Όπως έχει παρατηρηθεί<sup>151</sup>, η χρήση του όρου «δούλος» στη διάταξη αυτή έχει ουσιαστικά εκμηδενίσει τη σημασία της, γεγονός που επιβεβαιώνει και η νομολογιακή ανενέργεια της εν λόγω διάταξης. Η νομοτυπική μορφή του αδικήματος αυτού, όπως διατυπώνεται στις παραπάνω διατάξεις, ταυτίζεται στην ουσία με την ιστορικά γνωστή έννοια της δουλεμπορίας, όπως ήταν διαδεδομένη στο 18<sup>ο</sup> αιώνα με τη μαζική σύλληψη και μετακίνηση εκατομμυρίων κατοίκων της Αφρικανικής ηπείρου σε άλλες χώρες, κυρίως της Αμερικής, συνιστώντας ακόμη τότε, νόμιμη μορφή εμπορίου και της οποίας η πλήρης κατάργηση στις ευρωπαϊκές αποικίες επήλθε μόλις το 1928, ενώ ως φαινόμενο εξακολούθησε να υπάρχει σε χώρες όπως η Κίνα και η Λιβερία. Πρόθεση του νομοθέτη, όπως συνάγεται από τα παραπάνω ήταν ακριβώς η πάταξη αυτού του φαινομένου και όχι η υπαγωγή στην έννοια της δουλεμπορίας κάθε

---

<sup>150</sup> Βλ. και Μανωλεδάκη Ι., Ερμηνεία των όρων του Ειδικού Μέρους του Ποινικού Κώδικα, υπό άρθρο 323, σελ..... και ΣυμβΠλημΘες185/2003 [www.dsnet.gr](http://www.dsnet.gr)

<sup>151</sup> Βλ. ο.π. Συμεωνίδου – Καστανίδου, Εμπορία ανθρώπων, ΠοινΔικ 2002 σελ. 424

ενέργειας του δράστη που αποσκοπεί στην στέρηση της ελευθερίας του άλλου και στην εκμετάλλευσή του, όταν με αυτή ο παθών δεν περιέρχεται στην κατάσταση του δούλου, όπως περιγράφηκε παραπάνω, όταν δηλαδή ακόμα κι αν πρόσκαιρα υποβιβάζεται ο άνθρωπος σε πράγμα και μάλιστα ανταλλάξιμο, δεν υπόκειται στη διαρκή και απόλυτη εξουσία του άλλου στερούμενος από κάθε ατομικό και πολιτικό δικαίωμα, ενώ συγχρόνως έχει αποκλεισθεί η δυνατότητά του να καταφύγει στα θεσμοθετημένα όργανα της Πολιτείας για να προστατευθεί και να διεκδικήσει την ελευθερία του. Η συντριπτική πλειοψηφία των περιπτώσεων εμπορίας ανθρώπων δεν μπορούν να υπαχθούν στο εμπόριο δούλων, γιατί ακριβώς συνήθως τα θύματα δε βρίσκονται σε διαρκή και απόλυτη εξουσία του δράστη στερούμενα από κάθε ατομικό και πολιτικό δικαίωμά τους, ούτε έχει αποκλεισθεί η δυνατότητά τους να καταφύγουν στα θεσμοθετημένα όργανα της Πολιτείας για να προστατευθούν και να διεκδικήσουν την ελευθερία τους. Βέβαια τα μέσα που επιστρατεύουν οι δράστες (η βία, οι απειλές, η εξαπάτησή τους με διάφορα τεχνάσματα) έχουν ως αποτέλεσμα να δημιουργούνται δεσμά που το θύμα είναι ανήμπορο να σπάσει και να απελευθερωθεί με αποτέλεσμα τελικά να παραμένει υποταγμένος σ' αυτούς σα να είναι δεμένο με μια αόρατη αλυσίδα και να τους αποφέρει κέρδη. Το στοιχείο της φυσικής εξουσίας του δράστη πάνω στο θύμα, διαφοροποιείται ποσοτικά και ποιοτικά ως προς την καθολικότητα και τη διάρκειά του σε σχέση με την εμπορία δούλων, καθώς δεν απαιτεί ούτε την πλήρη υποδούλωση του θύματος ούτε τη διαρκή και χωρίς καμία διακοπή θέση του υπό την εξουσία του δράστη<sup>152</sup>. Έπρεπε λοιπόν να θεσπιστεί η διάταξη του άρθρου 323<sup>A</sup> ΠΚ ακριβώς γιατί τα πραγματικά περιστατικά που συγκροτούν την αντικειμενική υπόσταση του αδικήματος αυτού δεν επαρκούν για την υπαγωγή της πράξης στη διάταξη του άρθρου 323. Έτσι μια σειρά συμπεριφορών που μπορούν να υπαχθούν σήμερα στις διατάξεις για την εμπορία ανθρώπων, στο παρελθόν έμεναν ατιμώρητες ή υπάγονταν σε διατάξεις άλλες, πλημμεληματικού χαρακτήρα κατά κύριο

---

<sup>152</sup>

Ο.π. ΣυμβΠλημΘεσ185/2003 [www.dsnet.gr](http://www.dsnet.gr)

λόγο– π.χ. σωματική βλάβη, παράνομη κατακράτηση, απειλή, μαστρωπεία, παραμέληση αποτροπής από επαιτεία- με την εφαρμογή των οποίων όμως κατά την ποινική μεταχείριση του δράστη δεν προσδίδεται η αυξημένη ποινική απαξία σ' εκείνον που διακινεί και εμπορεύεται ανθρώπους χρησιμοποιώντας τους ως μέσο πλουτισμού του και στερώντας τους την προσωπική τους ελευθερία, απαξία που εκφράζεται με την τυποποίηση άλλωστε του εγκλήματος της εμπορίας ανθρώπων ως κακούργημα.<sup>153</sup>

## **V) ΣΧΕΣΗ ΤΩΝ ΑΡΘΡΩΝ 323Α ΠΚ, 351 ΠΚ και 322 ΠΚ**

Για να εξακριβωθεί η σχέση μεταξύ της αρπαγής του άρθρου 322 ΠΚ και της εμπορίας ανθρώπων (323<sup>Α</sup> ΠΚ) και σωματεμπορίας (351 ΠΚ) χρειάζεται να προηγηθεί η προσέγγιση κάποιων κρίσιμων στοιχείων της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος του άρθρου 322 ΠΚ.

Κεντρικό ζήτημα συνιστά ο προσδιορισμός της έννοιας της σύλληψης, απαγωγής ή παράνομης κατακράτησης κάποιου έτσι ώστε ο τελευταίος να αποστερείται την προστασία της πολιτείας, (άρθρο 322 παρ. 1) κατάσταση η οποία ενδεικτικώς εξειδικεύεται παρακάτω ως “περιαγωγή σε ομηρία ή σε άλλη παρόμοια κατάσταση στέρησης της ελευθερίας”. Τα καθοριστικά στοιχεία για την ύπαρξη κατάστασης στέρησης της ελευθερίας είναι

α) η υπαγωγή του θύματος στη φυσική εξουσίαση του δράστη και η απόκτηση πραγματικής εξουσίασης διαθέσεως του<sup>154</sup>, με αποτέλεσμα το θύμα να μεταβάλλεται από άνθρωπο με προσωπική αξιοπρέπεια σε “πράγμα ανήκον στην κυριότητα εκείνου υπό την εξουσία του οποίου

---

<sup>153</sup> Βλ ο.π.την ΣυμβΠλημΘεσ185/2003, όπου το δικαστήριο αναγνωρίζει το αδιέξοδο αυτό λόγω του νομοθετικού κενού που υπήρχε πριν τη θέσπιση του άρθρου 323<sup>Α</sup> ΠΚ: οι διατάξεις για την εμπορία ανθρώπων δε μπορούσαν να εφαρμοσθούν, καθώς οι πράξεις είχαν τελεστεί πριν την τυποποίηση του εν λόγω εγκλήματος, ενώ ούτε το άρθρο 323 ΠΚ για το εμπόριο δούλων μπορούσε να εφαρμοσθεί. Έτσι ο δράστης παραπέμφθηκε για τα πλημμελήματα της σωματικής βλάβης, της εξώθησης σε επαιτεία και της διευκόλυνσης παράνομης παραμονής τους στη χώρα, σε αληθή πραγματική συρροή.

<sup>154</sup> Γάφου Ποινικών δίκαιον Ειδικόν Μέρος, τεύχ. Δ,1963 σελ. 147, Μπουρόπουλου Ερμηνεία του ποινικού Κώδικος τ.Β σε. 540, Τούση – Γεωργίου Ποινικός Κώδιξ, ημιτ. Β, 1967 σελ. 829

διατελεί”<sup>155</sup>. Η αναφορά άλλωστε σε “συνθήκες ομηρείας” επιβεβαιώνουν ότι πρόκειται για μια κατάσταση όπου ο άνθρωπος υποβιβάζεται σε αναλώσιμο, που χρησιμοποιείται είτε ως αντικείμενο συναλλαγής – αντάλλαγμα (π.χ. Οι ζωές δύο ομήρων αεροπορικής για τον ανεφοδιασμό αεροπλάνου σε καύσιμα), είτε ως μέσο εξαναγκασμού για την επίτευξη κάποιου σκοπού (π.χ. Ανταλλαγή ομήρων με κρατούμενες στη φυλακή)<sup>156</sup> β) ο δράστης πρέπει να αποστερεί το θύμα από την προστασία τη πολιτείας όχι μόνο διότι απλά και μόνο του στερεί την προστασία της οργανωμένης εκτελεστικής εξουσίας, αλλά γιατί με τη φυσική εξουσία που ασκεί πάνω του, στην ουσία το “εκριζώνει από το πλαίσιο της έννομης τάξης αναιρώντας τη θεσμοθετημένη αναγνώρισή του ως υποκείμενου δικαίου”<sup>157</sup>

γ) η κατακράτηση αυτή πρέπει να είναι διαρκής και μακροχρόνια, να δημιουργείται απόλυτη αδυναμία διαφυγής του θύματος και απόλυτη αδυναμία επικοινωνίας με οποιονδήποτε τρίτο, που θα μπορούσε να του παράσχει βοήθεια

Σύμφωνα με τα παραπάνω συνάγεται ότι κάποιες συμπεριφορές μπορούν να υπαχθούν στις διατάξεις και των δύο εγκλημάτων - της εμπορίας ανθρώπων (ή της σωματεμπορίας) και της αρπαγής. Αυτό συμβαίνει όταν ο δράστης συλλαμβάνει, απάγει ή παράνομα κατακρατεί το θύμα, έτσι ώστε να το στερεί από την προστασία της πολιτείας χρησιμοποιώντας ως μέσα τέλεσης, τη βία ή την απειλή βίας ή την εξαπάτηση (στην οποία συμπεριλαμβάνεται και η απόσπαση συναίνεσης με απειλητικά μέσα), με σκοπό να εξαναγκάσει το θύμα σε πράξη, παράλειψη ή ανοχή για την οποία δεν υπάρχει υποχρέωσή του και η οποία συνδέεται με έναν από τους απαιτούμενους σκοπούς για την τέλεση του εγκλήματος της εμπορίας ανθρώπων και της σωματεμπορίας για την οποία δεν υπάρχει υποχρέωσή του – π.χ. το θύμα να εξαναγκάζεται να παρέχει την εργασία του, να ανέχεται ασελγείς πράξεις εις βάρος του από πελάτες, να δώσει

---

<sup>155</sup> Καρανίκας Εγχειρίδιον Ποινικού Δικαίου, τ. Γ., Ειδικόν Μέρος, 1962, σελ. 56

<sup>156</sup> Ο.π. Δημήτρη, Το ελληνικό κυρωτικό Εγχείρημα..., σελ. 178

<sup>157</sup> Ο.π. Δημήτρη, Το ελληνικό κυρωτικό Εγχείρημα..., σελ. 178

κάποιο ζωτικό του όργανο κτλ. Στις περιπτώσεις αυτές θα πρέπει να δοθεί προβάδισμα και να εφαρμοσθούν η διάταξη του άρθρου 322 ΠΚ, η οποία αφορά περιπτώσεις βαρύτερης προσβολής του εννόμου αγαθού της προσωπικής ελευθερίας σε σχέση μ' αυτή των άρθρων 323Α και 351 ΠΚ, γι αυτό και προβλέπει μάλιστα βαρύτερη σε σχέση μ' αυτές τιμώρηση (κάθειρξη από 10 έως 20 έτη).

Επομένως θα εφαρμοσθεί η διάταξη του άρθρου 322 ΠΚ , όταν εκτός από την πλήρωση των λοιπών στοιχείων του αδικού το θύμα βρίσκεται διαρκώς υπό τη φυσική εξουσία των δραστών ή έχει αποστερηθεί τη δυνατότητα να επικαλεσθεί τη συνδρομή της πολιτειακής εξουσίας προς απαλλαγή του από την κατάσταση αυτή. Δε μπορεί να εφαρμοσθεί, όμως η διάταξη αυτή, αν το θύμα έχει επιλογή να διαφύγει ή να μην επιστρέψει στην εξουσία του δράστη, αν έχει δυνατότητα επικοινωνίας με τρίτα πρόσωπα ικανά να του παράσχουν βοήθεια, αν έχει δυνατότητα να απομακρυνθεί από τον φερόμενο ως χώρο κατακράτησής του και να επικοινωνήσει με τρίτους, π.χ. Μέσω της αυτοπρόσωπης παρουσίας του σε δημόσιες υπηρεσίες ή σε δημόσιους χώρους, αλλά ακόμα κι αν μπορεί να επικοινωνήσει με τρίτους τηλεφωνικά. Στις παραπάνω περιπτώσεις αλλά και γενικά όταν ο δράστης δε χρησιμοποιεί βία, απειλές ή δεν έχει εξαπατήσει το θύμα, αλλά πχ έχει παρασύρει το θύμα λόγω εκμετάλλευσης της ευάλωτης θέσης του, εφόσον πληρούνται και οι λοιπές προϋποθέσεις των άρθρων 323Α ΠΚ ή 351 ΠΚ, θα εφαρμοσθούν αυτές οι διατάξεις.

## **VI) ΣΩΜΑΤΕΜΠΟΡΙΑ (351 ΠΚ) ΚΑΙ ΜΑΣΤΡΩΠΕΙΑ (349 ΠΚ)**

Στις περισσότερες των περιπτώσεων της σωματεμπορίας, ο σκοπός του δράστη για γενετήσια εκμετάλλευση του θύματος πραγματοποιείται και το θύμα οδηγείται στην πορνεία, είτε για πρώτη φορά είτε έχοντας και στο παρελθόν εμπλακεί σε μια τέτοια κατάσταση, κατά κανόνα σε συνθήκες που διαμορφώνει και επιβάλλει ο δράστης. Τίθεται τότε ζήτημα εφαρμογής των διατάξεων για τη μαστροπεία, κατά το άρθρο 349 παρ. 3

ΠΚ, όπως αυτό αναμορφώθηκε με το άρθρο 7 Ν. 3064/2002. Ως προς την εφαρμογή αυτής της διάταξης χρειάζεται να παρατηρηθούν τα εξής:

Κατά το άρθρο 349 παρ. 3 εδ. Α ΠΚ, όπως ισχύει μετά την τροποποίησή του, όποιος κατ' επάγγελμα ή από κερδοσκοπεία προάγει στην πορνεία γυναίκες τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον δέκα οκτώ μηνών και με χρηματική ποινή. Η «προαγωγή» στην πορνεία συνίσταται στην καθ' οιονδήποτε τρόπο (παροτρύνσεις, πιέσεις) και με οποιαδήποτε μέσα (παροχή καταλύματος, ανεύρεση ερωτικών συντρόφων) παρακίνηση της γυναίκας, που δεν είναι ακόμα πόρνη, να τραπεί στην πορνεία ή και η ενίσχυση της τυχόν εισηγμένης και μη πραγματοποιηθείσης ακόμα αποφάσεως της γυναίκας να πράξει τούτο<sup>158</sup>. Πορνεία είναι η παράδοση του ιδίου σώματος σε πλείονα πρόσωπα ανευ εκλογής, δηλαδή η παροχή κατά συνήθεια σαρκικών ηδονών (συνουσίας αλλά και κάθε ασελγούς πράξης) σε αόριστο αριθμό προσώπων αντί χρημάτων ή άλλης αμοιβής<sup>159</sup>. Πρόκειται για ένα υπαλλακτικώς μεικτό έγκλημα που τελείται με δύο τρόπους, κατ' επάγγελμα και από κερδοσκοπία, όπως αυτοί οι όροι έχουν αναλυθεί παραπάνω. Παθητικό υποκείμενο του εγκλήματος, σε αντίθεση με τη σωματεμπορία μπορεί να είναι μόνο γυναίκα, έστω και μη αμέπτων ηθών και ανήλικη ακόμα. Κατά την κρατούσα άποψη<sup>160</sup> στη νομολογία και τη θεωρία, απαιτείται η γυναίκα να μην έχει γίνει ακόμα πόρνη, πράγμα το οποίο δεν ισχύει για την εφαρμογή της διάταξης της σωματεμπορίας, θύμα της οποίας άλλωστε μπορεί να είναι και άνδρας ενήλικος<sup>161</sup>. Η άποψη που έχει διατυπωθεί στη θεωρία<sup>162</sup>, ότι αρκεί και η παρακίνηση της ήδη εταιριζόμενης

---

<sup>158</sup> ΑΠ 769/2009 [www.dsanet.gr](http://www.dsanet.gr), ΑΠ 854/2010 [www.areiospagos.gr](http://www.areiospagos.gr), ΑΠ 1027/2008 [www.areiospagos.gr](http://www.areiospagos.gr), ΑΠ 562/2002, [www.areiospagos.gr](http://www.areiospagos.gr), ΣυμβΕφΑθ 854/2006 ΠοινΔικ 7/2007 σελ. 818

<sup>159</sup> ΑΠ 769/2009 [www.dsanet.gr](http://www.dsanet.gr), ΑΠ 854/2010 [www.areiospagos.gr](http://www.areiospagos.gr), ΑΠ 1027/2008 [www.areiospagos.gr](http://www.areiospagos.gr), ΑΠ 562/2002, [www.areiospagos.gr](http://www.areiospagos.gr), ΣυμβΕφΑθ 854/2006 ΠοινΔικ 7/2007 σελ. 818

<sup>160</sup> Ο.π. ΑΠ 854/2010, ΑΠ 721/2004 ΝοΒ52 σελ. 1805, ΑΠ 402/2004 [www.dsanet.gr](http://www.dsanet.gr), ΣυμβΕφΑθ 1754/2003, ΑΠ 62/2005, ΣυμβΕφΑθ 2327/2005 [www.dsanet.gr](http://www.dsanet.gr), ΑΠ 1217/1987 ΠοινΧρον ΛΗ σελ.41

<sup>161</sup> Για τη μαστροπεία ανηλίκων βλ. το άρθρο 349 παρ. 1 που προβλέπει την κακουργηματική τυποποίηση του εγκλήματος.

<sup>162</sup> Βλ. Μαγκάκη Τα εγκλήματα περί την γενετήσιον και την οικογενειακήν ζωήν: δογματική έρευνα κατά τον ημέτερον ποινικόν κώδικα, ΑΦΟΙ Σάκκουλα, Αθήνα 1967 σελ. 129, κατά τον οποίο πρέπει

γυναίκας, να συνεχίσει τη δραστηριότητάς της αυτή, δεν έχει επικρατήσει.<sup>163</sup>

Έχει υποστηριχθεί ότι η μαστροπεία και η σωματεμπορία συρρέουν φαινομενικά, καθώς «η μαστροπεία απορροφάται από το βαρύτερο έγκλημα της σωματεμπορίας καθ' όσον μάλιστα αποτελεί και την πραγματοποίηση του σκοπού της σωματεμπορίας, ο οποίος σκοπός κατά τα ανωτέρω συνίσταται στην άσκηση της πορνείας υπό των προσλαμβανομένων γυναικών».<sup>164</sup> Όμως κατά την επικρατέστερη άποψη στη νομολογία, την οποία υιοθετεί και η γράφουσα, μεταξύ του εγκλήματος της σωματεμπορίας και της μαστροπείας υφίσταται αληθής πραγματική συρροή<sup>165</sup>, καθώς «κανένα από αυτά δεν αποτελεί συστατικό στοιχείο, ούτε επιβαρυντική περίπτωση, ούτε αναγκαιο μέσο τέλεσης του άλλου, οπότε κανένα από αυτά δεν απορροφάται από το άλλο».<sup>166</sup> Πολλές φορές ο σκοπός του δράστη για τη γενετήσια εκμετάλλευση του θύματος της σωματεμπορίας συνίσταται ακριβώς στην εκπόρνευση του θύματος, όπως αποδίδεται στη νομολογία με τον όρο «με σκοπό να το προωθήσει στην πορνεία»<sup>167</sup>, τα έσοδα από την οποία εισπράττει κατά κανόνα εξ ολοκλήρου ή μερικώς ο δράστης, στοιχείο που αποδεικνύει άλλωστε και το κίνητρο του κέρδους του δράστη ή/και το σκοπό του για πορισμό εισοδήματος. Το έγκλημα της μαστροπείας είναι άλλωστε τετελεσμένο, όταν η παθούσα πραγματικά ασκεί την πορνεία, χωρίς να είναι αναγκαία η απόδειξη ακολασίας με συγκεκριμένο πρόσωπο<sup>168</sup>. Τα μέσα που χρησιμοποιεί ο δράστης για την προαγωγή του θύματος στην πορνεία μπορεί να είναι τα ίδια μ εκείνα που χρησιμοποιεί για την τέλεση του

---

να τιμωρείται και η δραστηριότητα εκείνου που παρακινεί την ήδη πόρνη να συνεχίσει εταιριζόμενη, «διότι και η πράξις αυτή συνιστά αναμφισβήτως δραστηριότητα ενισχύουσαν τον εταιρισμόν»

<sup>163</sup> ΑΠ 1244/2006 ΠοινΧρον ΝΖ σελ. 439

<sup>164</sup> Ο.π. ΣυμβΕφΑθ 854/2006

<sup>165</sup> Ο.π. ΑΠ 769/2009, ΑΠ 854/2010, ΑΠ 1027/2008

<sup>166</sup> ΑΠ 854/2010, βλ και ΑΠ 9/2007 [www.dsanet.gr](http://www.dsanet.gr), όπου διαπιστώνεται ότι «από το άρθρο 94 παρ. 1 του ΠΚ συνάγεται, ότι συρροή εγκλημάτων υπάρχει, όταν τα συρρέοντα εγκλήματα είναι ανεξάρτητα μεταξύ τους και αυτοτελή και το ένα εξ αυτών δεν αποτελεί κατά νόμο συστατικό στοιχείο ή επιβαρυντική περίπτωση ή αναγκαίο μέσο του άλλου

<sup>167</sup> Βλ. ενδεικτικά ΑΠ 1984/2006

<sup>168</sup> Ο.π. Μπουρόπουλος σελ. 612, ΑΠ 291/1956 ΠοινΧρον Ζ σελ. 27

εγκλήματος της σωματεμπορίας (βία, απειλές, παράσυρση λόγω εκμετάλλευσης της ευάλωτης θέσης, απόσπαση συναίνεσης με απατηλά μέσα), όμως κατά τα άλλα η αντικειμενική υπόσταση των δύο εγκλημάτων διαφέρει, όπως γενικά διαφέρει η νομοτυπική μορφή τους.

Στο έγκλημα της μαστροπείας ο νομοθέτης τιμωρεί αυτοτελώς την κερδοσκοπική διάθεση του δράστη που μπορεί να πραγματοποιηθεί από την προαγωγή σε πορνεία των γυναικών, έγκλημα όμως που είναι διαφορετικό από αυτό του άρθρου 351 ΠΚ, έστω κι αν εντάσσονται στο αυτό κεφάλαιο του ΠΚ. Συνεπώς, όπως έχει γίνει και νομολογιακά δεκτό «το άρθρο 349 ΠΚ δεν θεωρείται μη τιμωρητή μεταγενέστερη πράξη, καθόσον, είναι αυτοτελής ως επιδιώκουσα την τιμωρία ξεχωριστής συμπεριφοράς και δεν γίνεται απλώς προς εξασφάλιση της κυρίας πράξεως<sup>169</sup>, παρ' όλο που το έννομο αγαθό του άρθρου 349 παρ. 3 (μαστροπείας) (η αποτροπή της οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής) αποτελεί και έννομο αγαθό των διατάξεων που ποινικοποιούν τη σωματεμπορία, οι οποίες, όμως, πρώτα και κύρια προστατεύουν την προσωπική και τη γενετήσια ελευθερία. Με την αυτή λογική το έγκλημα της σωματεμπορίας (351 ΠΚ) τελεί επίσης σε αληθινή πραγματική συρροή με το έγκλημα της εκμετάλλευσης πόρνης (350 ΠΚ), καθώς με το έγκλημα αυτό που τελείται στο στάδιο της ουσιαστικής αποπεράτωσης του εγκλήματος της σωματεμπορίας, τιμωρείται το γεγονός ότι ο δράστης συντηρείται και ζει από την εκμετάλλευση της γενετήσιας ζωής της πόρνης <sup>170</sup>.

Αυτονόητο, είναι βέβαια ότι η συρροή μεταξύ των εγκλημάτων της μαστροπείας και της σωματεμπορίας υφίσταται όταν ο σωματέμπορος είναι επίσης και μαστροπός, γιατί σε πολλές περιπτώσεις κυκλωμάτων σωματεμπορίας δεν προάγουν όλοι οι δράστες οι ίδιοι (ως φυσικοί ή ηθικοί αυτουργοί) τα θύματά τους στην πορνεία, αλλά υπάρχει ένας «καταμερισμός» θα μπορούσαμε να πούμε, καθώς άλλος συνήθως τα εντοπίζει, τα εξαναγκάζει ή τα παρασύρει να τον ακολουθήσουν και τα

---

<sup>169</sup> Ο.π. ΣυμβΕφΑιγ 35/2005, για ζητήματα φαινομένης συρροής βλ. ΑΠ Ολ 179/1990.

<sup>170</sup> ΑΠ 326/1978 ΠοινΧρον ΚΗ σελ. 526

παραδίδει στον προαγωγό επίσης σωματέμπορα, ο οποίος έχει σκοπό να προβεί πλέον ο ίδιος στη γενετήσια εκμετάλλευσή τους, την οποία και πραγματώνει χωρίς την ελεύθερη συναίνεση των θυμάτων.

Αξίζει επίσης να αναφερθεί ότι όταν η ποινική δίωξη ασκείται για την πράξη της σωματεμπορίας, το Δικαστήριο ή το δικαστικό συμβούλιο μπορεί να μεταβάλει την κατηγορία σε μαστροπεία, αν η πράξη στηρίζεται στα αυτά πραγματικά χαρακτηριστικά με την πράξη για την οποία απαγγέλθηκε κατηγορία. «Η πράξη της σωματεμπορίας μπορεί να βελτιωθεί και να δοθεί ο ορθός νομικός χαρακτηρισμός της μαστροπείας στην πράξη, αν διαπιστωθεί από τα συλλεγόμενα στοιχεία πως ο δράστης της πράξης δε χρησιμοποίησε εξαναγκαστικά ή απατηλά μέσα ή υποσχέσεις ή την επιβολή για την εκμετάλλευση της γυναίκας ή των γυναικών στην πορνεία»<sup>171</sup> εφόσον βέβαια πληρούνται οι προϋποθέσεις της μαστροπείας. Αυτό αποτελούσε πάγια τακτική των ελληνικών δικαστηρίων ειδικά στο καθεστώς που ίσχυε πριν την αναμόρφωση που επήλθε στο Κεφάλαιο δέκατο ένατο του ΠΚ με το Ν 3064/2002, καθώς στα μέσα τέλεσης της σωματεμπορίας δεν συμπεριλαμβανόταν η παράσυρση του θύματος με υποσχέσεις, ωφελήματα ή άλλες παροχές λόγω της ευάλωτης θέσης του θύματος. Έτσι μια σειρά περιπτώσεων όπου γυναίκες παρασύρονταν λόγω της μεγάλης ανάγκης στην οποία βρίσκονταν, γεγονός που τις καθιστούσε ευάλωτες και τις έριχνε στα δίκτυα των επιτήδειων, δεν μπορούσαν ως το τέλος της αποδεικτικές διαδικασίας να σταθούν ως υπαγόμενες στη σωματεμπορία, καθώς το δικαστήριο δεχόταν τελικά την «ανόθευτη και αυτόβουλη» απόφασή τους να εκπορνευθούν και υπάγονταν τελικά στο άρθρο 349 ΠΚ περί μαστροπείας. Πιστεύω ότι η προσθήκη της «παράσυρσης λόγω της εκμετάλλευσης της ευάλωτης θέσης» των γυναικών ως μέσο τέλεσης του εγκλήματος της σωματεμπορίας που αίρει την ελεύθερη και ανόθευτη συναίνεση τους, έχει συμβάλει καθοριστικά στο να υπαχθούν από τα ελληνικά δικαστήρια στη σωματεμπορία μια σειρά περιπτώσεων που δε μπορεί να αποδειχθεί, ή δεν υφίσταται

---

<sup>171</sup> ΣυμβΕφΑθ 27/2009 [www.dsnet.gr](http://www.dsnet.gr)

εξαναγκασμός με βία, απειλές, κατάχρηση εξουσίας, ή απόσπαση συναίνεσης με απατηλά μέσα. Αυτό αποδεικνύεται άλλωστε μέσα από μια επισκόπηση της νομολογίας τα τελευταία χρόνια, όπου η πλειοψηφία των αποφάσεων για σωματεμπορία βασίζονται στη διάγνωση της παράσυρσης του θύματος λόγω της εκμετάλλευσης της ευάλωτης θέσης. Έτσι λύνονται τα χέρια του δικαστή ο οποίος φαίνεται ότι ανταποκρίνεται θετικά στην εξέλιξη αυτή αποφεύγοντας αβασάνιστα και εύκολα να μετατρέπει την κατηγορία από σωματεμπορία σε μαστροπεία, ιδιαίτερα άλλωστε από τη στιγμή που η σωματεμπορία ως μορφή της εμπορίας ανθρώπων έχει πλέον αναβαθμιστεί σε κακούργημα.

Φαίνεται όμως ότι δεν έχει γίνει κτήμα όλων των δικαστών η εξέλιξη αυτή και η αλλαγή που έχει επέλθει στην αντικειμενική υπόσταση της σωματεμπορίας, όπως αποδεικνύεται από ένα πρόσφατο βούλευμα (ο.π. ΣυμβΕφΘεσ. 27/2009), όπου έγινε δεκτή μεταβολή της κατηγορίας από σωματεμπορία σε μαστροπεία. Και το πρόβλημα στο συγκεκριμένο βούλευμα δεν είναι αυτή καθ' αυτή η μεταβολή της κατηγορίας, καθώς σύμφωνα με αυτά που αποδείχθηκαν, φαίνεται ότι όντως είχε τελεστεί το έγκλημα της σωματεμπορίας καθώς οι γυναίκες να μεν αντιμετώπιζαν οικονομικά προβλήματα αλλά πάντως αυτόβουλα και μόνες τους απευθύνθηκαν προς τον κατηγορούμενο και δήλωσαν προς αυτόν την επιθυμία να εκπορνευτούν, για «τον εύκολο πλουτισμό τους», εφόσον μάλιστα αυτές στην αρχή «εργάζονταν σε γεωργικές εργασίες αλλά λόγω της μικρής αμοιβής αυτών αποφάσισαν να εκπορνευτούν για να αποκομίσουν γρήγορα οικονομικό όφελος. Είχαν δε την ευχέρεια αυτές να ανευρίσκουν και μόνες τους πελάτες χωρίς την παρέμβαση του κατηγορουμένου και την αμοιβή από τις ερωτικές συνεντεύξεις αυτές αποκόμιζαν αποκλειστικά οι ίδιες». Το προβληματικό στοιχείο του βουλεύματος αυτού εντοπίζεται στο αιτιολογικό και συγκεκριμένα στην ερμηνεία των μέσων τέλεσης της σωματεμπορίας, καθώς γίνεται δεκτό ότι «σκοπός του δράστη της σωματεμπορίας είναι να οδηγήσει τη γυναίκα στην πορνεία παρά την αντίθετη θέλησή της, η οποία επιβάλλεται δια της χρησιμοποίησεως βίας οποιασδήποτε μορφής ή πειθαναγκάζοντας αυτήν δια του εγκλεισμού της σε οίκο ανοχής ή σε άλλο χώρο καθορισμένο από

το δράστη ή με τη χρησιμοποίηση ψευδών υποσχέσεων για νόμιμη εργασία στη χώρα και έτσι στην παράπειση αυτής και στην προώθησή της στο εσωτερικό της χώρας» Η ερμηνεία όμως αυτή απηχεί αντιλήψεις που προσιδιάζουν στο προηγούμενο νομοθετικό καθεστώς (πριν το Ν 3064/2002) και δε λαμβάνει υπ' όψη της την παράσυρση του θύματος λόγω εκμετάλλευσης της ευάλωτης θέσης του θύματος, την οποία το Δικαστήριο δεν εξετάζει καν μήπως συντρέχει στην συγκεκριμένη περίπτωση.

Όταν το θύμα της σωματεμπορίας δεν εκπορνεύεται για πρώτη φορά αλλά ήταν ήδη πόρνη, και αποδειχθεί ότι κατ' επάγγελμα ο δράστης διευκολύνει την ασέλγεια μεταξύ θύματος και πελάτη π.χ. το θύμα να συναντα τον πελάτη, να κανονίζει ερωτικές συνεντεύξεις, να παρέχει το χώρο όπου θα πραγματοποιούνται αυτές κτλ., η σωματεμπορία συρρέει αληθώς και πραγματικά με τη διευκόλυνση αλλότριας ακολασίας, κατ' άρθρο 348 ΠΚ.<sup>172</sup>

## **Θ. ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΣΤΗΝ ΕΜΠΟΡΙΑ ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΚΑΙ ΤΗ ΣΩΜΑΤΕΜΠΟΡΙΑ**

Το εύρος της αντικειμενικής υπόστασης της εμπορίας ανθρώπων και της σωματεμπορίας και το μεγάλο πλήθος των συμπεριφορών που ποινικοποιούνται (π.χ. μεταφορά, παράδοση, παραλαβή, υπόθαλψη, πρόσληψη) επιτρέπουν την απόδοση ευθυνών ως φυσικών αυτουργών σε μια σειρά προσώπων πολλά από τα οποία, αν βέβαια δεν είχαν σκοπό να εκμεταλλευθούν τα ίδια το θύμα, με τη συμπεριφορά τους θα μπορούσαν, αν δε γινόταν ρητή αναφορά στις πράξεις αυτές να θεωρηθούν άμεσοι συνεργοί στο έγκλημα εκείνου που θα προσλάμβανε

---

<sup>172</sup> Βλ. χαρακτηριστικά ΣυμβΑΠ 2003/2008 ΠοινΧρον ΝΘ/2009, όπου, όμως γίνεται δεκτό ότι οι δυο αυτές διατάξεις προστατεύουν διαφορετικά έννομα αγαθά και συγκεκριμένα η διάταξη του άρθρου 348 ΠΚ προστατεύει από την οικονομική εκμετάλλευση της γενετήσιας ζωής, ενώ προστατευόμενο έννομο αγαθό της σωματεμπορίας είναι η γενετήσια ελευθερία. Όμως με τις διατάξεις για τη σωματεμπορία, στα έννομα αγαθά που προστατεύονται συγκαταλέγεται και η οικονομική εκμετάλλευση της γενετήσιας ζωής

π.χ. το θύμα με σκοπό να εκμεταλλευτεί την εργασία του, την επαιτεία ή την γενετήσια ζωή του<sup>173</sup>.

Έτσι για τις περιπτώσεις της άμεσης συνέργειας (ΠΚ 46 παρ. 1β) δε μένουν παρά πολύ στενά περιθώρια εφαρμογής, διαπίστωση που επιβεβαιώνεται και από τις δικαστικές αποφάσεις που αφορούν την εμπορία ανθρώπων και τη σωματεμπορία, από τις οποίες δεν βρέθηκε κάποια που να καταδικάζει κάποιον για άμεση συνέργεια στα εγκλήματα αυτά.

Αντίθετα, η πρόβλεψη τόσων διαφορετικών τρόπων τέλεσης του εγκλήματος, οι οποίοι μπορούν να πραγματοποιούνται από περισσότερα πρόσωπα διαδοχικά (π.χ. πρώτα η μεταφορά εντός της Ελλάδας, στη συνέχεια η παράδοση σε άλλον, κατόπιν η πρόσληψη και τέλος η προώθηση σε άλλη χώρα) ή ταυτόχρονα (π.χ. πρόσληψη, κατακράτηση και υπόθαλψη), αλλά και η ίδια η φύση του εγκλήματος που επιβάλει τη συμμετοχή περισσότερων για να πραγματοποιηθεί η διακίνηση και η εκμετάλλευση του θύματος καθιστούν πολύ συχνό φαινόμενο στη νομολογία των ελληνικών δικαστηρίων τη συναυτουργία, κατ' άρθρο 45 ΠΚ, για τη διάγνωση της οποίας απαιτείται συνεκτέλεση της πράξης., η σύμπραξη δηλαδή περισσότερων προσώπων κατά την τέλεση της πράξης πληρούσας την αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος και συναπόφαση των συναυτουργών, δηλαδή ο κοινός δόλος αυτών. Η σύμπραξη αυτή μπορεί να είναι ταυτόχρονη ή διαδοχική δηλαδή μπορεί να συνίσταται είτε στο ότι ο καθένας πραγματώνει την όλη αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος είτε στο ότι το έγκλημα πραγματώνεται με συγκλίνουσες επιμέρους πράξεις των συμμετόχων, διαδοχικές ή ταυτόχρονες, ενώ η συναπόφαση περιλαμβάνει την εκ μέρους του του κάθε δράστη θέληση ή αποδοχή και γνώση της πλήρωσης της

---

<sup>173</sup> Για την άμεση συνέργεια βλ. Ανδρουλάκη Ν., Ποινικό Δίκαιο Γενικό Μέρος, II Απόπειρα και συμμετοχή, Δίκαιο κ' Οικονομία, Π.Ν. Σάκκουλας Αθήνα 2004 σελ. 252-254.

αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος, γνωρίζοντας ότι και οι λοιποί δρουν με δόλο τέλεσης αυτού<sup>174</sup>.

Με ιδιαίτερη συχνότητα επίσης αποδίδονται ποινικές ευθύνες για απλή συνέργεια κατ' άρθρο 47 παρ. 1 ΠΚ, η οποία διαγιγνώσκεται σ' εκείνον που με θετική ή αποθετική ενέργεια παρέχει με πρόθεση στον αυτουργό πριν από την τέλεση της άδικης πράξης ή κατά την τέλεση αυτής οποιαδήποτε υλική ή ψυχική συνδρομή, η οποία χωρίς να είναι άμεση συντελεί στην τέλεση της πράξης από τον αυτουργό, ο δόλος δε του απλού συνεργού συνίσταται στην γνώση της από τον αυτουργό τέλεσης ορισμένης άδικης πράξης που αντικειμενικά συνιστά έγκλημα και στη θέληση αυτού να συμβάλει στην τέλεση της πράξης αυτής από τον τελευταίο.<sup>175</sup> Έτσι έχει κριθεί ότι συνιστά απλή συνέργεια στο έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων η «αποδοχή έναντι ανταλλάγματος τέλεσης εικονικού γάμου με το θύμα, προκειμένου έτσι να εξασφαλίσουν οι δράστες τη νόμιμη παραμονή του στη χώρα» (ο.π. ΣυμβΠλημΑθ 2648/2008, ΑΠ 1027/2008), η «φιλοξενία στην οικία του κατηγορούμενου αόριστου αριθμού γυναικών, οι οποίες στη συνέχεια προωθούνταν στην πορνεία» (ΑΠ 1703/2008), καθώς και η «παροχή υπηρεσιών ως διερμηνέας κατά τη σύνταξη ψευδών πράξεων αναγνώρισης τέκνου, και άλλων συμβολαιογραφικών πράξεων που έγιναν για τη νομιμοποίηση των αλλοδαπών γυναικών, καθώς η παρουσία της στο γραφείο του Συμβολαιογράφου δεν είχε ως σκοπό την τήρηση του τύπου της καταρτίσεως των πράξεων με πρόσωπα τα οποία αγνοούσαν την ελληνική γλώσσα, αλλά την παροχή συνδρομής στον Χ2 κατά την εκτέλεση της παρασύρσεως των αλλοδαπών γυναικών υπό του ανωτέρω στη γενετήσια εκμετάλλευσή τους» (ο.π. ΑΠ 1703/2008).

## **I. ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΠΟΙΝΙΚΗΣ ΔΙΚΟΝΟΜΙΑΣ**

### **1. Αρμόδιο δικαστήριο.**

---

<sup>174</sup> Για τη συναντουργία βλ. ο.π. Ανδρουλακη Ν., Ποινικό Δίκαιο ....., σελ. 160-181. Ως παραδείγματα απ' τη σχετική νομολογία αναφέρονται οι ΣυμβΠλημΧαν 139/2007 ΠοινΔικ 2007 σελ. 539 επ., ΣυμβΠλημΑθ 2648/2008, ΑΠ 2003/2008 [www.areiospagos.gr](http://www.areiospagos.gr) , ΑΠ 1703/2008

<sup>175</sup> <sup>175</sup> Για την απλή συνέργεια βλ. ο.π. Ανδρουλακη Ν., Ποινικό Δίκαιο ....., σελ. 255 επ.

Σύμφωνα με τα άρθρα 97 του Συντάγματος και το άρθρο 109 περ. α) ΚΠΔ, αρμόδιο καθ' ύλη δικαστήριο να δικάσει τα κακουργήματα της εμπορίας ανθρώπων και της σωματεμπορίας είναι το Μικτό Ορκωτό Δικαστήριο, σε πρώτο βαθμό και το Μικτό Ορκωτό Εφετείο κατ' έφεση.

## **2. Εγκλήματα παγκόσμιας δικαιοσύνης**

Οι διατάξεις των άρθρων 323<sup>Α</sup> ΠΚ και 351 ΠΚ εφαρμόζονται σε όλες τις πράξεις που τελέστηκαν στο έδαφος της ελληνικής επικράτειας, ακόμα κιαν τελούνται από αλλοδαπούς (άρθρο 5 ΠΚ), αλλά και σε πράξεις που τελέστηκαν στην αλλοδαπή από αλλοδαπό, αν οι πράξεις αυτές είναι αξιόπονες και κατά τους νόμους της χώρας στην οποία τελέστηκαν (άρθρο 6 ΠΚ), καθώς και για πράξεις αλλοδαπού, όταν θύμα είναι Έλληνας πολίτης, αν οι πράξεις αυτές είναι αξιόπονες και κατά τους νόμους της χώρας στην οποία τελέστηκαν (άρθρο 7 ΠΚ)

Κατά το άρθρο 8 περ. η) ΠΚ η εμπορία ανθρώπων και η σωματεμπορία εντάσσονται στα εγκλήματα παγκόσμιας δικαιοσύνης, στα εγκλήματα δηλαδή που μπορούν να δικαστούν από τα ελληνικά ποινικά δικαστήρια ακόμα και αν τελέστηκαν στην αλλοδαπή, είτε από Έλληνα είτε από αλλοδαπό και ανεξάρτητα από τους νόμους του τόπου τέλεσης της πράξης. Είναι δυνατό δηλαδή, να συλληφθεί και να δικαστεί στη χώρα μας, δράστης εμπορίας εμπορίας ανθρώπων που έχει αναπτύξει την εγκληματική του δραστηριότητα σε χώρα εκτός της Ελλάδας, ακόμα και αν σε αυτή τη χώρα οι πράξεις αυτές δεν είναι αξιόποινες.

## **3. ΕΜΠΟΡΙΑ ΑΝΘΡΩΠΩΝ – ΣΩΜΑΤΕΜΠΟΡΙΑ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟ ΕΓΚΛΗΜΑ**

### **ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΠΟΙΝΙΚΗΣ ΔΙΚΟΝΟΜΙΑΣ**

Περισσότερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν κάποια ζητήματα ποινικοδικονομικής φύσης, όταν προκύπτει ότι τα εγκλήματα της εμπορίας ανθρώπων και της σωματεμπορίας τελούνται από εγκληματική οργάνωση κατά την έννοια του άρθρου 187 ΠΚ (βλ. παραπάνω). Στις περιπτώσεις αυτές αρμόδιο δικαστήριο για να δικάσει τα εγκλήματα των άρθρων 323<sup>Α</sup> ΠΚ και 351 ΠΚ καθίσταται το Τριμελές Εφετείο

Κακουργημάτων, το οποίο δικάζει κατ' άρθρο 111 παρ. 5 τα εγκλήματα του άρθρου 187 ΠΚ αλλά και τα συναφή με αυτά πλημμελήματα και κακουργήματα, ακόμα και αν τα τελευταία τιμωρούνται βαρύτερα ή ισότιμα με αυτά <sup>176</sup>.

Η εφαρμογή άλλωστε του άρθρου 187 παρ. 1 ΠΚ συνεπάγεται ήδη σε πολύ πρώιμο στάδιο, πριν ακόμα ασκηθεί ποινική δίωξη την εφαρμογή ιδιαίτερα επαχθών μέτρων για τον ύποπτο, καθώς κατά το άρθρο 253<sup>A</sup> ΠΚ για τις αξιόποινες αυτές πράξεις η έρευνα μπορεί να συμπεριλάβει τη διενέργεια ειδικών ανακριτικών πράξεων, μεταξύ των οποίων η αστυνομική διείσδυση, η άρση του απορρήτου των τηλεφωνικών συνδιαλέξεων, ο συνδυασμός δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, η παρακολούθηση με οπτικοακουστικά μέσα<sup>177</sup>. Βεβαίως τα μέτρα αυτά μπορούν να διαταχθούν μόνο αν προκύπτουν σοβαρές ενδείξεις ενοχής κι αν κριθεί ότι η εξάρθρωση της εγκληματικής οργάνωσης είναι διαφορετικά αδύνατη ή ιδιαίτερος δυσχερή (άρθρο 253<sup>A</sup> παρ. 2 ΚΠΔ) και με συγκεκριμένες δικαστικές εγγυήσεις (άρθρο 253<sup>A</sup> παρ. 3 ΚΠΔ). Ωστόσο, το γεγονός ότι σε πολλές περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων και σωματεμπορίας ασκούνται ποινικές διώξεις ή δημοσιεύονται βουλευματα που αποδίδουν στους δράστες κατηγορίες για ένταξη ή συμμετοχή σε εγκληματική οργάνωση, οι οποίες όμως στην πορεία κατά τη διαδικασία στα δικαστικά συμβούλια ή στο ακροατήριο αποδεικνύεται ότι πρέπει να αποσυρθούν<sup>178</sup> αναδεικνύει έναν γενικότερο προβληματισμό που έχει

---

<sup>176</sup> ΣυμβΕφΔωδ 24/2005 ΝΟΜΟΣ, ΕφΘεσ. 1093/2008 ΝΟΜΟΣ, όπου γίνεται δεκτό ότι Το Συμβούλιο εφετών δεν αποβάλλει την αρμοδιότητα του Το Συμβούλιο εφετών δεν αποβάλλει την αρμοδιότητα του να περατώνει την κύρια ανάκριση στην περίπτωση που δεν αποδειχθεί η τέλεση του εγκλήματος της συγκρότησης και ένταξης σε

εγκληματική οργάνωση {βλ. άλλως Βουλ.Συμβ.Εφ.Αθ. 2584/2003 Ποιν.Χρον. ΝΔ σελ 362} Η παραπάνω διάταξη δεν αντίκειται, στην διάταξη του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ και του εβδόμου πρωτοκόλλου αυτής (άρθρο 2 του νόμου 1705/87) καθώς και στο Διεθνές Σύμφωνο για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα του ανθρώπου (άρθρο 14 παρ. 5 του νόμου 2462/97} για την ισότητα των όπλων και την αρχή της δίκαιης δίκης (βλ. Α. Π. 544/2004, Α.Π. 654/2005, Α.Π. 615/2003 Τράπεζα νομικών πληροφοριών του ΔΣΑ).

<sup>177</sup> Αναλυτικά για τις ειδικές ανακριτικές πράξεις κατ' άρθρο 253<sup>A</sup> ΚΠΔ βλ. Δαλακούρα Θ., Οι ειδικές ανακριτικές πράξεις του άρθρου 6 του Ν 2928/2001, ΠοινΧρ 2001, 1022-1029

<sup>178</sup> Βλ. χαρακτηριστικά ΣυμβΕφΘεσ 27/2009 [www.dsanet.gr](http://www.dsanet.gr) και ΕφΘεσ. ΣυμβΕφΘεσ.93/2006

αναπτυχθεί σχετικά με το αν τηρούνται οι προϋποθέσεις που θέτει ο νόμος προκειμένου να εγκριθούν και να διενεργηθούν τελικά οι ειδικές αυτές ανακριτικές πράξεις<sup>179</sup>.

Οι υποθέσεις εμπορίας ανθρώπων και σωματεμπορίας, που τελούνται στα πλαίσια του οργανωμένου εγκλήματος με διασυνοριακό χαρακτήρα, αποτελούν αντικείμενο ενδιαφέροντος της αστυνομικής και δικαστικής συνεργασίας των κρατών μελών της ΕΕ σε ποινικές υποθέσεις<sup>180</sup> που αναπτύσσεται στο επίπεδο της δίωξης και της εξιχνίασης των εγκλημάτων, της εκδίκασής τους καθώς και της εφαρμογής των αποφάσεων των δικαστηρίων και ειδικά της υποβολής των δραστών στην ποινή που τους επιβάλλεται. Ενδεικτικά μόνο ως τέτοια ζητήματα μπορούν να αναφερθούν: η αμοιβαία αναγνώριση δικαστικών αποφάσεων και διατάξεων, όπου συγκαταλέγεται και το Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης<sup>181</sup>, η συνεργασία αστυνομικών, εισαγγελικών και δικαστικών αρχών των κρατών μελών κατά τη δίωξη και την εξιχνίαση του εγκλήματος, μέσω και της ανταλλαγής πληροφοριών μεταξύ των οποίων και ευαίσθητων δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, ο ρόλο της Europol, της Eurojust, των Κοινών Ομάδων Έρευνας, της Frontex. Σαφώς αυτά τα ζητήματα δε μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο της παρούσας εργασίας, εξάλλου μια επιδερμική προσέγγισή τους μόνο σε επιφανειακά και επιπόλαια συμπεράσματα θα μπορούσε να οδηγήσει, τη στιγμή που λόγω των σοβαρών επιπτώσεων που επιφέρουν αυτά τόσο στην αποτελεσματικότητα των αρχών για την καταστολή της εμπορίας ανθρώπων, όσο και στα δικαιώματα του εκζητουμένου προσώπου, του κατηγορουμένου ή του καταδικασθέντα, απαιτείται η διεξοδική μελέτη

---

<sup>179</sup> Βλ. παρατηρήσεις της Συμεωνίδου – Καστανίδου στην ΠοινΔικ. 4/2006 σελ. 412

<sup>180</sup> Ενδεικτικά. Δονάτος – Παπαγιάννης, Ο ευρωπαϊκός χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης : ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων, αστυνομική και δικαστική συνεργασία Schengen και Europol, Α.Ν. Σάκουλας, 2001

<sup>181</sup> Βλ. ενδεικτικά Κυριτσάκη Ι., Η πρακτική εφαρμογή της αρχής αμοιβαίας αναγνώρισης στο πεδίο της δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις, ΠοινΔικ 6-7/2009 σελ. 759 επ. Τσόλκα Όλγα, Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, Ποινικά Χρονικά, τόμος ΝΒ'2002, σελ.103 επ.

τους και η ανάπτυξη ενός ευρύτερου επιστημονικού διαλόγου γύρω από το ρόλο της ΕΕ.

## **ΙΑ. ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΑΡΩΓΗ ΤΩΝ ΘΥΜΑΤΩΝ**

Τα θύματα της εμπορίας ανθρώπων και της σωματεμπορίας βρίσκονται κατά κανόνα σε καθεστώς ομηρίας και είναι δέσμια των ατόμων που τα διακινούν, δεν έχουν στα χέρια τους τα σχετικά ταξιδιωτικά έγγραφα, με αποτέλεσμα ακόμη και στην περίπτωση που κατορθώσουν να διαφύγουν από το κύκλωμα της διακίνησης, η παραμονή τους στη χώρα να μην είναι δυνατή ακριβώς γιατί στερούνται πλήρως οποιουδήποτε νομιμοποιητικού εγγράφου.

Η αντεγκληματική πολιτική στο πεδίο της εμπορίας ανθρώπων κρίνεται καθοριστικά και από την προστασία και αρωγή που παρέχεται στα θύματα μετά την απελευθέρωσή τους από τους δυνάστες τους, ώστε να μπορέσουν να επουλώσουν τα τραύματά τους, να σταθούν στα παιδιά τους και να ξαναφτιάξουν τη ζωή τους. Άλλωστε για να πάρει το θύμα της εμπορίας την απόφαση να δραπετεύσει από τη φυλακή του, πρέπει να ξέρει ή να ελπίζει ότι έξω από αυτήν θα ναι καλύτερα, ότι θα μπορέσει να ζήσει ελεύθερα και ότι δε θα βρεθεί σε μια άλλη φυλακή, είτε αυτή είναι τα στρατόπεδα συγκέντρωσης - κρατητήρια για τους παράνομους μετανάστες, είτε η απέλασή τους και η καταναγκαστική επιστροφή στη μιζέρια και την ανασφάλεια απ' όπου έφυγαν αναζητώντας μια ζωή διαφορετική.

Άλλωστε πιο εύκολο είναι να πάρει την απόφαση το θύμα να κάνει το βήμα και να ξεφύγει από τους εκμεταλλευτές τους προσφεύγοντας στις αρχές αν γνωρίζει ότι θα αντιμετωπιστεί από την πολιτεία όχι σαν εκθρόνιστος που έχει εισβάλει στη χώρα και πρέπει να διωχθεί, αλλά σαν άνθρωπος που χρειάζεται αφενός προστασία για να μην τον εντοπίσει τον κύκλωμα και θελήσει είτε να τον εκδικηθεί, είτε να του κλείσει το στόμα για να μη μιλήσει στις αρχές, είτε να επανακτήσει τον έλεγχο πάνω του και να τον ξανααιχμαλωτίσει και αφετέρου βοήθεια για να μπορέσει να κάνει ένα νέο ξεκίνημα στη ζωή του.

Είναι λοιπόν αναγκαίο για την διερεύνηση της αποτελεσματικότητας του νομικού πλαισίου στον τομέα της εμπορίας, να αποκτήσουμε μια εικόνα του νομοθετικού πλαισίου που ρυθμίζει το καθεστώς προστασίας και αρωγής των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων στην Ελλάδα σήμερα καθώς και να εξετάσουμε το βαθμό στον οποίο εφαρμόζονται αυτά τα μέτρα και τη συμβολή τους στην αντεγκληματική πολιτική στον τομέα αυτό.

### **1)Ο ορισμός του θύματος της εμπορίας ανθρώπων και της σωματεμπορίας**

Κατ' αρχήν υπενθυμίζουμε ότι στο ποινικό δίκαιο γενικά δεν απαιτείται ειδικός ορισμός του θύματος δεδομένου ότι το ως θύμα θεωρείται πάντα ο φορέας του εννόμου αγαθού που έχει προσβληθεί από το έγκλημα<sup>182</sup>. Έτσι το θύμα της εμπορίας ανθρώπων είναι ο άνθρωπος (άνδρας ή γυναίκα), του οποίου η προσωπική ελευθερία (και η γενετήσια ελευθερία, αν πρόκειται συγκεκριμένα για σωματεμπορία) πλήττεται από το έγκλημα και ο οποίος καθίσταται το αντικείμενο της παράνομης διακίνησης και του σκοπού της εκμετάλλευσης ή της ίδιας της εκμετάλλευσης, αν αυτή πραγματοποιεί. Μ' αυτή την έννοια άλλωστε έχει χρησιμοποιηθεί και στην παρούσα εργασία ο όρος «θύμα» της εμπορίας ανθρώπων.

Ο νόμος 3386/2005 για την είσοδο, διαμονή και κοινωνική ένταξη υπηκόων τρίτων χωρών στην ελληνική Επικράτεια που τέθηκε σε ισχύ από την 01.01.2006 (ΦΕΚ Α 212/23.08.2005) στο άρθρο 1 (Κεφάλαιο Α) στ. ι) μεταξύ άλλων ορισμών που περιλαμβάνει, ορίζει ότι «θύμα εμπορίας ανθρώπων είναι τόσο το φυσικό πρόσωπο για το οποίο υπάρχουν βάσιμοι λόγοι, ώστε να θεωρηθεί θύμα οποιουδήποτε από τα εγκλήματα που προβλέπονται στα άρθρα 323, 323Α, 323Β, 348Α, 349, 351 και 351Α του Γ.Κ., πριν ασκηθεί η ποινική δίωξη γι' αυτό όσο και εκείνο σε βάρος του οποίου τελέστηκε κάποιο από τα παραπάνω εγκλήματα για τα οποία κινήθηκε η ποινική δίωξη, ανεξάρτητα από το εάν αυτό έχει εισέλθει στη χώρα νόμιμα ή παράνομα.» Άλλωστε, κατά το άρθρο 1 παρ. 2 του ΠΔ 233/2003 «ως θύματα των ανωτέρω εγκλημάτων χαρακτηρίζονται όσα πρόσωπα, ημεδαποί ή αλλοδαποί, έχουν υποστεί άμεση βλάβη στη σωματική

---

<sup>182</sup>Μανωλεδάκη Ι., Ποινικό Δίκαιο, γενική θεωρία, εκδ Σάκκουλα, Σειρά Juris prudential, 2004 ιδίως σελ. 763 επ.

ακεραιότητα ή στην προσωπική ή γενετήσια ελευθερία τους ή υφίσταται σοβαρός κίνδυνος ως προς τα αγαθά αυτά ή τη ζωή τους». Όπως διαπιστώνεται ο νομοθέτης επιλέγει να ορίσει ως θύματα της εμπορίας ανθρώπων και τα θύματα άλλων εγκλημάτων πλην των άρθρων 323<sup>A</sup> και 351 ΠΚ και συγκεκριμένα τους παθόντες της δουλείας (323 ΠΚ), της μαστροπείας (349 ΠΚ) και της ασέλγειας με ανήλικο έναντι αμοιβής (351<sup>A</sup> ΠΚ)

μια σειρά άλλων, προκειμένου προφανώς να τυχάνουν και αυτοί οι άνθρωποι των ευεργετικών διατάξεων της αρωγής και της προστασίας που προβλέπονται για τα θύματα της εμπορίας ανθρώπων. Όμως τότε εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι δεν συμπεριλαμβάνονται και τα θύματα παρεμφερών εγκλημάτων και ιδιαίτερα εκείνα της πορνογραφίας ανηλίκων (348<sup>A</sup> ΠΚ) και της διευκόλυνσης αλλότριας ακολασίας, ιδίως με ανήλικο (348 παρ. 3), τα οποία θα αξίζουν την αντίστοιχη την αντίστοιχη μεταχείριση<sup>183</sup>.

Για τα θύματα της εμπορίας ανθρώπων, προβλέπονται στην ελληνική έννομη τάξη μια σειρά μέτρων προστασίας και αρωγής τους, κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 12 του ν. 3064/2002, στις διατάξεις του εκτελεστικού του νόμου αυτού Προεδρικού Διατάγματος 233/2003, που εκδόθηκε κατ' εξουσιοδότηση του άρθρου 12 Ν 3064/2002, στα άρθρα 1θ, ι, 44 παρ. 1βγ, 4, 6, 7, 46, 47, 48, 49, 50, 51 και 52 του ν. 3386/2005 καθώς και στο άρθρο 11 του ν. 3536/2007.

## **2) Οι αλλαγές που επέφερε ο Ν 3875/2010**

Πριν προχωρήσουμε για να διαπιστώσουμε αν όλα τα θύματα των εγκλημάτων αυτών απολαμβάνουν όντως των μέτρων προστασίας και αρωγής, τα οποία παρατίθενται αμέσως παρακάτω αναλυτικά, αξίζει να αναφερθεί ότι με τον πρόσφατο Ν 3875/2010, με τον οποίο κυρώθηκε η Σύμβαση του Παλέρμο και μαζί μ' αυτήν το **Συμπληρωματικό Πρωτόκολλο για την Αποτροπή, Καταστολή και Τιμωρία της Παράνομης διακίνησης Προσώπων, Ιδιαίτερα των Γυναικών και των Παιδιών**, επήλθαν, με μια σειρά τροποποιήσεων των εν λόγω

---

<sup>183</sup> Ο.π. Συκιώτου Α., Η έννοια του θύματος στην εμπορία ανθρώπων, σελ. 687

διατάξεων, κάποιες αλλαγές ως προς την αντιμετώπιση των θυμάτων σε σχέση με το προηγούμενο καθεστώς.

Με μια πρώτη προσέγγιση του Ν 3875/2010 και από την ανάγνωση της Εισηγητικής Έκθεσης νομίζει κανείς ότι επέρχονται ιδιαίτερα ριζοσπαστικές και θετικές αλλαγές σε σχέση με το προισχύσαν καθεστώς, με μια βαθύτερη όμως μελέτη των διατάξεών του αποδεικνύεται ότι ο Νόμος αυτός είναι ιδιαίτερα άτολμος στα θέματα που κατά την Εισηγητική Έκθεση θα επέρχονταν σοβαρές αλλαγές.

Το πνεύμα του νόμου αυτού που δίνει και την κατεύθυνση των μέτρων αρωγής και προστασίας αποδίδεται με πανηγυρικές διακηρύξεις του νομοθέτη, κατά τις οποίες «Με τις διατάξεις αυτές θεσπίζεται η παροχή αρωγής στα θύματα εγκλημάτων διακίνησης προσώπων προκειμένου, να αποκατασταθούν και να στηριχθούν αυτά ως ψυχοβιολογικές προσωπικότητες, αλλά και ως ενεργά μέλη της κοινωνίας ενός κράτους δικαίου. Σύμφωνα με αυτό το άρθρο οι ανωτέρω στόχοι θα επιτευχθούν με την υιοθέτηση μέτρων ικανών να εξασφαλίζουν, πάντοτε εξατομικευμένα, τις βιοτικές ανάγκες των θυμάτων, την περίθαλψη, την ψυχολογική τους στήριξη και αποκατάσταση, την προστασία, την αποζημίωσή τους για τις ζημιές που υπέστησαν (εξαιτίας της θυματοποίησής τους), αλλά και την πλήρη νομική ενημέρωση, καθοδήγηση και υποστήριξή τους, προκειμένου να συμμετάσχουν αυτά, εν συνειδήσει, εν γνώσει και αποτελεσματικά σε όλες τις ποινικές και διοικητικές διαδικασίες που θα προκύψουν με αφορμή, αλλά και στο πλαίσιο της καταστολής της εγκληματικής πράξης που υπέστησαν»<sup>184</sup>

Αλλά ας δούμε τα πράγματα με τη σειρά

### **3) Τα άρθρα 12 και 13 Ν 3064/2002**

Σύμφωνα με το άρθρο 12 παρ. 1 Ν 3064/2002 που τιτλοφορείται «Αρωγή θυμάτων», όπως τροποποιήθηκε με το Ν.3875/2010, «Στα θύματα των εγκλημάτων που προβλέπονται στα άρθρα 323, 323Α, 323Β,

---

<sup>184</sup> Βλ. την Εισηγητική Έκθεση του Ν 3875/2005, [www.dsnet.gr](http://www.dsnet.gr)

348Α, 349, 351 και 351Α του Ποινικού Κώδικα, καθώς και στα άρθρα 87 παράγραφοι 5 και 6 και 88 του ν. 3386/2005 (ΦΕΚ 212 Α') παρέχεται προστασία, η οποία αφορά ιδίως την προστασία της ζωής, της σωματικής ακεραιότητας και της προσωπικής και γενετήσιας ελευθερίας τους, αν υφίσταται σοβαρός κίνδυνος για τα αγαθά αυτά.».

Σύμφωνα με το ίδιο άρθρο προβλέπεται ρητά ότι κατά τη διάρκεια της προστασίας ή αρωγής, οι αλλοδαποί θύματα δεν απελαύνονται και τυχόν απόφαση απέλασης που έχει εκδοθεί, αλλά δεν έχει ακόμη εκτελεστεί, αναστέλλεται.

Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι με Ν.3536/2007 (ειδικές ρυθμίσεις θεμάτων μεταναστευτικής πολιτικής και λοιπών ζητημάτων αρμοδιότητας Υπουργείου Εσωτερικών Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης) στο άρθρο 11(3), το οποίο αντικατέστησε το δεύτερο εδάφιο της παραγράφου 3 του άρθρου 48 του Ν. 3386/2005, προβλεπόταν για πρώτη φορά η ρύθμιση αυτή η οποία κάλυψε το προηγούμενο νομικό κενό.

Με την προισχύσασα μορφή του άρθρου 12 προβλεπόταν η δυνατότητα αναστολής της απέλασης των θυμάτων αυτών των πράξεων, που χορηγείται με Διάταξη του Εισαγγελέα Πρωτοδικών, η οποία εγκρίνεται από τον Εισαγγελέα Εφετών και ισχύει μέχρις ότου εκδοθεί αμετάκλητη απόφαση στην ποινική δίκη κατά του υπαιτίου

Κατά τις επιταγές του άρθρου 12 επίσης παρέχεται για όσο χρονικό διάστημα κρίνεται αναγκαίο, αρωγή για τη στέγαση, τη διατροφή, τη διαβίωση, την περίθαλψη και την ψυχολογική στήριξη των θυμάτων, καθώς και για την εξασφάλιση νομικού παραστάτη και διερμηνέα, ενώ για τους ανήλικους ειδικά προβλέπεται η ένταξή τους σε προγράμματα σχετικά με την εκπαίδευση και την επαγγελματική κατάρτισή τους.

Το άρθρο 13 του Ν 3064/2002, όπως επίσης τροποποιήθηκε με το Ν 3875/2010, προβλέπει τον επαναπατρισμό των αλλοδαπών θυμάτων που βρίσκονται παράνομα στη χώρα « χωρίς να θίγεται η αξιοπρέπεια τους με ασφαλή τρόπο». Λαμβάνοντας υπ' όψη την απαγόρευση απέλασης των

θυμάτων που προβλέπεται στο προηγούμενο άρθρο καθώς και τη ρητή βούληση του νομοθέτη, όπως εκφράζεται στην Αιτιολογική Έκθεση του Ν 3875/2010 καθίσταται προφανές ότι ο επαναπατρισμός του θύματος πρέπει να είναι πάντοτε οικειοθελής, εφόσον «η ίδια η θυματοποίηση αυτών των προσώπων καθιστά αναγκαία την επιστημονική και εξατομικευμένη αντιμετώπισή τους από τις εμπλεκόμενες Αρχές του κράτους μέρους και ουσιαστικά αποκλείει κάθε ενέργεια που θα είναι αντίθετη προς την ελεύθερα και ανεπηρέαστα διαμορφωνόμενη βούλησή τους και τα καθιστά δέκτες εξαναγκαστικών συμπεριφορών, εκτός εάν συντρέχουν συγκεκριμένοι λόγοι δημόσιας τάξης και ασφάλειας (βλ. σχετ. το άρθρο 50 παρ. 2 ν. 3064/2002). Αντίθετη ερμηνεία, που θα έδιδε δυνατότητες για επαναπατρισμό του θύματος, χωρίς τη θέλησή του, θα ερχόταν σε αντίθεση με το τελολογικό υπόβαθρο των διατάξεων του παρόντος Πρωτοκόλλου και ιδίως αυτών που αφορούν στην προστασία και στην αρωγή των θυμάτων, αλλά και στην πρόληψη των παρόντων εγκλημάτων»<sup>185</sup>

#### **4) Το ΠΔ 233/2003**

Με το ΠΔ 233/2003 (ΦΕΚ Α' 204/28-8-2003) «Προστασία και αρωγή στα θύματα των εγκλημάτων των άρθρων 323, 323Α, 349, 351 και 351Α του Ποινικού Κώδικα κατά το άρθρο 12 του Ν. 3064/2002» που εκδόθηκε κατ' εξουσιοδότηση του άρθρου αυτού καθορίζονται οι φορείς, τα μέσα και ο τρόπος παροχής της ως άνω προστασίας, αρωγής και μέριμνας. Με το Ν 3875/2010 (άρθρο τρίτο) έγιναν στο ΠΔ οι αναγκαίες τροποποιήσεις, ώστε α) να προβλέπεται πλέον ρητά ότι η αρωγή στα θύματα εμπορίας δε συναρτάται με τη βούλησή τους να συνεργαστούν με τις αρχές, β) να εξομοιωθούν με τα θύματα εμπορίας και τα θύματα παράνομης διακίνησης μεταναστών και γ) να προβλεφθεί ρητά ότι τα πρόσωπα που χρειάζονται προστασία και αρωγή ουδέποτε απελαύνονται.

---

<sup>185</sup> Βλ. Αιτιολογική Έκθεση Ν 3875/2010, [www.dsanet.gr](http://www.dsanet.gr)

Η προστασία και αρωγή, κατά το ΠΔ αυτό παρέχεται στα θύματα αν έχει ασκηθεί ποινική δίωξη για τις αξιόποινες πράξεις των οικείων εγκλημάτων, ή ανεξάρτητα από αυτήν, εφόσον το θύμα έχει προσφύγει στις Υπηρεσίες και Μονάδες Παροχής Προστασίας και Αρωγής που αναφέρονται στο Παράρτημα του παρόντος. Η προστασία παρέχεται για όσο χρονικό διάστημα υφίσταται ο κίνδυνος της ζωής, της σωματικής ακεραιότητας και της προσωπικής και γενετήσιας ελευθερίας, η δε αρωγή για το χρονικό διάστημα που κρίνεται απαραίτητο από τις Υπηρεσίες και Μονάδες Παροχής Προστασίας και Αρωγής, που αναφέρονται στο παράρτημα του παρόντος. (βλ. άρθρα 2 ΠΔ 233/2003)

#### **5) Ν 3386/2005 – Οι διατάξεις για τα μέτρα αρωγής και προστασίας των θυμάτων**

Με το Ν. 3386/2005 «Είσοδος, διαμονή και κοινωνική ένταξη υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελληνική Επικράτεια» (ΦΕΚ Α' 212), εκτός από το ότι, όπως προαναφέρθηκε, προσδιορίζεται η νομική έννοια του όρου «θύμα εμπορίας ανθρώπων» (άρθρο 1ι), με τις διατάξεις των άρθρων 44 παρ. 1 εδ. βγ και 4, 46-52 (κεφάλαιο Θ': χορήγηση και ανανέωση άδειας διαμονής σε θύματα εμπορίας ανθρώπων) θεσπίζονται μια σειρά σημαντικών μέτρων για την παραμονή και νόμιμη εργασία στη χώρα προσώπων που έχουν χαρακτηριστεί θύματα. Τα μέτρα αυτά αφορούν στα εξής:

1. Χορήγηση και ανανέωση άδειας διαμονής σε θύματα εμπορίας ανθρώπων.
2. Ενημέρωση των θυμάτων και ειδική μέριμνα για τους ανηλίκους.
3. Παρέχεται προθεσμία επίσκεψης ώστε τα θύματα να συνέλθουν και να ξεφύγουν από την επιρροή των δραστών και να συνεργαστούν με τις διωκτικές αρχές.
4. Παρέχεται περίθαλψη – παροχές και νομική βοήθεια κατά τη διάρκεια της περιόδου επίσκεψης.
5. Προβλέπονται προϋποθέσεις χορήγησης και ανανέωσης της άδειας

διαμονής μέχρι 12 μήνες. Η άδεια διαμονής διασφαλίζει δικαίωμα πρόσβασης στην αγορά εργασίας, στην περίθαλψη και τις παροχές φροντίδας, καθώς και στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση.

6. Προβλέπονται ειδικοί λόγοι μη ανανέωσης και ανάκλησης της άδειας

διαμονής, όταν για παράδειγμα το θύμα επανασυνδέσει τις σχέσεις του με τους δράστες ή όταν η αρμόδια αρχή κρίνει ότι η καταγγελία του θύματος είναι δόλια ή καταχρηστική ή το θύμα παύει να συνεργάζεται με τις αρχές.

Με το άρθρο τέταρτο του Ν 3875/2010 γίνονται μια σειρά από τροποποιήσεις στο ν. 3386/2005, οι οποίες κατά την Εισηγητική Έκθεση «έχουν καταστεί αναγκαίες λόγω της ενσωμάτωσης τόσο του πρώτου όσο και του δεύτερου Πρωτοκόλλου». Πιο συγκεκριμένα, επεκτείνονται οι ισχύουσες ρυθμίσεις για τα θύματα εμπορίας και στους αλλοδαπούς υπηκόους κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τους ανιθαγενείς, και επεκτείνονται οι διατάξεις αυτές σε άτομα τα οποία είναι θύματα διακίνησης προσώπων.

Με τις τροποποιήσεις αυτές ο διακηρυγμένος στόχος κατά την αυτή Εισηγητική Έκθεση έγκειται στο να καλυφθεί «το έλλειμμα της ισχύουσας νομοθεσίας σε σχέση με το προς κύρωση Πρωτόκολλο, καθώς εξαρτά την παροχή της βοήθειας στα θύματα εμπορίας από την προηγούμενη δήλωση συνεργασίας με τις αρχές, προϋπόθεση που δεν υιοθετείται από το Πρωτόκολλο, όπως άλλωστε δεν υιοθετείται και από τη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης (άρθρο 12 παρ. 6)». Πράγματι με το προισχύσαν του Ν 3875/2010 καθεστώς τα θύματα μπορούσαν να τύχουν εφαρμογής της νομοθεσίας για την προστασία και αρωγή μόνο με την προϋπόθεση ότι θα δέχονταν να συνεργαστούν με τις αρχές (βλ. άρθρα 47, 48, 50 του Ν 3386/2005) σε αντίθεση με όσα προέβλεπαν τόσο το παραπάνω Πρωτόκολλο με το άρθρο 14, όσο και η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης της 16-5-2006, στο άρθρο 12 παρ. 6 κατά το οποίο «κάθε μέρος θα πρέπει να υιοθετήσει νομοθετικά ή άλλα μέτρα ικανά να διασφαλίσουν ότι η συνδρομή στα θύματα δεν θα εξαρτάται από την προθυμία τους να καταθέσουν ως μάρτυρες».

Το εκβιαστικό αυτό δίλημμα προς τα θύματα εκ μέρους του ελληνικού κράτους έρχεται, όμως, σε πλήρη αρμονία με την πολιτική της ΕΕ στο πεδίο αυτό, η οποία με την οδηγία 2004/81/ΕΚ<sup>186</sup> «σχετικά με τις άδειες παραμονής βραχείας διάρκειας για τα θύματα πράξεων διευκόλυνσης παράνομης μετανάστευσης ή εμπορίας ανθρώπων που συνεργάζονται με τις αρχές» εξαρτά ρητά την προστασία των θυμάτων εμπορίας από τη συνεργασία τους με τις αρχές<sup>187</sup>. Δικαίως λοιπόν, η επιλογή αυτή του νομοθέτη να βάλει το μαχαίρι στο λαιμό των θυμάτων στο όνομα της διευκόλυνσης της απόδειξης του εγκλήματος με τέτοιον τρόπο έχει κατακριθεί με σφοδρότητα από τη θεωρία<sup>188</sup>, αλλά και από οργανώσεις και φορείς, με χαρακτηριστικά παραδείγματα την Έκθεση της Διεθνούς Αμνηστίας, που δημοσιεύθηκε στις 12 Ιουνίου 2007, με τίτλο: «Ελλάδα Προάσπιση Δικαιωμάτων των γυναικών και κοριτσιών θυμάτων εμπορίας, με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση» (AI Index EUR. 25/002/2207) και τις θέσεις και προτάσεις για το ζήτημα της εμπορίας ανθρώπων που ανέπτυξε η ΕΘΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ για τα έτη 2006 και 2007<sup>189</sup>.

Με το Ν 3875/2010, το άρθρο 44 τροποποιείται ώστε με κοινή απόφαση των Υπουργών Εσωτερικών, Αποκέντρωσης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης και Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, να επιτρέπεται να χορηγείται άδεια διαμονής μέχρι ενός έτους, η οποία θα ανανεώνεται, για λόγους ανθρωπιστικής φύσεως σε υπηκόους τρίτων χωρών θύματα εμπορίας ανθρώπων που δεν συνεργάζονται με τις διωκτικές Αρχές, με την προϋπόθεση της ύπαρξης «σχετικής πράξης χαρακτηρισμού από τον αρμόδιο Εισαγγελέα Πρωτοδικών κατά τα οριζόμενα στην παράγραφο 2 περίπτωση α' του άρθρου 1. του Ν 3368'. Σύμφωνα με την τελευταία

---

<sup>186</sup> EEK L 261, 6-8-2004 SEL. 19-23

<sup>187</sup> Βλ. άρθρο 6 της Οδηγίας αυτής, σύμφωνα με το οποίο τα κρατη Μέλη θα πρέπει να εξασφαλίσουν την παροχή στα θύματα μιας περιόδου περίσκεψης, ώστε αυτοί να αναρρώσουν και να ξεφύγουν από την επιρροή των δραστών προκειμένου να λάβουν την απόφαση εάν θα συνεργαστούν με τις αρχές ή όχι

<sup>188</sup> Βλ. χαρακτηριστικά ο.π. Συκιώτου Α., Η έννοια του θύματος..., σελ. 691-693 και Χατζηνικολάου Ν., Η ποινική καταστολή της παράνομης μετανάστευσης και της εμπορίας ανθρώπων στην ελληνική έννομη τάξη: αναζητώντας την αξιολογική συνοχή της μεταξύ τιμωρητικής όξυνσης και θυματολογικής προσέγγισης, ΠοινΔικ 2/2008

<sup>189</sup> [www.nghr.gr](http://www.nghr.gr)

αυτή διάταξη όπως έχει τροποποιηθεί με το Ν 3875/2010, ο χαρακτηρισμός «θύμα εμπορίας ανθρώπων», αποδίδεται με Πράξη του αρμόδιου Εισαγγελέα Πρωτοδικών, τόσο αμέσως μετά την κίνηση της ποινικής δίωξης για έγκλημα που προβλέπεται στα άρθρα 323, 323Α, 323Β, 348Α, 349, 351 και 351Α του Π.Κ., όσο και πριν ασκηθεί ποινική δίωξη για κάποιο από αυτά τα αδικήματα, αφού προηγουμένως δοθεί έγγραφη γνωμοδότηση, που συντάσσεται από δύο επιστήμονες με ειδικότητα ψυχιάτρου, ψυχολόγου ή κοινωνικού λειτουργού, οι οποίοι υπηρετούν σε Υπηρεσία ή σε Μονάδα Προστασίας και Αρωγής. Η Πράξη χαρακτηρισμού εκδίδεται και όταν το θύμα δεν συνεργάζεται με τις διωκτικές Αρχές, στις περιπτώσεις εκείνες, όπου ο Εισαγγελέας Πρωτοδικών κρίνει, κατόπιν σύμφωνης γνώμης του Εισαγγελέα Εφετών, ότι συντρέχουν οι όροι του άρθρου 1 παρ. 2 του π.δ. 233/2003 ή ότι το θύμα δεν συνεργάζεται εξαιτίας απειλών που στρέφονται κατά προσώπων της οικογένειας του που βρίσκονται στην Ελλάδα ή στη χώρα της προέλευσης του ή οπουδήποτε αλλού και ότι, εάν αυτό δεν προστατευθεί ή εάν απελαθεί, αντιμετωπίζουν άμεσο κίνδυνο τα προαναφερόμενα πρόσωπα. Πρακτικά επομένως όλα τα de facto θύματα της εμπορίας ανθρώπων και της σωματεμπορίας μπορούν να χαρακτηρισθούν ως τέτοια και de jure, καθώς αναμφισβότως έχουν δεχθεί άμεση προσβολή στην προσωπική ή στη γενετήσια ελευθερία τους, τα οποία αποτελούν τα έννομα αγαθά των διατάξεων 323<sup>Α</sup> ΠΚ και 351 ΠΚ.

Σύμφωνα με το τροποποιημένο άρθρο 47 άλλωστε «1. Σε υπήκοο τρίτης χώρας που έχει χαρακτηριστεί θύμα εμπορίας ανθρώπων ή παράνομης διακίνησης μεταναστών με Πράξη του αρμόδιου Εισαγγελέα Πρωτοδικών, σύμφωνα με το άρθρο 1 παρ. 2, χορηγείται, μετά από σχετική αίτηση του, που υποβάλλεται αυτοπροσώπως ή μέσω του αρμόδιου Εισαγγελέα, άδεια διαμονής ή ανανεώνεται η χορηγηθείσα, χωρίς να απαιτείται η καταβολή παραβόλου, με τις προϋποθέσεις και τη διαδικασία των επόμενων άρθρων.».

**Σύμφωνα με το άρθρο 46 Ν 3386/2005, όπως αυτό έχει αναριθμηθεί, διατηρώντας το περιεχόμενο του άρθρου 48.**

*«1. Σε υπηκόους τρίτων χωρών που έχουν χαρακτηριστεί θύματα εμπορίας ανθρώπων ή*

παράνομης διακίνησης μεταναστών κατά τις διατάξεις των περιπτώσεων ι' και ια' της παραγράφου 1 του άρθρου 1, εφόσον δεν υπάγονται στη διάταξη του άρθρου 1 παρ. 2 του π.δ. 233/2003, παρέχεται με πράξη της αρμόδιας Εισαγγελικής Αρχής προθεσμία επίσκεψης τριών μηνών, ώστε να διαφύγουν από την επιρροή των δραστών των σε βάρος τους εγκλημάτων και να αποκατασταθούν ψυχικά για να μπορέσουν να λάβουν συνειδητά ανεπηρέαστη απόφαση σχετικά με τη συνεργασία τους με τις δικτυικές Αρχές.

2. Ειδικά για τους ανηλίκους - θύματα εμπορίας ανθρώπων ή παράνομης διακίνησης μεταναστών, η ίδια προθεσμία μπορεί να παρατείνεται για δύο ακόμη μήνες με απόφαση της αρμόδιας Εισαγγελικής Αρχής και με κριτήριο την εξυπηρέτηση του συμφέροντος του ανηλίκου.

3. Κατά το χρονικό διάστημα της προθεσμίας επίσκεψης τα πρόσωπα των προηγούμενων παραγράφων δεν απελαύνονται. Απόφαση απέλασης, που έχει εκδοθεί, αλλά δεν έχει ακόμη εκτελεστεί, αναστέλλεται.

4. Με απόφαση της αρμόδιας Εισαγγελικής Αρχής, η προθεσμία επίσκεψης μπορεί να περαιώνεται πριν από τη λήξη της, σε περίπτωση κατά την οποία: α. Διαπιστώνεται από την οικεία Εισαγγελική Αρχή, ότι το ανωτέρω πρόσωπο επανασυνέδεσε ενεργώς, εκουσίως και με δική του πρωτοβουλία τις σχέσεις του με τους δράστες των εγκλημάτων του άρθρου 1 παράγραφος 1 περιπτώσεις ι' και ια' του παρόντος νόμου ή ότι δε συντρέχουν στο πρόσωπο του τα στοιχεία που λήφθηκαν υπόψη για το χαρακτηρισμό του ως θύματος εμπορίας ανθρώπων ή παράνομης διακίνησης μεταναστών, τα οποία απαιτούνται, σύμφωνα με τα οριζόμενα στις περιπτώσεις ι' και ια' της παραγράφου 1 του άρθρου 1 ή β. συντρέχουν λόγοι δημόσιας τάξης και ασφάλειας.».

Όσο διαρκεί η περίοδος της επίσκεψης τα πρόσωπα έχουν πρόσβαση στην περίθαλψη, αν και είναι ανασφάλιστα, τους παρέχεται άμεση και **δωρεάν ιατροφαρμακευτική περίθαλψη** και πρόσβαση στις Υπηρεσίες ψυχολογικής υποστήριξης που παρέχονται από το Ε.Σ.Υ., από τις Μονάδες Προστασίας και Αρωγής, αλλά και από φορείς που συνεργάζονται με τους ανωτέρω. Διασφαλίζονται επίσης ικανές συνθήκες διαβίωσης, εφόσον δεν διαθέτουν επαρκείς πόρους. Επίσης πρέπει να τους παρέχονται **υπηρεσίες μετάφρασης και διερμηνείας** καθώς και κάθε αναγκαία **νομική βοήθεια**.

Όταν περάσει η προθεσμία επίσκεψης - ή και πριν τη λήξη της εάν το πρόσωπο έχει επιδείξει σαφή θέληση για συνεργασία - ο αρμόδιος Εισαγγελέας εξετάζει τις παρακάτω προϋποθέσεις και συντάσσει σχετική έκθεση:

- α. Εάν κρίνεται σκόπιμη η παράταση της διαμονής του εν λόγω προσώπου στην Ελληνική Επικράτεια, προς διευκόλυνση της διενεργούμενης έρευνας ή της ποινικής διαδικασίας.
- β. Εάν το ανωτέρω πρόσωπο έχει επιδείξει σαφή βούληση συνεργασίας και
- «γ. Εάν το ίδιο πρόσωπο έχει διακόψει κάθε σχέση με τους φερόμενους ως δράστες των αδικημάτων του άρθρου 1 παράγραφος 1 περιπτώσεις ι' και ια.».

Η εξέταση της αίτησης για τη χορήγηση άδειας διαμονής γίνεται κατά προτεραιότητα και η χορήγηση της μετά από απόφαση του Υπουργού Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης. Με την επιφύλαξη λόγων δημόσιας τάξης και ασφάλειας, εκδίδεται **άδεια διαμονής ενός έτους**, χωρίς την υποχρέωση καταβολής παραβόλου, με **δυνατότητα ανανέωσης** για ισόχρονο διάστημα εφόσον υπάρχουν οι ίδιες προϋποθέσεις μέχρι την έκδοση αμετάκλητης δικαστικής απόφασης. Αυτή η άδεια διαμονής **εξασφαλίζει** δικαίωμα **πρόσβασης στην αγορά εργασίας**, στις **παροχές** και την **περίθαλψη** και στις προϋποθέσεις επαγγελματικής κατάρτισης και εκπαίδευσης. Όταν περατωθεί η διαδικασία και εκδοθεί αμετάκλητη δικαστική απόφαση και εφόσον προκύπτει ότι η καταμήνυση για τις πράξεις που έχει καταγγείλει είναι αληθής, μπορεί να χορηγείται στον/ην κάτοχο άδειας διαμονής, με την ιδιότητα του θύματος εμπορίας ανθρώπων, άδεια διαμονής για έναν από τους λόγους του Ν. 3386/2005 με τις αντίστοιχες προϋποθέσεις που προβλέπονται από το νόμο.

Σε περίπτωση που από την αμετάκλητη δικαστική απόφαση προκύπτει ότι η καταμήνυση για τις πράξεις που έχουν καταγγεληθεί είναι ψευδής, θα πρέπει να εκδοθεί νέα απόφαση απέλασης και ο/η υπήκοος να αποχωρήσει από τη χώρα.

Παρατηρούμε λοιπόν, ότι για κάποια κατηγορία θυμάτων διατηρείται σε ισχύ ακόμα η επαίσχυντη εξάρτηση της παροχής σε αυτούς των μετρών προστασίας και αρωγής, από τη διάθεσή τους να συνεργαστούν με τις αρχές. Πρόκειται για ανθρώπους που έχουν κατά το γράμμα του νόμου

χαρακτηρισθεί επίσημα ως θύμα, όμως δεν εμπίπτουν στη διάταξη του άρθρου 1 παρ. 2 Ν 3386/2005, δεν είναι δηλαδή «πρόσωπα, ημεδαποί ή αλλοδαποί, που έχουν υποστεί άμεση βλάβη στη σωματική ακεραιότητα ή στην προσωπική ή γενετήσια ελευθερία τους ή υφίσταται σοβαρός κίνδυνος ως προς τα αγαθά αυτά ή τη ζωή τους.» Όμως στις περιπτώσεις των άρθρων 323<sup>A</sup> ΠΚ και 351 ΠΚ, τα θύματα των εγκλημάτων προφανώς και έχουν υποστεί άμεση βλάβη στην προσωπική ή στη γενετήσια ελευθερία τους. Άρα η διάταξη αυτή για την περίοδο επίσκεψης δεν έχει πλέον πεδίο εφαρμογής στις περιπτώσεις των εν λόγω άρθρων.

Υπάρχουν βέβαια ακόμα διατάξεις που απηχούν το προηγούμενο καθεστώς, το οποίο εξαρτούσε την παροχή αρωγής και προστασίας από την συμφωνία τους να συνεργαστούν με τις αρχές για την εξιχνίαση του εγκλήματος. Στο πλαίσιο του οργανωμένου εγκλήματος, υπό την έννοια του άρθρου 187 παρ. 1 Π.Κ και με βάση όσα ορίζει το άρθρο 9 του ν. 2928/2001, με το οποίο προβλέπεται η προστασία όλων των ουσιωδών μαρτύρων που βοηθούν στην αποκάλυψη των εγκληματικών δραστηριοτήτων (βλ. σχετ. την Εισηγητική Έκθεση της Σύμβασης του Παλέρμο) και σύμφωνα με όσα ορίζουν οι διατάξεις των παραγράφων 3 και 4 του άρθρου 187B Π.Κ., που προβλέπουν: α) την αποχή από την κίνηση της ποινικής δίωξης για παραβάσεις του νόμου περί αλλοδαπών και περί εκδιδόμενων με αμοιβή προσώπων, εάν αυτά καταγγέλλουν αξιόποινες πράξεις που τελέσθηκαν σε βάρος τους από εγκληματική οργάνωση και β) την αναστολή της απέλασης αλλοδαπών θυμάτων που βρίσκονται παράνομα στη χώρα και καταγγέλλουν αξιόποινες πράξεις που τελέστηκαν από εγκληματική οργάνωση.

Με το Ν 3875/2010, τροποποιείται επίσης η διάταξη του άρθρου 82 του Ν 3386/2010 που αφορά τον κατάλογο των ανεπιθύμητων αλλοδαπών (Ε.Κ.Α.Ν.Α), ώστε να είναι πλέον σαφές ότι σε αυτόν δεν μπορούν να περιλαμβάνονται τα θύματα της εμπορίας ανθρώπων και της παράνομης διακίνησης μεταναστών. Στο παρελθόν άλλωστε χρειάστηκε η παρέμβαση του Συνηγόρου του Πολίτη για να γίνουν δεκτά αντίστοιχα αιτήματα αλλοδαπών από τις αρμόδιες Διευθύνσεις Αλλοδαπών του Υπουργείου

Εσωτερικών για ανθρωπιστικούς λόγους. Η αντιμετώπιση του θέματος αυτού έως το Ν 3875/2010 εναπόκειται στην ουσία στη διακριτική ευχέρεια των Αρχών, με συνέπεια να μην είναι πάντοτε ίδια η ποινική αντιμετώπιση των αλλοδαπών θυμάτων διακίνησης προσώπων, που είναι καταχωρημένοι στον Ε.Κ.Α.Ν.Α., γεγονός που δημιουργεί ανασφάλεια δικαίου.<sup>190</sup>

Ένα άλλο προβληματικό στοιχείο έγκειται στο τι γίνεται, πώς προστατεύεται το θύμα από την απέλαση αλλά και άλλους κινδύνους μέχρι να εκδοθεί η Πράξη χαρακτηρισμού του, εφόσον πλέον η δυνατότητα χορήγησης άδειας διαμονής δίνεται μετά την έκδοση της πράξης αυτής σε αντίθεση με πριν που δινόταν ακόμα και στο στάδιο που οι αρμόδιες αστυνομικές ή εισαγγελικές αρχές πιθανολογούσαν ότι ο υπήκοος τρίτης χώρας εμπίπτει στα κατηγορίες των θυμάτων. (όμως προφανώς απαγορεύεται η απέλαση).

Ειδικά για **τα ανήλικα θύματα** σημαντικές ήταν οι αλλαγές που επέφερε ο Ν 3525/2007<sup>191</sup>, με τον οποίο επιχειρήθηκε η ειδική και συστηματική αντιμετώπιση των ανήλικων θυμάτων προκειμένου για εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας και οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής. Η θέση των ανήλικων θυμάτων εμπορίας έτσι ενισχύθηκε σημαντικά από άποψη πρόσβασης σε υπηρεσίες νομικής βοήθειας και με τη θεσμοθέτηση συνηγόρου υπηρεσίας ανηλίκου (άρθρο έκτο Ν3875/2010).

Προστέθηκε καταρχάς στον ΠΚ το άρθρο 352<sup>A</sup>, το οποίο αναφέρεται όμως μόνο στα θύματα της σωματεμπορίας κι όχι των λοιπών μορφών εμπορίας ανθρώπων και αφορά στη ψυχοδιαγνωστική εξέταση και θεραπεία του δράστη και του –ανήλικου θύματος.

Κατά το άρθρο 352B ΠΚ εξάλλου τιμωρείται με ποινή φυλάκισης μέχρι δύο ετών η δημοσιοποίηση με οποιονδήποτε τρόπο περιστατικών που θα

---

<sup>190</sup> Βλ. χαρακτηριστικά ο.π. Συκιάτου Α., Η έννοια του θύματος..., σελ. 691-693

<sup>191</sup> «κύρωση, Εφαρμογή του Προαιρετικού πρωτοκόλλου στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού σχετικά με την εμπορία παιδιών, την παιδική πορνεία και παιδική πορνογραφία και άλλες διατάξεις

μπορούσαν να οδηγήσουν στην αποκάλυψη της ταυτότητας του ανήλικου θύματος καθ' όλη τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας.

Με τον ίδιο νόμο επιχειρήθηκε να τεθεί σε νέα βάση η συμμετοχή του ανήλικου στην ποινική διαδικασία και γι' αυτό προστέθηκε νέο άρθρο στον ΚΠΔ (108<sup>A</sup> ΚΠΔ), με το οποίο στο ανήλικο θύμα –και-της εμπορίας ανθρώπων απονέμονται όλα τα δικαιώματα των άρθρων 101, 104 και 105 ΚΠΔ ακόμη και αν δεν παρίστανται ως πολιτικώς ενάγων.

## **6) Η εφαρμογή των μέτρων προστασίας και αρωγής**

Παραπάνω περιγράφηκε το νομοθετικό πλαίσιο που προβλέπει την προστασία και την αρωγή στα θύματα της εμπορίας ανθρώπων και της σεξουαλικής εμπορίας και αναδείχθηκαν βασικοί προβληματισμοί που σχετίζονται με το περιεχόμενο και το πεδίο εφαρμογής του.

Όμως η πραγματικότητα απέχει δραματικά πολύ σε σχέση με τα όσα προβλέπονται νομοθετικά

Όπως προκύπτει από τα στατιστικά στοιχεία της Αστυνομίας<sup>192</sup>, το έτος 2009 σε σύνολο 125 θυμάτων που εντοπίστηκαν και αναγνωρίστηκαν ως τέτοια, τα 121 δέχθηκαν μέτρα προστασίας και αρωγής, το έτος 2008 σε σύνολο 78, 36 θύματα έτυχαν τέτοιας μεταχείρισης, το 2007 σε σύνολο 99 για τα 35 θύματα λήφθηκαν τέτοια μέτρα, το 2006 από τους 83 ανθρώπους που χαρακτηρίστηκαν ως θύματα εμπορίας, μόνο τα 39 αντιμετωπίστηκαν με τέτοια μέτρα, το 2005 εντοπίστηκαν 137 θύματα εκ των οποίων μόλις το 40% (57) υπήχθη σε καθεστώς προστασίας και αρωγής και το 2004 σε σύνολο 181, τα 46 μόνο υπήχθησαν σε τέτοιο καθεστώς.

Στο ίδιο αυτό διάστημα και συγκεκριμένα κατά το έτος 2009 οι δράστες ήταν 303, το 2008 σε 40 υποθέσεις τις οποίες εξιχνίασαν οι διωκτικές αρχές συνελήφθησαν 162 φερόμενοι ως δράστες, το 2007 σε 41 υποθέσεις συνελήφθησαν 121 φερόμενοι ως δράστες, το 2006 σε 70 υποθέσεις συνελήφθησαν 206 άτομα, το 2005 σε 60 υποθέσεις

---

<sup>192</sup> [www.astynomia.gr](http://www.astynomia.gr)

συνελήφθησαν 202, και το 2004 σε συνολο υποθέσεων 65, ως δράστες φέρονται να είναι 268 άτομα.

Προφανώς από τα στατιστικά αυτά στοιχεία δε μπορούν να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα για το βαθμό πραγματικής προστασίας που παρασχέθηκε στα θύματα - είδος των μέτρων προστασίας και αρωγής, τη διάρκεια, την ουσιαστική συμβολή τους στη βελτίωση της κατάστασης του θύματος. Ωστόσο μπορούν να διατυπωθούν κάποιες χρήσιμες διαπιστώσεις σχετικά με την αντιμετώπιση εκ μέρους της πολιτείας των θυμάτων και το βαθμό εφαρμογής της προβλεπόμενης νομοθεσίας: το κυριότερο πρόβλημα φαίνεται να αποτελεί ο μικρός αριθμός υποθέσεων εμπορίας ανθρώπων που απασχολούν ως τέτοιες στις διωκτικές αρχές, γεγονός που συνδέεται προφανώς αφενός με την καλά οργανωμένη εγκληματική δράση και αφετέρου με την αδυναμία και την απροθυμία των διωκτικών αρχών να εξιχνιάσουν τέτοιες υποθέσεις και να προχωρήσουν σε συλλήψεις των δραστών. Είναι εξαιρετικά χαμηλός ο αριθμός των υποθέσεων που διερευνήθηκαν από την αστυνομία και για τις οποίες έγιναν διώξεις, γεγονός που εκ των πραγμάτων συνεπάγεται και το δραματικά μικρό αριθμό των θυμάτων που δέχτηκαν προστασία και αρωγή.

Βασικό ανασταλτικό παράγοντα αποτελεί λοιπόν η αδυναμία εκ μέρους των αρχών να εντοπίσουν τα θύματα εμπορίας είτε επειδή δε μπορούν να φτάσουν σε δράστες και θύματα, αγγίζοντας μόνο την κορφή του παγόβουνου αυτής της εγκληματικής δραστηριότητας, είτε επειδή ακόμα κι όταν έρχονται σε επαφή με θύματα, δεν τα αναγνωρίζουν ως τέτοια, αλλά ως παράνομους μετανάστες τους οποίους και συλλαμβάνουν με σκοπό την απέλαση, χωρίς να εξετάσουν το ενδεχόμενο μήπως αυτοί είναι θύματα εμπορίας ανθρώπων.

Η έλλειψη αναγνώρισης των θυμάτων ως τέτοιων τους εκθέτει σε σοβαρούς κινδύνους. Άλλοτε διώκονται και καταδικάζονται για παραβάσεις του ποινικού δικαίου (π.χ. δίωξη για πορνεία χωρίς άδεια εργασίας), ή κρατούνται για παράνομη είσοδο ή παραμονή στη χώρα,

(μεταξύ των οποίων και πολλά ασυνόδευτα ανήλικα)<sup>193</sup> ή απελαύνονται σε χώρες όπου κινδυνεύουν να ξαναπέσουν θύματα εμπορίας ή άλλων παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Τα εμπόδια για την αναγνώρισή τους, και επομένως για την προστασία τους, περιλαμβάνουν την απέλαση άγνωστου αριθμού μεταναστών χωρίς να έχει διερευνηθεί αν έχουν πέσει θύματα εμπορίας, την έλλειψη αστυνομικών εκπαιδευμένων στην αναγνώριση των γυναικών θυμάτων εμπορίας ιδίως εκτός των μεγάλων αστικών κέντρων, την ανεπάρκεια των υπηρεσιών τηλεφωνικής βοήθειας, και τη μη έκδοση κατευθυντήριων γραμμών για τους αστυνομικούς που εργάζονται στον τομέα αυτό.

Καθοριστική συμβολή στην περαιτέρω ανεπάρκεια του συστήματος να παρέχει συνδρομή και προστασία στα θύματα έχει βεβαίως όπως αναφέρθηκε και παραπάνω το εκβιαστικό δίλημμα που θέτει η πολιτεία στα θύματα, στερώντας τους το δικαίωμα της προστασίας και της βοήθειας αν αρνηθούν να συνεργαστούν με τις αρχές. Πολλά από τα θύματα όμως τρομοκρατημένα από τους εμπόρους για τη ζωή των ίδιων και των οικογενειών τους και χωρίς να έχουν εμπιστοσύνη στην αποτελεσματικότητα του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης να ασκήσει διώξεις κατά των εμπόρων και να τα προστατέψει από τα αντίποινα εναντίον τους, διστάζουν να συνεργαστούν, με αποτέλεσμα να μένουν αβοήθητα, περιμένοντας την απέλαση και εύκολη λεία εκ νέου για τους δουλεμπόρους.

Οι συνεχείς καθυστερήσεις άλλωστε μέχρι να ολοκληρωθεί η ποινική δίκη παρατείνουν την περίοδο κατά την οποία τα θύματα εμπορίας που έχουν συμφωνήσει να καταθέσουν πρέπει να ζουν με το φόβο της εκδίκησης. Το ελληνικό δικαστικό σύστημα, υπερφορτωμένο και με χρόνιες ελλείψεις όσον αφορά το προσωπικό και την υλική υποδομή, χρειάζεται χρόνια για να φέρει μια υπόθεση στα δικαστήρια και ακόμη

---

<sup>193</sup> Ειδικά για τις συνθήκες κράτησης και την εν γένει αντιμετώπιση των ασυνόδευτων ανηλικών βλ. Έκθεση της HUMAN RIGHTS WATCH για τα ασυνόδευτα ανήλικα στην Ελλάδα, τον Δεκέμβριο του 2008, στην ιστοσελίδα [www.hrw.gr](http://www.hrw.gr)

περισσότερα για να λάβει μια αμετάκλητη απόφαση. Σ' όλο αυτό το διάστημα, αν κάποιο θύμα που είχε δεχθεί να συνεργαστεί με τις αρχές διακόψει πλέον αυτή τη συνεργασία, π.χ. αρνηθεί να προσέλθει στο δικαστήριο ή ανακαλέσει τις καταγγελίες που είχε κάνει, αμέσως παύει και η βοήθεια εκ μέρους της πολιτείας<sup>194</sup>.

Εκτός όμως από τις δυσκολίες, τις αδυναμίες και την απροθυμία εκ μέρους των διωκτικών αρχών για να εντοπιστούν και να υπαχθούν τα θύματα της εμπορίας ανθρώπων σε καθεστώς προστασίας και αρωγής αλλά και τις περιορισμένες δυνατότητες πρόσβασης των ίδιων των θυμάτων στους αρμόδιους διοικητικούς μηχανισμούς, ιδιαίτερα προβληματική είναι και η μεταχείριση εκείνων που βρίσκονται στα χέρια των αρχών. Αν εξαιρεθούν κάποιες δομές στήριξης, που υπάρχουν και λειτουργούν στην Ελλάδα σήμερα – στέγαση σε ξενώνες που λειτουργούν από κρατικούς φορείς (ΕΚΚΑ, Δημοτικές Αρχές κλπ) ή ΜΚΟ (ΚΛΙΜΑΚΑ, Αλληλεγγύη, κλπ), όπου όμως οι θέσεις είναι πολλοί περιορισμένες, νομική αρωγή από το Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, Δικηγορικοί Σύλλογοι-Legal Aid, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, χορήγηση κάποιων αδειών παραμονής<sup>195</sup>- η συντριπτική πλειοψηφία των πραγματικών θυμάτων βιώνει εκ μέρους της κρατικής εξουσίας την πιο βάρβαρη και εξευτελιστική μεταχείριση, η οποία δε σχετίζεται τόσο με την αδυναμία των αρχών να ανταποκριθούν στις αυξημένες ανάγκες, αλλά με την πολιτική της «μηδενικής ανοχής» και της βίαιης καταστολής των μεταναστών που ακολουθεί η ελληνική κυβέρνηση.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι φυλακές της Αμυγδαλέζας, κοντά στους Θρακομακεδόνες (σε χώρους της πρώην σχολής χωροφυλακής), όπου κρατούνται προσωρινά ανήλικα παιδιά και μέχρι πριν λίγους μήνες και γυναίκες μέχρι να απελαθούν. Πρόκειται για μετανάστριες και παιδιά, κατά παράβαση της Σύμβασης για τα

---

<sup>194</sup> Βλ. αναλυτικά μαρτυρίες γυναικών και κοριτσιών που περιγράφουν ανάγλυφα όλη αυτήν την κατάσταση στην Έκθεση της Διεθνούς Αμνηστίας «Ελλάδα: Προάσπιση των δικαιωμάτων γυναικών και κοριτσιών θυμάτων εμπορίας με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση», που δημοσιεύτηκε στις 14-7-2007, [www](http://www.amnesty.org).

<sup>195</sup> Βλ. αναλυτικά για τις υπάρχουσες δομές και τις ελλείψεις σ' αυτές, ο.π. ΕΔΔΑ, «Θέσεις και προτάσεις για το ζήτημα της εμπορίας ανθρώπων – η κατάσταση στην Ελλάδα»

δικαιώματα του παιδιού, που δεν έχουν νομιμοποιητικά έγγραφα για την είσοδο και την παραμονή τους στη χώρα, ή συνελήφθησαν για μικροαδικήματα, ή προέρχονται από τα κυκλώματα εμπορίας ανθρώπων και  
σωματεμπορίας<sup>196</sup>.

Τα κρατητήρια της Αμυγδαλέζας υποτίθεται ότι δημιουργήθηκαν ως χώρος προστασίας για τις γυναίκες που είχαν πέσει θύματα παράνομης διακίνησης και εμπορίας ανθρώπων (trafficking), αλλά στην ουσία εκεί συνεχίζεται η αιχμαλωσία τους σε άθλιες συνθήκες, αυτοί τη φορά όχι από δουλεμπορούς αλλά από το ίδιο το κράτος.

Οι κρατούμενοι ζουν στοιβαγμένοι σε μικρά κελιά 10 τ.μ., πολλές φορές δεν έχουν ζεστό νερό, δεν τηρούνται οι κανόνες υγιεινής στα κελιά και στις τουαλέτες, με αποτέλεσμα να μεταδίδονται πολλά μινόβια, ο προαυλισμός είναι σπάνιος, κατά την προαίρεση των φρουρών (μία φορά περίπου τη βδομάδα) σε καγκελόφρακτο χώρο 15 τετραγωνικών μέτρων, ενώ πολλές φορές έχουν γίνει καταγγελίες για βιασμούς και ξυλοδαρμούς σε βάρος των γυναικών.

Η Ελλάδα σήμερα είναι γεμάτη «Αμυγδαλέζες», όπου κρατούνται για τους ίδιους λόγους μετανάστες, άντρες, γυναίκες, παιδιά. Τα κρατητήρια στην Πέτρου Ράλλη, στον Ασπρόπυργο, στο Ελληνικό, στο Αγρίνιο, στην Πάτρα, στην Παγανή Λέσβου αποτελούν μερικές μόνο από τις φυλακές-στρατόπεδα συγκέντρωσης, όπου μόνο το 2009 κρατήθηκαν 126.145 μετανάστες που συνελήφθησαν ως «παράνομοι».

Αν η Πολιτεία ήθελε να καταστείλει το έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων και να παρέχει προστασία και αρωγή στα θύματα, θα ξεκινούσε από τους ανθρώπους αυτούς, που όχι μόνο δεν τους παρέχει καμία βοήθεια, αλλά τους καταδικάζει στην εξαθλίωση και τις διώξεις. Όμως, όπως καταγγέλλεται, δε γίνεται καμία έρευνα μήπως οι μετανάστες αυτοί και ειδικά τα ασυνόδευτα παιδιά είναι θύματα παράνομης διακίνησης και εμπορίας ανθρώπων<sup>197</sup>. Έτσι, η διοικητική κράτηση τους διαρκεί μέχρι

---

<sup>196</sup> Για τις συνθήκες που επικρατούν στα κρατητήρια της Αμυγδαλέζας, βλ. Άρθρο στο περιοδικό Ταχυδρόμος, με τίτλο «Κρατητήρια Αμυγδαλέζας-αποθήκη γυναικών», στις 10-3-2005, [www.news.pramnos.net](http://www.news.pramnos.net)

<sup>197</sup> Βλ. ο.π. την έκθεση της Διεθνούς Αμνηστίας και της Human Rights Watch

να συμπληρωθεί το μέγιστο του επιτρεπόμενου για το μέτρο αυτό χρόνου (πλέον έξι μήνες, σε σχέση με το τρίμηνο που ίσχυε μέχρι πρότινος) κι ύστερα απελαύνονται ή αφήνονται «ελεύθεροι» με την υποχρέωση όμως να φύγουν από τη χώρα μόνοι τους, αλλιώς θα κινδυνεύουν μονίμως να ξανασυλληφθούν. Πολλοί, ειδικά παιδιά, απελαύνονται στα σύνορα, όπου δεν υπάρχει κανένας να τα περιμένει, με αποτέλεσμα να γίνονται βορά εκ νέου ή για πρώτη φορά στα χέρια των εμπορών ανθρώπων ή αφήνονται να τριγυρνούν στις πόλεις και αναζητώντας μια οποιαδήποτε δουλειά να κάνουν χωρίς να λαμβάνεται η οποιαδήποτε φροντίδα για την τύχη τους.

#### **4. ΠΡΟΣΦΑΤΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΕ ΔΙΕΘΝΕΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ**

**Α. Η πρόταση της Επιτροπής για Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την πρόληψη και την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων καθώς και για την προστασία των θυμάτων με την οποία καταργείται η Απόφαση Πλαίσιο 2002/629/ΔΕΥ. [COM (2010)95 Τελικό] και η έγκρισή της από την Ολομέλεια ΕΚ της 14-12-2010 επ.** <sup>198</sup>

Στις 14-12-2010 το ΕΚ ενέκρινε την πρόταση **πρόταση της Επιτροπής για Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την πρόληψη και την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων καθώς και για την προστασία των θυμάτων με την οποία καταργείται η Απόφαση Πλαίσιο 2002/629/ΔΕΥ. [COM (2010)95 Τελικό].**

Όπως τονίζεται στην Αιτιολογική Έκθεση της Πρότασης, στόχος της νομοθετικής αυτής πρωτοβουλίας αποτελεί η προσέγγιση των νομοθετικών και κανονιστικών διατάξεων των κρατών μελών στον τομέα του ποινικού δικαίου ώστε να βελτιωθεί η συνεργασία στις ποινικές υποθέσεις, η οποία είναι αναγκαία για την καταπολέμηση της εμπορίας

---

<sup>198</sup> [www.euparl.europa.eu](http://www.euparl.europa.eu)

ανθρώπων . Μετά την θέση σε ισχύ της Συνθήκης της Λισαβόνας, για το σκοπό αυτό σύμφωνα με τα άρθρα 82 παρ. 2 και 83 παρ. 1 της συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης προβλέπεται πλέον μόνο η έκδοση του νομικού μέσου της Οδηγίας<sup>199</sup>.

Η τελική έγκριση της Οδηγίας διαμορφώνει ένα νομοθετικό κείμενο το οποίο θεσπίζει τους ελάχιστους κανόνες σχετικά με τον ορισμό των ποινικών αδικημάτων και των κυρώσεων στον τομέα της εμπορίας ανθρώπων και εισαγάγει κοινές διατάξεις που θα ενισχύσουν την πρόληψη του εγκλήματος και την προστασία των θυμάτων. Μετά την έγκριση της εν λόγω οδηγίας, τα κράτη μέλη θα έχουν στη διάθεση τους δύο έτη προκειμένου να την ενσωματώσουν στην εθνική τους νομοθεσία (άρθρο 18 της πρότασης).

*Σύμφωνα με το άρθρο 2 της πρότασης, ως εμπορία ανθρώπων ορίζεται «Η πρόσληψη, μεταφορά, διακίνηση, στέγαση ή υποδοχή προσώπων, συμπεριλαμβανομένης και της ανταλλαγής ή της μεταβίβασης εξουσίας επί των προσώπων αυτών, με την απειλή της χρήσης ή τη χρήση βίας ή άλλων μορφών εξαναγκασμού, με απαγωγή, απάτη, παραπλάνηση, κατάχρηση εξουσίας ή ευάλωτης θέσης ή με πληρωμή ή αποδοχή χρημάτων ή άλλων απολαβών για την εξασφάλιση της συναίνεσης προσώπου κατέχοντος εξουσία επί ενός άλλου, για σκοπούς εκμετάλλευσης.». Θεωρείται ότι υπάρχει κατάχρηση ευάλωτης κατάστασης όταν το πρόσωπο δεν έχει άλλη πραγματική ή παραδεκτή επιλογή από το να υποστεί τη συγκεκριμένη κατάχρηση.*

Η εκμετάλλευση περιλαμβάνει, τουλάχιστον, την εκμετάλλευση της εκπόρνευσης άλλων ή άλλες μορφές σεξουαλικής εκμετάλλευσης, την καταναγκαστική παροχή εργασίας ή υπηρεσιών, συμπεριλαμβανομένης

---

<sup>199</sup> Η Συνθήκη της Λισαβόνας μεταξύ άλλων επιφέρει σημαντικές στο καθεστώς εναρμόνισης των εθνικών ποινικών νομοθεσιών, καθώς ενισχύει τη δυνατότητα της ΕΕ να παράγει πρωτογενώς ποινικό δίκαιο, μέσω της κατάργησης της δομής των πυλώνων και της θέσης των ποινικών αρμοδιοτήτων σε κοινοτική βάση. Δυνάμει του άρθρου 83 ΣυνθΛΕΕ παρέχεται η αρμοδιότητα στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, αποφασίζοντας με τη συνήθη νομοθετική διαδικασία μέσω Οδηγιών, να θεσπίζουν ελάχιστους κανόνες για τον ορισμό των ποινικών αδικημάτων και των κυρώσεων στους τομείς της ιδιαιτέρως σοβαρής εγκληματικότητας με διασυνοριακή διάσταση, μεταξύ των οποίων και η εμπορία ανθρώπων και γενετήσια εκμετάλλευση γυναικών και παιδιών.

της επαιτείας, τη δουλεία ή άλλες πρακτικές παρεμφερείς προς τη δουλεία, την οικιακή δουλεία, την εκμετάλλευση εγκληματικών δραστηριοτήτων ή την αφαίρεση οργάνων.

Υπογραμμίζεται ότι η συναίνεση του θύματος εμπορίας ανθρώπων με σκοπό την εκμετάλλευσή του, σκοπούμενη ή πραγματική, είναι αδιάφορη εάν έχουν χρησιμοποιηθεί τα μέσα που προσδιορίζονται στην παράγραφο 1, ενώ ξεκαθαρίζεται ότι όταν η πράξη που αναφέρεται στην παράγραφο 1 αφορά παιδί, (κάθε πρόσωπο ηλικίας κάτω των δεκαοκτώ ετών) συνιστά αξιόποινη πράξη εμπορίας ανθρώπων ακόμη και εάν δεν έχουν χρησιμοποιηθεί τα μέσα που προσδιορίζονται στην παράγραφο 1.

Οι ποινές που προβλέπονται (άρθρο 4) αφορούν το ανώτατο όριο της οποίας ανέρχεται σε τουλάχιστον πέντε έτη, ενώ ως επιβαρυντικές περιστάσεις που επισείουν τιμώρηση με στερητική της ελευθερίας ποινή το ανώτατο όριο της οποίας ανέρχεται σε τουλάχιστον δέκα έτη ορίζονται οι εξής: η διάπραξη του εγκλήματος από δημόσιο λειτουργό κατά την άσκηση των καθηκόντων του/της, η διάπραξη του εγκλήματος σε βάρος ιδιαίτερα ευάλωτου θύματος (θύματα παιδικής ηλικίας, και ιδιαίτερα ευάλωτους ενήλικες λόγω εγκυμοσύνης, υγείας ή αναπηρίας), η διάπραξη στο πλαίσιο εγκληματικής οργάνωσης κατά την έννοια της απόφασης-πλαίσιο 2008/841/ΔΕΥ, το γεγονός ότι το αδίκημα, εσκεμμένα ή λόγω σοβαρής αμέλειας, έθεσε σε κίνδυνο τη ζωή του θύματος, καθώς και η διάπραξη με τη χρήση σοβαρής βίας ή προκάλεσε ιδιαίτερα σοβαρή βλάβη στο θύμα.

Στις περιπτώσεις των αδικημάτων όπου υπάρχει εμπλοκή νομικού προσώπου (άρθρα 5-6) οι κυρώσεις θα περιλαμβάνουν χρηματικές ποινές ή πρόστιμα, και, ενδεχομένως, άλλες κυρώσεις, όπως αποκλεισμός από δημόσιες παροχές ή ενισχύσεις και οριστικό κλείσιμο των εγκαταστάσεων.

**Στην πρόταση Οδηγίας εξαγγέλλεται μία ευρύτερη προστασία για τα** θύματα (άρθρα 10 επ.) που περιλαμβάνει μέτρα συνδρομής και στήριξης των θυμάτων, μεταξύ των οποίων παροχή στέγης, υλική βοήθεια

καθώς και ιατρική περίθαλψη συμπεριλαμβανομένης και της ψυχολογικής βοήθειας. Οι νομικές συμβουλές και η νομική εκπροσώπηση πρέπει να παρέχονται δωρεάν, τουλάχιστον για τα θύματα τα οποία δεν διαθέτουν επαρκείς οικονομικούς πόρους. Τα θύματα εμπορίας ανθρώπων θα πρέπει επίσης να έχουν πρόσβαση σε προγράμματα προστασίας μαρτύρων, καθώς και σε προγράμματα αποζημίωσης.

Η μη άσκηση δίωξης και η μη επιβολή κυρώσεων σε θύματα εμπορίας ανθρώπων, αναφέρεται ρητά στο κείμενο της εν λόγω οδηγίας. Η συνδρομή και στήριξη στα θύματα πρέπει να παρέχεται πριν, κατά τη διάρκεια και για κατάλληλο χρονικό διάστημα μετά το πέρας της ποινικής διαδικασίας, ανεξάρτητα από την προθυμία τους να προσέλθουν ως μάρτυρες. Η ρύθμιση αυτή όμως που απεξαρτητοποιεί την παροχή αρωγής και προστασίας στα θύματα από την προθυμία τους να συνεργαστούν με τις αρχές παραμένει κενό γράμμα, καθώς όπως ρητά αναφέρεται στην πρόταση, η οδηγία «δεν ασχολείται με τους όρους παραμονής τους στην επικράτεια των κρατών μελών» (εκτίμηση 10), τους οποίους εξακολουθεί να ρυθμίζει η οδηγία 2004/81/EK της 29<sup>ης</sup> Απριλίου 2004 «σχετικά με τον τίτλο παραμονής που χορηγείται στους υπηκόους τρίτων χωρών θύματα εμπορίας ανθρώπων ή συνέργειας στη λαθρομετανάστευση, οι οποίοι συνεργάζονται με τις αρμόδιες αρχές»<sup>200</sup>. Με την διατήρηση σε ισχύ της οδηγίας αυτής, όμως, τα θύματα εξακολουθούν να βρίσκονται σε καθεστώς ομηρίας στην ουσία από την κρατική εξουσία, η οποία τους θέτει ωμά τον εκβιασμό: τα θύματα δεν απελαύνονται και μπορούν να τους χορηγηθεί άδεια παραμονής, μόνο αν δεχτούν να συνδράμουν τις αρχές στο έργο τους. Αν όμως δε μπορεί να εξασφαλιστεί για το θύμα η δυνατότητα παραμονής στη χώρα με καθεστώς νομιμότητας και κάποια ελάχιστα δικαιώματα για αξιοπρεπή διαβίωση, στην ουσία αυτό εκτίθεται εκ νέου στον κίνδυνο να ξαναπέσει στα δίκτυα των κυκλωμάτων εμπορίας, είτε επαναπατριστεί είτε μείνει, παράνομα και παλι στο κράτος μέλος, όπου εντοπίστηκε.

---

<sup>200</sup> ΕΕ L 261 της 6.8.2004, σ. 19.

Προκειμένου να καταστεί αποτελεσματικότερη η πρόληψη και η καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων αποθαρρύνοντας τη ζήτηση, τα κράτη μέλη πρέπει να "εξετάσουν το ενδεχόμενο ποινικοποίησης της χρήσης υπηρεσιών" που παρέχονται από θύμα εμπορίας, με την επιβολή κυρώσεων σε εκείνους που χρησιμοποιούν οποιαδήποτε υπηρεσία παρέχεται από θύμα εμπορίας, γνωρίζοντας ότι πρόκειται για θύμα εμπορίας.

Σύμφωνα με τις παραπάνω διαπιστώσεις και ενόψει της επικείμενης τελικής έγκρισης της Οδηγίας, μπορεί να συναχθεί ότι το νομοθετικό πλαίσιο της ελληνικής τάξης, όπως διαμορφώθηκε και μετά την ψήφιση του Ν 3875/2010, εξασφαλίζει ήδη ένα υψηλότερο επίπεδο προστασίας στο συγκεκριμένο τομέα της εγκληματικής δραστηριότητας τόσο στην πρόβλεψη των αξιόποινων πράξεων και τις επαπειλούμενες κυρώσεις, όσο και σε επίπεδο παροχής αρωγής και προστασίας των θυμάτων. Επομένως δε φαίνεται να προκύπτει ανάγκη για να επέλθουν μεταβολές προκειμένου η Ελλάδα να ενδωματώσει στην έννομη τάξη την Οδηγία, με τις εξής εξαιρέσεις, για τις οποίες απαιτείται τροποποίηση των οικείων άρθρων:

Α) Στους σκοπούς της εκμετάλλευσης θα πρέπει να συμπεριληφθεί η «εκμετάλλευση εγκληματικών δραστηριοτήτων», με την οποία νοείται κατά τη βούληση των οργάνων της ΕΕ «εκμετάλλευση προσώπου για τη διάπραξη, μεταξύ άλλων, μικροκλοπών, κλοπών σε καταστήματα και άλλων παρόμοιων πράξεων που υπόκεινται σε ποινές και συνεπάγονται οικονομικό όφελος»

Β) Θα πρέπει ρητά να προβλεφθεί ότι όταν το θύμα είναι παιδί πρόκειται για αξιόποινη πράξη εμπορίας ανθρώπων ακόμη και εάν δεν έχουν χρησιμοποιηθεί τα μέσα που προσδιορίζονται ως μέσα τέλεσης του εγκλήματος της εμπορίας και της σωματεμπορίας

Γ) Στις επιβαρυντικές περιστάσεις θα πρέπει να συμπεριληφθεί η περίπτωση εγκυμοσύνης και προβλημάτων υγείας του θύματος.

## **Β. Η ΑΠΟΦΑΣΗ 7-1-2010 του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Υπόθεση Rantsev κατά Κύπρου και Ρωσίας)<sup>201</sup>**

Η πρόσφατη αυτή απόφαση του ΕΔΔΑ στην υπόθεση Rantsev κατά Κύπρου αποτελεί σταθμό στη νομολογία του Δικαστηρίου ως προς την αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων, καθώς για πρώτη φορά το Δικαστήριο ερμηνεύει διασταλτικά τη δουλεία, εντάσσει σαφώς την εμπορία ανθρώπων στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 4 της ΕΣΔΑ και προσδιορίζει τις υποχρεώσεις των κρατών που απορρέουν από την απαγόρευση της δουλείας σε περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων.

Η υπόθεση αφορά την Oxana Ratnseva, Ρωσίδα υπήκοο που εισήλθε στην Κύπρο στις 5 Μαρτίου του 2001 με βίζα «καλλιτέχνης» την οποία είχε αιτηθεί για λογαριασμό της ο Χ.Α., ιδιοκτήτης καμπαρέ στο οποίο επρόκειτο να εργαστεί, υπό τη διεύθυνση του Μ.Α. Η «εργασία» της άρχισε στις 16 Μαρτίου του 2001, ενώ στις 16 Μαρτίου 2001, ο Μ.Α. πληροφορήθηκε ότι η Rantseva έφυγε από το διαμέρισμα στο οποίο διέμενε με την πρόθεση να επιστρέψει στη Ρωσία. Την ίδια μέρα ο Μ.Α. ενημέρωσε τις Μεταναστευτικές Αρχές της Λεμεσού ότι η Rantseva είχε εγκαταλείψει τον τόπο εργασίας και διαμονής της και ζήτησε τη σύλληψη και απέλασή της από την Κύπρο.

Στις 28 Μαρτίου 2001 ο Μ.Α. εντόπισε την κοπέλα και με τη συνοδεία ενός ιδιωτικού φύλακα την οδήγησε στο αστυνομικό τμήμα και ζήτησε από τους αστυνομικούς υπηρεσίας να τη θέσουν υπό κράτηση και να την απελάσουν, υποστηρίζοντας ότι βρισκόταν στη χώρα παράνομα. Ωστόσο, κατόπιν έρευνας που οι αστυνομικοί διεξήγαν ως προς το καθεστώς της παραμονής της στη χώρα, συμβουλευόμενοι τις αρμόδιες Μεταναστευτικές Αρχές, διαπίστωσαν ότι η κα Rantseva δεν βρισκόταν παράνομα στη χώρα, καθώς η βίζα της ήταν σε ισχύ, και έδωσαν εντολή στον Μ.Α. να την οδηγήσει στον τόπο εργασίας και διαμονής της αλλιώς θα την άφηναν ελεύθερη. Στη συνέχεια, ο Μ.Α. την παρέλαβε από το

---

<sup>201</sup> Η απόφαση αυτή δημοσιεύεται στην ΠοινΔικ 5/2010 σελ. 568-580, με παρατηρήσεις της Τένιας Κυριαζή

αστυνομικό τμήμα και την οδήγησε στο διαμέρισμα του Μ.Π., υπαλλήλου του καμπαρέ. Την ίδια νύχτα, ενώ η κα Rantseva προσπάθησε να αποδράσει από το δωμάτιο του διαμερίσματος στο οποίο την κρατούσαν, έπεσε από το μπαλκόνι και σκοτώθηκε.

Οι Κυπριακές Αρχές, διεξήγαν έρευνες ως προς τα αίτια του θανάτου της κας Rantseva, όμως, αν και οι συνθήκες θανάτου ήταν ύποπτες, δεν διερευνήθηκε σε κανένα στάδιο της διαδικασίας το ενδεχόμενο να επρόκειτο για θύμα εμπορίας ανθρώπων. Από τις καταθέσεις των μαρτύρων, την αυτοψία και τη νεκροψία που διενεργήθηκαν εκδόθηκε το πόρισμα ότι ο θάνατος της κας Rantseva επήλθε χωρίς διάπραξη εγκληματικής πράξης από τα εμπλεκόμενα πρόσωπα. Ωστόσο, οι Ρωσικές Αρχές, με εντολή του πατέρα του θύματος, προσφεύγοντος Nikolay Rantsev, κατόπιν της μη ανταπόκρισης των Κυπριακών Αρχών στα αιτήματα του τελευταίου να συμμετάσχει στη διαδικασία, ζήτησαν, βάσει της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για Αμοιβαία Δικαστική Συνδρομή σε Ποινικές Υποθέσεις, τη συνεργασία των Κυπριακών Αρχών προκειμένου να εξιχνιαστούν οι συνθήκες θανάτου της κας Rantseva. Για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα (5 χρόνια περίπου) οι Ρωσικές Αρχές κατέβαλαν προσπάθειες να συνεργαστούν με τις Αρμόδιες Κυπριακές Αρχές για την αποτελεσματικότερη εξιχνίαση του θανάτου της κας Rantseva. Όμως οι Κυπριακές Αρχές δεν ανταποκρίθηκαν στις αιτήσεις τους επαναλαμβάνοντας ότι οι έρευνες που είχαν διενεργήσει επαρκούσαν και ότι το πόρισμά τους σύμφωνα με το οποίο ο θάνατος της κας Rantseva δεν επήλθε με τη διάπραξη ποινικού αδικήματος δεν επιδέχτο αναθεώρησης. Ο προσφεύγων επέμεινε στα αιτήματά του προς τις Ρωσικές Αρχές για επανεξέταση της υπόθεσης, χωρίς ανταπόκριση και στη συνέχεια προσέφυγε στο Δικαστήριο ζητώντας να καταδικασθούν οι δυο χώρες, μεταξύ άλλων 16για παράβαση του άρθρου 4 της ΕΣΔΑ που προβλέπει ότι «1. Ουδείς δύναται να κρατηθή εις δουλείαν ή ειλωτείαν. 2 Ουδείς δύναται να υποχρεωθεί εις αναγκαστική ή υποχρεωτική εργασία.

Το δικαστήριο κατ' αρχήν διερεύνησε το αν η εμπορία ανθρώπων εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 4 της ΕΣΔΑ.

Αξιοποίησε έτσι την μοναδική προηγούμενη απόφαση με αφορμή υπόθεση εμπορίας ανθρώπων που είχε απασχολήσει το ΕΔΔΑ, την υπόθεση *Siliadin* κατά Γαλλίας<sup>202</sup>. Στην υπόθεση αυτή το ΕΔΔΑ εξέτασε για πρώτη φορά το ζήτημα των παραγόντων που πρέπει να συντρέχουν για τη θεμελίωση της δουλείας την εννοιολογική διάκριση μεταξύ δουλείας, ειλωτείας και καταναγκαστικής εργασίας, στο πλαίσιο μάλιστα υπόθεσης εμπορίας ανθρώπων.

Ειδικότερα, το Δικαστήριο του Στρασβούργου, εφαρμόζοντας *stricto sensu* τον ορισμό της δουλείας που περιέχει η Σύμβαση κατά της Δουλείας του 1926, χρησιμοποίησε το στοιχείο της ιδιοκτησίας ως μοναδική προϋπόθεση για τη θεμελίωση της δουλείας και αποφάσισε ότι από τα πραγματικά περιστατικά δεν προκύπτει ότι η αιτούσα τελούσε σε συνθήκες δουλείας, καθώς οι δράστες δεν εξασκούσαν εφ' αυτής δικαιώματα ιδιοκτησίας. Ωστόσο, κατά το Δικαστήριο, η αιτούσα τελούσε σε καθεστώς ειλωτείας γιατί της είχαν στερήσει την αυτονομία, και επιπλέον είχε υποβληθεί σε εξαναγκασμό. Τέλος, το Δικαστήριο αναγνώρισε ότι η αιτούσα ήταν θύμα καταναγκαστικής εργασίας, εφόσον εξαναγκαζόταν να εργάζεται παρά τη θέλησή της, λόγω φόβου σύλληψης εξαιτίας της παράνομης παραμονής της στη χώρα και του νεαρού της ηλικίας της.

Αντίθετα, στην υπόθεση *Rantsev*, το ΕΔΔΑ ερμήνευσε τον ορισμό της δουλείας διασταλτικά, ακολουθώντας το σκεπτικό της Απόφασης *Prosecutor v. Kunarac* του Εφετείου του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου για την πρώην Γιουγκοσλαβία, σύμφωνα με το οποίο η άσκηση εξουσίας ιδιοκτησίας δεν συνιστά αποκλειστική προϋπόθεση για τη θεμελίωση της δουλείας. Η συνδρομή άλλων παραγόντων, όπως ο έλεγχος που ασκείται στο θύμα, ο εξαναγκασμός, η κακοποίηση, κ.λπ., κρίθηκε επίσης καθοριστική.

---

<sup>202</sup> *Siliadin v. France* 92006) 43 EHRR16. Για το σχολιασμό της Απόφασης αυτής βλ. Cullen H., *Siliadin v. France* positive obligations under article 4 of the European Convention on human rights, *Human Rights Law Review*, 2006 (6)

Εξάλλου έκρινε ότι, δεδομένων των διαστάσεων που έχει λάβει το φαινόμενο της εμπορίας ανθρώπων και του ότι η ΕΣΔΑ αποτελεί ζωντανό κείμενο που πρέπει να ερμηνεύεται υπό το φως των σύγχρονων συνθηκών, η εμπορία ανθρώπων πρέπει να εξετάζεται στο πλαίσιο του πεδίου εφαρμογής του άρθρου 4 ΕΣΔΑ συνολικά και όχι της κάθε μίας ξεχωριστά από τις πρακτικές που περιγράφονται στις διατάξεις του άρθρου. Όπως εύστοχα παρατηρήθηκε<sup>203</sup>, από τη σύγκριση του σκεπτικού των δύο αποφάσεων ως προς το άρθρο 4 της ΕΣΔΑ ανατακτάται η προοδευτική συνειδητοποίηση της ανάγκης υιοθέτησης ανθρωποκεντρικής προσέγγισης στην αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων.

Ειδικότερα, σύμφωνα με το σκεπτικό της Απόφασης: «Η εμπορία ανθρώπων, λόγω της φύσης της και του σκοπού εκμετάλλευσης, βασίζεται στην άσκηση εξουσιών που συνδέονται με την ιδιοκτησία. Πρόσωπα γίνονται αντικείμενο μεταχείρισης, ως εμπορεύματα, αγοράζονται και πωλούνται και εξαναγκάζονται να παρέχουν υπηρεσίες έναντι μικρής ή καθόλου αμοιβής, συνήθως στη βιομηχανία του σεξ αλλά και αλλού. Η εμπορία ανθρώπων ενέχει στενή επιτήρηση της δράσης των θυμάτων, των οποίων οι κινήσεις συχνά περιορίζονται. Επίσης, περιέχει τη χρήση βίας και απειλών κατά των θυμάτων που ζουν υπό άσχημες συνθήκες (...). Η ίδια η εμπορία ανθρώπων, σύμφωνα με το ορισμό των άρθρων 3 του Πρωτοκόλλου του Παλέρμο και 4 της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης, εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 4 της Σύμβασης»

Ως προς το ζήτημα των υποχρεώσεων των κρατών σύμφωνα με το άρθρο 4 της ΕΣΔΑ, η Απόφαση Rantsev επιβεβαίωσε τα όσα είχε κρίνει το Δικαστήριο περί θετικών υποχρεώσεων των κρατών στο πλαίσιο του άρθρου 4 της ΕΣΔΑ στην υπόθεση *Siliadin v. France*, αλλά προχώρησε και ένα βήμα περαιτέρω. Ειδικότερα, έκρινε ότι πέρα από την ποινικοποίηση του αδικήματος, τα συμβαλλόμενα κράτη έχουν βάσει του άρθρου 4 ευρύτερες θετικές υποχρεώσεις δικονομικής φύσεως. Σε

---

<sup>203</sup> Ο.π. παρατηρήσεις Κυριαζή Τ. στην εν λόγω απόφαση του ΕΔΔΑ

αυτές συμπεριλαμβάνονται η υποχρέωση να διερευνούν αποτελεσματικά υποθέσεις εμπορίας –όλων μάλιστα των άδικων πράξεων που συντελούνται στο πλαίσιο της, από τη στρατολόγηση μέχρι την εκμετάλλευση– να υιοθετούν μέτρα που αποσκοπούν στην προστασία των προσώπων από τον κίνδυνο εμπορίας και εκμετάλλευσης, η υποχρέωση να παρέχουν ασφάλεια στα θύματα που βρίσκονται στο έδαφός τους, να υλοποιούν προγράμματα πρόληψης και καταπολέμησης του φαινομένου και να εκπαιδεύουν το προσωπικό των Αρμοδίων Αρχών. Επίσης, υπογραμμίζεται η υποχρέωση των συμβαλλομένων κρατών να θεοπίσουν μέτρα για τον έλεγχο των επιχειρήσεων που συχνά χρησιμοποιούνται ως «κάλυψη» για δίκτυα εμπορίας ανθρώπων καθώς και να υιοθετήσουν το κατάλληλο μεταναστευτικό κανονιστικό πλαίσιο που να αντιμετωπίζει ζητήματα ανοχής και ανάπτυξης της εμπορίας ανθρώπων.

Με βάση τις παραπάνω παραδοχές, το Δικαστήριο διέγνωσε παραβίαση του άρθρου 4 ΕΣΔΑ εκ μέρους των δύο χωρών τις οποίες και καταδίκασε. Χαρακτηριστικά, μεταξύ άλλων, έκρινε ότι η Κύπρος παραβίασε την υποχρέωσή της να συγκροτήσει κατάλληλο κανονιστικό και διοικητικό πλαίσιο για την τήρηση του άρθρου 4 ΕΣΔΑ, καθώς τόσο το σύστημα της έκδοσης βίζας “καλλιτέχνιδας” σε αλλοδαπές γυναίκες κατόπιν αιτήσεως των εργοδοτών – ιδιοκτητών νυχτερινών κέντρων όσο και η πρακτική κατά την οποία οι εργοδότες καταθέτουν στην Τράπεζα εγγύηση για τις αλλοδαπές που εργάζονται γι αυτές, αυξάνουν τον κίνδυνο εκμετάλλευσης και εμπορίας των γυναικών αυτών. Κρίθηκε επίσης ότι η Κύπρος παραβίασε τη θετική της υποχρέωση για λήψη μέτρων προστασίας που απορρέουν από το άρθρο 4, καθώς «οι Αστυνομικές Αρχές αν και υπήρχαν σοβαροί λόγοι υποψίας ότι η κα Rantsva διέτρεχε κίνδυνο στο πλαίσιο τέλεσης του αδικήματος της εμπορίας ανθρώπων δεν έλαβαν από αυτήν κατάθεση, αλλά την παρέδωσαν στον εργοδότη της». Η παραβίαση του άρθρου 4 εκ μέρους της Ρωσίας έγκειται στο ότι παραβίασε τη δικονομική της υποχρέωση να διεξάγει έρευνα, καθώς δε διερεύνησε την στρατολόγηση της Rantseva, «με αποτέλεσμα ένα σημαντικό μέρος της αλυσίδας πράξεων που συνιστούν το αδίκημα της εμπορίας να μένει ατιμώρητο».

Περαιτέρω, το Δικαστήριο του Στρασβούργου και στις δύο Αποφάσεις, Siliadin και Rantseva, αναγνωρίζει την υποχρέωση του κράτους να επέμβει σε σχέσεις ιδιωτών προκειμένου να προστατεύσει τα δικαιώματα που απορρέουν από το άρθρο 4.

Γίνεται μάλιστα δεκτό από το Δικαστήριο, στα πλαίσια της διερεύνησης αν η Κύπρος παραβίασε την υποχρέωσή της να προστατεύει το δικαίωμα στην ελευθερία και την ασφάλεια, κατά το άρθρο 5 ΕΣΔΑ, ότι η Αστυνομία αντί να αφήσει την κ. Rantseva την παρέδωσε στον εργοδότη της, γεγονός στο οποίο εκείνη δεν αντιτάχθηκε λόγω του γενικότερου σωματικού και ψυχολογικού καθεστώτος στο οποίο τελούν τα θύματα εμπορίας ανθρώπων. Έτσι το δικαστήριο δέχτηκε ως προφανές το ότι «χωρίς την ενεργή συμμετοχή της Αστυνομίας, η στέρση της ελευθερίας της κας Rantseva δεν θα είχε συντελεστεί».

Συμπερασματικά, η απόφαση Rantseva αποτελεί φωτεινό φάρο στη διεθνή έννομη τάξη για την αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων από τη σκοπιά του ποινικού δικαίου, ως παραβίαση των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου, ειδικότερα δε ως σύγχρονη μορφή δουλείας. Το Δικαστήριο, ερμηνεύοντας διασταλτικά τη δουλεία στο πλαίσιο μίας τελεολογικής ερμηνείας του συνόλου του κειμένου της ΕΣΔΑ, ενέταξε την εμπορία ανθρώπων στο πεδίο εφαρμογής της απαγόρευσης της δουλείας γενικά. Εξάλλου, το Δικαστήριο προσδιόρισε το περιεχόμενο των υποχρεώσεων των κρατών ως προς την προστασία των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, κρίνοντας ότι αυτά έχουν, όχι μόνο την ουσιαστική υποχρέωση να ποινικοποιήσουν τις άδικες πράξεις που συνιστούν παραβίαση των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου γενικά και της απαγόρευσης της δουλείας ειδικά, αλλά και τη δικονομική υποχρέωση να λάβουν μέτρα πρόληψης των παραβιάσεων αυτών, αποτελεσματικής έρευνάς τους, δίωξης και τιμωρίας των δραστών και αποκατάστασης και προστασίας των θυμάτων. Σύμφωνα με το Δικαστήριο, οι ως άνω υποχρεώσεις δεν αφορούν μόνο σε πράξεις και παραλείψεις που καταλογίζονται ευθέως σε κρατικά όργανα, αλλά ισχύουν και στις περιπτώσεις που οι σχετικές παραβιάσεις διαπράττονται από ιδιώτες. Στις

περιπτώσεις αυτές, το κράτος καλείται να παρέμβει στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών (έμμεση τριτενέργεια)<sup>204</sup>.

## **5. ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΕΜΠΟΡΙΑΣ ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΘΥΜΑΤΩΝ**

### **– ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ-ΓΕΝΙΚΟΤΕΡΟΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ**

#### **A. Η θετική συμβολή του νομοθετικού πλαισίου στην αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων**

Όπως αναδεικνύεται από την παρουσίαση των βασικότερων διατάξεων του ποινικού δικαίου που αφορούν την εμπορία ανθρώπων σήμερα στην Ελλάδα, οι περισσότερες πράξεις εμπορίας ανθρώπων αποτελούν πλέον βαρύτατα κακουργήματα, με αποτέλεσμα με βάση το ισχύον δίκαιο να παρέχεται η δυνατότητα αποτελεσματικής σε μεγάλο βαθμό ποινικής τους δίωξης και η επιβολή των ανάλογων ποινικών κυρώσεων.

Το ποινικό δίκαιο αυτή τη στιγμή στην Ελλάδα, λοιπόν μπορούμε να πούμε ότι καλύπτει όλες τις πιθανές εγκληματικές συμπεριφορές με τις οποίες εκδηλώνεται η εμπορία ανθρώπων, οι οποίες επισείουν αυστηρές, κακουργηματικές ποινές που ανταποκρίνονται στη βαρύτητα της προσβολής των εννόμων αγαθών και εκφράζουν την έντονη αποδοκιμασία της έννομης τάξης αυτές απέναντι σ' αυτές.

Με αφετηρία την παραπάνω διαπίστωση πιστεύω μπορεί να αξιολογηθεί ως πολύτιμη και καθοριστική η συμβολή του Ν 3064/2002 για την προσαρμογή της ελληνικής ποινικής νομοθεσίας στις σύγχρονες ανάγκες της αντεγκληματικής πολιτικής της εμπορίας ανθρώπων στο βαθμό που με το νόμο αυτόν:

---

<sup>204</sup> Ο.π. παρατηρήσεις Κυριαζή Τ. στην εν λόγω απόφαση του ΕΔΔΑ

> Εξισώνονται, από άποψη ποινικής αξιολόγησης των μέσων που μετέχεται ο δράστης προκειμένου να κάμψει την αντίσταση του θύματος, τα εξαναγκαστικά μέσα (ενδεικτικά βία, απειλή, επιβολή ή κατάχρηση εξουσίας) με άλλα μέσα πειθαναγκαστικά, λιγότερο βάνανυσα ως προς τη μορφή αλλά εξίσου καταπιεστικά ως προς το περιεχόμενο και τα αποτελέσματά του στη συνείδηση και την κοινωνική συμπεριφορά του θύματος (απόσπαση συναίνεσης με παραπλάνηση, παράσυρση με εκμετάλλευση της ευάλωτης θέσης). Με τη νομοθετική αυτή παρέμβαση η σύγχρονη δουλεία αποκτά ένα νέο περιεχόμενο, κατά το οποίο ακόμα κι αν κάποιος δεν απαχθεί, μπορεί να μετατραπεί σε σκλάβο επειδή η ανάγκη, η οποία δημιουργεί δεσμά πιο ισχυρά πολλές φορές από την απροκάλυπτη βία και την οποία εκμεταλλεύεται ο δράστης, τον οδηγεί εκεί. Εξάλλου, η πρόβλεψη αυτή ανοίγει νέους δρόμους στο να υπερκεραστούν σημαντικές αποδεικτικές δυσχέρειες του παρελθόντος, δυσχέρειες που καθιστούσαν σε πολλές περιπτώσεις την εφαρμογή των διατάξεων του εμπόριου δούλων και της αρπαγής αδύνατη. Το πρόβλημα εστιζόταν κυρίως σε περιπτώσεις που ναι μεν γινόταν χρήση βίας και απειλών από τους δράστες, και αυτή μπορούσε να αποδειχθεί αλλά δεν αρκούσε αυτό για να στοιχειοθετηθούν τα παραπάνω εγκλήματα καθώς δεν προέκυπτε το στοιχείο της φυσικής εξουσίασης των δραστών πάνω στα θύματα καθώς και η αποστέρηση των θυμάτων από την προστασία της πολιτείας.

> προβλέπεται ρητά η εκμετάλλευση της εργασίας ως μορφή της εμπορίας ανθρώπων, ρύθμιση η οποία σε συνδυασμό ειδικά με την πρόβλεψη για την ευάλωτη θέση, ποινικοποιεί πλέον μορφες συμπεριφοράς που ξεπερνούν κατά πολύ το γνωστό μοντέλο της καταναγκαστικής εργασίας λόγω π.χ. ανεξόφλητων χρεών του θύματος στο δράστη. Ένα ιδιαίτερα ευρύ πεδίο συμπεριφοράς εργοδοτών, που μέχρι το Ν 3064/2002 δε συνιστούσε ούτε κατά διάνοια έγκλημα μπορεί πλέον να αντιμετωπιστεί υπό το πρίσμα της νομοθετικής αυτής επιλογής.

> Όσον αφορά την εμπορία ανθρώπων με σκοπό τη γενετήσια εκμετάλλευση των θυμάτων, η αναμόρφωση του κεφαλαίου ήταν καθοριστική, καθώς ναι με προβλεπόταν η σωματεμπορία ως έγκλημα

με το προισχύσαν καθεστώς, αλλά αυτή αφενός αντιμετωπιζόταν με πολύ ήπιες ποινές – ηπιότερα ακόμα και σε σχέση με τη μαστροπεία (φυλάκιση μέχρι τριών ετών) αφετέρου δεν συμπεριλαμβανόταν ακριβώς, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, στα μέσα τέλεσης η παράσυρση με την εκμετάλλευση της ευάλωτης θέσης του θύματος.

Εκτός από τα παραπάνω που είναι και τα βασικότερα, μια σειρά δυνατοτήτων που παρέχονται στο υπάρχον νομοθετικό πλαίσιο και οι οποίες αναλύθηκαν κατά την προσέγγιση των επιμέρους διατάξεων στα προηγούμενα κεφάλαια μπορούν να συμβάλουν στην αποτελεσματικότερη δίωξη και απόδοση ποινικών ευθυνών στους δράστες από τη μια και στην μέριμνα για τα θύματα από την άλλη.

Όμως η πραγματικότητα που αντικρίζουμε γύρω μας και μπορούμε να προσεγγίσουμε τόσο με την προσωπική μας εμπειρία όσο και από τη δημοσιογραφική έρευνα και τα δημοσιεύματα στον τύπο, καθώς και από τη θεωρητική και εμπειρική μελέτη όσων έχουν ασχοληθεί επιστημονικά (κοινωνιολογικά, ψυχολογικά, νομικά, οικονομικά) με το φαινόμενο αυτό, έρχεται να θέσει υπό αμφισβήτηση και να τινάξει στον αέρα κάθε εγχείρημα επανάπαυσης, στο όνομα ενός σε γενικές γραμμές αυστηρού και επαρκούς ως προς την ποινική καταστολή του φαινομένου της εμπορίας νομοθετικού πλαισίου. Βέβαια η ευθύνη για το γεγονός ότι το εμπόριο ανθρώπων θεριεύει και στην Ελλάδα και κατά χιλιάδες οι άνθρωποι μετατρέπονται σε σκλάβους δε μπορεί φυσικά αρχικά και αποκλειστικά να αποδοθεί στο ποινικό δίκαιο και τους μηχανισμούς δίωξης. Χρειάζεται όμως να προβληματιστούμε σχετικά με τους λόγους για τους οποίους ακόμα και η ποινική καταστολή του φαινομένου παραμένει σε τόσο χαμηλά επίπεδα, καθώς και για το γεγονός ότι η εμπορία ανθρώπων στην Ελλάδα ακολουθεί τους κανόνες της άδηλης εγκληματικότητας: ο σκοτεινός αριθμός των περιστατικών που δε δημοσιοποιούνται και δε γνωστοποιούνται στις αρχές είναι πολύ μεγαλύτερος εκείνων με τα οποία καταπιάνονται οι αρχές και καταγράφονται ως περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων. Οι δράστες της εμπορίας ανθρώπων στην Ελλάδα θα μπορούσαμε να πούμε ότι

τιμωρούνται δειγματοληπτικά, παρ' όλο που στα οκτώ πλέον χρόνια που ισχύει ο Ν 3064/2002 υπάρχει ένα πλούσιο νομολογιακό υλικό μέσα απ τη μελέτη του οποίου μπορούν να εξαχθούν, όπως και καταβλήθηκε προσπάθεια παραπάνω να γίνει σοβαρά συμπεράσματα σχετικά με ζητήματα ερμηνείας και εφαρμογής των επιμέρους διατάξεων. Αναζητώντας τις αποφάσεις και τα βουλεύματα που αφορούν την εν λόγω εγκληματική συμπεριφορά, μέσα από τη δημοσίευση αυτών σε νομικά, κυρίως ποινικά περιοδικά (Ποινική Δικαιοσύνη, Ποινικά Χρονικά, Ποινικός Λόγος) και την Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών ΝΟΜΟΣ και την αντίστοιχη του ΔΣΑ και του Αρείου Πάγου, προκύπτει ότι η πλειοψηφία των αποφάσεων αυτών αφορά το έγκλημα της σωματεμπορίας, δραματικά λιγότερες την εμπορία με σκοπό την εργασιακή εκμετάλλευση και ακόμα πιο λίγες την εμπορία με σκοπό την εκμετάλλευση της επαιτείας και μάλιστα παιδιών, ενώ δεν εντοπίστηκε καμία απόφαση που να αφορά την εμπορία ανθρώπων με σκοπό την αφαίρεση οργάνων και ιστών του ανθρώπινου σώματος, όπως αναδείχτηκε από τις παραπάνω αναφορές.

Τις αιτίες αυτής της διαπίστωσης που αντανakλά την αδυναμία σε μεγάλο βαθμό της έννομης τάξης να παρέχει ικανοποιητικό βαθμό ποινικής προστασίας στα έννομα αγαθά που πλήττονται από την εγκληματική αυτή δραστηριότητα θα την αναζητήσουμε στις ελλείψεις και τα προβληματικά στοιχεία του νομικού πλαισίου, στις δυσχέρειες, αποδεικτικές και όχι μόνο, στην εφαρμογή του, αλλά και σε γενικότερες αδυναμίες αλλά και συνειδητές επιλογές της κρατικής εξουσίας στον τομέα της αντιμετώπισης της εμπορίας ανθρώπων, τόσο όσον αφορά τους δράστες, όσο και τα θύματα, η οποία συνδέεται άρρηκτα με την πολιτική που ακολουθείται στο πεδίο της καταστολής της παράνομης μετανάστευσης. Καθοριστικό παράγοντα για την αδυναμία τελικά να παρασχεθεί μεγαλύτερος βαθμός προστασίας στα θύματα ή στα υποψήφια θύματα της εμπορίας ανθρώπων συνιστά και η κοινωνική συμπεριφορά ευρύτερων στρωμάτων της κοινωνίας, όπως θα αναδειχθεί παρακάτω.

## **Β. ΟΙ ΔΥΣΧΕΡΕΙΕΣ ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ**

> Ήδη στο επίπεδο διερεύνησης του εγκλήματος σοβαρό πρόβλημα αποτελεί η δυσκολία χαρακτηρισμού μιας πράξης ως εμπορίας ανθρώπων ή σωματεμπορίας. Η δυσκολία αυτή οφείλεται όχι τόσο στην διακρίβωση του στοιχείου της εκμετάλλευσης της εργασίας, της επαιτείας ή της γενετήσιας εκμετάλλευσης, όσο στη βεβαίωση ότι έχουν χρησιμοποιηθεί τα απαιτούμενα μέσα τέλεσης του εγκλήματος.

Στην αλυσίδα αγοραπωλησίας του θύματος δε μπορεί από ένα σημείο και μετά να βεβαιώνεται η χρήση των συγκεκριμένων μέσων. Όταν πχ. όταν διαπιστώνεται ότι μια γυναίκα συνευρίσκεται ερωτικώς με άντρες έναντι αμοιβής το μεγαλύτερο μέρος της οποίας καρπώνεται ο ιδιοκτήτης επιχείρησης, μπορεί να διαπιστωθεί με ευκολία ότι ο ιδιοκτήτης αυτός εκμεταλλεύεται τη γυναίκα, δε μπορεί όμως να αποδειχθεί εύκολα η χρήση εκ μέρους του εξαναγκαστικών ή απατηλών μέσων, όπως απαιτεί ο νόμος με αποτέλεσμα να μη μπορεί να χαρακτηριστεί ως σωματεμπορία η αξιόποινη πράξη.

>Ένα δεύτερο πρόβλημα αποτελεί η ασάφεια και η αοριστία πολλών από τους χρησιμοποιούμενους όρους, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω στην ερμηνεία των οικείων διατάξεων. Υπενθυμίζουμε εδώ ότι στους πιο ασαφείς όρους που χρησιμοποιούνται συγκαταλέγεται η έννοια της «επιβολής», της «υπόθαλψης», της «εκμετάλλευσης της εργασίας», οι οποίες δεν είναι έννοιες με ορισμένο και κοινά αποδεκτό περιεχόμενο και δημιουργείται έτσι ιδιαίτερη ανασφάλεια όχι μόνο για τους πολίτες που μπορεί να κατηγορηθούν ως δράστες των συγκεκριμένων μορφών συμπεριφοράς, αλλά και για τους εφαρμοστές του δικαίου, κυρίως κατά το πρώιμο στάδιο συλλογής του αποδεικτικού υλικού.<sup>205</sup>

Ιδιαίτερος προβληματισμός έχει άλλωστε αναπτυχθεί σχετικά με την ερμηνεία των όρων «παράσυρση» και «εκμετάλλευση της ευάλωτης θέσης»,

---

<sup>205</sup> Βλ. ο.π. Συμεωνίδου – Καστανίδου, Εμπορία ανθρώπων..., σελ. 236

ζήτημα που αναπτύχθηκε διεξοδικά στο οικείο κεφάλαιο<sup>206</sup>, χωρίς ωστόσο η παρατήρηση αυτή να αναιρεί την ιδιαίτερα θετική συμβολή της πρόβλεψης αυτής, ως μέσο τέλεσης της εμπορίας ανθρώπων.

> Ιδιαίτερα σοβαρά προβλήματα στη δίωξη του εγκλήματος δημιουργεί επίσης, όπως αναλυτικά παρατέθηκε παραπάνω, η αδυναμία να αποδοθεί εγκαίρως η ιδιότητα του θύματος σε συγκεκριμένα πρόσωπα. Αυτό οφείλεται εκτός από το φόβο και την ανασφάλεια των ίδιων των θυμάτων να απευθυνθούν στις αρχές, στην πρακτική των αστυνομικών και λιμενικών αρχών να διατάσσεται κατά κανόνα άμεσα η επαναπροώθηση ή η διοικητική απέλαση των ατόμων που συλλαμβάνονται να βρίσκονται ή να εισέρχονται παράνομα στην Ελλάδα, χωρίς να ερευνάται προηγουμένως αν είναι πράγματι θύματα εμπορίας ή όχι. Έτσι δεν καταγγέλλονται ποτέ οι τυχόν σε βάρος του πράξεις εμπορίας και εκμετάλλευσης. Σ' αυτό σοβαρή ευθύνη φέρουν και οι διοικητικοί δικαστές, οι οποίοι θα έπρεπε, όταν κρίνουν προσφυγές κατά της διοικητικής απέλασης των μεταναστών να μην τις απορρίπτουν αβασάνιστα, αλλά να ξεκινούν διαδικασία διερεύνησης μήπως τα πρόσωπα αυτά είναι θύματα εμπορίου ανθρώπων.

Αλλά και η συντριπτική πλειοψηφία των θυμάτων που αναγνωρίζονται ως τέτοια δεν απολαμβάνει τελικά τα μέτρα προστασίας και αρωγής λόγω σοβαρών και χρόνιων ελλείψεων σε έμψυχο υλικό (κοινωνικοί λειτουργοί, γιατροί, ψυχολόγοι) αλλά και σε υποδομές (κατάλληλα διαμορφωμένοι και επαρκείς αριθμητικά ξενώνες φιλοξενίας, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, πρόσβαση στην εκπαίδευση και στην αγορά εργασίας κτλ).<sup>207</sup>

>Απαραίτητη προϋπόθεση βέβαια για την παροχή προστασίας και αρωγής στα θύματα αποτελεί η εξασφάλιση της ελεύθερης παραμονής των θυμάτων στη χώρα για όσο καιρό χρειαστεί, προκειμένου να

---

<sup>206</sup> Για το ζήτημα αυτό βλ. και Συμεωνίδου Καστανίδου Ε., Η ποινική αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων σε συλλογικό έργο της Εθνικής Σχολής Δικαστικών Λειτουργών «Ποινικό Δίκαιο Σήμερα- Μέτρο προστασίας ή μέτρο ελευθερίας», Νομική Βιβλιοθήκη 2010, σελ. 155-173, σελ. 165-167

<sup>207</sup> Βλ. ο.π. Συμεωνίδου – Καστανίδου, Εμπορία ανθρώπων..., σελ. 236

συνέλθουν και να είναι σε θέση να ξαναφτιάξουν τη ζωής τους. Όπως αναλυτικά εξηγήθηκε παραπάνω στο οικείο κεφάλαιο, όμως ιδιαίτερα προβληματικό και αναποτελεσματικό καθίσταται το νομοθετικό πλαίσιο (Ν 3386/2005, ΠΔ 23/2003, άρθρο 12 Ν 3064/2002) στο βαθμό που, παρ' όλα τα βήματα που επήλθαν με το Ν 3875/2010, και εφόσον δεν έχει ξεκαθαρίσει ακόμα το τοπίο σχετικά με το υπό ποιες προϋποθέσεις πλέον θα χορηγείται η άδεια διαμονής, υφίσταται ακόμα η επαίσχυντη και εκβιαστική εξάρτηση της υπαγωγής των θυμάτων στο καθεστώς αυτό από την προθυμία τους να συνεργαστούν με τις διωκτικές και τις δικαστικές αρχές.

> Ακόμα και στις περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων που επιλαμβάνονται οι αρχές, προκύπτουν μια σειρά προβλημάτων που σχετίζονται με την ύπαρξη επαρκών ενδείξεων ή την απόδειξη της ενοχής των υπόπτων ή των κατηγορουμένων και τα οποία πηγάζουν ακριβώς από την απουσία των θυμάτων κατά την προδικασία και τη δίκη. Η απουσία αυτή αντανακλάται άλλωστε, όπως προκύπτει από την μελέτη των αποφάσεων των ελληνικών δικαστηρίων, και στο γεγονός ότι στη δίκη κατά κανόνα δεν παρίσταται το θύμα ως πολιτική όπως δικαιούται δυνάμει των άρθρων 63 επ. ΚΠΚ, πλην μιας εξαίρεσης, της υπ' αριθμόν 37-46/2005 απόφασης του ΜΟΔ Σερρών<sup>208</sup>, στην οποία το θύμα κατέθεσε ως μάρτυρας και παρίστατο ως πολιτικώς ενάγουσα. Κατά κανόνα η δικογραφία σχηματίζεται κατόπιν καταγγελιών από τα αστυνομικά όργανα που διενήργησαν ελέγχους στους τόπους όπου διεξάγεται η εμπορία, αφού έφτασαν σ' αυτούς σχετικές πληροφορίες και εκείνοι- οι αστυνομικοί- είναι και οι βασικοί, αν όχι οι μοναδικοί μάρτυρες κατηγορίας<sup>209</sup>. Τα θύματα στις περισσότερες των περιπτώσεων είτε κρύβονται από την αστυνομία για να γλιτώσουν την απέλαση και την κράτηση, είτε πραγματι έχουν συλληφθεί ή απελαθεί, όταν πλέον φτάνει η δίκη στο ακροατήριο, είτε ενώ είχαν προβεί σε καταγγελίες, στη συνέχεια από φόβο προφανώς για την εκδίκηση από τους εμπόρους

---

<sup>208</sup> Η απόφαση αυτή δημοσιεύτηκε στον Αρμενόπουλο 2007 σελ. 1629-1636

<sup>209</sup> Π.χ. ΑΠ 561/2008, ΑΠ 1703/2008, ΑΠ 1027/2008 άπαντα σε [www.dsnet.gr](http://www.dsnet.gr), 139/2007 ΣυμβΠλημΧαν 139/2007 ΠοινΔικ 2007 σελ. 539 επ.

ανακαλούν τις καταθέσεις της προδικασίας, κι έτσι η απόδειξη της ενοχής καθίσταται πολύ δύσκολη αν όχι αδύνατη. Πάντως είναι σημαντικό το ότι τα δικαστήρια σε αρκετές περιπτώσεις δεν λαμβάνουν υπ' όψη τους την ανάκληση των καταθέσεων των θυμάτων αναγνωρίζοντας ότι αυτές είναι προφανώς προϊόν φόβου και πιέσεων εκ μέρους των δραστών και των κυκλωμάτων όπου αυτοί ανήκουν. Αναφέρουμε την υπ' αριθμ. 561/2010 απόφαση του Αρείου Πάγου, όπου χαρακτηριστικά αναφέρεται ως προς το ζήτημα αυτό: *«Και ναι μεν ήδη οι ανωτέρω παθούσες ανακάλεσαν τις αρχικές καταθέσεις τους, ισχυριζόμενες ότι δεν αποδόθηκαν σωστά από τους αστυνομικούς όσα κατέθεσαν . Όμως οι ισχυρισμοί τους αυτοί δεν κρίνονται πειστικοί διότι οι αστυνομικοί δεν είχαν λόγο ούτε και τη δυνατότητα να επινοήσουν τις λεπτομερείς περιγραφές των αξιόποινων πράξεων σε βάρος των παθουσών. Η στάση δε αυτή των τελευταίων, συνήθης σε θύματα τέτοιου είδους εγκλημάτων πρέπει να αποδοθεί σε πιέσεις που έχουν δεχθεί από τους κατηγορουμένους και το περιβάλλον τους, για τους οποίες είχαν κάνει λόγο στις αρχικές καταθέσεις τους.»*

Με άμεση νομοθετική παρέμβαση χρειάζεται επομένως να εξασφαλιστεί μια διαδικασία αναγνώρισης των θυμάτων που θα υπάγει σε καθεστώς προστασίας και αρωγής κάθε πρόσωπο που προκύπτει από τη στιγμή που εντοπίζεται από τις διωκτικές αρχές ότι είναι θύμα της εμπορίας ή της σωματεμπορίας, για όσο διάστημα χρειάζεται, το οποίο θα πρέπει να εκτείνεται βέβαια πάντα καθ' όλη τη διάρκεια της δίκης, ανεξαρτητα από την προθυμία και τη συμφωνία του θύματος να συνεργαστεί με τις αρχές. Η υπαγωγή του θύματος σ' ένα τέτοιο καθεστώς πρέπει να περιλαμβάνει βέβαια την απαγόρευση της απέλασης και τη χορήγηση άδειας παραμονής και εργασίας καθ' όλο αυτό το διάστημα.

> Εκτός από τους μετανάστες που έχουν εισέλθει ή βρίσκονται στην Ελλάδα παράνομα και διώκονται λόγω αυτού με βάση το Ν 3386/2005, τα θύματα της εμπορίας που έχουν εκπορνευτεί διώκονται και τιμωρούνται για την παράβαση των διατάξεων του Ν 2734/1999 «Εκδιδόμενα με αμοιβή πρόσωπα και άλλες διατάξεις», στον οποίο

προβλέπονται οι νόμιμες προϋποθέσεις οι οποίες πρέπει να πληρούνται για την άσκηση της πορνείας. Έτσι τα θύματα της σωματεμπορίας πολλές φορές, κι ενώ κατά την αποδεικτική διαδικασία έχει αποδειχθεί η τέλεση του εγκλήματος αυτού εις βάρος τους, αντί να βοηθηθούν, κινδυνεύουν να καταδικασθούν και να τιμωρηθούν με τις ποινές του άρθρου 5 Ν 2734/1999 (με φυλάκιση έως δύο χρόνια και χρηματική ποινή). Αυτό ήταν μια πάγια τακτική στο παρελθόν, ακόμα και μετά την ψήφιση του Ν 3064/2002<sup>210</sup>, η οποία βέβαια αναιρούσε στην πράξη όλες τις διακηρύξεις για την προστασία και την αρωγή στα θύματα της εμπορίας ανθρώπων. Σταθμό για την ποινική μεταχείριση των θυμάτων της σωματεμπορίας που πληρούν την αντικειμενική υπόσταση των εγκλημάτων των Ν 2734/1999 και Ν 3386/2005 αποτελεί η ΤριμΕφΘεσ. 2618/2007 απόφαση, με την οποία αθώθηκαν οι γυναίκες – θύματα της σωματεμπορίας για τα παραπάνω εγκλήματα καθώς το δικαστήριο δέχθηκε την έλλειψη δόλου κατά την τέλεση των άδικων αυτών πράξεων από τα θύματα, οι οποίες αφενός «δεν είχαν την ευχέρεια επιλογής του τρόπου εισόδου στη χώρα», καθώς είχαν «στρατολογηθεί» παρασυρόμενες από τους σωματεμπόρους και αφετέρου «εξαναγκάζονταν από αυτούς να προβούν στην πορνεία» προφανώς χωρίς να τηρούν τις νόμιμες διατυπώσεις.<sup>211</sup>

Στην ίδια κατεύθυνση, έχει γίνει δεκτή από την ελληνική νομολογία και συγκεκριμένα με την ΣυμβΠλημΧαν 139/2007<sup>212</sup> μια ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα και προωθημένη άποψη κατά την οποία στη διάταξη του άρθρου 351 ΠΚ παρ. 2 τυποποιείται μια **υπολανθάνουσα περίπτωση αδυναμίας συμμόρφωσης προς το δίκαιο**, ένας δηλαδή λόγος άρσης του καταλογισμού των παθόντων προσώπων του άνω εγκλήματος (της σωματεμπορίας) σε σχέση με τις αξιόποινες πράξεις των άρθρων 5 παρ. 1

---

<sup>210</sup> Βλ. Βαραδίνη Δ. , Σκέψεις αναφορικά με την υπ' αριθμ. 2618/2007 απόφαση του Τριμελούς Εφετείου Θεσσαλονίκης σε Παπασιώπη- Πασιά Ζωή, Το νομικό καθεστώς για τις αλλοδαπές γυναίκες-θύματα εκμετάλλευσης και παράνομης διεθνούς διακίνησης V. Ελληνικό Δίκαιο, Θεσσαλονίκη 2008 σελ. 12-13

<sup>211</sup> Ο.π. Βαραδίνη Δ. , Σκέψεις αναφορικά με την υπ' αριθμ. 2618/2007 απόφαση του Τριμελούς Εφετείου Θεσσαλονίκης... σελ. 11-17, όπου παρατίθεται και ολόκληρη η εν λόγω απόφαση

<sup>212</sup> ΠοινΔικ 2007 σελ. 539 επ.

του Ν 2734/1999 που τα ίδια τα πρόσωπα τελούν προκειμένου να καταστούν αντικείμενα γενετήσιας εκμετάλλευσης. «Εφόσον ειδικότερα για τη στοιχειοθέτηση του εγκλήματος της σωματεμπορίας η συναίνεση των θυμάτων δεν πρέπει να αποτελεί προϊόν ανόθευτης βούλησης, αλλά να αποσπάται με τη χρήση απατηλών μέσων, ή με την εκμετάλλευση της ευάλωτης θέσης τους με υποσχέσεις, δώρα, πληρωμές ή παροχές άλλων ωφελημάτων, με τα οποία τα θύματα παρασύρονται, δε μπορεί κατά λογική συνέπεια να γίνει δεκτό ότι τα παθόντα αυτά πρόσωπα ελευθέρως δεν συμμορφώνονται με τις παραπάνω υποχρεώσεις τους να υποβάλλονται σε ιατρικό έλεγχο, να κατέχουν πιστοποιητικά ασκήσεως επαγγέλματος, βιβλιάρια υγείας και άδειες εργασίας της αστυνομικής αρχής (Ν Ανδρουλάκης, Ποινικόν Δίκαιον, Γενικό Μέρος ΙΙ, έκδ 1986, σελ. 114 επ.)»

Οι αποφάσεις αυτές κρίνεται ορθές με βάση τις αρχές του ποινικού δικαίου αλλά και δικαιολογικά, καθώς δείχνουν πώς πρέπει να αντιμετωπίζεται ποινικά το θύμα της σωματεμπορίας, ακόμα κι αν έχει διαπράξει στα πλαίσια της αιχμαλωσίας του βασικά, τα εν λόγω ποινικά αδικήματα. Η καταδίκη των θυμάτων σε ανάλογες περιπτώσεις, ακόμα κι αν εκτός από αυτούς καταδικάζονται και οι σωματέμποροι, στην ουσία καταδικάζει σε αποτυχία όλη την προσπάθεια της αντεγκληματικής πολιτικής στον τομέα αυτόν.

Στις περιπτώσεις αυτές λοιπόν χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή από τους εισαγγελείς, ώστε, όχι μόνο να μην καταδικάζονται τα θύματα, αλλά να μην ασκούνται καν διώξεις εναντίον τους.

Η αναγκαιότητα αυτή έχει ήδη διαπιστωθεί από την Ένωση Εισαγγελέων Ελλάδας, η οποία σε Δελτίο Τύπου της<sup>213</sup> τονίζει «Οι εισαγγελείς της χώρας μας πρέπει να είναι ιδιαίτερα ευαισθητοποιημένοι, αλλά και υποψιασμένοι για την αντιμετώπιση του φαινομένου. Πίσω από κάθε απλή (φαινομενικά) περίπτωση πορνείας αλλοδαπών γυναικών ή

---

<sup>213</sup> Το Δελτίο Τύπου αυτό της Ένωσης Εισαγγελέων Ελλάδας βγήκε στις 24-5-2006, μετά το πέρας του συνεδρίου με θέμα «καταπολέμηση εμπορίας ανθρώπων και οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής-Αρωγή θυμάτων», [www.enosieisaggeleon.gr](http://www.enosieisaggeleon.gr)

επαιτείας αλλοδαπών παιδιών μπορεί να υποκρύπτεται ένα μεγάλο κύκλωμα εμπορίας ανθρώπων με διεθνείς ενδεχομένως προεκτάσεις».

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί ότι με το άρθρο 31 παρ. 7 του Ν 3904/2010 «Εξορθολογισμός και βελτίωση στην απονομή της ποινικής δικαιοσύνης και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ Α-218/23-12-2010), τα πλημμελήματα της παρ. 5 Ν 2734/1999 για τα οποία τιμωρούνταν τα πρόσωπα που εκδίδονταν χωρίς τις νόμιμες διατυπώσεις, μετατράπηκαν σε πταίσμα- επομένως δε χωρεί πλέον η διαδικασία του αυτοφώρου- που τιμωρείται με πρόστιμο έως 3.000 ευρώ. Η διάταξη αυτή, όσον αφορά, τουλάχιστον τα θύματα της σωματεμπορίας, κινείται σε σωστή κατεύθυνση. Έχει προκαλέσει όμως ισχυρό κύμα αντιδράσεων και έχει επικριθεί εντονότατα από κύκλους της αστυνομίας, οι οποίοι υποστηρίζουν ότι *«δεν θα έχουν, πλέον, τη δυνατότητα μέσω της σύλληψης και της προανάκρισης των εκδιδόμενων προσώπων να αποσπάσουν πληροφορίες που θα τους οδηγήσουν στην εξιχνίαση των πολυπλόκαμων κυκλωμάτων και την παραπομπή τους στη Δικαιοσύνη. Με το νέο νόμο το μόνο που θα μπορούν να κάνουν εάν φυσικά πέφτει στην αντίληψή τους κάποια εκδιδόμενη χωρίς άδεια είναι να προχωρούν σε απλή βεβαίωση της παράβασης, να καταγράφουν τα στοιχεία της ταυτότητάς της και στη συνέχεια να υποβάλλουν εναντίον της μήνυση.»*<sup>214</sup>

Τα παραπάνω λόγια όμως αποτελούν στην ουσία την ομολογία εκ μέρους των διωκτικών αρχών ότι ο μόνος τρόπος για να φτάσουν στα κυκλώματα σωματεμπορίας περνάει μέσα από τον εκβιασμό στις γυναίκες που εκπορνεύονται χωρίς τις νόμιμες διατυπώσεις, να συνεργαστούν με τις διωκτικές αρχές για την εξάρθρωση των κυκλωμάτων που τις εκμεταλλεύονται διαφορετικά θα καταδικασθούν και θα φυλακιστούν.

Ορθότερη πάντως θα ήταν μια νομοθετική παρέμβαση με την οποία θα διασαφηνιζόταν ότι τα θύματα της σωματεμπορίας απαλλάσσονται από τα εν λόγω εγκλήματα, όταν αυτά τελούνται κατά τη διάρκεια της διακίνησης και της εκμετάλλευσής τους από τους σωματεμπόρους, χωρίς να επέλθει η αδιάκριτη αποποινικοποίηση στην ουσία της πορνείας

---

<sup>214</sup> Βλ. δημοσίευμα στο [http://pressingnewsgr.blogspot.com/2010/12/blog-post\\_7138.html](http://pressingnewsgr.blogspot.com/2010/12/blog-post_7138.html)

χωρίς τις νόμιμες διατυπώσεις, γεγονός που μπορεί να αξιοποιούν και τα κυκλώματα μαστροπών και σωματεμπόρων ως δέλεαρ για να στρατολογούν πιο εύκολα τα θύματά τους στην πορνεία. Άλλωστε και η ίδια η επαγγελματοποίηση και η νομιμοποίηση της πορνείας έχει κατά καιρούς επικριθεί έντονα, ως μια μεγάλη ήττα που υπέστη το γυναικείο φύλο.

#### **Γ. Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΟΛΗΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΝΟΜΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ ΩΣ ΟΡΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΟΥ ΕΜΠΟΡΙΟΥ ΑΝΘΡΩΠΩΝ**

Βεβαίως η διεξοδική μελέτη της νομοθεσίας και της εφαρμογής της στο μεταναστευτικό ζήτημα δεν αποτελεί αντικείμενο της παρούσας εργασίας, ωστόσο ακριβώς επειδή συνδέεται άρρηκτα με το θέμα της εμπορίας ανθρώπων, αξίζει να επιχειρηθεί η προσέγγιση των βασικών κατευθύνσεων που τη διέπουν και των κυριότερων ρυθμίσεων αυτής που αναδεικνύουν το εξής οδυνηρό ζήτημα: το πώς η πολιτική που ακολουθείται σε επίπεδο καταστολής της παράνομης μετανάστευσης με τα εργαλεία του ποινικού αλλά και του διοικητικού δικαίου συμβάλουν αντί στον περιορισμό της παράνομης διακίνησης και εκμετάλλευσης ανθρώπων, ακριβώς στην όξυνση του προβλήματος και στην ενθάρρυνση του εγκληματικού αυτού φαινομένου.

*«Όσο οι άνθρωποι θα προσπαθούν να ξεφύγουν από το θάνατο, δεν υπάρχει τίποτα που θα τους αποτρέψει από την αναζήτηση δρόμων για τη διασφάλιση της ζωής. Όσο οι άνθρωποι θα δυστυχούν, θα πεινούν, θα φοβούνται, τίποτα δεν είναι σε θέση να τους σταματήσει να αναζητούν την ελπίδα, την τροφή, την ασφάλεια. Αυτή είναι η ιστορία της ανθρωπότητας. Μια διαρκής μετακίνηση πληθυσμών. Ένα «καραβάν σαράι» που ποτέ δε σχηματίστηκε από χόμπι. Πάντα από ανάγκη.*

**Η Ελλάδα δεν** προέκυψε στο δρόμο τους ως «τουριστική επιλογή», αλλά ως γεωγραφική επιλογή, ως «πέραςμα» που δεν το καθόρισαν οι ίδιοι, αλλά οι δουλέμποροι

Όλοι οι μετανάστες έχουν να διηγηθούν την ίδια ιστορία. Την ιστορία της ανέχειας, της φτώχειας, των πολιτικών διώξεων, του πολέμου και της

*καταστροφής. Όπως ακριβώς οι δικοί μας μετανάστες, όταν έφευγαν για την Αυστραλία, τη Γερμανία, την Αμερική, τις στοές του Βελγίου.»<sup>215</sup>*

Με το παραπάνω δημοσιογραφικό απόσπασμα πιστεύω αποδίδεται με πολύ εύστοχο και καυστικό τρόπο, το πρόβλημα της παράνομης μετανάστευσης στην Ελλάδα στην πραγματική του διάσταση.

Οι μετανάστες πέφτουν θύματα της παράνομης διακίνησής τους από τους δουλεμπόρους, ακριβώς γιατί νόμιμα δεν είναι ανοιχτή γι' αυτούς καμία πόρτα. Όλοι οι παράνομοι μετανάστες γίνονται θύματα καποιας μορφής εκμετάλλευσης, πολλοί δε απ' αυτούς ακόμα κι αν δεν μετακινήθηκαν από τους δουλεμπόρους εξ αρχής γι' αυτό το σκοπό, πέφτουν εύκολα, στην πορεία, στα δίκτυα κυκλωμάτων εμπορίας ανθρώπων και υφίστανται την άγρια εκμετάλλευση κυρίως της εργατικής τους δύναμης ή του ίδιου του σώματός τους.

Αν παρακολουθήσει κανείς την πολιτική που ακολουθείται σε εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο εδώ και χρόνια<sup>216</sup> - τη νομοθεσία για τις προϋποθέσεις νόμιμης εισόδου, για τη χορήγηση άδειας παραμονής και εργασίας, για τη χορήγηση ασύλου, τις ποινικές κυρώσεις κατά των λαθρομεταναστών και των δουλεμπόρων, τη λήψη διοικητικών μέτρων κατά των μεταναστών (κράτηση, απέλαση, επαναπροώθηση)<sup>217</sup> αλλά και την εφαρμογή αυτών των μέτρων στην πράξη- θα διαπιστώσει ότι αυτή χαρακτηρίζεται από τη «μηδενική ανοχή» και τη βίαιη καταστολή απέναντι στους μετανάστες και τους πρόσφυγες, με πολύπλευρες συνέπειες σε πολλά πεδία μεταξύ των οποίων και η διευκόλυνση της εγκληματικής δράσης των κυκλωμάτων διακίνησης και εμπορίας ανθρώπων. Όσο περισσότερο κλείνει η στρόφιγγα για τη νόμιμη μετακίνηση και παραμονή των μεταναστών και των προσφύγων, τόσο περισσότερο πλατιές μάζες αυτών εξαθλιώνονται και κινδυνεύουν να γίνουν αντικείμενα εκμετάλλευσης από τους σύγχρονους δουλεμπόρους.

---

<sup>215</sup> Νίκος Μπογιόπουλος «Ημεροδρόμος», Εφημερίδα Ριζοσπάστης, 17-6-2009 σελ. 39

<sup>216</sup> Αναλυτικά για την ποινική μεταχείριση της παράνομης μετανάστευσης της βλ. Χατζηνικολάου Ν. Η ποινική καταστολή της παράνομης μετανάστευσης : δογματική προσέγγιση και βασικά ερμηνευτικά προβλήματα, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2009

<sup>217</sup> Για τα θέματα αυτά σε εθνικό επίπεδο, βλ. το Ν 3386/2005

Στο Ν 3386/2005 και συγκεκριμένα στα άρθρα 84 επ. προβλέπονται μια σειρά κυρώσεων για όσους συμβάλουν στο να εισέλθουν, να παραμείνουν ή να εξέλθουν παράνομα από τη χώρα αλλοδαποί. Οι διατάξεις αυτές που στόχο έχουν να πατάξουν την παράνομη διακίνηση των μεταναστών ελέγχονται σοβαρά για την αποτελεσματικότητά τους αλλά και για τα δικαιοπολιτικά τους ερείσματα και πάντως μέχρι σήμερα δεν έχουν αποδειχτεί ικανά, παρά την αυστηρότητά τους να αποτρέψουν το δουλεμπόριο με θύματα μετανάστες που αναγκάζονται να προσφύγουν στους δουλεμπόρους αυτούς με κάθε κόστος, ακόμα και με το να θέσουν σε κίνδυνο την ίδια τους τη ζωή<sup>218</sup>.

Στον ίδιο Νόμο και στο άρθρο 83 παρ. 1 προβλέπονται ποινικές κυρώσεις για τους μετανάστες που παράνομα εισέρχονται ή εξέρχονται από τη χώρα, ως εξής «Ο υπήκοος τρίτης χώρας, που εξέρχεται ή επιχειρεί να εξέλθει από το ελληνικό έδαφος ή εισέρχεται ή επιχειρεί να εισέλθει σε αυτό χωρίς τις νόμιμες διατυπώσεις, τιμωρείται με ποινή φυλάκισης τουλάχιστον τριών μηνών και χρηματική ποινή τουλάχιστον χιλίων πεντακοσίων (1.500) ευρώ»

Στα είκοσι χρόνια που έχουν περάσει από την υπογραφή της Συνθήκης του Μάαστριχτ η κοινή, ενιαία ευρωπαϊκή πολιτική ασύλου και μετανάστευσης της ΕΕ, όπως εξειδικεύεται και εφαρμόζεται από τα Κράτη Μέλη της, δε μπορεί παρά να χαρακτηριστεί ως αντιμεταναστευτική που μέρα με τη μέρα γίνεται χειρότερη για τους χιλιάδες μετανάστες και πρόσφυγες, με την Ευρώπη να μετατρέπεται σε μια απέραντη φυλακή γι' αυτούς.

Τα νέα μέτρα που προετοιμάζονται έρχονται να επιβεβαιώσουν με τον πιο οδυνηρό τρόπο ακριβώς αυτή τη διαπίστωση.

Σε εθνικό επίπεδο, ήδη αυτές τις μέρες έχει κατατεθεί στη Βουλή και συζητείται Σχέδιο νόμου «Ίδρυση Υπηρεσίας Ασύλου και Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής, προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις

---

<sup>218</sup> Βλ. αναλυτικά για το ζήτημα αυτό Χατζηνικολάου Ν., Η ποινική καταστολή της παράνομης μετανάστευσης και της εμπορίας ανθρώπων στην ελληνική έννομη τάξη: αναζητώντας την αξιολογική συνοχή της μεταξύ τιμωρητικής όξυνσης και θυματολογικής προσέγγισης, ΠοινΔικ 2/2008, σελ. 213 επ. και συγκεκριμένα σελ. 213-219.

διατάξεις της Οδηγίας 2008/115/EK «σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών» και λοιπές διατάξεις», το οποίο θα τροποποιήσει εκ νέου το Ν 3386/2005<sup>219</sup>

Στο νομοσχέδιο αυτό μεταξύ άλλων, μεταφέρεται στην ελληνική έννομη τάξη η Οδηγία 2008/115/EK<sup>220</sup> «σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών», η οποία αφορά βίαιες επαναπροωθήσεις αλλοδαπών που ζητούν καταφύγιο σε ευρωπαϊκές χώρες. Η σχετική οδηγία, καλεί τα κράτη - μέλη να θεσπίσουν διατάξεις για την «απόφαση επιστροφής», την «απομάκρυνση» και την «απαγόρευση εισόδου» των παράνομων μεταναστών.

Επιστρέφοντας στο εν λόγω σχέδιο νόμου, ο μετανάστης σε περίπτωση απόρριψης του αιτήματος χορήγησης διαμονής ή ανανέωσης του τίτλου διαμονής πρέπει μέσα σε 30 μέρες να απομακρυνθεί από τη χώρα. Αν δεν το κάνει προβλέπεται η αναγκαστική του «αναχώρηση» με σχετική απόφαση επιστροφής. Σύμφωνα με τις σχετικές ρυθμίσεις, «οι υπήκοοι τρίτης χώρας που υπόκεινται σε διαδικασίες επιστροφής τίθενται υπό κράτηση για την προετοιμασία της επιστροφής και τη διεκπεραίωση της διαδικασίας απομάκρυνσης» όταν υπάρχει κίνδυνος διαφυγής.

Σ' αυτά πρέπει να προστεθεί και η απαγόρευση εισόδου που εκδίδεται υποχρεωτικά με την απόφαση εκδίωξης για όσους μετανάστες δε συμμορφώνονται. Επίσης, αυτή επιβάλλεται σε όποιον μετανάστη κριθεί επικίνδυνος για τη δημόσια τάξη και ασφάλεια, την εθνική ασφάλεια ή τη δημόσια υγεία. Η διάρκειά της θα είναι 5 χρόνια από τη μέρα απομάκρυνσης, ενώ θα αυξάνεται αν ο μετανάστης χαρακτηριστεί επικίνδυνος. Σύμφωνα αλλωστε με την τροπολογία επί του νομοσχεδίου που κατατέθηκε από την κυβέρνηση στη Βουλή θα χρησιμοποιούνται στρατόπεδα για την κράτηση των μεταναστών.

---

<sup>219</sup> Βλ. αναλυτικά το Σχέδιο Νόμου στην ιστοσελίδα του υπουργείου Προστασίας του Πολίτη <http://www.opengov.gr/yptp>

<sup>220</sup> Ολόκληρο το κείμενο της Οδηγίας στο [eur-lex.europa.eu](http://eur-lex.europa.eu)

Στο ίδιο μήκος κύματος, η κυβέρνηση πριν λίγες μόλις μέρες η κυβέρνηση εξήγγειλε την απόφασή της να ορθώσει στον Έβρο Τείχος για την ανακαίτιση των εξαθλιωμένων μεταναστών που ζητούν καταφύγιο στην ΕΕ. Εξάλλου μελετάται η προμήθεια πλωτών κέντρων «υποδοχής» όπου θα κρατούνται οι αλλοδαποί χωρίς χαρτιά καθώς και η αποστολή μηχανημάτων διακρίβωσης της αλήθειας που θα χρησιμοποιείται στους μετανάστες<sup>221</sup>.

Για να αποκτήσουμε μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα της κατάστασης αυτής χρειάζεται να δούμε το νομοσχέδιο, αυτό, το οποίο θα τεθεί προς ψήφιση από μέρα σε μέρα και το οποίο αποτελεί την πιο πρόσφατη νομοθετική παρέμβαση στον τομέα του μεταναστευτικού ζητήματος<sup>222</sup>, καθώς και τα λοιπά επικείμενα μέτρα, ως συνέχεια και ένταση της γενικότερης αντιμεταναστευτικής πολιτικής και της καθημερινής πρακτικής εις βάρος των μεταναστών από τις διωκτικές αρχές στην Ελλάδα σήμερα. Το γενικότερο σκηνικό συμπληρώνουν οι μαζικές συλλήψεις, επιχειρήσεις – «σκούπα», η πολύμηνη «κράτηση» εν αναμονή της απέλασης σε άθλιες και εξευτελιστικές συνθήκες, όπως αυτές περιγράφηκαν παραπάνω, η άρνηση των αρχών να χορηγείται άσυλο σε σε πρόσφυγες.

Ενδεικτικά για την πολιτική παροχής ασύλου που ακολουθεί η Ελλάδα, είναι τα στατιστικά στοιχεία της Ελληνικής Αστυνομίας, κατά τα οποία το 2009 εκδόθηκαν 11 θετικές αποφάσεις χορήγησης ασύλου σε 29.501

---

<sup>221</sup> Γιώργος Ανδρούτσος, Αντιμεταναστευτική πολιτική της Κυβέρνησης, Κατασταλτικός κλοιός σε βάρος μεταναστών και προσφύγων, Εφημερίδα Ριζοσπάστης, 9-1-2010

<sup>222</sup> Υπερήφανος για την πολιτική της κυβέρνησης, στις 7-1-2011, ο **Υπουργός Προστασίας του Πολίτη κ. Χρήστου Παπουτσή, στο περιστύλιο της Βουλής, δηλώνει αναφορικά με το εν λόγω σχέδιο νόμου**, «Πέρα από το φράχτη, τις θερμικές κάμερες και όλα τα σύγχρονα μέσα τα οποία θα χρησιμοποιήσουμε στον Έβρο και στα σύνορά μας με το νομοσχέδιο που ψηφίζουμε σήμερα βάζουμε μία τάξη σε όλη αυτή την κατάσταση η οποία για χρόνια ταλαιπωρεί τη χώρα μας και προσβάλλει την Ελλάδα στην ευρωπαϊκή έννομη τάξη. Με το νομοσχέδιο όσοι έχουν δικαίωμα ασύλου και διεθνούς προστασίας θα το έχουν. Και σε αυτή την κατεύθυνση εργαζόμαστε με υπεράνθρωπες προσπάθειες. Όσοι όμως βρίσκονται στη χώρα μας παράνομα και κυρίως εκείνοι οι οποίοι συμμετέχουν σε ένομες και βίαιες πράξεις αυτοί θα φύγουν από την Ελλάδα με τον ένα ή τον άλλο τρόπο. Είτε με εθελοντικό επαναπατρισμό, είτε με υποχρεωτική απέλαση. Η Ελλάδα δεν αντέχει άλλο. Η ελληνική κοινωνία δεν αντέχει άλλο. Έχουμε ξεπεράσει τα όρια παρά το γεγονός ότι είμαστε μια κοινωνία δημοκρατική, ανεκτική, η πιο ανεκτική κοινωνία στις ευρωπαϊκές χώρες.»

υποθέσεις (ποσοστό μόλις 0,04%), ενώ υπήρξαν 25 θετικές αποφάσεις σε 870 υποθέσεις που εξετάστηκαν σε δεύτερο βαθμό (ποσοστό 2,87%).

Απ' όλα τα παραπάνω αναδεικνύεται ο απάνθρωπος, βάρβαρος και αντιμεταναστευτικός χαρακτήρα της ακολουθούμενης πολιτικής, η οποία εντάσσεται σε μια γενικότερη στρατηγική που φέρει τη σφραγίδα της ΕΕ και υπακούει σε δυο βασικές κατευθύνσεις: αφενός στην υπερεκμετάλλευση των μεταναστών που ζουν και εργάζονται σε άθλιες συνθήκες στις χώρες όπου αναζητούν καταφύγιο και αφετέρου στη δίωξή τους και τη βίαιη απομάκρυνσή τους.

Η υλοποίηση, όμως αυτών των σχεδίων, δεν πρόκειται να λύσει το πρόβλημα της μαζικής εισόδου μεταναστών και προσφύγων στη χώρα μας, αφού οι αιτίες που την προκαλούν παραμένουν και οξύνονται. Όσο συνεχίζονται και εντείνονται οι ιμπεριαλιστικές επεμβάσεις και οι πόλεμοι, και η καταλήστευση του πλούτου των λαών από τις μονοπωλιακές επιχειρήσεις, τόσο θα δημιουργούνται και θα γιγαντώνονται τα κύματα των πεινασμένων και κυνηγημένων μεταναστών και προσφύγων που θα αναζητούν στη μετανάστευση τη διέξοδο για να σώσουν τη ζωή τους.

Άλλωστε, ποτέ και πουθενά δε λύθηκε το πρόβλημα με τέτοια μέτρα με πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα τις ΗΠΑ, όπου παρά τα 700 χιλιόμετρα ηλεκτροφόρα καλώδια στα σύνορα με το Μεξικό, συνεχίζουν να δέχονται κατά εκατομμύρια τους ισπανόφωνους μετανάστες.

Η Ελλάδα μετατρέπεται λοιπόν ολοένα και περισσότερο σε ένα μεγάλο στρατόπεδο συγκέντρωσης για τους μετανάστες, γύρω από τους οποίους διαμορφώνεται ένας ασφυκτικός, κατασταλτικός κλοιός, μέσα στον οποίο, άλλοι ζουν στοιβαγμένοι στις φυλακές - «κέντρα υποδοχής προσφύγων» και στα κρατητήρια περιμένοντας την απέλασή τους κι άλλοι, όσοι από αυτούς είναι έξω από τις φυλακές, ζουν σε καθεστώς μαύρης εργασίας, ανασφάλιστοι, στο περιθώριο, στην παραοικονομία, χωρίς νομιμοποιητικά έγγραφα, χωρίς ταυτότητα, χωρίς δικαιώματα, κυνηγημένοι.

Αυτή, όμως, η κατάσταση, ευνοεί καθοριστικά το έδαφος για την ανάπτυξη της εγκληματικής δραστηριότητας των κυκλωμάτων που διακινούν και εκμεταλλεύονται τους μετανάστες, γιατί συντελεί στο να φτιαχτεί μια στρατιά ανθρώπων εξαθλιωμένων, κυνηγημένων και τρομοκρατημένων που αποτελούν την καλύτερη λεία για όσους θέλουν να κερδοσκοπήσουν εις βάρος τους, από το δουλέμπορο που τους φέρνει στην Ελλάδα, μέχρι τον τελευταίο εργοδότη που τους απασχολεί με εξευτελιστικούς όρους και τον σωματέμπορο που τους εκπορνεύει.

#### **Δ. Η νομιμοποίηση του εγκλήματος στη συνείδηση και η εμπλοκή πλατιών στρωμάτων του πληθυσμού στην εγκληματική δραστηριότητα**

Μία απ' τις ιδιαιτερότητες του εγκλήματος της εμπορίας ανθρώπων που καθιστά και πιο δύσκολη την αντιμετώπισή της είναι η εμπλοκή, η ανάμειξη κατά μία έννοια πολλών ανθρώπων, οι οποίοι κατά τις λοιπές εκφάνσεις της ζωής τους μπορεί να μην εμφανίζουν κάποια παραβατική εγκληματική συμπεριφορά, στην εκμετάλλευση των θυμάτων και κατ' επέκταση η νομιμοποίηση πολλών μορφών αυτής της μορφής συμπεριφοράς στη συνείδηση πλατιών στρωμάτων της κοινωνίας. Η συμμετοχή αυτή πολλές λαμβάνει τη μορφή της σιωπηρής συνενοχής ή και την ενεργό συμμετοχή πλήθους ανθρώπων.<sup>223</sup> Από τα πραγματικά περιστατικά των αποφάσεων που αναφέρθηκαν παραπάνω αλλά και από τα πραγματικά γεγονότα που συμβαίνουν γύρω μας, προκύπτει ότι πολλοί άνθρωποι, πολλοί περισσότεροι ίσως σε σχέση με την πλειοψηφία των εγκλημάτων αδιαφορούν, γνωρίζουν και δεν καταγγέλλουν, υποστηρίζουν ή συμμετέχουν κι εκείνοι στην εκμετάλλευση των θυμάτων της εμπορίας ανθρώπων. Πολλοί προσλαμβάνουν σε διάφορες δουλειές ως εργοδότες τα θύματα της εμπορίας ανθρώπων, άλλοι, πολλοί επίσης είναι πελάτες σε εκδιδόμενες γυναίκες που τις εκπορνεύουν οι σωματέμποροι, άλλοι κατοικούν σε διαμερίσματα γειτονικά εκείνων που

---

<sup>223</sup> βλ. και Μπεχλιβάνη Ν. Σκέψεις για το φαινόμενο του trafficking με αφορμή τη δικανική κρίση του Μικτού Ορκωτού Δικαστηρίου Σερρών 37-46/2005 σε ο.π. Το νομικό καθεστώς για τις αλλοδαπές....., IV. Νομολογία σελ. 361-369, 361

κατακρατούνται τα θύματα κι άλλοι συναναστρέφονται με διάφορους τρόπους με εκείνους που απασχολούν στα σπίτια τους και στους χώρους εργασίας τους τα θύματα.

Μεγάλη ανησυχία και αποτροπιασμό δημιουργεί το γεγονός ότι όταν θύματα είναι μετανάστες και δη παράνομοι, για πλατιά στρώματα του ελληνικού πληθυσμού θεωρείται αυτονόητο/αναποφευκτο ή και αποδεκτό ακόμα, το να δουλεύουν αυτοί σαν σκλάβοι και σε άθλιες συνθήκες, ακόμα και να εκπορνεύονται για να πλουτίζουν οι σωματέμποροι εις βάρος τους. Στις περιπτώσεις αυτές μάλιστα τα αστικά ιδεολογήματα που δείχνουν ως υπεύθυνο το μετανάστη για τα δεινά του ελληνικού λαού και ο ρατσισμός που καλλιεργείται μεθοδευμένα, ενεργοποιεί βαθιά αντανάκλαστικά συντηρητικοποίησης και φασιστικής νοοτροπίας του πληθυσμού που μπορεί να εκφρασθεί ακόμα και με ακραίες αντιδράσεις απέναντι σε θύματα εμπορίας τα οποία βασανίζονται ανελέητα.

Χαρακτηριστικά αναφέρουμε ένα περιστατικό που εκτυλίχθηκε σε ένα χωριό της Θεσσαλονίκης με μια Ουκρανή θύμα σωματεμπορίας<sup>224</sup>. Η γυναίκα, η οποία στην αρχή πίστεψε ότι θα εργασθεί ως μαγείρισσα πουλήθηκε από τους μεταφορείς της έναντι του ποσού των 3.000 ευρώ στο σωματέμπορο ιδιοκτήτη μπαρ, που την ανάγκαζε να εκδίδεται, όπως και άλλες αλλοδαπές με βασανιστήρια και με απειλές για τη ζωή της ίδιας και των παιδιών της. Μετά από έρευνες των διωκτικών αρχών ο δράστης συνελήφθη και οδηγήθηκε στο δικαστήριο (ΜΟΔ) και η Ουκρανή χαρακτηρίσθηκε ως θύμα σωματεμπορίας και κατέθεσε στη δίκη. Εκεί παρευρέθηκε σύσσωμο το χωριό στο πλευρό του κατηγορουμένου, ως μάρτυρες υπεράσπισης του, παρ' όλο που η κοπέλα αποκάλυψε μπροστά σε όλους, με ανατριχιαστικές λεπτομέρειες πώς την κακοποιούσε και τη βίαζε ο σωματέμπορος προκειμένου να εκδίδεται

---

<sup>224</sup> Το περιστατικό περιγράφεται σε άρθρο της Μ. Δελθανάση, Μια ξένη μόνη απέναντι σε όλο το χωριό - Θύμα σωματεμπορίας μια Ουκρανή περιγράφει διά της δικηγόρου της το διπλό βασανιστήριο της σκλαβιάς και της δίκης της, Εφημερίδα Καθημερινή, 18-6-2006

και να εισπράττει ο ίδιος το μεγαλύτερο ποσό από τα έσοδα. Οι ανδρες του χωριού που παραδέχθηκαν όλοι σχεδόν ότι υπήρξαν πελάτες της, αλλά και οι γυναίκες τους φανατικά υποστήριζαν καθ' όλη τη διάρκεια της δίκης την «αθωότητα» του κατηγορουμένου, επιμένοντας παρ' όλα όσα άκουσαν και ήδη γνώριζαν πώς η Ουκρανή εκδιδόταν με τη θέλησή της. Μάλιστα, ο ένας από τους πελάτες και κάτοικος του χωριού είχε μαρτυρήσει στο σωματέμπορο ότι η κοπέλα του είχε ζητήσει να τη βοηθήσει να αποδράσει. Στο παράδειγμα που αναφέρθηκε το εντυπωσιακό στοιχείο είναι η στάση του χωριού που σύσσωμο υπερασπίστηκε και παρείχε πλήρη κάλυψη στο συντοπίτη του κι ας γνώριζε τι είχε διαπράξει και αντιμετώπισε σαν εχθρό του την κοπέλα που ήταν ξένη. Αξίζει να αναλογιστούμε αν θα ήταν ίδια η στάση του χωριού αν θύμα βιασμού ήταν η κόρη κάποιου κατοίκου του χωριού, η οποία προφανώς θα διαφοροποιούνταν στην περίπτωση αυτή υπερ του θύματος.

Το παραπάνω παράδειγμα είναι ενδεικτικό για την αντιμετώπιση του εγκλήματος της εμπορίας ανθρώπων από πλατιά στρώματα του πληθυσμού, εκ των οποίων άλλοι συμμετέχουν ενεργά στην εγκληματική δραστηριότητα ως πελάτες ή εργοδότες των θυμάτων κι άλλοι ενώ βλέπουν μια τέτοια δραστηριότητα να εξελίσσεται μπροστά στα μάτια τους στέκουν αμήχανα απέχοντας από οποιαδήποτε ενέργεια για να την σταματήσουν ή παραμένουν απρόθυμοι να συμβάλλουν με οποιοδήποτε τρόπο στην καταγγελία και την καταπολέμηση της εγκληματικής αυτής συμπεριφοράς.

Στην έρευνα της Human Rights Watch για τα ασυνόδευτα παιδιά στην Ελλάδα (βλ. παραπάνω), υπάρχουν οι μαρτυρίες πολλών παιδιών που εργάζονταν κυρίως σε αγροτικές (συγκομιδή των πορτοκαλιών, των ελιών και των κρεμμυδιών) ή οικοδομικές δραστηριότητες και κάποια στην υφαντουργία, ακόμα και σαν οικιακοί βοηθοί. Οι περισσότεροι αν όχι όλοι όσοι απασχολούν τα παιδιά κάτω από τέτοιες συνθήκες γνωρίζουν, όχι μόνο ότι απαγορεύεται μια τέτοιου είδους εργασία και ότι τα

εκμεταλλεύονται αλλά και ότι από μεγάλη ανάγκη δέχονται αυτά να υποστούν μια τέτοια μεταχείριση.

Χαρακτηριστικά μπορεί να αναφερθεί επίσης το παράδειγμα της Νέας Μανωλάδας Ηλείας, όπως αυτό παρατέθηκε παραπάνω όπου οι πανίσχυροι οικονομικά παραγωγοί φράουλας της περιοχής, κινήθηκαν οργανωμένα, επιτέθηκαν και ξυλοκόπησαν άγρια δεκάδες αλλοδαπούς που κήρυξαν απεργία έναντι στην υπερεκμετάλλευση τους από αυτούς και στη συνέχεια εξαπέλυσαν ανθρωποκυνηγητό σε όλη τη Νέα Μανωλάδα, ξυλοκοπώντας αδιακρίτως όποιον αλλοδαπό έβρισκαν μπροστά τους, εισέβαλαν οπλισμένοι και πυροβολώντας στον αέρα στους καταυλισμούς, έδερναν τους αλλοδαπούς ζητώντας τους να επιστρέψουν στην εργασία τους και να σπάσουν την απεργία. Σ' αυτούς τους εργοδότες, όχι μόνο όμως κατηγορίες για εμπορία ανθρώπων δεν αποδόθηκαν, αλλά ούτε καν για σωματικές βλάβες στους μετανάστες που χτύπησαν άγρια, παρ' όλο που όλα εξελίχθηκαν μπροστά στα μάτια των αστυνομικών, οι οποίοι όχι μόνο ήταν απλοί παρατηρητές στα γεγονότα, αλλά σύμφωνα με τις μαρτυρίες «συμμετείχαν μαζί με τους επιχειρηματίες της περιοχής στον εκφοβισμό και στην προσπάθεια σπασίματος της απεργίας, ακόμη και με τη βίαιη προσαγωγή των αλλοδαπών εργατών μεταβαίνοντας στα θερμοκήπια, προτρέποντας τους εργάτες να δουλέψουν με τη βία».<sup>225</sup>

Η φυσιογνωμία του δράστη στις περιπτώσεις αυτές είναι πολύ διαφορετική από το συνήθη τύπο του υποκόσμου που συμμετέχει σε κυκλώματα σωματεμπορίας και κινείται στο περιθωριο της κοινωνίας σε σχέση με τον εργοδότη τέτοιων περιπτώσεων η εγκληματική δραστηριότητα του οποίου εκδηλώνεται στο πεδίο της καταξιομένης και κατά τ' άλλα θεμιτής και νόμιμης εργασίας του και μάλιστα φανερά χωρίς να κρύβεται από την κοινωνία, η οποία δεν εξεγείρεται μπροστά στη στυγνή εκμετάλλευση των παιδιών ή και ενηλίκων μεταναστών, όπως θα εξεγειρόταν αν μπροστά της γινόταν ένα άλλο έγκλημα.

---

<sup>225</sup> Βλ. άρθρο του Μάκη Νόδαρου, με τίτλο «Φράουλες και αίμα», στην Εφημερίδα Ελευθεροτυπία, στις 6-4-2009, [www.enet.gr](http://www.enet.gr)

Συνοψίζοντας, το έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων φαίνεται να αποκτά όλο και μεγαλύτερες διαστάσεις ενόψει και του τρόπου με τον οποίο αντιμετωπίζεται από τις κρατικές αρχές αλλά και στρώματα της κοινωνίας που δεν αντιδρούν αλλά αντίθετα το αποδέχονται και το υποθάλπουν, όπως αποδεικνύεται και από τις παραπάνω διαπιστώσεις.

## **6. ΕΠΙΛΟΓΟΣ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ**

Στις παραπάνω αναπτύξεις επιχειρήθηκε να μελετηθεί ολόπλευρα το ζήτημα της ποινικής αντιμετώπισης του εγκληματικού φαινομένου της εμπορίας ανθρώπων στην ελληνική έννομη τάξη, όπως σ' αυτήν έχουν επιδράσει οι κατευθυντήριες της διεθνούς και ευρωπαϊκής έννομης τάξης. Μέσα από την επιμέρους ανάλυση των σχετικών διατάξεων, την αλληλοσυσχέτισή τους και την αναζήτηση του τρόπου και του βαθμού εφαρμογής αυτών από τα ελληνικά δικαστήρια, στόχος ήταν να διερευνηθεί η επάρκεια, η αποτελεσματικότητα και η συμβολή του υφιστάμενου νομοθετικού πλαισίου στην αντεγκληματική πολιτική στον τομέα της εμπορίας ανθρώπων, που σήμερα θεριεύει στην Ελλάδα αλλά και σε όλο τον κόσμο. Έγινε προσπάθεια για το σκοπό αυτό να αναδειχθεί ο πραγματικός βαθμός προστασίας των εννόμων αγαθών για την προάσπιση των οποίων θεσπίστηκαν οι διατάξεις αυτές, ο οποίος στην Ελλάδα σήμερα κρίνεται δραματικά χαμηλός και υποτονικός και να διερευνηθούν οι παράγοντες που οδηγούν στην παραπάνω διαπίστωση. Οι παράγοντες αυτοί εντοπίζονται εντός, αλλά σε πολύ μεγάλη έκταση και ένταση και εκτός των ορίων του ποινικού αλλά και των λοιπών κλάδων του δικαίου, επιδρώντας όμως στην αποτελεσματικότητά του καθοριστικά.

Η διαπίστωση των βασικών προβλημάτων κατά την ερμηνεία και την εφαρμογή των ρυθμίσεων του ποινικού δικαίου στον τομέα της εμπορίας ανθρώπων έγινε με διάθεση ανάδειξης της αναγκαιότητας αλλά και του δρόμου μέσω του οποίου θα μπορούσαν αυτά να υπερκεραστούν. Ενόψει πολλών τέτοιων προβλημάτων φωτίστηκαν οι δυνατότητες που παρέχονται από το ισχύον δίκαιο και που αν αξιοποιηθούν από τη

θεωρία αλλά κυρίως από τους εφαρμοστές του δικαίου και γενικά τις αρμόδιες αρχές μπορούν να χαραχθούν νέοι δρόμοι για την άσκηση μιας αντεγκληματικής πολιτικής με μεγαλύτερες αξιώσεις στο μέλλον ενώ για άλλα ζητήματα προτάθηκαν τρόποι νομοθετικής παρέμβασης προκειμένου να καταστεί πιο αποτελεσματικό το ποινικό δίκαιο. Προφανώς η νομοθετική παρέμβαση για τη βελτίωση της απονομής της δικαιοσύνης χρειάζεται να συνδυαστεί με τη λήψη μέτρων και σε επίπεδο υποδομών, υλικοτεχνικού εξοπλισμού, εκπαίδευσης και κατάρτισης των εισαγγελικών, δικαστικών και λοιπών αρχών που ασχολούνται με το ζήτημα της εμπορίας ανθρώπων, καταστολής της διαφθοράς στον κρατικό μηχανισμό που αποτελεί έναν σημαντικό παράγοντα αδυναμίας απάντησης της πολιτείας απέναντι στο έγκλημα κτλ. Όλα αυτά τα μέτρα η αναγκαιότητα των οποίων αναδεικνύεται από πολλούς φορείς και φωνές καθημερινά, όσο ορθές και απαραίτητες κι αν είναι δεν αρκούν από μόνες τους βέβαια να δώσουν λύση στο πρόβλημα και να απαντήσουν στο ερώτημα γιατί η ποινική καταστολή και η παρεχόμενη προστασία στα θύματα παραμένει σήμερα σε τόσο χαμηλά επίπεδα. Στο σημείο αυτό περίπου αναδεικνύονται και τα όρια του ποινικού δικαίου σχετικά με το βαθμό στον οποίο μπορεί να συμβάλει για την καταπολέμηση της εμπορίας των ανθρώπων. Χρειάζεται βέβαια να ληφθούν σοβαρά υπ' όψη και να αποτελέσουν αντικείμενο διαλόγου από την επιστημονική κοινότητα, τους εφαρμοστές του δικαίου, τους ευαισθητοποιημένους πολίτες ακόμη που εξηγούνται μπροστά στην έξαρση του φαινομένου, όλοι οι προβληματισμοί και οι προτάσεις που συνδέονται με την ανάγκη αναβάθμισης και βελτίωσης της παρεχόμενης προστασίας του νομοθετικού ποινικού πλαισίου. Είναι επίσης αναγκαίο όλα τα παραπάνω ζητήματα να αποτελέσουν αντικείμενο θεωρητικού προβληματισμού, επιστημονικής μελέτης και ενασχόλησης όλων των κλάδων του δικαίου και συνεργασίας τους με τις λοιπές επιστήμες που καταπιάνονται με αυτό το θέμα (εγκληματολογία, ψυχολογία, κοινωνιολογία, οικονομικές και πολιτικές επιστήμες).

Όσα μέτρα, όμως κι αν ληφθούν σε επίπεδο ποινικού ή άλλων κλάδων του δικαίου, αν δεν χτυπηθούν οι ρίζες που γεννούν και οι παράγοντες

που ευνοούν την ανάπτυξη του εγκληματικού φαινομένου, το οποίο αποφέρει τεράστια κέρδη και διεισδύει βαθιά στους μηχανισμούς του κράτους, δε μπορεί να αλλάξει το τοπίο εις βάρος των σύγχρονων δουλεμπόρων και υπερ των χιλιάδων ανθρώπων που πέφτουν ή κινδυνεύουν να πέσουν θύματα παράνομης διακίνησης και εκμετάλλευσης.

Η αποτελεσματικότητα του ποινικού δικαίου αλλά και όλων των μηχανισμών του κράτους δεν μπορεί να αναβαθμιστεί αν δεν αλλάξει η ακολουθούμενη πολιτική της κρατικής εξουσίας σε μια σειρά τομείς:

Έναν από τους βασικότερους τομείς που είναι αναγκαίο να σημειωθεί μια τέτοια μεταστροφή αποτελεί η μεταναστευτική πολιτική, η οποία πρέπει να στραφεί προς την προστασία κι όχι την καταστολή και την απάνθρωπη μεταχείριση των χιλιάδων κολασμένων που φτάνουν κάθε χρόνο με όλα τα δυνατά μέσα στην Ελλάδα. Προς αυτήν την κατεύθυνση είναι απαραίτητη η λήψη μέτρων προκειμένου να νομιμοποιηθούν οι μετανάστες που ζουν και εργάζονται στην Ελλάδα και να κατοχυρωθούν τα δικαιώματά τους, να νομιμοποιηθούν χωρίς όρους και προϋποθέσεις τα παιδιά μεταναστών που γεννιούνται ή μεγαλώνουν στην Ελλάδα, να σταματήσουν οι τρομοκρατικές επιχειρήσεις και απελάσεις των μεταναστών χωρίς χαρτιά και ταυτόχρονα να δημιουργηθούν δημόσιοι υγιεινοί κρατικοί χώροι φιλοξενίας των άστεγων μεταναστών, να μεταβληθεί το καθεστώς σχετικά με το άσυλο, ώστε να χορηγείται άσυλο ή προσωρινό ανθρωπιστικό καθεστώς στους πρόσφυγες και όσους προέρχονται από χώρες ιμπεριαλιστικής κατοχής και εμφυλίων, να απελευθερωθούν όλοι οι κρατούμενοι και να τους εξασφαλιστεί η ελευθερία να ταξιδέψουν σε όποια χώρα θέλουν, ώστε να πάψει η Ελλάδα να αποτελεί ένα μεγάλο στρατόπεδο συγκέντρωσης που θα εμποδίζει την πρόσβαση των μεταναστών στα υπόλοιπα σημεία του κόσμου και βέβαια να παρέχεται αφειδώς ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και στεγαση σε χώρους φιλοξενίας στα θύματα παράνομης διακίνησης και εμπορίας.

Επίσης, απαιτείται η μεταστροφή της πολιτικής που στην Ελλάδα σήμερα στο όνομα της οικονομικής κρίσης και της μείωσης του υπέρογκου δημοσιονομικού ελλείμματος της χώρας στους δανειστές της, κάτω από τις επιταγές του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και της ΕΕ που υποδεικνύουν και επιβάλουν τους όρους συνέχισης της χρηματοδότησης προς τη χώρα, θέτει στο στόχαστρο με πρωτοφανή τρόπο για τα ελληνικά δεδομένα, πλατιά λαικά στρώματα αφαιρώντας κατακτήσεις και δικαιώματα των εργαζομένων που χρειάστηκαν πάνω από έναν αιώνα αγώνων και θυσιών για να κατακτηθούν. Η επίθεση αυτή που χτυπά και αφαιρεί εργασιακά, επαγγελματικά, μισθολογικά, ασφαλιστικά, δικαιώματα των εργαζομένων δημιουργεί και θα δημιουργήσει στο άμεσο μέλλον με ακόμα μαζικότερους όρους και γοργούς ρυθμούς στρατιές ανέργων, ημιαπασχολούμενων και εξαθλιωμένων εργαζομένων, οι οποίοι θα αναγκαστούν για να επιβιώσουν να υφίστανται εξευτελιστικούς όρους εργασίας και πολύ πιο άγρια και στυγνή εκμετάλλευση εκ μέρους των εργοδοτών, ενώ είναι πολύ πιθανό, λαμβάνοντας υπ' όψη και την εμπειρία από άλλες χώρες να αυξηθούν εκείνοι, μεταξύ των πιο εξαθλιωμένων που θα αναζητήσουν καταφύγιο, ως ύστατο τρόπο επιβίωσης στα κυκλώματα επαιτείας και σωματεμπορίας.

Η συζήτηση αυτή φέρνει στο προσκήνιο άλλωστε και τις αιτίες που σε διεθνές επίπεδο έχουν συμβάλει τα τελευταία 30 χρόνια στην έξαρση του φαινομένου της παράνομης διακίνησης και εκμετάλλευσης εκατομμυρίων ανθρώπων σ' όλο τον κόσμο.

Ο ανταγωνισμός μεταξύ των μονοπωλίων και των ισχυρών καπιταλιστικών κρατών, που λαμβάνει τη μορφή άλλοτε οικονομικής, πολιτικής και πολιτισμικής παρέμβασης και ελέγχου ολόκληρων χωρών-αναπτυσσόμενων και υπανάπτυκτων- από τις ισχυρές οικονομίες και τα αντίστοιχα επιχειρηματικά συμφέροντα κι άλλοτε ανοικτού ιμπεριαλιστικού πολέμου ή επέμβασης καταδικάζει ολόκληρους λαούς στη φτώχεια και στην εξαθλίωση και ωθεί μαζικά εκατομμύρια ανθρώπους σε μετακινήσεις πληθυσμών, στην προσφυγιά και τη

μετανάστευση. Είτε λοιπόν οι άνθρωποι αυτοί μείνουν στις εστίες τους είτε ξεκινήσουν το οδυνηρό ταξίδι της αναζήτησης καλύτερων συνθηκών ως μετανάστες σε μια άλλη χώρα, έρχονται αντιμέτωποι με τους οργανωμένους σε διασυνοριακή βάση δουλεμπόρους του 21<sup>ου</sup> αιώνα: τις πολυεθνικές εταιρείες που προσφέρουν θέσεις εργασίας με όρους γαλέρας, τα διεθνή κυκλώματα διακίνησης λαθρομεταναστών, σωματεμπορίας, επαιτείας, αφαίρεσης οργάνων, που εμπορεύονται την ελπίδα και την ανάγκη των εκατομμυρίων κολασμένων προκειμένου να κερδοσκοπήσουν με όσο το δυνατόν μικρότερο κόστος από τα εργατικά τους χέρια, τα κορμιά τους, το μόχθο και το αίμα τους.

Όλα τα θετικά βήματα που μπορούν να σημειωθούν σε επίπεδο δικαίου με τη θέσπιση προστατευτικών ποινικών αλλά και γενικότερα δικαιικών διατάξεων και την αποτελεσματική εφαρμογή τους στον τομέα της καταπολέμησης της εμπορίας ανθρώπων καθορίζονται σημαντικά από την προσπάθεια εξάλειψης των παραπάνω γενεσιουργών αιτιών του φαινομένου και ανατροπής της πολιτικής που την ευνοεί και την ενθαρρύνει, δυο βασικές σημαντικές πτυχές της οποίας αναδείχτηκαν παραπάνω, που οπλίζει το χέρι των σύγχρονων δουλεμπόρων. Την προσπάθεια αυτή όμως οι λαοί δε μπορούν να αναμένουν από τις κυβερνήσεις, τους διεθνείς οργανισμούς και τους εν γένει ιθύνοντες, αλλά μόνο οι ίδιοι μπορούν να αναλάβουν.

Οι θετικές εξελίξεις σε επίπεδο δικαίου και κρατικής παρέμβασης εξαρτώνται σε τελική ανάλυση σε μεγάλο βαθμό από αλλαγές που χρειάζεται να καταγραφούν στο συσχετισμό κοινωνικών και πολιτικών δυνάμεων, από γενικότερες κοινωνικές εξελίξεις, που περνούν μέσα από με μια γενικότερη λαϊκή ενεργοποίηση και κινητοποίηση, σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Με την ανάπτυξη τελικά ενός λαϊκού κινήματος που θα έρχεται σε σύγκρουση και ρήξη με τον ιμπεριαλισμό, τα συμφέροντα των μονοπωλίων και της πολιτικής που τα εξυπηρετεί σε κάθε χώρα, με τους μετανάστες και τα πιο εξαθλιωμένα στρώματα βέβαια στο προσκήνιο κι όχι ερήμην τους, με στόχο τη διεκδίκηση των σύγχρονων κοινωνικών αναγκών και δικαιωμάτων πλατιών στρωμάτων του λαού που πλήττονται

σήμερα από τους ιμπεριαλιστικούς πολέμους και τις επεμβάσεις, από την αντικοινωνική δράση των μονοπωλίων και των πολυεθνικών εταιρειών.

## ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

- ▶ Αναγνωστόπουλου Η., «Ασελγείς πράξεις», ΠοινΧρ ΛΗ', σελ. 568 επ.
- ▶ Ανδρουλάκη Ν. Ποινικό Δίκαιο Γενικό Μέρος, Π.Ν. Σάκκουλας Αθήνα 2000
- ▶ Ανδρουλάκη Ν., Ποινικό Δίκαιο Γενικό Μέρος, II Απόπειρα και συμμετοχή, Δίκαιο κ' Οικονομία, Π.Ν. Σάκκουλας Αθήνα 2004
- ▶ Ανδρούτσος Γ., Αντιμεταναστευτική πολιτική της Κυβέρνησης, Κατασταλτικός κλοιός σε βάρος μεταναστών και προσφύγων, Εφημερίδα Ριζοσπάστης, 9-1-2010
- ▶ Γαρδίκας Κ. Τα εγκλήματα κατά των ηθών ΠοινΧρον Β σελ. 224 επ.
- ▶ Γάφου Ηλία, «Ποινικό Δίκαιο – Ειδικό Μέρος», τ.Ε' εκδ. 1965
- ▶ Γιαννέτου Κατερίνας, Ένα διεθνές οργανωμένο έγκλημα, Αφιέρωμα Εφημερ. Ελευθεροτυπία, Εμπορία Ανθρώπων, τεύχος 111, 22-5-2001, σελ. 5
- ▶ Δαλακούρα Θ., Οι ειδικές ανακριτικές πράξεις του άρθρου 6 του Ν 2928/2001, ΠοινΧρ 2001, 1022-1029
- ▶ Δεληθανάση Μ., Μια ξένη μόνη απέναντι σε όλο το χωριό - Θύμα σωματεμπορίας μια Ουκρανή περιγράφει διά της δικηγόρου της το διπλό βασανιστήριο της σκλαβιάς και της δίκης της, Εφημερίδα Καθημερινή, 18-6-2006
- ▶ Δελτίο Τύπου Ένωσης Εισαγγελέων Ελλάδας, Αθήνα, 24-5-2006, [www.enosieisaggeleon.gr](http://www.enosieisaggeleon.gr)
- ▶ Δημήτραινα Γ. «Άρθρο 323<sup>A</sup> ΠΚ Το ελληνικό κυρωτικό εγχείρημα στην «Καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων με σκοπό την εργασιακή τους εκμετάλλευση ή την αφαίρεση οργάνων του σώματός τους», στον Τιμητικό τόμο για το Ν. Ανδρουλάκη, εκδ. Α.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 2003, σελ. 143-182
- ▶ Δημόπουλο Χαρ., Εγκλήματα της γενετήσιας εκμετάλλευσης ανηλίκων Νομική βιβλιοθήκη 2006

- ▶ Δονάτος – Παπαγιάννης, Ο ευρωπαϊκός χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης : ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων, αστυνομική και δικαστική συνεργασία Schengen και Europol, Α.Ν. Σάκουλας, 2001
- ▶ Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος- Λαρούς – Μπριτάνικα, τόμος 21<sup>ος</sup>
- ▶ Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, «Θέσεις και προτάσεις για το ζήτημα της εμπορίας ανθρώπων-η κατάσταση στην Ελλάδα», 2007, βλ. την ιστοσελίδα της Επιτροπής στο δικτυακό τόπο [www.nchr.gr](http://www.nchr.gr)
- ▶ Ένγκελς Φρ., 1η και τη 13η του Μάρτη 1868. Δημοσιεύτηκε στην «Ντεμοκρατίες Βόχενμπλατ» της 21 και της 28 του Μάρτη 1868, Ριζοσπαστης 7-8-2005
- ▶ Ένγκελς Φ., Για το Κεφάλαιο του Μαρξ, Εφημερίδα Ριζοσπαστης, 7-8-2005, στην Ένθετη Έκδοση «7 Μέρες μαζί»
- ▶ Ιστορία της Ανθρωπότητας, Τόμος 2<sup>ος</sup>, εκδόσεις Ελευθεροτυπία, UNESCO
- ▶ Καϊάφα – Γκμπάντι, παρατηρ. στην ΑΠ 166/1997 Υπερασπιση 1997, σελ 1022
- ▶ Καρανίκα Εγχειρίδιον Ποινικού Δικαίου, τ. Γ., Ειδικόν Μέρος, 1962
- ▶ Κοσμάτου Κ., Οι «ευπαθείς» ή κοινωνικά αποκλεισμένες ομάδες» του πληθυσμού ως θύματα της εμπορευματοποίησης των ανθρωπίνων οργάνων, ΠοινΔικ 3/2005, σελ. 348 επ.
- ▶ Κουράκη Νέστορα, Έμφυλη Εγκληματικότητα, Ποινική και Εγκληματολογική προσέγγιση του φύλου, Εκδ. Α.Ν. Σάκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2006
- ▶ Κυριαζή Τένιας., Εμπορία ανθρώπων, Διεθνές και Ευρωπαϊκό Δίκαιο προτασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2010
- ▶ Κυριτσάκη Ι., Η πρακτική εφαρμογή της αρχής αμοιβαίας αναγνώρισης στο πεδίο της δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις, ΠοινΔικ 6-7/2009 σελ. 759 επ.
- ▶ Λαπάγιεβα Β., «Ζητήματα δικαίου στο Κεφάλαιο του Μαρξ», εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή
- ▶ Λυντέρη Σ. Χρήστου, Παρατηρήσεις στο Ν 2737, ΠοινΔικ 10/1999 σελ. 949
- ▶ Μαγκάκη Ι., ΠοινΧρον ΙΒ σελ. 521 επ
- ▶ Μαγκάκη Τα εγκλήματα περί την γενετήσιον και την οικογενειακήν ζωήν: δογματική έρευνα κατά τον ημέτερον ποινικόν κώδικα, ΑΦΟΙ Σάκουλα, Αθήνα 1967 σελ. 129
- ▶ Μαγγανά Α., Γαβαλάκη Ν. Η ποινικοποίηση της συμπεριφοράς του πελάτη εκδιδόμενου ατόμου, ΠοινΔικ 4/2000 σελ. 427 επ.
- ▶ Μάνεση Α., Συνταγματικά δικαιώματα, δ' εκδ., Σάκουλας, 1982

- ▶ Μανωλεδάκη Ι., Το έννομο αγαθό ως βασική έννοια του ποινικού δικαίου, Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1998
- ▶ Μανωλεδάκη Ι., Ερμηνεία των όρων του Ειδικού Μέρους του Ποινικού Κώδικα, υπό άρθρο 323
- ▶ Μανωλεδάκη Ι., Η διαλεκτική έννοια των εννόμων αγαθών, 1973
- ▶ Μανωλεδάκη Ι., Το έννομο αγαθό ως βασική έννοια του Ποινικού Δικαίου, Εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1998
- ▶ Μανωλεδάκη Ι., Ερμηνεία κατ' άρθρον των ότων του Ειδικού Μέρους του ΠΚ
- ▶ Μανωλεδάκη, Ποινικό Δίκαιο, Επιτομή Γενικού Μέρους, ΣΤ' έκδοση 2001
- ▶ Μαργαρίτη Μιχαήλ. Ποινικός Κώδικας Ερμηνεία – Εφαρμογή, Εκδόσεις Δίκαιο και Οικονομία, Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2009, 2<sup>η</sup> Έκδοση
- ▶ Μαργαρίτη Α. Η νομοτυπική μορφή του εγκλήματος της επαιτείας (407 ΠΚ), Αρμενόπουλος 1978 σελ. 868-869
- ▶ Μαρξ Κ., «Το Κεφάλαιο» τομ. 1 εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή σελ. 180
- ▶ Μπογιόπουλου Ν. «Ημεροδρόμος», Εφημερίδα Ριζοσπάστης, 17-6-2009 σελ. 39
- ▶ Μπουρόπουλου Ερμηνεία του ποινικού Κώδικος τ.Β
- ▶ Νόδαρου Μ., με τίτλο «Φράουλες και αίμα», στην Εφημερίδα Ελευθεροτυπία, στις 6-4-2009, [www.enet.gr](http://www.enet.gr)
- ▶ Παρασκευόπουλου Ν., «Η έννοια της ασελγούς πράξεως», ΠοινΧρ ΛΔ', σελ. 339 επ.
- ▶ Σάμιου Θωμά, Σημείωση στο Ν 2737/1999 ΠοινΧρον ΜΘ/1999 σελ. 626 επ
- ▶ Σιντάρθ Καρά «Σεξ Τράφικιν – στο άδυτο της οικονομίας της σύγχρονης δουλείας», εκδόσεις Ασβός 2010.
- ▶ Σοφουλάκη Α. «Εννοιολογική προσέγγιση και νομολογιακή αντιμετώπιση του νομικού ορισμού «γενετήσια εκμετάλλευση»... Στην γενετήσια διέγερση». ΑρχΝομ 2008 τ.3 σελ.289επ.
- ▶ Συκιώτου, «Εμπορία ανθρώπων στα Βαλκάνια», εκδ. Αντ. Σάκκουλα
- ▶ Συκιώτου Α., Η έννοια του θύματος στην εμπορία ανθρώπων, ΠοινΧρον ΝΣΤ/2006 σελ. 690-691
- ▶ Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε., Εμπορία Ανθρώπων, Οι διεθνείς κατευθύνσεις το ισχύον δίκαιο και το νομοσχέδιο του Υπουργείου Δικαιοσύνης, ΠοινΔικ 2002 σελ. 424 επ.

- Της ιδίας., Οι ποινικές διατάξεις για την εμπορευματοποίηση ανθρωπίνων οργάνων, ΠοινΔικ 3/2003, σελ. 304 επ.
- Της ιδίας «Εμπορία ανθρώπων: ειδικά μέτρα αντιμετώπισης και προβλήματα εφαρμογής τους» ΠοινΔικ 2006 σελ.234-237
- Της ιδίας Η ποινική αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων σε συλλογικό έργο της Εθνικής Σχολής Δικαστικών Λειτουργών «Ποινικό Δίκαιο Σήμερα-Μέτρο προστασίας ή μέτρο ελευθερίας», Νομική Βιβλιοθήκη 2010 σελ. 155-173
- Της ιδίας, Η εμπορία ανθρώπων στο Διεθνές περιβάλλον και η ποινική της αντιμετώπιση στο ελληνικό δίκαιο, στο έργο «Ο νέος Νόμος 3064/2002 για την εμπορία των ανθρώπων», Εταιρεία Νομικών Βορείου Ελλάδος, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2003
- Ταχμιτσή Ιωάννου «Το έγκλημα της παράνομης διακίνησης και εκμετάλλευσης ανθρώπων», ΠοινΔικ 10/2008 σελ. 1236 επ.
- Τζανετή Α., «Η έννοια της εγκληματικής οργάνωσης κατ' άρθρο 187 παρ. 1» ΠοινΧρ ΝΑ', 1016 επ
- Τούση – Γεωργίου Ποινκός Κώδιξ, ημιτ. Β, 1967 σελ. 829
- Τσόλκα Όλγα, Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, Ποινικά Χρονικά, τόμος ΝΒ'2002, σελ.103 επ.
- Φίλιου Π., Ειδικό Ενοχικό, Β' τ., εκδ. Σάκκουλα 2007
- Χατζηνικολάου Ν., Η παράσυρση του ευάλωτου θύματος στο έγκλημα της σωματεμπορίας – Διάλογος με τη νομολογία, ΠοινΧρον ΝΘ'/2009 σελ. 492 επ.,
- Χατζηνικολάου Ν., «Η ποινική καταστολή της παράνομης μετανάστευσης και της εμπορίας ανθρώπων στην ελληνική έννομη τάξη: αναζητώντας την αξιολογική συνοχή της μεταξύ τιμωρητικής όξυνσης και θυματολογικής προσέγγισης», ΠοινΔικ 2/2008 σελ 213 επ.
- Χατζηνικολάου Ν. Η ποινική καταστολή της παράνομης μετανάστευσης : δογματική προσέγγιση και βασικά ερμηνευτικά προβλήματα, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2009
- Χλούπη Γ., Γυναίκες και παιδιά θύματα διασυνοριακής και διεθνικής εγκληματικής δράσης, ΠοινΔικ 7/2006, σελ. 925
- Cullen H., Siliadin v. Francepositive obligations under article 4of the European Convention on human rights, Human Rights Law Review, 2006 (6)

► D. Marmol: 'The EU and SouthEast Europe confronting trafficking in human beings', Communications to members S15/04, EPC-KBF Migration Dialogues, 17 Φεβρουαρίου 2004.

## NΟΜΟΛΟΓΙΑ

ΣυμβΕφΑθ 2933/2004 ΠοινΧρον ΝΕ (2005) σελ. 931 επ.

ΣυμβΕφΑθ 854/2006 ΠοινΔικ 2007 σελ. 818 επ.

ΣυμβΠλημΘεσ. 661/1991 [www.dsanet.gr](http://www.dsanet.gr)

ΣυμβΕφΑθ 854/2006 σελ. 818

ΑΠ 888/1993 ΠοιΧρον ΜΓ σελ. 678

ΣυμβΕφ Αθ 854/2006 ΠοινΔικ 2007 σελ. 818

ΣυμβΕφΑθ 1579/2005 ΠοινΧρον ΝΖ σελ. 165

ΣυμπλημΧανίων 48/2008 ΠοινΔικ 4/2008 σελ. 416

ΣυμπλημΧανίων 48/2008, ΠοινΔικ 4/2010 σελ. 415

ΣυμπλημΧαλ 139/2007 ΠοινΔικ 2007 με εισ. Προτ Γ. Πατεράκη σε σελ. 541

Συμπλημ ΑΠ 1995/2008 ΠοινΧρονΝΘ/2009 σελ. 803 επ.

ΣυμπλημΧαν 48/2008 ΠοινΔικ 4/2010

ΑΠ 581/2009, [www.dsanet.gr](http://www.dsanet.gr)

ΣυμπλημΚαλαμ 105/2009 ΠοινΔικ7/2010 σελ. 814

ΑΠ 185/2006 ΠΛογ 2006, σελ. 1937

ΑΠ 854/2010 [www.dsanet.gr](http://www.dsanet.gr)

ΑΠ 772/2010 [www.areiospagos.gr/nomologia](http://www.areiospagos.gr/nomologia)

ΑΠ 561/2010, [www.areiospagos.gr](http://www.areiospagos.gr)

ΑΠ 1027/2008 [www.dsanet.gr](http://www.dsanet.gr)

ΑΠ 581/2009 [www.dsanet.gr](http://www.dsanet.gr).

ΑΠ 2003/2008 [www.dsanet.gr](http://www.dsanet.gr)

ΑΠ 561/2010 [www.areiospagos.gr](http://www.areiospagos.gr).

ΣυμβΕφΘεσ. 491/2007 ΠραξΛόγΠΔ2007 σελ. 532

ΑΠ 1703/2008 [www.dsanet.gr](http://www.dsanet.gr)

ΑΠ σε Συμβ 1561/2007, [www.dsanet.gr](http://www.dsanet.gr)  
ΣυμβΠλημΡόδου 29/2003 [www.dsanet.gr](http://www.dsanet.gr)  
ΣυμβΠλημΘεσ 661/199 [www.dsanet.gr](http://www.dsanet.gr)  
ΑΠ 653/1974, ΠοινΧρον ΚΕ σελ. 43  
ΑΠ 189/1974, ΠοινΧρον ΚΕ σελ. 562  
ΣυμβΕφαθ 854/2006 ΠοινΔικ 7/2007 σελ. 818 επ.  
ΑΠ 1194/1973 ΠΧ ΚΔ σελ. 282  
ΑΠ 481/1974, ΠΧ ΚΔ σελ. 744  
ΑΠ 265/1975, ΠΧ ΚΕ σελ. 640  
ΑΠ 1271/1 Εφ. Αθ. 1571/2003 ΠοινΧρον ΝΣΤ σελ. 1007  
Εφ.Κέρκ 31/2007 ΝΟΜΟΣ  
Εφαθ 1152/2005 ΠοινΧρον ΝΣΤ σελ. 549  
Εφαθ 1579/2005 ΠοινΧρον ΝΖ σελ. 165  
ΑΠ 326/2007 ΠοινΧρον ΝΗ 2008, σελ. 46  
ΑΠ 429/80, ΠΧ Λ σελ. 587  
ΑΠ 1441/2007 [www.dsanet.gr](http://www.dsanet.gr)  
ΑΠ 1244/2006 ΠοινΧρον ΝΖ σελ. 439  
ΑΠ 942/2005 ΠοινΧρον ΝΣΤ σελ. 52  
ΑΠ 769/2009 [www.dsanet.gr](http://www.dsanet.gr)  
ΑΠ 581/2009, [www.dsanet.gr](http://www.dsanet.gr)  
ΑΠ 854/2010, [www.dsanet.gr](http://www.dsanet.gr)  
ΑΠ 702/81 ΠοινΧρον ΛΒ σελ. 28  
ΑΠ 326/2007, [www.dsanet.gr](http://www.dsanet.gr)  
ΣυμβΕφαγ 35/2005, ΠοινΔικ 6/2005 σελ. 672 επ.  
ΣυμβΕφ. Θεσ 93/2008 ΝΟΜΟΣ ΣυμβΑεφαθ 137/2006 ποινΧρον ΝΗ'(2008),  
σελ. 461 επ.  
ΑΠ 854/2010 [www.areiospagos.gr/nomologia](http://www.areiospagos.gr/nomologia)  
ΣυμβΕφαθ 969/2007 [www.nbonline.gr](http://www.nbonline.gr)  
ΣυμβΑΠ 404/2004 [www.nbonline.gr](http://www.nbonline.gr)  
ΑΠ 87/2000 ΠοινΔικ 3/2000 σελ. 468  
ΑΠ 265/2002 Πράξη και Λόγος Ποινικού Δικαίου 2003 σελ. 223

ΑΠ 615/2003 Πράξη και Λόγος Ποινικού Δικαίου 2003 σελ. 223  
ΣυμβΕφΘεσ. 27/2009 [www.dsanet.gr](http://www.dsanet.gr),  
Εφαθ 2993/2004 ΠοινΧρ ΝΕ' σελ. 931  
Εφαθ 3028/2003 ΠοινΧρ ΝΕ' 164  
ΑΠ 656/2007 [www.dsanet.gr](http://www.dsanet.gr)  
ΑΠ 131/2008 [www.dsanet.gr](http://www.dsanet.gr)  
ΑΠ 1410/2008 [www.dsanet.gr](http://www.dsanet.gr)  
ΑΠ 757/2006 [www.dsanet.gr](http://www.dsanet.gr)  
ΑΠ 940/2006 [www.dsanet.gr](http://www.dsanet.gr)  
ΑΠ 947/2006 [www.dsanet.gr](http://www.dsanet.gr)  
ΑΠ 769/2009 [www.dsanet.gr](http://www.dsanet.gr)  
ΑΠ 854/2010 [www. areiospagos.gr](http://www.areiospagos.gr)  
ΑΠ 1027/2008 [www.areiospagos.gr](http://www.areiospagos.gr)  
ΑΠ 562/2002, [www.areiospagos.gr](http://www.areiospagos.gr)  
ΣυμβΕφαθ 854/2006 ΠοινΔικ 7/2007 σελ. 818  
ΑΠ 721/2004 ΝοΒ52 σελ. 1805  
ΑΠ 402/2004 [www.dsanet.gr](http://www.dsanet.gr)  
ΑΠ 62/2005 [www.dsanet.gr](http://www.dsanet.gr)  
ΣυμβΕφαθ 2327/2005 [www.dsanet.gr](http://www.dsanet.gr)  
ΑΠ 1217/1987 ΠοινΧρον ΛΗ σελ.41  
ΑΠ 1244/2006 ΠοινΧρον ΝΖ σελ. 439  
ΑΠ 9/2007 [www.dsanet.gr](http://www.dsanet.gr)  
ΑΠ 1984/2006  
ΑΠ 326/1978 ΠοινΧρον ΚΗ σελ. 526  
ΣυμβΑΠ 2003 ΠοινΧρον ΝΘ/2009  
ΣυμβΕφΔωδ 24/2005 ΝΟΜΟΣ, ΕφΘεσ. 1093/2008 ΝΟΜΟΣ  
ΣυμβΕφΘεσ 27/2009 [www.dsanet.gr](http://www.dsanet.gr)  
ΣυμβΕΦΘεσ.93/2006 [www.dsanet.gr](http://www.dsanet.gr)  
ΑΠ 185/2003, [www.dsanet.gr](http://www.dsanet.gr)

